

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Marina Grubišić

**JEZIČNO IZRAŽAVANJE LJUTNJE U
HRVATSKOME I (AMERIČKOM)
ENGLESKOME**

DOKTORSKI RAD

Mentor(i):

dr. sc. Milena Žic Fuchs, red. prof.
dr. sc. Damir Kalogjera, prof. emeritus

Zagreb, 2014.

University of Zagreb

Faculty of Humanities and Social Sciences

Marina Grubišić

LINGUISTIC EXPRESSION OF ANGER IN CROATIAN AND (AMERICAN) ENGLISH

DOCTORAL THESIS

Supervisor(s):
Professor Milena Žic Fuchs
Professor emeritus Damir Kalogjera

Zagreb, 2014

SAŽETAK

Cilj ovoga rada je istražiti jezično izražavanje ljutnje u hrvatskome i (američkom) engleskome jeziku, s posebnim naglaskom na direktne jezične izraze ljutnje, kao i na kontekst uporabe tih jezičnih izraza. Direktni jezični izrazi ljutnje u ovome radu također su analizirani u okviru sociolingvističkog pojma zajednice, i to *zajednice prakse*, *govorne zajednice* i *društvene mreže* kao i sociopragmatičkih pojmova *konteksta* i *konvencije*. Emocije su integralni dio čovjekove svakodnevice i komunikacije. Jezik je sredstvo kojim čovjek doživljava, proživljava, izražava i razumije svoje emocije, pa tako i ljutnju. Teško je uopće zamisliti jedan dan u čovjekovom životu koji bi prošao bez ijednog izraza emocionalnog stanja ili doživljaja, bilo pozitivnog bilo negativnog. S jedne strane, izražavanje pozitivnih emocija, bilo verbalno bilo neverbalno, u kontekstu situacije komunikacijskog čina uobičajeno je popraćeno i s pozitivnom reakcijom i odgovorom podrške. S druge strane, izražavanje negativnih emocija može dovesti do različitih promjena unutar samog konteksta komunikacijskog čina, pa i prekida komunikacije. Ljutnju se smatra snažnom emocijom, opisuje i analizira je se kao jednu od primarnih emocija, sa snažnom fiziološkom reakcijom koju pobuđuje. Upravo je tu fiziološku reakciju teško savladati u određenim situacijama. Emocije nisu okamenjene statične pojavnosti već su dinamične i slojevite. Kao što je teško suzdržati se od gotovo spontane reakcije (o)smijeha, dodatne gestikulacije i uzvika pri doživljaju i izražavanju pozitivnih emocija, teško je suzbiti i reakciju koju izaziva emocija ljutnje u govorniku. U prvom slučaju reakcija sugovornika i okoline bit će pozitivna i najčešće će se na nju odgovoriti otvorenom podrškom, dok je otvorena reakcija ljutnje i odgovor na nju osjetljiva tema u mnogim kontekstima. Norme i očekivanja kulture određene zajednice govornika vrlo jasno reguliraju izražavanje ljutnje, pa tako i jezično izražavanje ljutnje. Pritom se ne misli na postojanje jasnog pravilnika već na znanje i iskustvo govornika kao pripadnika zajednice o tome u kojim situacijskim kontekstima je dopušteno i prihvatljivo kakvo izražavanje ljutnje.

U ovome radu jezično izražavanje ljutnje analizira se kombinacijom metoda. Prvo se analiziraju jezični izrazi ljutnje koji su izvađeni i iščitani iz korpusa hrvatskog jezika (Hrvatski nacionalni korpus i Riznica) te iz korpusa američkog engleskoga (Corpus of Contemporary American English). Zbog nedostatka govornog korpusa općeg hrvatskog jezika nakon korpusne analize pisanih podataka provedeni su razgovori s izvornim govornicima obaju jezika u okviru tehnike fokus grupe kako bi se ne samo provjerilo rezultate korpusne analize nego i potvrdilo postojanje, odnosno jasna svijest o postojanju normi i očekivanja

unutar zajednice govornika jezika (kulturalna i situacijska obilježja jezičnog izražavanja ljutnje). Zaključak je rada da je pri jezičnom izražavanju ljutnje izuzetno važan minimalni zajednički kontekst situacije, kao i konvencija odnosno konvencionaliziranost jezičnih izraza ljutnje, što potvrđuje već spomenutu slojevitost i dinamičnost same emocije ljutnje, kao i složenost konteksta unutar kojih djelujemo i koristimo se jezikom, a te kontekste učimo, pregovaramo i nadopunjavamo cijeli život, svakim prošlim i budućim komunikacijskim činom u kojem sudjelujemo.

EXTENDED ABSTRACT

The aim of this dissertation is to analyze and explain expressions of anger in Croatian and (American) English. Language is a potent medium for expressing emotions. However, not all emotions are equally expressed and their expression is not equally understood. Expressing anger, which is usually analyzed and described as an uncomfortable, negative emotion carries certain social and cultural implications. The underlying assumption in this dissertation is that expressing anger carries more social and cultural regulations than expressing positive emotions. Expressing joy, happiness, satisfaction is generally favored and welcome, and will usually not present an obstacle in communication or be perceived as aggressive or threatening. Expressing anger, on the other hand, in specific situations may cause a breach in communication, misunderstandings, and be perceived as inappropriate and harmful, both to that particular instance of communication, but to the relationship of the interlocutors as well. In this dissertation, special emphasis is placed on linguistic expressions of anger in the two languages and the significance of context for these expressions – as already mentioned, language is an immensely powerful medium for expressing emotions, but it is the context that ‘regulates’ the linguistic choices we make. Context relates not only to the situation, the interlocutors and the text at the moment of the actual communicative event, but it also draws on the interlocutors’ previous relations and mutual experience, the level of familiarity or the social distance between them, on the actual setting in which a particular communicative event has taken place, not to mention the norms and expectations of the culture which the interlocutors belong to and in which the ‘contexts’ or, rather, layers of context transpire and develop.

In order to analyze linguistic expressions of anger in this dissertation a combination of methods was used. Firstly, a corpus analysis was performed on written texts from two Croatian corpora (Hrvatski nacionalni korpus i Riznica) and one English corpus (Corpus of Contemporary American English). This combination of corpora was used to even out the quantity of data because the English corpus is larger than both Croatian corpora. Corpus analysis brought forth variations in register distribution, that is variations in use of linguistic expressions of anger in various registers of written language. What is important to note here is that the expressions that were extracted and analyzed were descriptive (i.e. *ljut sam*, I was angry) and direct expressions of anger (swear words and threats as direct speech acts of expressing anger). Expressions such as *ljut sam* or *I was angry* were chosen exactly because of the use of the first person singular – the speaker him/herself is the one who is feeling the

emotion and expressing it directly, openly in a particular manner. It is possible to argue here that the first person is a character from a novel or that the data is from a newspaper report – the data is not taken from the actual speaker of the language – but still the cultural and situational, and in this case register norms in the examples are fully in line with the cultural, situational and register norms of the language and the culture in question. The register distribution showed that direct expressions of anger (swear words and vulgar words, threats) are more frequently used in reported speech in newspapers and magazines, and then in various texts pertaining to fiction. The topics that had more direct expressions of anger were most often related to sports and politics (politics especially in the context where the speaker was directly involved or personally affected). Data from the corpus were all carefully read within the expanded context in order to find additional linguistic expressions that support the overall expression of anger and to find out more about the context in which the expression was used. After finding out about expressions and their respective contexts and registers from corpus data, interviews were performed with native speakers of both languages within the framework of focus groups in order to expand the analysis from the distribution and norms of expressions in written registers to finding out more about cultural and situational norms of expression of anger in a community of speakers as well as the awareness itself of these norms. All participants were introduced to the topic of the research and the interviewer intervened as little as possible during the discussion, especially when the participants started referring or talking to each other. Participants were free to refrain from any question or topic that they perceived as uncomfortable to them. Through a combination of questions that were drawn partly from the results of the corpus analysis, partly from various data from relevant literature it was possible to obtain more details to build the overall framework of what all constitutes 'linguistic expressions of anger' – these expressions are as dynamic and layered as the situational contexts of use are. Participants confirmed that there are norms for expressing anger and that they both know and feel them in their everyday communication. Most of them refrained from using direct linguistic expressions of anger in most situations. It is only with people they feel very close to that they feel they can express their anger more freely and have little or no qualms over the reaction they may provoke. It is only in very dangerous situations or emotionally very intense situations that they may react more aggressively verbally. All participants confirmed that direct expressions of anger are something they picked up from various communicative events in their lives, but they do control themselves when using such expressions. Some of the participants refrain from using direct expressions of anger because they find them too intense and aggressive and don't feel comfortable using them – they resort

to silence then, or just break off the communication at that particular moment and go back to it when they are clear-headed and calmer. It is important to mention here that no personality tests were performed prior to or after the interviews, as personality traits were not in the focus of the overall research. After both analyses were performed, the emphasis was placed on the interaction of several items: a minimal shared context of situation, convention of linguistic expressions, context in the wider sense, that is a multi-layered phenomenon that is learned and build throughout the whole life, with each past and future communicative event. It may be said that the interaction of these items is at the same time language specific and universal and that it still calls for further in-depth studies and research into the relationship of language and emotions. This dissertation is hopefully a step in the right direction not only for gathering data from the Croatian language, but for the community(ies) of its speakers and the culture behind the language as well. In the world today in which communication, especially through communication media is expanding rapidly and various cultures are coming closer than ever before it is of great importance to understand the norms of emotion language, which is the integral part of language and communication. The norms are not set in stone, they can be re-negotiated according to a specific situational context, but they cannot easily be divorced from the deeper cultural background. Strong, well-grounded research into the relationship of language and emotions should interpret available data as carefully as possible, taking into account all levels on which language and emotions actively create their synergy – from the individual him/herself as a biological, cultural and social being to the community/communities they share with their respective norms and traditions to cultures and societies both as a sum of its communities and individuals as well as individual large entities who communicate within themselves and to each other on an every day basis.

KLJUČNE RIJEČI: emocije, ljutnja, jezik, jezično izražavanje ljutnje, hrvatski jezik, (američki) engleski jezik, zajednica, kontekst, konvencija, minimalni zajednički kontekst situacije, distribucija registara, razgovor s ispitanicima

KEY WORDS: emotions, anger, language, linguistic expressions of anger, Croatian language, (American) English language, community, context, convention, minimum shared context of situation, register distribution, interviews with participants

SADRŽAJ

1. Uvod i cilj rada	1
2. Emocije	3
2.1. Teorije o razvoju emocija	7
2.1.1. Fiziološke teorije o razvoju emocija	8
2.1.2. Socio-kulturološke teorije o razvoju emocija	8
2.1.3. Kognitivne teorije o razvoju emocija	10
2.1.4. Neurobiološka podloga emocija	11
2.2. Klasifikacija emocija	12
2.3. Manifestiranje emocija	20
2.3.1. Izražavanje pokretima lica	22
2.3.1. Izražavanje pokretima lica	23
2.3.3. Prepoznavanje emocija iz osobne izjave pojedinca	23
3. Jezično izražavanje emocija	25
3.1. <i>Afektivno</i> značenje	25
3.2. Pitanje <i>univerzalnosti</i> jezičnog izražavanja emocija	27
4. Odnos jezičnog i društvenog značenja	32
4.1. Pojam <i>konteksta</i> kao modela interakcije jezičnog i društvenog značenja	35
4.1.1. Pojam <i>konteksta</i> u lingvistici	36
4.1.1.1 <i>Kontekst</i> u sistemsko-funkcionalnoj lingvistici	37
4.1.1.2. <i>Kontekst</i> u etnografskim istraživanjima Della Hymesa	39
4.1.1.3. <i>Kontekst</i> kao mentalni konstrukt	40
5. Sociolingvistička istraživanja	45
5.1. Razvoj sociolingvističkih istraživanja	45
5.2. Zajednice prakse. Govorna zajednica. Društvena mreža.	54
5.2.1. Zajednica prakse	55
5.2.2. Govorna zajednica	58
5.2.3. Društvena mreža	60
6. Korpusna istraživanja	65
6.1. Korpusna istraživanja emocija	66
7. Analiza rezultata iz korpusa hrvatskoga i (američkoga) engleskoga	69
7.1. Korpusi hrvatskoga jezika	69
7.1.1. Hrvatski nacionalni korpus	69
7.1.2. Hrvatska jezična riznica	70

7.2. Korpus američkog engleskog jezika	70
7.3. Rezultati korpusne analize podataka iz hrvatskoga jezika	73
7.3.1. Direktni jezični izrazi <i>ljutnje</i>	75
7.3.1.1. Psovke i vulgarni izrazi	75
7.3.1.2. Prijetnje	89
7.3.2. Leksemi <i>ljutnje</i> u hrvatskome	95
7.4. Rezultati korpusne analize podataka iz američkog engleskog jezika	107
7.4.1. Direktni jezični izrazi <i>ljutnje</i>	107
7.4.1.1. Psovke i vulgarni izrazi	107
7.4.1.2. Prijetnje	112
7.4.2. Leksemi <i>ljutnje</i> u američkom engleskome	118
7.5. Zaključci analize rezultata pretraživanja korpusa hrvatskoga i američkog engleskoga	138
8. Istraživanje na fokus-grupama	142
8.1. Što je metoda fokus grupe?	142
8.2. Opis provedenog istraživanja u fokus grupama	144
8.2.1. Fokus grupa – hrvatski jezik	148
8.2.2. Fokus grupa – američki engleski jezik	148
8.3. Analiza rezultata fokus-grupa	149
8.3.1. Poznato okruženje	149
8.3.2. Anonimno okruženje	151
8.4.1. Doprinos metode fokus grupe u istraživanju jezičnog izražavanja <i>ljutnje</i>	162
9. Kontekstualizacija i konvencionalizacija jezičnog izražavanja <i>ljutnje</i>	166
10. Zaključak	174
11. Popis literature	181

1. Uvod i cilj rada

Cilj ovoga rada jest istražiti jezično izražavanje *ljutnje* u hrvatskome i američkome engleskome, i to s naglaskom na direktne jezične izraze *ljutnje* u oba jezika i *kontekste* uporabe tih jezičnih izraza. Jezično izražavanje i opisivanje emocija općenito, pa tako i *ljutnje* istraženo je na građi iz (američkoga) engleskoga, ali iz relativno ograničene perspektive ponajprije kognitivne lingvistike, i to metafore (npr. Lakoff i Kövecses 1987, Kövecses 1995, Yu 1995, Abelin i Alwood 2000, Kövecses 2000b, Gibbs Jr. 2003, Soriano Salinas 2003). Jezično izražavanje i jezično opisivanje emocija općenito vrlo je malo istraženo na građi iz hrvatskoga jezika. Od suvremenih radova mogu se izdvojiti tek Belaj i Tanacković Faletar (2011), Kapetanović (2013) i Kapetanović et al. (2013). Belaj i Tanacković Faletar (2013) u svome članku analiziraju komplementaciju glagola za izražavanje emocija u hrvatskome jeziku iz perspektive kognitivne gramatike. Kapetanović (2013) analizira u okviru kognitivne teorije metafore poimanje tijela i emocija kao spremnika, i to iz dijakronijske perspektive, a Kapetanović et al. (2013) doprinijeli su velikom projektu prvog hrvatskog zbornika na temu iskazivanja i poimanja emocija u hrvatskoj pisanoj kulturi srednjeg i novog ranog vijeka¹. Iz ovoga je razvidno da su se emocije dosad istraživale s ograničenog gledišta.

U svom tumačenju jezika emocija, Kövecses (2000: 6-7) primjerice smatra da je figurativni jezik emocija bitan u izgradnji emocionalne stvarnosti govornika, ali da je on nepravедno zapostavljen u istraživanjima. Također dodaje i da se ekspresivni jezik emocija može podvesti pod kategoriju primarnog, doslovnog značenja u istraživanju jezika emocija. U ovome radu izrelativizirat će se ove dvije tvrdnje i ekspresivni jezik će se pokazati u njegovom izvornom obliku. Naime, ekspresivni jezik (u ovome radu to su direktni jezični izrazi) nosi doslovno značenje u smislu da je aproksimacija, tj. najbliži jezični izraz ili jezična reakcija koja opisuje emocionalni doživljaj, ali to ne znači nužno da je u lingvističkim istraživanjima zastupljen više nego figurativni jezik. U prikazu sociolingvističkih i korpusnih istraživanja jezika emocija u ovome radu (poglavlja 5 i 6) istaknut će se da lingvisti nerado pristupaju emocijama kao temi svojih istraživanja jer je tema izrazito slojevita i složena. a te slojeve treba ili vrlo jasno staviti u interakciju ili ih vrlo jasno razgraničiti, ovisno o cilju istraživanja. Ekspresivni jezik emocija nije dominantna tema u postojećim istraživanjima. Postoje i brojni

---

¹ U ovome zborniku jedno je poglavlje posvećeno srdžbi, emociji bliskoj *ljutnji*. To je poglavlje pod nazivom „Iščitavanje srdžbe i straha u hrvatskoj antiturskoj epici XVI. stoljeća“ autora Davora Dukića (2013: 207-242).

radovi o metafori i metonimiji u jeziku emocija, ali oni pokrivaju tek manji dio onoga kako se emocije na najrazličitije načine iskazuju u različitim jezicima. Cjelovito istraživanje ekspresivnog jezika emocija ne sastoji se od iscrpnog nabiranja i opisivanja jezičnih izraza *ljutnje* već ono nužno uključuje pojmove *konteksta* i *konvencije* uporabe, što nedostaje dosadašnjim istraživanjima jezika emocija. Pretpostavka je da nedostaje i zbog složenosti samih pojmova *konteksta* i *konvencije*, ali i prije svega zbog složenosti stvarnog komunikacijskog iskustva, koje postoji neovisno o ta dva pojma kojima je svrha ‘operacionalizirati’ to iskustvo. Jezično izražavanje *ljutnje*, dakle *negativne emocije*, može biti izrazito intenzivno, naglo i neugodno i može dovesti do trenutnog ili duljeg prekida komunikacije, pa i određenih društvenih sankcija. Ako intenzivno jezično izražavanje emocije može dovesti čak do sankcija², dakle konkretnih mjera koje zajednica poduzima prema nekome ili protiv nekoga, onda je nemoguće pružiti cjelovito istraživanje tog ekspresivnog jezika bez uvođenja pojmova *konteksta* i *konvencije*. Taj ekspresivni jezik, odnosno direktni jezični izrazi *ljutnje* možda na prvi pogled uistinu jesu očekivani ili ne predstavljaju ništa novo, ali detalji analize koja se temelji na *kontekstu* i *konvenciji* mogu značajno doprinijeti razlikovanju uporabe takvih direktnih jezičnih izraza.

Jezično izražavanje *ljutnje* u hrvatskome i (američkome) engleskome u ovome radu će se analizirati na temelju podataka iz korpusa pisanog jezika (poglavlje 7) i podataka iz intervjua održanih u fokus grupama (poglavlje 8). Hrvatski jezik nažalost još uvijek nema korpus govorenog jezika. Radi što vjernijeg kontrastiranja podataka pregledani su zato tekstovi u korpusima pisanog jezika u oba jezika, a metoda fokus grupe korištena je kao dodatna metoda koja će istaknuti upravo važnost *konteksta* i *konvencije*. Ovom kombinacijom metoda želi se pružiti i metodološki doprinos istraživanjima jezičnog izražavanja emocija, pogotovo u hrvatskoj lingvistici, gdje se ona još uvijek nalaze na samim počecima.

U interakciji pojmova *konteksta* i *konvencije*, kao i pojmova *zajednice prakse*, *jezične zajednice* i *društvene mreže* (poglavlje 5) te uz podatke dobivene iz korpusa hrvatskoga i (američkoga) engleskoga i iz razgovora s izvornim govornicima u ovome radu će se pružiti analiza jezičnih izraza *ljutnje*, kao i snažnog utjecaja *konvencije* i slojeva *konteksta*, kako situacijskih tako i kulturnih na uporabu pregledanih jezičnih izraza *ljutnje*. Ovime se želi doprinijeti i lingvističkim i kulturološkim istraživanjima *ljutnje* i emocija općenito u hrvatskome jeziku, ali i kontrastivnim istraživanjima hrvatskoga i engleskoga jezika,

---

² Sankcije također ovise o *kontekstu* i sankcije su također *konvencionalizirane*.

pogotovo u svjetlu suvremenog doba, u kojem hrvatsko društvo i kultura i američko društvo i kultura ostvaruju blizak kontakt.

2. Emocije

U jednom vrlo općenitom opisu emocija, koji uključuje elemente koje nalazimo u mnogim definicijama emocija u literaturi, može se reći da je emocija snažan subjektivni svjesni doživljaj, praćen nizom karakterističnih psihofizioloških, odnosno bioloških reakcija pojedinih organa i organskih sustava unutar čovjekova organizma, koje ga pripremaju za određenu adaptacijsku aktivnost. Uz osobni doživljaj, emocije se manifestiraju i prepoznatljivim vanjskim načinima reagiranja, ponašanjem i jezičnim izražavanjem.

Treba istaknuti stalan interes stručnjaka različitih područja za istraživanje emocija, primjerice neuroznanstvenika (Adolphs 2002, 2007, Adolphs, Tranel i Damasio 1998, Dalgliesh 2004, Damasio 2005, 2010, LeDoux 2000, Panksepp 1992), psihologa (Ekman 1992a, 1992b, Barrett Feldman 2006, 2011, Barrett Feldman, Lindquist i Dendron 2007, Barrett Feldman, Ochsner, Mesquita i Gross 2007, Harris, Mesquita, Russell 1994), sociologa (Smith-Lovin 1990, 1995, Turner i Stets 2005), lingvista (Dewaele 2010, Kövecses 2000a, 2000b, Lakoff i Kövecses 1983, Ochs i Schieffelin 1989, Pavlenko 2002, 2006, Wierzbicka 1992, 1995, 1999), antropologa (White 2005, 2010, Wilce 2009), računarnih znanstvenika (Turner i Ortony 1992) i mnogih drugih, što dodatno dovodi do raznovrsnosti u definiranju emocija kao izuzetno značajne komponente ljudskog življenja.

Pitanje „What is an Emotion?“ vrlo je jasno postavio William James³ 1884. godine u svome članku istoimenog naslova u filozofskom časopisu *Mind*. James (1884:189-190) je postavio tezu da promjene u tijelu direktno slijede percepciju vanjskog događaja, odnosno pobuđujućih činjenica i da su emocije naš unutrašnji doživljaj tih promjena. Prema Jamesu (1884:189), dotadašnji pokušaji objašnjenja razvoja emocija tumačili su da mentalna percepcija nekog vanjskog događaja izaziva mentalne promjene u mozgu koje nazivamo emocijama i da tek nakon toga slijede tjelesne promjene. Daljnja, sve intenzivnija istraživanja emocija tijekom

---

³William James (1842-1919), filozof, psiholog i fiziolog, veliko je ime američke znanosti 19. stoljeća. Njegovo opsežno djelo *Načela psihologije*, u kojem objedinjuje sva tri navedena pravca svoje znanstvene djelatnosti i danas je relevantna literatura u psihologiji. Jedno od poglavlja u *Načelima psihologije* odnosi se na emocije („The Emotions“). *Načela psihologije* snažno su utjecala na mislioce 20. stoljeća, primjerice na Edmunda Husserla, Bertranda Russella, Johna Deweyja, Ludwiga Wittgensteina. (<http://plato.stanford.edu/entries/james/>)

20. stoljeća postaju također i interdisciplinarna, okupljajući raznolike discipline sa zajedničkim ciljem sveobuhvatnog istraživanja ove složene pojavnosti. Uz napredak tehnologije došlo se do niza novih spoznaja o posebnostima zbivanja unutar organizma vezano uz razvoj emocija (Adolphs, 2007, Calder, 1996, Cardinal, 2002, Hyman, 1998, Lazarus, 1991, Lindquist, 2012). Unatoč tomu emocije nisu jedinstveno definirane niti su do kraja razjašnjena popratna zbivanja unutar organizma, kao ni verbalno ni neverbalno izražavanje emocija.

Svaka emocija ima jedinstven način unutarnjeg procesuiranja i vanjskog iskazivanja koje okolina prepoznaje. Cjelovit emocionalni proces uključuje podražaj (vanjski ili unutarnji), fiziološke promjene unutar cjelokupnog organizma od kore mozga do perifernih organa, osobni doživljaj koji je vezan uz značaj tog poticaja za pojedinca ili grupu te vanjske znakove koji se manifestiraju i prepoznaju jezično i izvanjezično te ponašajne manifestacije. Isto tako postoje i određene različitosti u izražavanju emocija kao i prepoznavanju od strane okoline, koje mogu biti vezane uz niz čimbenika među kojima je kulturna pripadnost posebno značajna kao npr. religija, tradicija, demografske i obrazovne karakteristike (Mesquita 1992; Russell, 1994; Elfebein 2003). I druge okolnosti kao npr. bolest osobe, posebno na području središnjeg živčanog sustava (Calder 1996; Suzuki 2006) mogu utjecati na doživljaj i manifestacije emocija.

S obzirom na složenost i različitosti definicija i klasifikacija emocija koje se mogu naći u literaturi (James 1884, Feldman Barrett 2011, Matsumoto i Hwang 2012, Scarantino 2012) potrebno je kratko definirati i neke pojmove koji jesu vezani uz emocije, ali nisu sasvim identični procesi.

Afekt (lat. *affectus* - duševno stanje, volja, strast, čežnja) je kratkotrajno, prolazno, snažno osjećajno uzbuđenje praćeno nizom izrazito jakih i upadljivih vegetativnih i motoričkih manifestacija kao posljedica afektivnog stanja. Tipične vegetativne reakcije u stanju afektivnog reagiranja mogu se javiti na svim organskim sustavima, što se manifestira ubrzanom radom srca, promjenama u ritmu i dubini disanja, sniženjem ili povišenjem izlučivanja želučanih sokova, širenjem ili sužavanjem zjenica i tako dalje. Na razini motorike može se pojaviti drhtanje ili grčevito stezanje pojedinih mišićnih skupina sve do potpunog gubitka voljne kontrole motornih funkcija (primjeri jezičnog opisa stanja u tim situacijama su

npr. „Odsjekle su mi se noge od straha.“ ili „Pao mi je mrak na oči.“ i slično). Taj utjecaj afekta na stanje svijesti u pojedinih osoba smanjuje mogućnost osobne prosudbe vlastitog ponašanja u određenom trenutku i u određenim okolnostima, što često dovodi do neprimjerenog reagiranja, delinkventnog ponašanja ili počinjenja krvnih delikata, tzv. „delikti u afektu“. Afekt je taj koji u datom trenutku stupnjuje svjesni podražaj, filtrira informaciju, daje snagu misaonim predodžbama i određuje što je osobi trenutno više ili manje važno, što značajno utječe na snagu doživljaja temeljne emocije (Koludrović, 2010:156-158).

Raspoloženje je opće osjećajno stanje duljeg trajanja, općeg karaktera, nižeg intenziteta u odnosu na emocije i afekt, koje daje tipičnu notu cjelokupnom vladanju, doživljavanju stvarnosti i ponašanju pojedine osobe. Koliko god je raspoloženje relativno standardna karakteristika pojedinca, ono može imati svoje dnevne ili neke druge ritmičke oscilacije i u stanju potpunog psihičkog zdravlja osobe (npr. dnevna iscrpljenost, umor, ugodni ili neugodni doživljaji, predmenstrualno razdoblje, neizvjesnost u očekivanju događaja). Međutim, oscilacije raspoloženja, njihov intenzitet, dužina trajanja ili pak patološko izražavanje emocija imaju posebno značenje u okviru psihijatrijske struke, odnosno procjene psihičkog zdravlja pojedinca ili procjene psihijatrijske bolesti ili poremećaja (Oyebode, 2008:319).

Temperament (lat. *temperamentum* - prava mjera, valjana razdioba) je karakteristika ličnosti koja pokazuje specifičan način emocionalnog reagiranja pojedinca, što se prepoznaje kroz specifično javljanje pojedinih osjećaja u pojedincu te kroz trajanje svih segmenata u okviru emocionalne aktivnosti - način, brzina, snaga, intenzitet emocionalnog izražavanja u pojedinim situacijama. Može se reći da temperament za pojedinu ličnost označava tijek osnovnog raspoloženja i karakterističan sustav cjelokupnog osjećajnog života. Smatra se da je temperament pretežno uvjetovan nasljednim čimbenicima, a socijalni, odnosno rani razvojni čimbenici imaju manji utjecaj (Damasio, 2005:218). Potrebno je ipak navesti da su načini izražavanja emocija karakterističnih za nečiji temperament ovisni i o kulturnoj sredini.

Emocije imaju značajnu ulogu i u motivacijskim procesima. Važan su čimbenik u donošenju odluka, što je povezano uz kognitivne procese (Cardilan 2002, Fox 2003). Niz aktivnosti ili razdoblja akcija - trenutnih ili dugoročnih - na koje se osoba usmjerava ili ih izbjegava imaju svoju motivacijsku podlogu vezanu uz emocionalni doživljaj. Primjerice, dugotrajniji angažman i ulaganje truda u postizanje nekoga cilja značajnog za pojedinca može biti motiviran osjećajem radosti i *zadovoljstva* koji će za tu osobu imati ostvarenje toga cilja. Izbjegavanje nekih aktivnosti može biti motivirano izbjegavanjem mogućih negativnih

emocija (npr. strah od reakcije osoba/e iz okoline ako ne budu zadovoljne izvršenim zadatkom).

Prvim empirijskim i znanstvenim pristupima u pokušajima objašnjavanja raznih aspekata emocija (nastanak, razvoj, manifestacije, povezanost s endogenim i egzogenim okolnostima) počinju se intenzivno baviti psiholozi unatrag stotinjak godina, u čemu su im se ubrzano počinju priključivati i znanstvenici iz drugih disciplina. Ovo ponovno pokazuje u kojoj je mjeri prepoznata važnost emocija u osobnom i društvenom funkcioniranju čovjeka te se u istraživanja uključuju brojni stručnjaci iz različitih profesija, kao što je već spomenuto ranije (vidi str. 4).

Suvremena istraživanja emocija u velikoj su mjeri interdisciplinarno usmjerena te se u navedeno područje uključuju i biološki usmjereni znanstvenici i oni društveno-kulturnog usmjerenja. Takvim teorijskim i empirijskim pristupima omogućava se značajno šire sagledavanje i znanstveno objašnjenje bioloških zbivanja (od anatomskih struktura i stanično molekularne razine) prilikom razvoja emocionalne reakcije unutar čovjekova organizma te razlika u manifestiranju emocija (ponašanje, jezično izražavanje). Sve navedeno ima svoje izuzetno značajno mjesto u okviru emocionalnog komuniciranja u društvenom *kontekstu* uže i šire, posebno multikulturne, društvene zajednice.

Jasno prepoznavanje *jezičnog izražavanja* značajan je čimbenik kvalitetne komunikacije u suvremenom svijetu, u kojemu je pojedinac svakodnevno izložen brojnim porukama iz okoline (osobna komunikacija, internet, televizija, novine, reklame) i u kojemu je komunikacija (i tehnološki) dostupnija i jednostavnija nego ikad prije. Bitno je i ispravno prepoznavanje upućene jezične poruke i prepoznavanje kulturnih obrazaca, kao i vještina upućivanja poruke (jezičnim sredstvima, gestikulacijom, ponašanjem) kako bi se izbjegli nesporazumi, ne samo u svakodnevnoj komunikaciji, nego i u nekim strukama u kojima nesporazumi mogu dovesti do tragičnih posljedica, što posebno uključuje komunikaciju u obrazovanju, zdravlju⁴, pravosuđu⁵, pregovaranju, upravljačkim sustavima i slično. Posebno

---

⁴ Sve su glasnjiji zahtjevi da strani liječnici polažu stroge jezične testove, kako bi se olakšala komunikacija i s pacijentima i s kolegama, ali prije svega kako bi se izbjegle moguće fatalne posljedice pogrešno shvaćenih liječničkih odluka. Dakako da su provedena i brojna istraživanja o komunikaciji između pacijenata i liječnika, s naglaskom na dostupnost podataka o liječenju pacijenata koji nisu izvorni govornici jezika, npr. Chalabian i Dunnington (1997), David i Rhee (1997), Ferguson i Candib (2002), Lee (2003), Sentell et al. (2007).

treba naglasiti i sve prisutniju internetsku komunikaciju, koja u velikoj mjeri isključuje komunikaciju licem u lice, u okviru čega je jasno strukturirana jezična poruka bitan preduvjet kvalitetne komunikacije⁶.

2.1. Teorije o razvoju emocija

Ljudske emocije su jezik ljudskog društvenog života i motivacija su za djelovanje na osobnoj i široj društvenoj razini. Ustanovljena je i važnost emocija u ponašanju, ali i preživljavanju (Hyman, 1998). Sve im to daje poseban značaj i potiče intenzivna, složena istraživanja.

U literaturi se nalaze podaci o većem broju raznih teorijskih pristupa u pokušaju definiranja i objašnjavanja vrlo kompleksnih zbivanja vezanih uz poticanje, procesuiranje i manifestaciju emocija kao i utjecaje egzogenih i endogenih čimbenika. Ti različiti pristupi djelomično su vezani i uz temeljnu struku pojedinih istraživača (psihologa, sociologa, antropologa, lingvistica, neuroznanstvenika). Upravo veći broj pristupa i pokušaja tumačenja ove problematike upućuje na činjenicu da još uvijek nisu nađeni svi odgovori na sva postavljena pitanja.

Postoji suglasnost znanstvenika oko faktora značajnih za razvoj emocija, ali još uvijek su prisutne i kontroverze oko procjene relativnog značenja pojedinih čimbenika, posebno u suočavanju kognitivnih procjena i razvoja emocionalne reakcije (Eyckens i Keane, 2005). Prema Fellousu i suradnicima (Fellous et al. 2002:1) cilj postavljanja teorija o emocijama jest da se ustanovi na koji način nastaju različita emocionalna stanja i može ih se svrstati u nekoliko širokih kategorija: teorije povratne informacije (*feedback theories*), središnje teorije (*central theories*), teorije o pobuđenju (*arousal*) i kognitivne teorije.

---

⁵ Npr. Richard i Maslow-Armand (1997), službeno izvješće u Kaliforniji 2005.

⁶ Što se internetske komunikacije tiče, bitno je razlikovati različite komunikacijske medije - elektronska pošta, *instant messaging* (neposredna razmjena poruka), poruke putem mobitela, forumi, blogovi i tako dalje. Elektronska pošta i dalje primarno služi za prijenos obavijesti dok su servisi poput *instant messaginga*, blogova, foruma postala mjesta za neobavezan razgovor, diskusiju, druženje, slobodno se može reći da korisnici sami stvaraju i nadziru sadržaj. Ako korisnik ne posjeduje ili nema uključenu kameru na svome računalu, dakako da iz komunikacije izostaju njena važna neverbalna obilježja, ali korisnici su se prilagodili novome mediju, zapravo možda je i preciznije reći da su korisnici sebi prilagodili novi medij. Korištenje emotikona ili poveznica na slike, video i audio klipove sredstva su kojima korisnici nadomještaju nedostatak tradicionalne geste i mimike i upotpunjuju poruke koje razmjenjuju i sadržaj koji stvaraju i predstavljaju drugima (Wolf 2000, Segerstad 2003, Ling i Baron 2007, Baron 2008, Yus 2011, Juecker i Duerschied 2012). Zbog razvoja računalne tehnologije i internetske komunikacije razvija se i široko područje rasprava i istraživanja o novoj, digitalnoj pismenosti, o mogućnostima koje korisnici imaju na raspolaganju i stupnju razumijevanja i uporabe tih mogućnosti (Leu i sur. 2004, Lankshear i Knobel 2006, DeAndrea et al. 2010, O'Neill 2011, Žic Fuchs 2002-2003, Žic Fuchs i Broz 2004, Žic Fuchs et al. 2013).

Rana sustavna tumačenja emocija kreću od Charlesa Darwina, koji smatra da su se čovjekove emocije razvile tijekom evolucije kao jedan od oblika adaptivnog mehanizma (Darwin, 1965:215-217). Zaključio je da emocije služe, u krajnjoj liniji, našoj sigurnosti, omogućavaju slanje signala drugim bićima, pojačavaju povezanost s njima i osiguravaju grupnu kohezivnost i socijalno funkcioniranje (Darwin, 1872:215-217).

U daljnjem tekstu vrlo se kratko prikazuju samo osnovni elementi pojedinih teorijskih pristupa koji se najčešće navode u literaturi.

2.1.1. Fiziološke teorije o razvoju emocija

Fiziološke teorije o razvoju emocija ujedno su i jedne od prvih teorijskih tumačenja emocija. One objašnjavaju fiziološku podlogu emocija i subjektivnog doživljaja.

Primjerice, prema James-Langeovoj teoriji emocije su posljedice fizioloških promjena u organizmu koje se prvo razvijaju kada se osoba suoči s nekim događanjem koji će izazvati određene reakcije u organizmu. Te reakcije ovisit će o emocionalnom odgovoru organizma. Nakon tog odgovora slijedi osobna percepcija, odnosno doživljaj reakcije organizma na taj događaj i konačno osobni doživljaj određene emocije (James, 1884).

Cannonova teorija pak tvrdi da se fiziološke i psihičke reakcije odvijaju istodobno i da jedna nije nadređena drugoj. Reakcije počinju od kore mozga koji prepoznaje određeni događaj i izaziva niz bioloških reakcija u mozgu i tijelu ovisno o nizu čimbenika (struktura ličnosti, prethodno iskustvo) (Cannon, 1927). Dakle, slijedi niz povezanih reagiranja unutar organizma – *kora mozga - hipotalamus - amigdala - nadbubrežna žlijezda - tjelesne reakcije* – što ponovno završava u korteksu, koji je odgovoran za emocionalno reagiranje i vanjsku ekspresiju emocija (Cannon, 1927). Fiziološke reakcije prema James-Langeovoj teoriji nisu uzročno-posljedično povezane s emocionalnim doživljajem jer fiziološke reakcije mogu prethoditi i ne-emocionalnim stanjima i moguće je da je fiziološke reakcije teško prepoznati i osjetiti i onda na taj način potaknuti neku emocionalnu reakciju.

2.1.2. Socio-kulturološke teorije o razvoju emocija

Uz osobni doživljaj i iskustvo, kao što su procjena aktualne situacije, sposobnost uočavanja odnosa između uzroka i posljedica, kao i između pojedinih situacija, vremenska distanca od

određenog događaja, utjecaj na vrstu, razvoj i snagu pojedine emocije koju čovjek doživljava imaju i vanjski socijalni čimbenici, kulturološke i antropološke karakteristike i različitosti kao i niz drugih situacija koje se još uvijek predano istražuje. Ovaj pristup obilježava kognitivno i sociološki usmjerene teorije.

Prema Parkinsonu (1996:671-677) emocije se tipično događaju u društvenom okruženju tijekom interpersonalne komunikacije te je i poticaj za određeno emocionalno reagiranje vezan uz vanjske društvene podražaje. Isti autor navodi (Parkinson, 1996:671-677) i da emocionalni doživljaj ovisi o četiri odvojena čimbenika, a to su: vanjski podražaj, reakcija tijela na podražaj, izražavanje licem te spremnost za određenu akciju npr. *ljutnja* se često povezuje uz prijetnju ili očekivanu prijetnju, kada se čovjek kreće prema naprijed prema izvoru *ljutnje*, dok je strah često povezan uz osjećaj ugroženosti što rezultira povlačenjem ili borbom. Ova navedena četiri čimbenika međusobno su ovisna, imaju svoje značenje i u okviru nekih drugih teorija, a kroz daljnja istraživanja i nove spoznaje nadopunjavaju se i proširuju. Parkinson naglašava koliko je važno ne samo razumijevanje razlika između kultura u razumijevanju emocija već i postojanje razlika unutar jedne kulture:

„Problems of intercultural communication where conventions and display rules differ across interactants may make modeling even more difficult. Such problems may even extend to within-culture differences in communicative style based on idiosyncratic socialization or individual differences relating to temperament or expressivity.“

(Parkinson, 2014: 21-22)

Kulturne studije temelje se na stavu da okolina i kultura utječu na kategorizaciju bioloških temelja iskustava. Prema Williamsu (1961: 34), mi ‘vidimo’ situaciju pred sobom na određeni način, što je posljedica interpretacije osjetilnih informacija prema određenim pravilima načina življenja, ali ta pravila i ta interpretacija nisu stalni. Mi možemo naučiti nova pravila i nove interpretacije nakon čega ćemo situaciju ‘vidjeti’ na nov način. Razvoj ljudskog mozga i određena interpretacija uvjetovana određenom kulturom stvara izvjesna pravila ili modele bez kojih nijedno ljudsko biće ‘ne može vidjeti’ (Williams, 1961:34).

2.1.3. Kognitivne teorije o razvoju emocija

Kognitivne teorije objedinjuju interakciju između kognitivnih spoznaja i fizioloških procesa. U osnovi ovih teorija je postavka da prethodno emocionalno iskustvo utemeljeno na određenoj situaciji određuje i aktualnu emocionalnu reakciju. U okviru ovoga pristupa nalazi se i teorija kognitivne procjene (Lazarus 1991; Roseman 2001). Teorija kognitivne procjene (*cognitive appraisal theory*) tumači da emocionalni doživljaj počinje stimulansom koji ima određeno subjektivno značenje za pojedinca. Taj podražaj može biti vanjski (neko vanjsko događanje), ali i unutarnji (sjećanje, prisjećanje). Time počinje motivacija za adaptacijski proces. Dakle, može se reći da proces započinje subjektivnim doživljajem nakon kojega slijedi kompleksno zbivanje koje od moždane kore preko subkortikalnog dijela mozga gdje se podraži vegetativni živčani sustav koji utječe na funkcije niza tjelesnih organa što se manifestira ubrzanim pulsom, širenjem zjenica, ubrzanim disanjem te konačnim prepoznavanjem emocija kroz reagiranje i ponašanje pojedinca.

Kognitivni poticaj, odnosno procjena može se, prema Lazarusu, podijeliti u dvije skupine: 1) primarna procjena, koja je usmjerena na značaj određenog događaja za pojedinca i koji može biti procijenjen kao pozitivan, negativan (stresan) ili neutralan, i 2) sekundarna procjena koja je usmjerena direktno na prosudbu sposobnosti/mogućnosti pojedinca za suočavanje s određenim događajem, nakon čega slijedi odluka o daljnjem djelovanju (Lazarus et al. 1970:219, Lazarus 1991).

U ovom pristupu važno je naglasiti da kognitivni čimbenik ima osnovno značenje u determiniranju emocionalnog doživljaja. Naime, kognitivna procjena percipirane situacije, nekog sjećanja ili zamišljenog događaja jest ona koja potiče emocionalni proces, i to redom fiziološke, izražajne, ponašajne i druge moguće promjene koje sačinjavaju ukupno emocionalno stanje:

„Whether emotion is generated in response to perceived, remembered or imagined events and by automatic or controlled processing, appraisal theories claim that appraisals start the emotion process, initiating the physiological, expressive, behavioural and other changes that comprise the resultant emotional state.“

(Roseman i Smith, 2001:7)

2.1.4. Neurobiološka podloga emocija

Svi navedeni teorijski pristupi, neovisno o temeljnom usmjerenju, uvažavaju znanstveno dokazane činjenice da cjelokupan proces ima neurobiološku podlogu.

Emocije i kognicija dugo su vremena bile promatrane kao dva neovisna entiteta. Više je istraživano područje kognicije, no suvremena istraživanja su pokazala da su ove dvije pojavnosti duboko međusobno ovisne (Storbeck i Clore 2007:1212).

Provodeći istraživanja na području kognicije neuroznanstvenici su došli do spoznaja koje su otvorile i prostor za istraživanje emocija odnosno do povezivanja znanstvenih istraživanja na području kognicije i emocija (Davidson 1999, LeDoux 2000, Damasio 2000, Lindquist 2012). Napredak znanosti i suvremene tehnologije koja se primjenjuje u istraživanju cjelokupnog živčanog sustava kao npr. NMR (magnetska rezonanca), PET (positron emission tomography), stanična i molekularna biologija, također je značajno pridonio ekspanziji ovih istraživanja.

Posljednjih su godina istraživanja moždane podloge emocija postala mnogobrojnija, integriraju više pristupa te se stvara nova znanstvena disciplina *afektivnih neuroznanosti* (engl. *affective neuroscience*).

Prema Damasiju (2005:59), sva zbivanja vezana uz pojavu i manifestacije emocija, neovisno u koju se skupinu emocija svrstavaju imaju svoju biološku podlogu. Isti autor zaključuje u navedenom tekstu da su emocije složen skup neuralnih reakcija koje su uobličene u određeni model. Emocije imaju određenu regulacijsku ulogu za organizam, osnovna uloga im je da organizmu pomažu u njegovu održavanju. Nadalje, Damasio smatra da treba istaknuti činjenicu da učenje i kultura mijenjaju izražavanje emocija i daju im nova značenja. Može se reći da su emocije biološki determinirani procesi koji ovise o urođenom skupu moždanih sklopova i koji su stvoreni tijekom duge evolucijske povijesti. Sve uključene moždane strukture mogu se automatski aktivirati bez svjesnog promišljanja i odlučivanja, dakle postoji temeljni automatizam i stereotip u regulacijskoj namjeni emocija. Unatoč tomu ostaje i činjenica da individualne i kulturne karakteristike oblikuju neke pobuđivače (Damasio 2005, 59).

U ovome poglavlju prikazane su neke od teorija o razvoju emocija. Poglavlje ukazuje na širok raspon interpretacija, definicija, nazivlja i istraživanja emocija. Emocije se objašnjavaju na fiziološkoj, biološkoj, kognitivnoj, društvenoj i kulturnoj razini. Nijedna teorija ne pruža dovoljnu podlogu za cjelovito poimanje odnosno istraživanje emocija. Niti se može negirati fiziološku podlogu emocija niti je moguće istaknuti samo i jedino kulturnu podlogu pojedinca i zajednice kao temeljno objašnjenje razvoja i interpretacije emocija. Ako ih se promatra i proučava kao kontinuum ili kao dijelove jedne velike sveobuhvatne cjeline, raznovrsnost teorija o razvoju emocija uspješno pokazuje koliko je raznovrsna slojevitost emocija, ali ostaje pitanje do koje razine jedan teorijski pristup može razumljivo i detaljno opisati što emocije jesu, od čega se sastoje, kako se razlikuju, kako utječu na čovjeka iznutra i izvana, a da se u nekom trenutku ne dotakne drugog teorijskog pristupa.

U potpoglavlju 2.1.2. vidljive su poveznice s temom ovoga rada, a to je analiza direktnih jezičnih izraza *ljutnje* s obzirom na *kontekst* i *konvenciju* njihove uporabe. Kako je navedeno, emocije se događaju u *društvenom okruženju* tijekom *interpersonalne* komunikacije. Nadalje, kulturne teorije o razvoju emocija ističu da *kultura i okolina* utječu na kategorizaciju bioloških iskustava te da *pravila i interpretacija* emocija nisu stalni. *Društveno okruženje, interpersonalna komunikacija, kultura i okolina* te *pravila i interpretacija* odnose se upravo na *kontekste i konvenciju*, koji su ključni pojmovi analize u ovome radu.

U daljnjim poglavljima ovoga rada (poglavlja 6, 7 i 8) pružit će se dodatni, lingvistički okviri koji mogu poslužiti jasnijem objašnjenju jedne emocije, emocije *ljutnje*, koji u daljnjim istraživanjima zasigurno mogu dopuniti i neku od već postojećih teorija o razvoju emocija.

2.2. Klasifikacija emocija

U literaturi se nalaze različite klasifikacije emocija, s obzirom na još uvijek prisutan niz otvorenih pitanja i neriješenih dilema na tom području. Postupno širenje i produbljivanje spoznaja te interdisciplinarni pristupi dovode i do korekcija postojećih i prihvaćenih klasifikacija.

Jedna od prvih klasifikacija zastupala je univerzalistički pristup u okviru kojega se zauzimao stav da svi ljudi doživljavaju i izražavaju emocije na isti način te da ne postoji kulturna uvjetovanost (Izard 1980, Ratner 1989, Zajonec 1984). Taj pristup je zastupao već i Darwin,

koji je smatrao da su emocije određeni biološki programi naslijeđeni od filogenetskih prethodnika (Darwin, 1872). Darwin je prije svega poznat po svome radu u biologiji i evoluciji vrste, ali proveo je i prvi psihologijski eksperiment, koji je i danas referentna točka unatoč svojim metodološkim nedostacima jer je u ono je doba bio metodološka inovacija.

Prema Snyderu (Snyder, 2010:159), Darwin je smatrao da su emocije integralni dio proučavanja razvoja čovjeka i isprva im je htio posvetiti poglavlje u svojoj knjizi o porijeklu čovjeka *The Descent of Man and Selection in Relation to Sex*, ali s vremenom je shvatio koliko su emocije opsežno područje istraživanja te im je na kraju posvetio zasebnu knjigu *The Expression of the Emotions in Man and Animals*. Snyder ističe da su Darwinove analize izražavanja i percepcije emocija preteča velike pod-discipline istraživanja unutar onoga što danas nazivamo afektivnom neuroznanosti, jakog znanstveno-istraživačkoga područja suvremenoga doba, koje su svojim radom 1970-ih razradili i unaprijedili Ekman i suradnici, Panksepp, Emery i mnogi drugi (Snyder, 2010:159).

Darwin se pitao postoji li nekakav skup jezgrenih emocija, dakle emocija zajedničkih svima i koje emocije čine taj skup. U rasvjetljavanju tog pitanja pomoglo mu je između ostaloga i dopisivanje s francuskim fiziologom Duchenneom, koji je napravio šezdeset dijapozitiva s fotografijama ljudi s različitim emocionalnim izrazima lica kako bi podupro svoju tvrdnju da na licu postoje različiti mišići za izražavanje različitih emocija (Snyder, 2010:160). Bitno je napomenuti da je Duchenne galvanskom strujom manipulirao mišićima lica svojih ispitanika. Duchenneov eksperiment nije uvjerio Darwina u postojanje različitih mišića za desetke različitih emocija, on je i dalje vjerovao da se može doći do svojevrstne jezgre nekoliko različitih emocija koje su svima na svijetu zajedničke. Darwin je sam proveo eksperiment, prvi jednostruko slijepi pokus⁷ u istraživanjima izražavanja i percepcije emocija. U spomenutoj knjizi o emocijama Darwin je ustvrdio da postoji šest temeljnih emocija, to su sreća, iznenađenje, strah, gađenje, *ljutnja* i tuga (Darwin, 1872). Također je rekao da, ako je izražavanje pokretima lica kulturno obilježeno, onda bi se s vremenom njena raznolika značenja udaljila jedna od drugih. Budući da nije našao nikakve dokaze kroz dopisivanje s različitim stručnjacima širom svijeta, Darwin zaključuje da su emocije i izražavanje emocije naslijeđeni od zajedničkih predaka, dakle isključivo su biološki utemeljeni (Darwin, 1872).

---

⁷Jednostruko slijepi pokus je tehnika istraživanja u kojemu jedna strana, ispitivač ili ispitanik, ne zna koju stvar uzima ispitanik ; zove se i jednostruko maskirani pokus. <http://www.regpok.hr/RegPok/Rjecnik.html>

Slika1. Duchenneovi dijapozitivi koje je Darwin koristio u svome eksperimentu o prepoznavanju emocija.

Jedna od široko prihvaćenih klasifikacija koja uključuje univerzalistički pristup opisuje osnovne tipove emocija, koje naziva *temeljnim, bazičnim ili primarnim emocijama* (Ekman, 1992), što uključuje *ljutnju, strah, zadovoljstvo, tugu i gađenje i iznenađenje*. Uvidom u dvadeset i jedan pregledni rad vezan uz različite teorijske pristupe o temeljnim emocijama, Schnoebelen je ustanovio pedeset i jednu vrstu različitih emocija, koje su klasificirane kao temeljne⁸. Istraživači najčešće ipak opisuju šest temeljnih emocija, a neki ih nazivaju i univerzalnim emocijama (radost, tuga, strah, bijes, iznenađenje i gađenje) mada se u tom dvadeset i jednom radu najčešće opisuje oko devet temeljnih emocija (Schnoebelen, 4). Najčešće su to: *anger, rage, hostility* koje navodi 18 autora, *fear, fright, terror* navodi 17 autora, *joy, happiness, elation i enjoyment* se spominje u 14 radova, *sadness, sorrow, distress i dejection* navodi se u 14 radova, *disgust* u 12, *shame* u 9, *love i tender emotion* u 8, *anxiety i worry* u 7 radova, *surprise* u 7, a *guilt* u 6 radova (Schnoebelen, 4). Svakako je bitno istaknuti da postoje dvojbe vezane uz postojanje i vrstu temeljnih emocija, što potvrđuje da i dalje postoji niz nedoumica na tom području (Ortony i Turner 1990).

⁸ Esej Tylera Schnoebelena dostupan je na autorovoj mrežnoj stranici. Nema podataka o godini. Referenca se nalazi u popisu literature na kraju ovog rada.

Damasio razlikuje tri vrste emocija (2005:277): *primarne* emocije, koje su biološki i kognitivno usađene, kao što su *ljutnja*, strah, sreća, tuga, iznenađenje i gađenje, *sekundarne* emocije koje su društveno uvjetovane, npr, sram, *ljubomora*, *krivnja*, *ponos* i *pozadinske* emocije koje nemaju jasno izražene oblike izražavanja, ali čine temelj ostalih vrsta emocija kao npr, *dobro ili loše osjećanje*, *smirenost* ili *napetost*.

Kružni model emocija predložio je Russell (Russel,1980), i na temelju pregleda literature i nakon vlastitog eksperimenta. Predstavio je kružni prostorni model unutar kojega smješta emocije, i to uz pomoć dviju dimenzija, jedna je uroda (*pleasure*) – neugoda (vodoravna os), druga je pobuđenost (*arousal*) – nepobuđenost (okomita os). Russell je u svoj model uključio 28 engleskih riječi koje opisuju različite emocije, Donja slika pokazuje na koji način su ispitanici (njih 36) smjestili 28 riječi za različite emocije u osam ponuđenih kategorija (redom u tablici na slici: uroda, uzbuđenost, pobuđenost, nevolja, jad, depresija, pospanost, zadovoljstvo). Na Slici 3. vidi se prikaz kružnog modela. Bit kružnog modela jest da ističe kontinuum koji čine emocije, moguće preklapanje određenih emocija koje se nalaze u istom kvadrantu i zrcaljenje određenih emocija na istim stupnjevima u suprotnim kvadrantima.

Table 2
Frequency of Placement of 28 Words Into Eight Categories

Term	Category							
	Pleasure	Excite- ment	Arousal	Distress	Misery	Depres- sion	Sleepi- ness	Content- ment
Happy	21	8	2					5
Delighted	15	16	3					2
Excited	2	29	5					
Astonished		17	18	1				
Aroused		14	21	1				
Tense		8	18	9		1		
Alarmed		6	19	11				
Angry		5	21	5	3	2		
Afraid		2	11	22		1		
Annoyed		1	12	14	4	4		1
Distressed			4	25	5	2		
Frustrated		2	5	19	4	6		
Miserable				3	23	10		
Sad				10	6	19		1
Gloomy				2	11	22	1	
Depressed				4	7	24		1
Bored				3	2	14	17	
Droopy				1	1	8	26	
Tired					1	1	34	
Sleepy					1		32	3
Calm	4						3	29
Relaxed	6						4	26
Satisfied	3	1						32
At ease	7						3	26
Content	6	1						29
Serene	8	2						26
Glad	20	4						12
Pleased	22	2	2					10

Slika 2. Preuzeta iz Russell, 1980:1166.

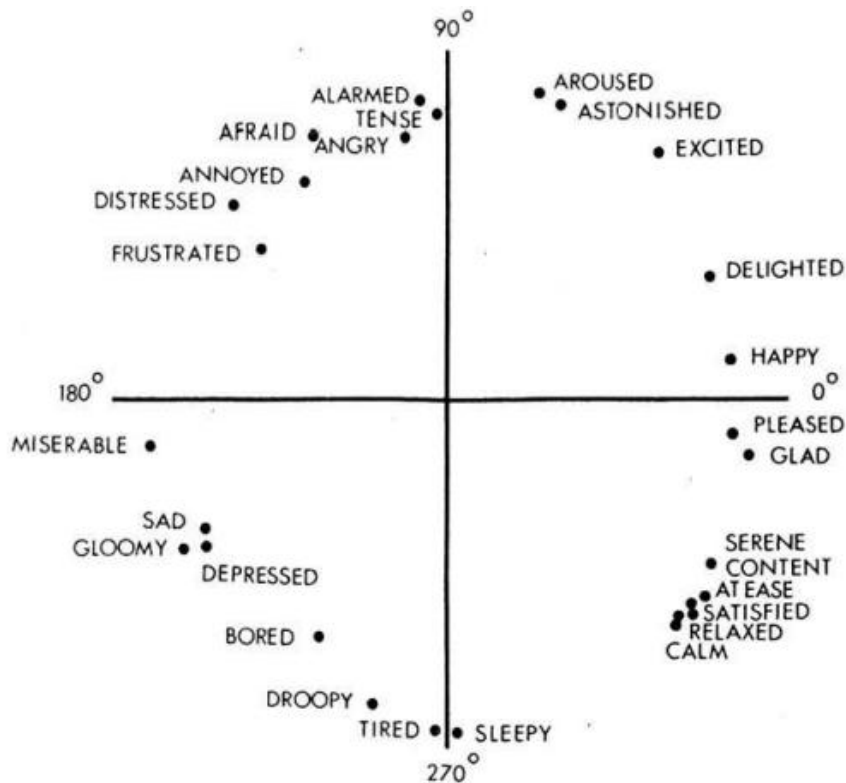

Figure 2. Direct circular scaling coordinates for 28 affect words.

Slika 3. Slikovni prikaz kružnog modela emocija. Preuzeto iz Russell, 1980:1167.

Jedan od klasifikacijskih pristupa dijeli emocije na *pozitivne i negativne emocije* (npr. Fredricson i Levenson 1998). *Negativne emocije* - npr. strah, *ljutnja* - izazvane su podražajima koji nas frustriraju, a te frustracije mogu varirati u širokom rasponu od osjećaja osobne ugroženosti ili ugroženosti vezane uz bliske osobe (biološke, socijalne, emocionalne ugroženosti) do frustracija vezanih uz različite situacija kao npr. povreda društvenog statusa, o čemu mogu ovisiti daljnje reakcije pojedinca ili skupine, što se na vanjskom planu može manifestirati borbom ili povlačenjem. Ta reakcija ovisi i o *kontekstu* cjelokupnog događanja, odnosno o nizu drugih egzogenih i endogenih čimbenika. Upravo zato što *konteksti* variraju od krajnje neugodnih pa do sasvim pozitivnih ishoda u evolucijskom smislu posebno značenje imaju čimbenici koji su vezani uz biološki opstanak. Upravo navedeno značenje koje uključuje emocije straha i *ljutnje* bili su prvi motivirajući čimbenici za razne vrste istraživanja.

Pozitivne emocije ne uključuju dimenziju osobne ugroženosti, ali su u društvenoj komunikaciji vrlo značajne i mogu se manifestirati na različite načine.

Negativne emocije su značajno više predmet istraživanja nego pozitivne emocije, što se pripisuje njihovom nepovoljnom utjecaju i posljedicama na pojedinca (Fredricson i Levenson 1998).

Što se *negativne emocije ljutnje* tiče, jedno od glavnih pitanja jest na koji način uopće opisati osjećaj *ljutnje* unutar postojećih okvira teorija emocija? Naime, još uvijek nije jasno riješeno pitanje pripada li *ljutnja* skupini *primarnih* emocija ili ne. Razne teorije raspravljaju pripada li *ljutnja* općem neugodnom stanju kao jedna moguća reakcija na primjerice tugu, bol ili strah. Ono u čemu se većina teorija slaže jest da *ljutnja* odgovara raznolikim adaptivnim funkcijama. *Ljutnja* regulira fiziološke i psihološke procese koji se javljaju, primjerice, pri samoobrani, moglo bi se reći da usmjerava osobu u njejoj reakciji. *Ljutnja* također regulira i društveno i međusobno ponašanje, ali neizbježno je pritom imati na umu da društveno i međusobno ponašanje također imaju snažan utjecaj na to na koji će način osoba reagirati kada se naljuti. Unatoč adaptivnim i funkcionalnim obilježjima *ljutnje*, ona istovremeno predstavlja i rizik ili prijetnju jer izražavanje *ljutnje* može isključiti sudionike iz određenog događaja, što pak može ostaviti dugoročne posljedice po osobu, odnos s ljudima i slično. Doživljaj *ljutnje*, kao i kontrola izražavanja *ljutnje* u društvenom okruženju značajno je vezana uz pojedine faze razvoja osobe, uz obiteljske odnose, kao i uz društvene i kulturne okvire. Prikladno izražavanje *ljutnje* ključni su zadaci u razvoju osobe (kada, kako, pred kime osoba smije izraziti *ljutnju*).

U ovome radu nezaobilazan je model emocija koji je osmislila Lisa Feldman Barrett sa studentima-suradnicima (Barrett, 2005, 2006b, 2006c, 2009, 2011; Barrett & Lindquist, 2008; Barrett, Lindquist, Bliss-Moreau et al. 2007; Barrett, Lindquist, & Gendron, 2007; Barrett, Mesquita, Ochsner, & Gross, 2007; Barrett, Ochsner, & Gross, 2006; Duncan & Barrett, 2007; Lindquist & Barrett, 2008). Naime, radi se o modelu pojmovnog određenja emocija⁹ (*Conceptual Act Model*). To je konstruktivistički model u psihologiji emocija, koji tumači emocije kao *konstrukt* koji sadrži biološke, psihološke i društveno-kulturne sastavnice. Sama autorica ga ukratko definira kao „(...) a social neuroscience model of emotion that respects the nature of the human brain.“ (Barrett, 2011: 359). Upravo su ‘social’ i ‘human brain’ dvije ključne riječi u ovoj definiciji jer model predstavlja sinergiju dosadašnjih spoznaja o emocijama, ali na način da ravnopravno sjedinjuje razine koje se aktiviraju pri doživljaju,

---

⁹ Radni prijevod, M. Grubišić.

proživljavanju i izražavanju emocija. Što je još važnije, a pogotovo je važno za ovaj rad, jest to da model ističe ulogu *jezika* u ukupnom razumijevanju emocija:

„Third, factors that have traditionally been treated as non-emotional such as concepts and language play a central role in making an instance of anger what it is. In this view, understanding the meaning emotion words and emotion concepts is a piece of the puzzle to understanding what emotions are and how they work.“

(Barrett, 2011: 363)

Isto tako, model ističe ulogu *konteksta* u ukupnom razumijevanju emocija:

„By employing the notion of situated conceptualizations, it predicts that emotions are not static entities, but rather are context-sensitive emergent phenomena.“

(Barrett, 2011: 374)

Nadalje, na primjeru emocije *ljutnje* autorica ističe širok spektar rezultata raznovrsnih istraživanja emocija i različitih načina na koji se *ljutnja* izražava:

„(...) studies that measure emotion by relying on human perception (subjective reports of feelings or judgments of other people's faces and bodies) typically produce consistent evidence for the categories that in English people call "anger," "sadness," and "fear;" but instrument-based measures of the brain, face, and body (what might be called "objective" measures) do not. But if the psychological events people refer to as "anger" have no signatures (no known statistical regularities to ground the categories), then how do people learn the category? **What serves to glue the various instances of anger together into a single category if they look very different from one another – according to the Conceptual Act Model, the answer is a word.**“ (istaknula M. Grubišić)

(Barrett, 2011: 370)

Ovaj model emocija neprestano ističe važnost suodnosa brojnih razina koje su uključene u interpretaciju *emocija*, tj. važnost sveobuhvatne perspektive pri interpretaciji emocija, koja će obuhvatiti sve uključene razine, od tjelesnih do društveno-kulturnih, s posebnim naglaskom i na razinu pojedinca, tj. subjektivnog iskustva:

„In a fundamental sense, the Conceptual Act Model suggests that the broader categories of "emotion," "cognition," and "perception" reflect subjective distinctions rather than distinctions in kind (Barrett, 2009).“

(Barrett, 2011: 369)

Kao i teorije o razvoju emocija (poglavlje 2.1.), tako i klasifikacije emocija opisane u ovome poglavlju pokazuju raznovrsnost istraživanja i interpretiranja emocija. Bez obzira klasificira li se emocije kao primarne ili sekundarne, univerzalne ili kulturno specifične, pozitivne ili negativne ili ih se smješta unutar kružnog modela, emocije su u svakom slučaju izuzetno

složena i fino nijansirana pojavnost, koji je potrebno što jasnije i preciznije opisati, a da se pritom ne izgube iz vida upravo te fine nijanse emocionalnog doživljavanja i reagiranja. Iako je neizbježno da nijedna osoba ne može u cijelosti razumjeti emocije koje druga osoba proživljava i izražava, s druge strane upravo svojim reakcijama, bilo unutarnjim bilo vanjskim, bilo gestom bilo riječju osoba može pokazati da razumije, u većoj ili umanjnoj mjeri, što druga osoba osjeća u datom trenutku. U svakom slučaju postoji stabilan zajednički temelj unutar društveno-kulturnih zajednica i između društveno-kulturnih zajednica koji omogućava pripadnicima tih zajednica da komuniciraju o emocijama koje su proživjeli, koje upravo doživljavaju i proživljavaju, ali i da komuniciraju o emocijama koje će se tek dogoditi.

Teže je interpretirati vlastite ili tuđe emocije s obzirom na biološku ili fiziološku podlogu (poglavlje 2.1.) ako osoba nije stručnjak u tom području ¹⁰. Klasifikacije iz ovog poglavlja (2.2.), tj. navedene dihotomije ‘primarno-sekundarno’, ‘univerzalno-specifično’, ‘pozitivno-negativno’ ili kružni model, dakle određeni neprekinuti raspon, laiku su već donekle razumljivije zbog samih pojmova od kojih se sastoje. Primjerice, jasno je da postoji već spomenuti zajednički temelj koji omogućava pripadnicima zajednice da ovisno o *kontekstu* emocionalno reagiraju ili interpretiraju tuđu emocionalnu reakciju (‘univerzalne’ emocije). Isto tako, sigurno se mnogi tijekom života nađu u nedoumici ili ne razumiju u potpunosti određeni komunikacijski *kontekst* ako se nađu u stranoj zemlji ili nepoznatoj društveno-kulturnoj zajednici ili komuniciraju sa strancem, čije društveno-kulturne norme ne poznaju (‘kulturno-specifične’ emocije). Nadalje, ljubav, radost, zadovoljstvo su pozitivne emocije, pobuđuju dobro, pozitivno, intenzivno osjećanje i dobro raspoloženje te su općenito bolje prihvaćene, tj. pozitivno reagiranje, izražavanje pozitivnih emocija i interpretacija pozitivnih emocija su puno bolje prihvaćeni između pojedinaca i u društvenim zajednicama, jasnije su artikulirani, mogu intenzivno djelovati i na pojedinca i na okolinu, ujedinjuju zajednicu. S druge strane, kao što je već navedeno, *negativne emocije* jednako su značajne i za pojedinca i za zajednicu, ali na drukčiji način. *Negativne emocije* na specifičan način ugrožavaju pojedinca ili zajednicu. *Negativne emocije* javljaju se kada se pojedinac ili pripadnici zajednice osjećaju ugroženo, napadnuto ili povrijeđeno. Izražavanje *negativne emocije*, bilo gestama bilo riječima, može naići na neodobravanje sugovornika ili okoline u komunikacijskom činu. Izražavanje *negativne emocije* može za sobom povući i društvene

---

¹⁰ Pri čemu laik sigurno može opisati vlastite ili tuđe fiziološke reakcije – rumene obraze ili blijedo lice, ubrzano disanje, lupanje srca, grč u želucu, stisnuto držanje, drhtanje, suze i slično.

sankcije, ono može ugroziti i zajednicu i samog pojedinca. Izražavanje *negativne emocije*, s druge strane, može doprinijeti boljem osjećanju, osoba se može osjećati bolje ako izrazi na neki način svoju *frustraciju* ili strah ili *razočaranje*, ali to će učiniti s većom zadržkom s obzirom na komunikacijski *kontekst* u odnosu na izražavanje pozitivnih emocija.

2.3. Manifestiranje emocija

Uz unutarnji subjektivni doživljaj emocije su praćene određenim vanjskim izrazito prepoznatljivim manifestacijama kao što su: izraz lica, osobito mimika lica i gestikulacija, pokreti tijela, tjelesne promjene u kojima ključnu ulogu ima aktivnost autonomnog živčanog sustava (npr. ubrzanje pulsa, produbljenje disanja) i različiti oblici motoričkog djelovanja ili barem pojava unutarnjeg poriva za djelovanjem (Judaš i Kostović 1997: 402).

Emocionalni odgovori izuzetno su značajan čimbenik u nizu reagiranja pojedinca u svakodnevnim životnim događanjima. Važno je poznavati i prepoznavati različitosti u osobnim doživljajima kao i vanjskim manifestacijama pojedinih emocija koje se razvijaju kao reakcije na vanjske događaje ili unutarnje doživljaje. što uključuje jezični i izvanjezični izražaj, ali i vanjsku reakciju.

Izražavanje emocija može biti zatumljeno. neočekivano oskudno. jedva prepoznatljivo. ali i izrazito prenaglašeno. Ti vanjski. prepoznatljivi znakovi. jezično izražavanje. kao i popratno ponašanje vrlo su različiti i za iste vrste emocija i ovisе o nizu endogenih i egzogenih čimbenika. koje su i dalje predmet istraživanja: počevši od temeljne strukture ličnosti, uključujući temperament, što povezuje nasljedne, biološke komponente preko odgoja vezanog uz primarnu obitelj, utjecaj šireg društvenog okruženja u procesu odrastanja, ali i trenutnog društvenog okruženja. Poseban naglasak stavlja se na kulturu, čiji sastavni dijelovi uključuju cijeli niz elemenata kao npr. tradiciju, religiju, etničku pripadnost, određene demografske karakteristike (spol, dob, bračno stanje), obrazovnu razinu. Utjecaj kulture na emocionalno doživljavanje već je dugo vremena predmet interesa znanstvenih istraživanja. Rana međukulturna istraživanja uglavnom su potvrđivala određenu razinu univerzalnosti u percepciji i izražaju emocija (Ekman et al. 1969; Ekman i Friesen 1971). Novija istraživanja otkrivaju međukulturne različitosti na kognitivnoj i bihevioralnoj razini na području emocionalnog doživljaja (Matsumoto et al. 2002; Jack et al. 2012).

Prema Engelman i Posoyan, kultura oblikuje pravila ponašanja, što kroz proces učenja utječe na specifične kognitivne mehanizme poput pristranosti pažnje (engl. attention bias) i mentalne reprezentacije – jednostavnije rečeno, stalna izloženost određenoj kulturnoj praksi utječe na način na koji pojedinci procesuiraju informacije iz okoline (Engelman i Pogosyan, 2013:7), Kulturno specifični kognitivni stilovi koji oblikuju interpretaciju emocionalnog izražavanja ovise i o neuralnim mehanizmima i o izloženosti i sudjelovanju u određenom ponašanju (Engelman i Pogosyan, 2013:7).

U okviru percepcije, doživljaja i ekspresije emocija važno je spomenuti i oštećenja odnosno poremećaje funkcije živčanog sustava (središnjeg i perifernog), koji sudjeluju u procesuiranju emocija te utječu na osobni doživljaj i ekspresiju emocija, npr. oštećenje prefrontalnog korteksa (Mah, 2004), oštećenje amigdale (Adolphs, 1998). Ta oštećenja utječu i na osobni doživljaj emocionalnog podražaja, ali utječu i na interpretaciju tuđeg izražavanja emocija od strane osobe koja ima takva oštećenja (Winter 1997; Adolphs 2007; Siemer 2007; Imada 2011).

Najstariji i univerzalni pristup je da se emocije najjasnije izražavaju i prepoznaju prema pokretima lica (Ekman et al. 1969, Keltner et al. 2003, Russell 1994, Robertson 2007) i ponašanjem (Hupka et al. 1985). Iako brojne studije pokazuju i određenu univerzalnost pri prepoznavanju određenih emocija (Izard 1971; Ekman 1980; Shiraev et al. 2010) tijekom vremena, proširenjem međukulturnih studija dolazi se do spoznaja koje ističu upravo kulturne, tradicionalne i druge različitosti i specifičnosti i u izražavanju pokretima lica, što se djelomično objašnjava prikladnijom, preciznijom, istraživačkom strategijom uz užu suradnju istraživača različitih disciplina.

Koliko god da su emocije univerzalna pojava istraživanja pokazuju da kultura ima značajan utjecaj na niz aspekata razvoja i manifestacija emocija, što se također odnosi i na izražavanje pokretima lica. Svaka društvena zajednica ili supkultura razvija svoje stereotipne reakcije koje se u tom društvu smatraju tipičnim za neke emocionalne situacije (Imada 2011).

Vanjska reakcija na razne vrste emocionalnih doživljaja, osim pokreta lica, uključuje i niz izvanjezičnih mehanizama izražavanja emocija, što se manifestira kroz gestikulaciju, držanje tijela, modulaciju glasa i slično.

Osim toga, u svakodnevnom se životu emocije ne javljaju uvijek izolirano, jedna po jedna, one se mogu preklapati i u svom doživljaju, vanjskoj ekspresiji i ponašanju, primjerice u situacijama ugroženosti mogu se istovremeno javiti i emocije straha i *ljutnje*. Taj doživljaj miješanih emocija utječe i na emocionalnu reakciju osobe i na reakciju okoline koja interpretira taj doživljaj i popratnu reakciju. Upravo ta složenost emocionalnog doživljavanja kao i još uvijek niz nepoznatih i neistraženih područja vezanih uz procesuiranje emocija u mozgu, ali i utjecaja okolnih čimbenika (kulture, trenutnog društvenog okruženja) ne dozvoljava jednostavno objašnjenje unutarnjeg procesuiranja emocija, kao ni izražavanja emocionalnog stanja i stvara podlogu za brojna daljnja istraživanja.

2.3.1. Izražavanje pokretima lica

Prisutan je općeniti stav da se emocije najbolje prepoznaju kroz pokrete lica, odnosno da lice ima središnje mjesto u društvenoj komunikaciji. Brojna istraživanja potvrđuju da se razne emocije tim putem najbolje razumiju (Eckman 1992, Russel 1994). Pokreti lica zapravo su motorički odraz unutarnjeg emocionalnog stanja na koji voljna kontrola nema potpuni utjecaj, a što je i dalje predmet istraživanja. Pokreti lica pri izražavanju emocija nisu stvar učenja i najmanje ovise o kulturnim različitostima, odnosno izrazi lica za pojedine emocije vrlo su prepoznatljivi, gotovo isti u različitim kulturama. Brojne međukulturne studije potvrđivale su sličnosti u izražavanju emocija pokretima lica (Ekman 1980, Ekman 2003), kao i u njihovu ponašajnom izražaju (Hupka et al. 1985). Međutim postoje i studije koje potvrđuju upravo kulturne različitosti u izražaju lica vezanim uz pojedine emocije. U Papui na Novoj Gvineji među ljudima plemena Fore postoji vrlo mala razlika između izražaja *iznenađenja* i straha (Oyebode 2008: 321).

U istraživanjima se postavlja i pitanje što je to izražavanje pokretima lica, je li to emocionalni odgovor, društvena komunikacija, odnosno što ona sve uključuje (Darwin 1872/1965, Russell i Fernandez 1997). Pokreti lica uključuju niz značajnih elemenata i pitanja koliko je ta ekspresija pod utjecajem volje, kulture, trenutnih vanjskih okolnosti, mogućih poremećaja (Adolphs 2002). Postoji i niz drugih čimbenika koji mogu utjecati i mijenjati pokrete lica u pojedinca, isto kao što djeluju i na interpretaciju tog izražaja od strane druge osobe, što je u nizu životnih situacija važno znati i uvažavati, npr. oštećenja pojedinih dijelova moždanih dijelova ili puteva odgovornih za procesuiranje emocija kako u osobe koja izražava emociju

tako i u osobe koja prepoznaje emociju (Calder 1996, Mahl 2004, Suzuki et al. 2006, Adolphs 2007).

U nejezično izražavanje uključene su fiziološke reakcije koje osoba doživljava iznutra tj. u/n vlastitom tijelu (ubrzani rad srca, promjena krvnoga tlaka, ubrzano disanje, pojačano znojenje, suhoća sluznice usne šupljine) i koje i okolina može djelomično prepoznati (promjena boje kože lica, promjena širine zjenica, ubrzano disanje). Emocije se prepoznaju i kroz druge oblike neverbalne komunikacije kao što su gestikulacija, pokreti i držanje tijela, modulacija glasa i slično. Potrebno je naglasiti da i u ovom dijelu postoji niz čimbenika koje treba uzeti u obzir kada se kroz ponašanje pokušava interpretirati emocionalno stanje pojedine osobe. To također uključuje niz već navedenih čimbenika, od strukture ličnosti, kulture i tradicije kao i prilagodbe na trenutne okolnosti, uvažavanje često propisanih i definiranih normi i standarda ponašanja, uz eventualno prisutne bolesti ili poremećaje.

2.3.2. Manifestiranje emocija kroz ponašanje

Emocije se manifestiraju i kroz ponašanje pojedinca, koje može biti agresivno i tada dovodi do sukoba, neprijateljstva ili može biti neagresivno, tj. pojedinac se može povući ili samo prepustiti sudbini, što sve ima izuzetno značenje u širem *kontekstu* društvenog funkcioniranja. Nadalje, to vanjsko izražavanje emocija može biti primjereno, odgovarajuće, očekivano ili neprimjereno, neočekivano, iznenađujuće, što je ponovno vezano uz određeno okruženje, ali i niz drugih okolnosti, npr. kulturalne karakteristike, aktualne okolnosti, psihička ili tjelesna bolest i slično,

2.3.3. Prepoznavanje emocija iz osobne izjave pojedinca

Vanjska reakcija ne mora uvijek biti pokazatelj vrste i snage pojedine emocije. Osoba i riječima, pisanim ili usmenim putem, izražava ono što osjeća. Ovaj segment izražavanja i prepoznavanja emocionalnog doživljaja vezan je i uz jezičnu i uz nejezičnu razinu, koje zajedno čine bitan temelj uspješne komunikacije. Navedene razine, tj. njihovo usvajanje, razvoj i uporaba snažno su vezani uz strukturu ličnosti i razne čimbenike u fazi odrastanja i strukturiranja poput društveno-kulturnog porijekla, trenutnog životnog okruženja, asimilacije u drugu kulturalnu zajednicu, što je posebno zanimljivo za istraživanja na području i sociolingvistike i lingvističke antropologije (Kottak 1987:275- 295).

U ovome radu u središtu istraživanja je emocija *ljutnje*, tj. jezično izražavanje emocije *ljutnje* u hrvatskome i američkome engleskom jeziku. Navedene klasifikacije i temeljnih i negativnih emocija (potpoglavlje 2.2.), kao i raspon raznolikih manifestacija emocije *ljutnje* (i kroz ponašanje i kroz jezično izražavanje i kroz jezični opis) upravo su razlog zašto je baš emocija *ljutnje* u središtu istraživačkog interesa ovoga rada – *ljutnja* je intenzivna, slojevita, jezično izražavanje *ljutnje* ovisno je o komunikacijskom *kontekstu*, može ugroziti i pojedinca i zajednicu, ali može i olakšati daljnje komunikacijske procese ako je se na vrijeme prepozna, izrazi (primjereno ili neprimjereno) i razriješi. Dakako da se neminovno nameće pitanje na koji način pojedinac (preciznije, govornik) razrješava situacije u kojima je neizbježno da se razljuti. Izrazito je važno pritom napomenuti da ako se osoba razljuti, ona ne mora uopće pokazati *ljutnju* ni na koji način. Ovisno o situaciji i sugovorniku/sugovornicima, osoba može zatomiti reakciju, potisnuti potrebu da izrazi svoju *ljutnju*, pa čak nijednim mišićem lica ne pokazati da se u datome času razljutila. Izniman je utjecaj društveno-kulturnih normi i *konteksta*¹¹ na izražavanje *ljutnje*, pa tako i na jezično izražavanje *ljutnje*. *Ljutnju* kao emociju promatra se kao jednu od temeljnih emocija, koja je fiziološki vrlo izražena, na koju osoba može tjelesno vrlo intenzivno reagirati jer se *ljutnju* velikim dijelom tumači kao borbenu reakciju pri osjećaju ugroženosti, prijetnje ili povrijeđenosti. Norma zajednice i komunikacijski *kontekst* u većini slučajeva diktiraju reakciju, pa tako i jezičnu reakciju na situaciju koja je potaknula *ljutnju* u osobi. Pri direktnoj tjelesnoj ugrozi razumljivo je da društveno-kulturna norma gubi na snazi, ali ako osobi netko ugrožava ili vrijeđa dostojanstvo ili identitet, već tada norma može donekle prevagnuti ovisno o *kontekstu* (bliskost sugovornika, hijerarhija sugovornika, fizičko okruženje). Isto tako, određena situacija ili događaj može naljutiti osobu i vrlo je vjerojatno da će i tada norma i *kontekstualni* slojevi odrediti jezično izražavanje *ljutnje* (već navedeni bliskost sugovornika, hijerarhija sugovornika, fizičko okruženje) i upravo je to glavna tema poglavlja koja slijede.

---

¹¹ O kontekstu se raspravlja u poglavljima 4, 7, 8 i 9.

3. Jezično izražavanje emocija

Vezano uz gore spomenutu osobnu izjavu pojedinca, ali i puno šire od toga jest posebno pitanje jezičnih različitosti u međuodnosu emocija, vezanih emocionalnih stanja i jezičnog izražavanja emocija. Već ranije je navedena podjela *emocije-afekt-raspoloženje* (poglavlje 2), koja ukazuje na različitost emocionalnih iskustava s obzirom na intenzitet iskustva, na vremensko trajanje iskustva, na okolinske čimbenike. Razlika se očituje u svakodnevnim primjerima, npr. osobu može boliti glava, što će vrlo vjerojatno utjecati na njeno raspoloženje, ali glavobolja nije emocija niti ne poteže nužno za sobom određenu emociju. Glavobolju dakako može uzrokovati događaj i istovremeni emocionalni doživljaj zbog kojeg je osoba, ljuta, prestrašena ili tužna, što se onda i psihosomatski očituje, dakle glavobolja je tek popratni učinak jednog puno složenijeg emocionalnog stanja.

Pitanje je svakako što uopće pripada pod općeniti pojam jezičnog izražavanja emocija. Odnosi li se jezično izražavanje emocija samo na izražavanje onoga što se općenito kvalificira pod emocije, neovisno o modelu i autoru – sreća, ljubav, *ljutnja*, bijes, tuga, gađenje? Može li jezično izražavanje emocija uključiti i izražavanje popratnog raspoloženja ili nekog općenitog trenutnog stanja pojedinca – zadovoljstvo, nezadovoljstvo? Je li samo direktno izražavanje emocija ili direktan opis emocija ono što čini izražavanje emocija o nekoj situaciji? Primjerice, uzvik sreće, psovanje zbog *ljutnje*, iskazi poput „Volim te!“ ili „Mrzim te!“, opisni način poput „Razbjesnilo me (...)“, „Htjela sam urlati od bijesa“, „Toliko me razveselila njihova gesta.“

Uzme li se kao primjer navedeno „Mrzim te!“, taj iskaz uzet izvan *konteksta* ne znači samo i isključivo direktan iskaz *negativne emocije* prema osobi. Osoba to može izgovoriti u šali npr. kada razgovara s nekime tko trenutno uživa na odmoru ili na putovanju. Rečenica poput „A stvarno ti je drag.“ može biti sarkastičan odgovor na npr. nečije tračanje treće osobe.

3.1. Afektivno značenje

Jezično izražavanje emocija može se podvesti pod široki pojam *afektivnog* značenja, dakle značenja koje uključuje i jezično izražavanje emocija, ali i koje uopće ne mora nužno uključivati emocije u temeljnom smislu te riječi nego pojedinac svojim jezičnim izborom

iskazuje određenu afektivnu konotaciju, utječe na slušatelja, tj. na sudionika/sudionike u razgovoru i očekuje da će oni prepoznati komunikacijsku namjeru.

Primjerice, govornik može opisivati neki događaj i naglašavati dijelove koristeći izraze (intenzifikatore ili pojačivače) poput „*iznimno* je bitno“ (isticanje važnosti opisa koji slijedi nakon) ili u slengu vrlo česte *strašno* i *užasno* („Strašna svirka!“ u značenju izvrsnog koncerta ili „Užasno mi je žao!“ u značenju da je osobi izuzetno žao zbog nečega). Analiziraju li se navedene sintagme i rečenice, može se reći da nešto „iznimno bitno“ ne mora uopće biti iznimno bitno nego je govornik iznio svoj stav, dakle odredio se prema određenom događaju, pružio je osobno viđenje, unio je osobnu, afektivnu ‘notu’ u svoj iskaz. Isto tako, svirka nije bila strašna u smislu da su ljudi bježali s koncerta niti je osoba osjećala užas pri ispričavanju nego je, ponovno, samo htjela naglasiti osobni, intenzivan osjećaj prema situaciji.

Prisutnost afektivnog značenja (*affective* ili *expressive meaning*) spominje i razrađuje mnogo autora u lingvističkoj teoriji (Jespersen 1923, Bühler 1934, Firth 1957, Ullmann 1964, Halliday 1970). *Afektivno ili ekspresivno značenje* pokazuje govornikove osjećaje, raspoloženje i stavove i prema iskazu i komunikacijskom *kontekstu*. Jakobsonov model šest jezičnih funkcija sadrži i ekspresivnu funkciju (afektivnu funkciju), koja se odnosi na dodatne informacije koje govornik pruža o svome unutarnjem stanju (npr. promjena tona glasa, uzvici) (Jakobson, 2008; prijevod). Jakobson se pritom uvelike oslanja na Bühlerovu trodiobu komunikacijskih funkcija na ekspresivnu, referencijalnu i konativnu (Bühler, 1939), pri čemu se i u konativnoj može naći afektivno obilježje, naime ta funkcija opisuje utjecaj koji svojim iskazom govornik želi izvršiti na sugovornika, primjerice naredbom (korištenje imperativa) ili pozivanjem (korištenje vokativa).

Među zanimljivim istraživanjima koja se usredotočuju na afektivno značenje i ekspresivnu funkciju u jeziku nezaobilazno je nekoliko istraživanja Christophera Potts, o izrazima poput *the jerk*, pridjevima poput *damn*, deminutivnim sufiksima, uzvicima poput *wow*, afektivnom značenju pokaznih zamjenica (*that woman*) (Constant, Davis, Potts i Schwarz, 2009; Davis i Potts, 2009; Potts, 2007a, 2007b; Potts et al. 2009). Svi od navedenih izraza izvučeni su iz različitih korpusa engleskog jezika i značenje im je upravo afektivno jer govornici su ih s namjerom upotrijebili u obliku koji su upotrijebili, a kako bi iskazali osjećaje ili stav unutar određenog komunikacijskog *konteksta*. Potts je istaknuo nekoliko obilježja ekspresivnih izraza: mogu imati snažan učinak na *kontekst* u kojem su upotrijebljeni; performativni su,

dakle ne unose nužno novi sadržaj, ali snažno ističu postojeći sadržaj; razotkrivaju perspektivu govornika i mogu utjecati na daljnji tijek komunikacije; nezaobilazni su i bitni u jeziku (Potts, 2007:2).

3.2. Pitanje *univerzalnosti* jezičnog izražavanja emocija

Različiti jezici posjeduju različit opseg opisa emocionalnih stanja, što dakako potiče na već spomenuto pitanje razlikuju li se između jezika samo nazivi za emocionalna stanja ili se razlikuju sama emocionalna iskustva koje opisuju ti različiti nazivi (Oyebode 2008:319). Širok je raspon istraživanja o emocijama i jezičnom izražavanju te su istraživanja unutar kognitivne lingvistike i (kulturne) pragmatike doprinijela izgradnji opsežnih korpusa jezičnih podataka o jezičnom izražavanju emocija (Andrews i Krennmayer, 2007). Može se reći da je razumijevanje iskazanih emocija uglavnom univerzalno, ali svakako postoje više ili manje istaknute nijanse koje mogu pojednostaviti, ali i otežati komunikaciju (Elfenbein i Ambady, 2003:160).

Istraživanja koja se bave univerzalnošću emocionalnog iskustva treba pomno čitati. Kako Elfenbein i Ambady navode, iz Ekmanovog istraživanja provedenog s ispitanicima iz pet različitih kultura (Ekman, 1972) može se zaključiti da postoji univerzalni afektivni program (*biological affect program*), svojevrsan biološki programirani vodič kroz emocije, ali autorice navode i dodatne podatke koje su drugi istraživači naknadno istaknuli iz Ekmanovog istraživanja (Elfenbein i Ambady, 2003:160). Primjerice, Matsumoto nalazi da su ispitanici iz SAD-a puno bolje prepoznavali izraze lica nego ispitanici iz Japana, i to objašnjava time što japanska kultura ne potiče prepoznavanje emocija ukoliko bi prepoznavanje emocije dovelo do narušavanja sklada u društvu (Elfenbein i Ambady, 2003:160). Štoviše, Matsumoto čak tvrdi i da je engleski jezik superioran japanskome u odnosu na vokabular emocija i da su Amerikanci općenito uspješniji u razumijevanju emocija u odnosu na druge kulture¹² (Matsumoto i Assar, 1992). Elfenbein i Ambady su u provedenoj meta-analizi sakupile i obradile rezultate iz 97 studija o razumijevanju emocija, u kojima je sudjelovalo preko 22.000 sudionika (Elfenbein i Ambady, 2002). U toj meta-analizi autorice su došle do zaključka da ljudi iz različitih kultura mogu razumjeti izražene emocije, s naglaskom da to uistinu jest

---

¹² Ispitanici u Ekmanovom istraživanju pripadali su jednoj od sljedećih pet kulturnih zajednica: američka, čileanska, argentinska, brazilska i japanska.

razumijevanje, a ne nagađanje. Ipak, meta-analiza snažno ističe važnost pripadanja kulturi kako bi se emocije potpuno razumjelo i autorice tu prednost nazivaju *in-group advantage* – prednost pripadanja grupi. Naime, sudionici su preciznije raspoznavali emocije koje su izražavali pripadnici njihove kulturne grupe u odnosu na emocije koje su izražavali pripadnici različite kulturne grupe. Ova je prednost potvrđena u nizu eksperimentalnih istraživanja, u odnosu i na pozitivne i na *negativne emocije* te na neverbalnu komunikaciju (izraz lica, geste, mimika, glas) (Elfenbein i Ambady, 2002). Nužno je napomenuti da se prednost pripadanja grupi smanjuje ukoliko su kulturne grupe geografski bliže ili ukoliko su grupe u snažnijem među-kulturnom kontaktu jer s vremenom sudionici nauče razumijevati emocije strane kulture (Elfenbein i Ambady, 2003).

Nadalje, bitno je istaknuti rad Anne Wierzbicka na temu univerzalnosti izražavanja emocija (npr. Wierzbicka 1992, 1995, 1999, 2003). U analizi univerzalnosti jezičnog izražavanja emocija Wierzbicka rabi model prirodnog metajezika (*Natural Semantic Metalanguage*). Ovaj model temelji se na korištenju semantičkih primitiva, što znači da se značenjsku slojevitost pojmova radi analize pojednostavljuje do najjednostavnije moguće razine, tj. složene pojmove se objašnjava u okviru jednostavnih, temeljnih semantičkih jedinica. Wierzbickin rad na jezičnom izražavanju emocija tek je jedan dio njenih lingvističkih analiza koje se temelje na navedenom analitičkom modelu, ali je zanimljiv zato što Wierzbicka ističe *kontekst* kulture kao bitnu stavku pri određivanju značenjskog opisa jezika emocija (npr. Wierzbicka, 1992, Harkins i Wierzbicka 1997). Naime, kako je dosad već višekratno naglašeno, emocije su izuzetno složena pojava, od biološke do kulturne razine, i korištenje semantičkih primitiva bez ikakvog kulturnog *konteksta*, bez ikakve iskustvene dimenzije, na temelju jednostavnih značenjskih jedinica ne može pružiti slojevit i cjelovit prikaz jezičnog izražavanja emocija u jednom jeziku, kamoli u kontrastivnoj analizi dvaju jezika. U ovome radu se ne odriče važnost modelu semantičkog metajezika u analizi jezičnog izražavanja emocija nego ga se smatra jednom mogućom analitičkom metodom, koja približava složenu pojava emocija isticanjem jednostavnih obilježja koja se nalaze u podlozi jezičnog izražavanja emocija i koji omogućuju da govornici u određenoj zajednici međusobno prepoznaju emocionalne reakcije, pa tako i jezične emocionalne reakcije. Primjer analize engleskog pojma ‘anger’ (Harkins i Wierzbicka. 1997):

X is angry

X feels something because X thinks something

sometimes a person thinks something like this:
this person did something bad
I don't want this person to do things like this
I want to do something to this person because of this
because of this. this person feels something bad
X feels like this
because X thinks something like this

doima se upravo kao analitički model, a ne nužno i stvarna situacija u kojoj se 'person X' nalazi. Osjeća li 'person X' nešto jer misli da se nešto dogodilo što zahtijeva (ljutu) reakciju? Želi li 'person X' učiniti nešto (nažao) osobi koja joj je prouzročila negativnu emociju? Iz jednog vrlo pojednostavljenog analitičkog modela mogu se izvući pitanja na kognitivnoj razini, na društveno-kulturnoj razini, na razini samog situacijskog *konteksta*.

Wierzbicka u svakom slučaju ističe važnost kulturne pozadine (1992, 1999, 2003) i važnost istraživanja izražavanja emocija u različitim kulturama upravo iz perspektive kultura koje se se istražuju. Wierzbicka i Harkins (1997) ističu važnost kulturnog zapisa ('cultural script') u tumačenju emocija putem modela prirodnog semantičkog jezika i upravo uvođenjem opisnih nijansi u partikularne modele ističu razlike u doživljavanju i proživljavanju negativnih emocija, npr. razlika između australske varijante engleskoga i varijante aboridžinskog engleskoga, u kojem australska varijanta reflektira vrijednosti 'engleske perspektive (, 'Anglo' perspective') dok aboridžinska varijanta reflektira vrijednosti određene aboridžinske zajednice, koja je pritom još i usvojila 'tuđi' jezik, čime je 'tuđe' kulturne zapise nužno prilagodila svojim.

Wierzbicka (1986, 2010) je također u svojim radovima vrlo jasno istaknula sumnju u postojanje temeljnih emocija, npr. jasno je rekla (1986: 1) da s velikom zadržkom pristupa tvrdnjama poput one Izarda i Buechlera o postojanju deset temeljnih emocija jer ako su one temeljne, odnosno univerzalne, kako to da su tako jasno posložene baš na engleskome jeziku - (1) interest, (2) joy, (3) surprise, (4) sadness, (5) *anger*, (6) disgust, (7) contempt, (8) fear, (9) shame/shyness, and (10) guilt – i odmah pita što činiti s poljskim koji nema jasan ekvivalent za 'disgust', znači li to da poljski govornici ne osjećaju takvu emociju, ne razumiju je, ne mogu je spoznati? Bitno je pritom razlučiti da Wierzbicka ne dovodi u pitanje postojanje univerzalnih emocija, nego propituje 'leksikalizaciju', tj. propituje 'operacionalizaciju' tih univerzalnih emocija, što je također jedna od bitnih stavki i u ovome radu. I u naknadnoj prepisci s Izardom je ponovno istaknula važnost jasnog metajezika pri istraživanju emocija te je ukazala na Izardova stalna cirkularna tumačenja i etnocentrizam (Wierzbicka, 2010) jer, objektivno gledano, i sama riječ 'emotion' je riječ u engleskome jeziku pomoću koje se

operacionalizira jedna slojevita pojavnost prisutna u velikim i malim društveno-kulturnim zajednicama diljem svijeta.

Ni u ovome radu se ne dovodi u pitanje postojanje zajedničkih obilježja emocija, ne samo *ljutnje*, dakle svojevrsnog supstrata koji omogućuje govornicima jedne i/ili više zajednica da komuniciraju svoje emocije više ili manje uspješno, ali ističe se izuzetna važnost *konteksta* i *konvencije*, odnosno utjecaj kulture i društva na jezično izražavanje emocija. konkretnije *ljutnje*.

Navedene analize bitne su za ovaj rad jer u sadašnjem je svijetu američka kultura u više-manje stalnom međukulturnom kontaktu s različitim kulturama diljem svijeta, nije pogrešno reći ni da je taj kontakt iznimno dominantan, što je vidljivo kroz uporabu engleskog jezika kroz muziku, filmove, politiku, gospodarstvo, bilo u realnom ili virtualnom svijetu. Nikada nije ni bilo moguće jasno razdvajati kulture koje žive jedna pored druge, u više-manje zajedničkom većem društveno-kulturnom prostoru, ali u današnjem svijetu svakodnevne brze i stalne komunikacije kulturnih obrazaca, što je omogućio nezaustavljivi napredak komunikacijske tehnologije, ponekad je teško odmah istaknuti različitosti kultura koje svakodnevno komuniciraju. Treba imati na umu postojanje i utjecaj komunikacijskih obrazaca koji bi se dali, uvjetno rečeno, podvesti pod pojmom *opće kulture SAD-a*. U tu sferu prije svega pripadaju internetska komunikacija i produkcija internetskih sadržaja, film, glazba, TV-produkcija te utjecaj engleskoga jezika kao *lingua franca*. *Opća kultura SAD-a* izrazito je snažna domena opće popularne kulture današnjeg svijeta, koja snažno nameće svoje stereotipe, ali i obrasce jezične djelatnosti.

Navedena promišljanja čine raznovrstan spektar dimenzija koje su uključene u cjelokupnu interpretaciju jezičnog izražavanja, dakle od samog pitanja kojim riječima se izražavaju emocije, koje su vrste riječi pritom najviše ili najmanje zastupljene i u kojim *kontekstima* se pojavljuju. Nadalje, jezično izražavanje emocija moguće je promatrati s gledišta samo jednoga jezika ili više njih. I jedno i drugo gledište na svoj način pružaju uvid u bogatstvo ne samo jezičnih izraza emocija već i u bogatstvo emocionalnih stanja koja proživljavaju govornici. Kada se govori o jezičnom izražavanju emocija, govori se o preko nekoliko dimenzija koje su bitne za prikupljanje i interpretaciju, od samih jezičnih izraza do *konteksta* u kojima ih se nalazi i interpretacije interakcije jezičnih izraza i *konteksta*.

Bitno je i ovdje istaknuti da se u ovome radu analizira jezično izražavanje *ljutnje*, stabilne i dinamične *negativne emocije* koja sadrži spektar mogućih prethodnih negativnih doživljaja i emocija koji dovode do proživljavanja emocije *ljutnje* i popratne reakcije, pa tako i do njenog jezičnog izražavanja. *Ljutnja* je negativna emocija i intenzivna emocija. Pri jezičnom izražavanju te emocije moguće je da govornik ustvari jezično izrazi jednu fiziološki visoko pobuđenu reakciju, što može biti vrlo očito u situacijama u kojima govornik koristi neki uzvik ili opsuje ili upotrijebi neku vulgarnu riječ. Ponekad gotovo nesvjesno govornik burno reagira jer je u datom trenutku negativna emocija bila prejaka. Jezično izražavanje emocije *ljutnje* raznoliko je i u hrvatskome i u američkom engleskome. Ono u čemu se ogleda vrijednost kontrastivnih podataka jesu sličnosti i razlike jezičnog izražavanja *ljutnje* i, naravno, interpretacija tih sličnosti i razlika. Pri interpretaciji sličnosti i razlika u jezičnom izražavanju emocija, pa tako i emocije *ljutnje*, važno je odrediti s kojeg gledišta se interpretiraju podaci kojima se istraživač služi. Kao što je spomenuto, jezično izražavanje emocija je višedimenzionalna pojava i lako se izgubiti u objašnjenjima, iskazima, *kontekstima*. Zanima li istraživača ličnost govornika, odgoj, socijalizacija, usvajanje jezika, utjecaj društvenog i kulturnog *konteksta* te učenje i usvajanje tih *konteksta*, služenje *kontekstima* i pregovaranje *konteksta*, itd.? Sve navedeno su pojmovi koji se u nekim svojim dijelovima preklapaju i nije uvijek moguće zaobići jedan pojam pri objašnjavanju drugog, ali treba postaviti jasnu granicu pri interpretaciji.

4. Odnos jezičnog i društvenog značenja

Značajno je pitanje na koji način pomiriti jezično značenje i društveno značenje. Labov je postavio pitanje „*zašto uopće itko išta govori*“ (Labov, 1972), dok je Hymes rekao da je krajnji cilj sociolingvistike da posvjedoči vlastitom kraju (Hymes, 1973: 324), dakle da sociolingvistika kao znanstvena disciplina čim preciznije opiše i raspravi složenost suodnosa jezika i društva. Koji je najprikladniji način da se uhvati i opiše suodnos jezične i društvene varijacije, a time i jezičnog i društvenog značenja i koja je uopće priroda tog suodnosa? Doprinosi li tom suodnosu obje strane jednako? Može li se očekivati da postoje neka univerzalna pravila među jezicima različitih kultura? Naime, ono što se dijelom može prigovoriti sociolingvistici jest da uzima neke temeljne sociološke pojmove (npr. skupina, klasa) i tumači ih u skladu sa svojim ciljevima, ali ne nužno i unutar socioloških okvira tih pojmova. Bitno je u sociolingvističkom istraživanju uporabe jezika među različitim klasama društva jasno opisati ukupan *kontekst* i značenje klase, tj. tko su njeni članovi i kakva je struktura tih klasa. Usporedi li se npr. Gumperzovo istraživanje jezične varijacije u indijskom selu Khalapur, smještenom kod New Delhija (Gumperz, 1958) i Trudgillovo istraživanje jezične varijacije u Norwichu (Trudgill, 1974) već je svakome tko je imalo upućen u indijsko i u englesko društvo jasno da je teško povući čvrste paralele između rezultata prvog i drugog istraživanja. Indijski kastinski sustav vrlo se razlikuje od klasnog sustava u Engleskoj. Prije svega, mobilnost na društvenoj ljestvici je gotovo nemoguća, iznimno su jasno i čvrsto određene granice kastinskih slojeva i njihovog pripadajućeg govora, ponašanja i društvenih rituala te je nezamisliva komunikacija između pripadnika neke niske i neke visoke kaste. Engleski klasni sustav, iako još uvijek snažno prisutan, pokazuje mnogo veću fleksibilnost i mobilnost u odnosu i na vlastitu povijest i u odnosu na kastinski sustav. Navedena široka kategorija *klase* daje tek opći okvir društvenih (i ekonomskih!) odnosa i može se na prvu govoriti o homogenosti jezične varijacije. Ipak, klasa je svakako dodatno izdiferencirana i daljnjim kategorijama roda, dobi, obrazovanja, etničke pripadnosti, kao i *užim* kategorijama poput unutarklasnih manjih zajednica unutar kojih se ljudi kreću, koje reflektiraju obilježja homogene varijacije, ali svakodnevna komunikacija se ne odvija po strogo zadanom pravilniku. Dakako, pri istraživanju jezične varijacije npr. u odnosu na dob svakako je u interpretaciji podataka bitno uzeti u obzir i rod, obrazovanje, klasu.

Bitno je istaknuti dvije razine koje se koriste pri opisu sociolingvističkih istraživanja, mikro-razinu i makro-razinu. Neki autori služe se podjelom u kojoj mikro-sociolingvistika analizira kako društvena struktura utječe na način na koji se ljudi služe jezikom, tj. kako jezična varijacija korelira s društvenim kategorijama klase, roda, obrazovanja dok se makro-sociolingvistika objašnjava kao dio sociolingvistike koji analizira na koji način se društva odnose prema svojim jezicima, tj. analiziraju stavove unutar društva o jezičnoj varijaciji, jezičnu politiku, jezični pomak (*language shift*), nestajanje jezika (*language death*) (Coulmas, 1997:2).

Svakako je bitno razlučiti što autor u svome radu podrazumijeva pod pojmovima mikro- i makro-razine kako ne bi došlo do miješanja pojmova. Treba jasno reći odnosi li se makro-razina na velika, sveobuhvatna istraživanja jezične varijacije u odnosu na društvene kategorije roda, klase, dobi, obrazovanja ili se odnosi na istraživanja o jezičnoj politici, nestajanju jezika, višejezičnosti i diglosiji. Isto tako, treba jasno reći odnosi li se mikro-razina na istraživanja jezične varijacije u odnosu na društvene kategorije ili se odnosi na istraživanja manjih zajednica unutar društva i njihove uporabe jezika, kao i na istraživanje varijacije u svakodnevnoj komunikaciji, što u postmodernome smislu znači istraživanje na koji način pojedinac gradi, pregovara i održava svoj identitet u komunikaciji s raznolikim pojedincima i društvenim skupinama s kojima dolazi u kontakt.

Odabir jezične varijacije za istraživanje je složen odabir. Odabiru treba prethoditi promatranje jezičnih pojavnosti u određenim zajednicama i njihovim *kontekstima* komunikacije i pritom se traže sustavnosti, tj. svojevrсни obrasci, koji će pomoći istraživaču da ponudi zaokružen, znanstveno relevantan odgovor na pitanja ili možda da ponudi daljnja, znanstveno relevantna pitanja. U svakom slučaju, podaci o jezičnoj varijaciji nisu nasumično sakupljanje najzanimljivijih primjeraka jer takvo što nije prihvatljivo ni metodološki ni teorijski:

„We cannot be content with „butterfly collecting“, no matter how beautiful the specimens are! We must collect data for a purpose and that purpose should be to find an answer, or answers, or an interesting question.“

(Wardhaugh, 2005:17)

Jezična varijacija koju istražujemo može biti jedan jedini fonološki podatak, kao npr. realizacija glasa /r/ u Labovljevom istraživanju New Yorku (Labov, 1972) ili realizacija glasa /a/ u vernakularu Belfasta (Milroy i Milroy, 1985:349). Moguće je proučavati i

morfosintaktičke strukture, primjerice negaciju *ain't* i negativno slaganje u AAVE-u (afričko-američki vernakular u engleskome jeziku¹³) (Howe i Walker, 2000:109-139; Cutler, 2002:428-442). Realizacija glasa /r/ i realizacija glasa /a/ povezane su s društvenom varijacijom, ponajprije u odnosu na društvenu kategoriju klase. U prvome istraživanju na temu AAVE-a negaciju se analizira u svjetlu nastanka i održavanja AAVE-a u kreolskim *govornim zajednicama* nastalima u kontaktu engleskoga i različitih drugih matičnih jezika. U drugome istraživanju na temu AAVE-a radi se o uporabi nekih jezičnih obilježja AAVE-a među tinejdžerima bijelcima više srednje klase u New Yorku kao načinu izražavanja identiteta i pripadnosti svojoj skupini, odnosno govornoj zajednici različitoj i od tradicionalne AAVE govorne zajednice i od tradicionalne bjelačke zajednice više srednje klase u urbanoj sredini.

Podaci o korelaciji jezične varijacije i društvene varijacije, u kojima nalazimo potvrdu o korelaciji uporabe standardnih jezičnih oblika u višim društvenim klasama i u formalnim *kontekstima* su vrijedni podaci koji opisuju opću sliku jezične uporabe u nekoj društvenoj i jezičnoj zajednici i sliku svakodnevne komunikacije. Ipak, upravo su podaci poput onih iz Cutlerinog istraživanja o tinejdžerskom govoru (Cutler, 2002) oni koji donose nova pitanja u istraživanju, i to upravo pitanja ostvarenja identiteta u svakodnevnom životu govornika, što je već navedeno kao relevantno pitanje raznolikih istraživanja suvremene sociolingvistike. Za očekivati je da će tinejdžeri iz Cutlerinog istraživanja koristiti neka obilježja suprotne govorne zajednice kako bi se istaknuli u komunikaciji, odmaknuli od vlastitog već zadatog identiteta (bijelci, viša srednja klasa), izgradili identitet „opasnih“, „na rubu“, ali i da samo zbog uporabe određene jezične varijacije neće biti automatski prihvaćeni u izvornoj zajednici koja koristi AAVE. Klasa kojoj pripadaju, *konteksti* kojima se služe i u kojima se kreću su još uvijek presnažni da bi ovaj svoj interni odabir nametnuli kao jezičnu normu i izvjesno je da će s vremenom prestati koristiti obilježja AAVE-a ili će ga i dalje isključivo koristiti unutar

---

¹³ AAVE (*African American Vernacular English*) posebna je varijanta engleskoga. Temelji se dijelom na engleskome jeziku Američkoga Juga, a dijelom je sličan i različitim engleskim kreolskim jezicima. Po nekim teorijama temelji mu i leže u govorima afričkih robova. Danas, u usporedbi sa standardnim američkim engleskim AAVE ima i drukčiju fonologiju i vrlo specifične sintaktičke strukture i specifičan leksik. On nije tek jedna nestandardna varijanta engleskog jezika nego punopravni dijalekt s vlastitim standardom, ali društveno gledano i dalje ima vrlo osjetljiv položaj. Jedna se velika zajednica govornika identificira s njime, ali istovremeno velik broj pripadnika te zajednice se koristi i standardnim američkim engleskim u situacijama u kojima smatraju da je bolje ne koristiti se vernakularom jer bi nažalost mogli biti etiketirani kao neodgojeni, neobrazovani, lijeni, nesposobni.

svoje male zajednice prijatelja i poznanika, koji razumiju taj jezik i razumiju zašto ga se koristi.

4.1. Pojam *konteksta* kao modela interakcije jezičnog i društvenog značenja

Društveni *konteksti* u kojima se i pojedinac i zajednica nalaze i kojima se služe su mnogostruki, od onih jednostavnijih i jasnih do onih složenijih. Kako uopće opisati *kontekst*, što ga čini, koliko je stabilan, kako ga se usvaja? Je li *kontekst*, koji god uzeli za opis – obitelj, škola, administrativna ustanova, skupina prijatelja – zadan, čvrst ili je fleksibilan i ovisi o tome kako ga sudionici komunikacijskog procesa grade? U svakodnevnoj komunikaciji pojam *konteksta* se rabi vrlo slobodno, poput nekog općeg mjesta kada sudionici žele opisati situaciju u kojoj su se našli, ali što čini taj *kontekst*? Je li to sama situacija, neki okolinski čimbenici, sudionici u opisanome *kontekstu*? Često se kaže i da je neka riječ ili ponašanje „izvađeno iz *konteksta*“ i takvi postupci mogu dovesti do nesporazuma, pa čak i vrlo negativne reakcije onoga čije su se riječi ili ponašanje „izvukli iz *konteksta*“. Razvidno je da je *kontekst* bitna stavka svakodnevne komunikacije i tim više je bitno jasno opisati što sve čini *kontekst*.

Kontekst je vrlo čest pojam u lingvistici jer se jezična djelatnost (ljudska djelatnost) smješta u određeni okvir zbivanja i ukupnog znanja i iskustva. Sam pojam preuzet je iz antropoloških i socioloških te iz lingvističkih istraživanja. Naime, pojam *konteksta*, ili preciznije *konteksta situacije* predlaže antropolog Bronislaw Malinowski¹⁴ u svome opisu, kako ih naziva, „primitivnih“ jezika (Malinowski, 1923) i ističe ga kao bitan pojam u opisu tih jezika jer oni ne posjeduju pisanu tradiciju i ono što se komunicira ovisi o datoj situaciji, dakle o sudionicima u situaciji i referentnim točkama fizičke okoline. Navedeno je svakako bitno za razumijevanje komunikacije, ali navodi na daljnja razmatranja, npr. što je onda s ukupnim znanjem i iskustvom sudionika govorne zajednice, kako se govornici time služe u komunikaciji jer nemoguće je da je ukupna komunikacija tek doslovan zbroj svih situacija u

---

¹⁴ Bronislaw Malinowski jedno je od vodećih imena antropologije 20. stoljeća. Prije svega se o njemu govori kao o vještom istraživaču, koji je provodio vrsna istraživanja, i to upravo na terenu, i koji je isticao važnost promatranja kroz osobno sudjelovanje (participant observation) – vrijedne podatke o svakodnevici promatrane zajednice, time i o njenoj ukupnoj kulturi antropolog će dobiti ako se nalazi u toj zajednici, ne u svome uredu.

kojima se govornik nađe tijekom života. Malinowskoga se nikako ne smije isključiti iz pregleda istraživanja pojma *konteksta*. On je sam istaknuo (1949: 207) kako jezik ima svoje okruženje i da je jezik neodvojiv od kulture te u svome radu nastoji povezati jezičnu strukturu s *kontekstom* situacije i *kontekstom* kulture (Malinowski, 1935:73). U žarištu Malinowskovljevog istraživanja bila je kultura zajednica na Trobrijandskom otočju, tj. jezik njihovih svakodnevnih djelatnosti (ribarenje; pričanje priča) koji su zajednice obavljale. Može se reći da je to žarište možda preusko za sveobuhvatan model *konteksta* situacija, pogotovo uzevši u obzir da je njihov jezik ustvari „samo“ govorni jezik i glavni dio Malinowskovljevog djela su njegovi komentari s kojima smješta jezik zajednice u određeni *kon-tekst*, tj. objašnjava tekst govora čitatelju koji je potpuno neupućen u svakodnevicu zajednice. *Kontekst* situacije zajednice koja ne posjeduje pisanu tradiciju zasigurno se drukčije gradi i održava u odnosu na jezike koji posjeduju i usmenu i pisanu kulturu. Malinowski je učvrstio svoje djelo kao nezaobilazno u razmatranju što čini *kontekst* isticanjem važnosti okoline i okolnosti, tj. opširnim bilješkama o neposrednoj okolini i okolnostima u kojem je tekst izgovoren, npr. pri ribarenju ili pričanju priča koje su sadržajem reflektirale trenutno stanje u zajednici (obilje hrane, manjak hrane, (ne)pogodni vremenski uvjeti) i koje su se pak odnosile na prijašnja takva stanja, a čime se osnaživalo zajednicu.

4.1.1. Pojam *konteksta* u lingvistici

Pojam *konteksta* u lingvistici među prvima je objasnio John Firth (Firth, 1957). Firth je već bio istaknuo (1931: 71) da jezik treba sagledati unutar okvira svakodnevice i kao društveno sporazumijevanje (*social intercourse*). Ono što je bitno istaknuti iz Firthovog rada jest da smatra da se jedinstvena, idiosinkratična obilježja treba držati po strani jer su u središtu interesa lingvistike opća obilježja (Firth, 1931). Firth također koristi pojam *konteksta situacije*, dapače preuzima pojam od Malinowskoga te nudi dodatno objašnjenje ističući bitna obilježja *konteksta* situacije – govornici (njihova verbalno i neverbalno izražavanje), relevantni objekti u okolini te učinak njihove govorne djelatnosti (Halliday et al. 1989: 8). Firth objašnjava govorni događaj kao „shematizirani konstrukt“ i taj pojam iz tradicionalnih analiza *konteksta* je, primjerice, nešto što van Dijk (33: 2008) smatra bitnim za vlastitu daljnju razradu pojma *konteksta*.

Ono što se u Firthovom opisu *konteksta* ponovno ističe, a slično kao i u Malinowskoga prije toga te u kasnijim lingvističkim radovima, jest antimentalizam. Ne objašnjava se na koji način govornici usvajaju, rabe i koriste se raznolikim situacijskim *kontekstima* i kako se snalaze u komunikaciji uzmemo li u obzir npr, bitno pitanje namjere i svrhe komunikacijskog čina. Firth (1957) sam ističe da je bitno sagledati ukupnost društvenog iskustva kao jednog od obilježja *konteksta* situacije iako je pri opisu *konteksta* bitno samo ono što se može promotriti u datoj situaciji, ne i ono što je skriveno, dakle mentalni procesi.

4.1.1.1 *Kontekst* u sistemsko-funkcionalnoj lingvistici

Bitna lingvistička teorija koja je, između ostaloga, također imala za cilj objasniti važnost *konteksta* u jeziku je sistemsko-funkcionalna teorija. Ime koje se ističe u sistemsko-funkcionalnoj lingvistici je M.A.K. Halliday. Halliday (1978: 38) rabi sintagmu *sustav mogućnosti* (*system of potentialities*) kako bi opisao jezičnu strukturu. čime tumači da je bitno ono što govornik ima na raspolaganju (jezičnu strukturu) i to je objektivno te je kao takvo moguće analizirati dok primjerice pojam *kompetencije* smatra subjektivnim za jezičnu analizu.

U okviru sistemsko-funkcionalne teorije ovakvo objašnjenje možemo nazvati prikladnim. ali ono neminovno traži daljnja objašnjenja jer ako je bitno što govornik ima na raspolaganju kako bi se koristio jezikom. onda on očito posjeduje sposobnost kako izabrati upravo ono što mu treba u datoj situaciji. Tu je sposobnost nemoguće negirati u sveobuhvatnoj teoriji jezične djelatnosti. Ako se već teorija naziva funkcionalnom i smješta govornika u društveni okvir uporabe (društveni *kontekst*). ne može poimati jezičnu djelatnost samo kao zbroj mogućnosti koje su mu na raspolaganju. koje govornik onda bira i rabi u određenoj situaciji. i to prema općim. apstraktnim *kontekstualnim* tipovima. Sistemsko-funkcionalna lingvistika jest važna jer uzima u obzir i rečenice i tekst kao složen skup rečenica. Pri tumačenju i rečenice i teksta potreban je *kontekst*. a *kontekst* se ostvaruje i govornikovim odabirom iz navedenog *sustava mogućnosti* i okolnostima i okolinom koji čine *kontekst*. Sve navedeno može biti objektivno vidljivo. mjerljivo i objašnjivo. primjerice razgovor nastavnika i učenika na školskom satu. roditelja i djeteta nakon dana u školi. dvoje nepoznatih ljudi na cesti. od kojih jedno pita za smjer ili ulicu i slično. Halliday (1978) je ponudio svoje objašnjenje *konteksta*, između

ostaloga i pomoću poznatog modela *Field – Tenor – Mode* (*Polje – Akter – Način*), koje obrazlaže kao:

Field: institutional setting, activities, subject matter, (*institucionalno okruženje, djelatnost, tema*)

Tenor: relations between participants, (*odnosi između sudionika*)

Mode: medium (e.g. written/spoken), and the (symbolic) role of language in the situation, (*način komunikacije. npr. pisani/govoreni, simbolička uloga jezika u situaciji*),

Isprve se može činiti da ovome modelu ništa ne nedostaje jer sve nabrojano čini svakodnevnu komunikaciju, dakle prisutni su i okruženje i tema i odnosi među sudionicima i način na koji se koristi jezik. Model svejedno ostavlja dojam manjkavosti promisli li se detaljnije o raznolikosti svakodnevne komunikacije. Je li okruženje uistinu samo institucionalno, što uopće znači *institucionalno*? Što sve pripada pod *djelatnosti*? Odnosi među sudionicima jesu bitni za tumačenje komunikacijskog *konteksta*, ali što je s individualnim identitetom svakog sudionika? Na koji način sudionik pristupa komunikaciji, prije nego li ostvari ikakav odnos unutar komunikacijskog čina, bilo s poznatima, bilo s nepoznatima? Dakako da je bitan i način komunikacije, pisani i govoreni, i uloga jezika, ali na što se konkretno pri tome misli, koja su to bitna obilježja jezika koji čine bitan dio određenog *konteksta*? Van Dijk (2008: 41) smatra i da svodenje funkcija jezika na ovakve tri vrlo općenite funkcije ne vodi sveobuhvatnom opisu, dapače samo i dalje ostavlja mnogo pitanja, a nikakve konkretne odgovore i smatra ih prikladnijima nekakvoj općoj funkcionalnoj podjeli na sintaksu, semantiku i pragmatiku nego na konkretne funkcije jezika.

Van Dijk ne odbacuje u potpunosti sistemsko-funkcionalnu lingvistiku, ali joj predbacuje brojna ograničenja upravo pri objašnjavanju *konteksta* i objašnjavanju zašto govornici uopće ulaze u komunikaciju. Osvrće se (2008:44) na još uvijek prisutan anti-mentalizam i kod kasnijih autora sistemsko-funkcionalne lingvistike poput Hasan, koja tvrdi da poticaj za govorom ne potječe iz znanja jezika, na što joj van Dijk odmah odgovara protupitanjima koja bi joj postavili psiholingvisti: kako ljudi mogu komunicirati bez poznavanja jezika i bez znanja o tome u kojoj situaciji upotrijebiti koju jezičnu varijantu i u kojoj se situaciji uopće nalaze i slično.

4.1.1.2. *Kontekst* u etnografskim istraživanjima Della Hymesa

Otpribliže istodobno sa Firthom i Hallidayem djelovao je i Dell Hymes, antropolog i lingvist, koji je upravo lingvističku antropologiju istaknuo kao bitnu zasebnu granu antropološkog istraživanja. Hymesov primarni interes bio je govoreni jezik i svojim je etnografskim radom mnogo doprinio temi jezika u uporabi, konkretno uporabi u *govornoj zajednici* – svoju je paradigmu i nazvao *ethnography of speaking* (Hymes, 1962). Hymes (1972:5 4) je naglasio da se pri analizi govorne zajednice ne kreće od jedne pretpostavljene varijante te govorne zajednice već da se društvena grupa najprije sagleda kao cjelina sa svim varijantama koje se u njoj koriste. Hymes je u svome, može se reći i programatskom, članku naveo (1962: 104) koliko je *kontekst* bitan kako bi se razumjelo značenje iskaza jer značenje se ne traži unutar jezičnog korpusa nego u samoj situaciji (*behavioural situation*). Poznat je Hymesov model S-P-E-A-K-I-N-G – *Setting and scene* (*okruženje i prizor*), *Participants* (*sudionici*), *Ends* (*ciljevi*), *Acts sequence* (*slijed činova ili događaja*), *Key* (*ključna obilježja*), *Instrumentalities* (*registri*), *Norms* (*društvena pravila*) i *Genre* (*tip govornog čina ili govornog događaja*). Ovaj model služi opisu komunikacije na način da tumači i samu jezičnu strukturu u uporabi i *zašto* se baš određena jezična struktura koristi u datom govornom događaju, odnosno tumači upravo važnost *konteksta* za potpuno razumijevanje govornog događaja za sve njegove sudionike (Hymes, 1974: 54-62).

Hymes (1974: 62) je također ponudio i akronim PARLANT na francuskome kako bi pokazao da model nije isključiv, tj. etnocentričan, prilagođen samo engleskome jeziku – PARLANT – *Participants* (*sudionici*), *Actes* (*činovi*), *Raison* (*resultat*) (*razlog, rezultat*), *Locale* (*Mjesto*), *Agents* (*instrumentalities*) (*Akteri*), *Normes* (*Norme*), *Ton* (*key*) (*ključna obilježja*), *Types* (*genres*) (*tipovi govornog čina*). Model SPEAKING nije hijerarhijski model, pojmovi nisu navedeni po važnosti već akronim služi kao mnemotehnička podrška složenom modelu govorne komunikacije. Model se ne sastoji samo od ovih osam navedenih dijelova, nego svaki dio ima dodatne pod-dijelove radi što jasnijeg objašnjenja cjelokupnog procesa.

Od navedenih dijelova modela sam Hymes priznaje da je najnejasniji ovaj prvi, a to je *Setting and Scene*. Da bi se iskaz smjestilo u *kontekst* potrebno je najprije uopće odrediti što *kontekst* jest, što čini to okruženje i koja mu je uloga u razumijevanju govora njegovih sudionika. Jasno je da je pri određivanju *konteksta* vrlo lako zaplesti se u teoriju, previše apstrahirati

pojam kako suviše obilježja ne bi na kraju učinilo zbrku pri razumijevanju, ali svakodnevno gledano govornici se u većini situacija jasno određuju prema *kontekstu* i razumiju komunikacijske situacije u kojima se nalaze. Hymes (1972: 58) ne dovodi u pitanje podjelu „govornik – slušatelj – tema razgovora“, dapače smatra da je to sasvim produktivan model pri opisu govorne situacije, ali napominje kako je bitno ne uzimati takve modele kao zadani, strogi, doslovan okvir. Pitanje koje se i dalje postavlja jest gdje se dakle može naći svojevrsna zlatna sredina teorijskog objašnjenja i svakodnevne govorne prakse kada se radi o pitanju definiranja *konteksta*.

4.1.1.3. *Kontekst* kao mentalni konstrukt

Van Dijk ponudio je svoje viđenje *konteksta*, kojim pokušava obuhvatiti i kognitivnu i društvenu komponentu. Naime, on smatra kako dotadašnji opisi *konteksta* nisu u obzir uzimali kognitivnu komponentu, dakle na koji način uopće usvajamo *kontekste* i kako ih kognitivno smještamo u naše ukupno znanje. Društvena je komponenta u nekim pristupima bila ustvari usmjerena na govornika kao pojedinca, a ne društvenog aktera, pripadnika grupe koja se u nekom *kontekstu* kreće i komunicira. Primjerice, van Dijk nije potpuno odbacio Hallidayjev pristup opisu *konteksta*. Van Dijk (2008: 35) se slaže se s Hallidayevom tvrdnjom da se *kontekst* kulture ogleda u *kontekstima* situacije, ali pritom ističe kako nedostaje dodatna razina u toj tvrdnji. Ako Halliday i Firth tvrde da je jezik svakodnevno iskustvo govornika i ako su ta iskustva sadržana upravo u situacijama, postavlja se pitanje koji je točno način na koji se kultura kao širi okvir razaznaje u tim *kontekstima*, na koji način se govornici njome služe ako ne različitim interpretacijama koje su temeljno kognitivne (Van Dijk, 2008:35). U cjelokupnoj sistemskoj-funkcionalnoj lingvistici Van Dijk nalazi puno više dodatnih pitanja nego konkretnih odgovora, ali priznaje da je kao teorijski model u pravu jer se dotiče povezanosti društvenih i situacijskih obilježja s gramatičkim i diskurzivnim obilježjima. On jedino predlaže (2008: 55) odmak od apstraktnih modela poput modela *Tenor-Field-Mode* i daljnji usredotočen rad na pojmovima poput žanra i registra, za koje smatra da su u ovome lingvističkom pristupu dobro razrađeni i da nude solidnu potporu za njegov mentalni model *konteksta*.

Van Dijk temelji svoj model *konteksta* i na spoznajama iz socijalne psihologije, antropologije, sociologije, kao i lingvistike. Tumači da ne postoji jedna sveobuhvatna kognitivna teorija *konteksta*, ali da postoje brojna istraživanja na temu, koja doduše *kontekst* i dalje uzimaju kao

jezični *kontekst*, odnosno *ko-tekst* i ističe istraživanja na temu jednog bitnog pojma za *kontekst*, a to je zajedničko znanje, *common ground*, ponajprije u *kontekstu* istraživanja Herberta Clarka (Van Dijk, 2008:56). Van Dijk (2008: 57) opisuje *kontekst* kao društveno utemeljen, ali istovremeno i subjektivan konstrukt koji sudionici grade na temelju svojstava koja su njima bitna u datoj situaciji, dakle *kontekste* se može prikazati kao mentalne modele, tj. posebne, svakodnevne iskustveno utemeljene modele.

Važno je napomenuti da nije Van Dijk uveo pojam mentalnog modela, nego je iskoristio već postojeći pojam primijenivši ga za vlastito objašnjenje pojma *konteksta*. Van Dijk i Kintsch tek su kratko spomenuli pojam mentalnog modela u vezi s nekoliko drugih pojmova, poput „referentnih točaka diskursa“, „diskursnih entiteta“, „referentnih mreža“, a kojima je zajedničko to da jasno istaknu kako je za razumijevanje teksta bitno znati o čemu se radi u tekstu i koja su sve bitna obilježja situacije i sudionika u tekstu (Van Dijk i Kintsch, 1982:337). Van Dijk i Kintsch su u svojem opisu razumijevanja diskursa obilato se služili pojmom *model situacije (situation model)* (Van Dijk i Kintsch, 1982), kojeg aktivira već postojeća struktura znanja koju govornik posjeduje, a povezana je istovremeno i s raznovrsnim tipovima diskursa (van Dijk i Kintsch, 1982:337). Model situacije nije nerazumljiva apstrakcija već je dinamičan model kojim se govornici služe kako bi razumjeli komunikacijsku situaciju u kojoj se nalaze. Možda je preciznije da se koristi množina. dakle *modeli* situacije su ono čime govornici svakodnevno raspolažu tj, ono za čime posežu u svojoj strukturi znanja kako bi razumjeli komunikacijsku situaciju u kojoj se nalaze.

Van Dijk tumači da mentalni modeli jesu subjektivni, dakle oni su podložni govornikovom tumačenju diskurzivnih obilježja i same situacije, ali mentalni modeli su istovremeno i donekle objektivno ograničeni, npr. zbog fizičkih obilježja prostora u kojem se govornik nalazi u nekoj situaciji (Van Dijk, 2008: 60). Nadalje, mentalne modele se gradi sakupljanjem iskustava iz kojih se apstrahiraju shematski modeli, pri čemu okruženje (vrijeme, mjesto), sudionici (uloge, suodnosi) i praksa postaju više-manje stabilne kategorije – apstraktna struktura postaje zajednička svim sudionicima, ali svakako ostaju subjektivne, pojedinačne razlike u iskustvima i ponašanju u situaciji (Van Dijk, 2008: 61).

Upravo je bitno istaknuti subjektivnost, dakle mogućnost razlika među pojedinačnim doživljajima kao bitan dio mentalnih modela jer mentalni modeli nisu sakupljen niz činjenica

već su i sakupljena mreža uvjerenja, mišljenja, stavova, emocija (Van Dijk, 2008: 61). Na primjeru 11. rujna u SAD-u van Dijk tumači da osim što su pojedinci sakupljali podatke o tome što se dogodilo oni su istovremeno gradili i vlastita, pojedinačna mišljenja i stavove prema onome što se dogodilo i pokušavali su upravljati svojim emocijama povezanim s tim iskustvom (Van Dijk, 2008: 61).

Mentalni modeli istovremeno su i kognitivne reprezentacije iskustava, ali i samo iskustvo ako pretpostavimo da iskustvo sadrži i vlastito tumačenje onoga što se pojedincu dogodilo (Van Dijk, 2008: 61). Dakako da je nemoguće da se pojedinac u svakome trenutku može sjetiti svakog detalja svoga života pa tako su i mentalni modeli sagrađeni na makro- i na mikro-razini. Mentalna autobiografija pojedinca sadržava i velike, snažne, upečatljive doživljaje, kao i manje, detaljnije, prolaznije. Pojedinac se najčešće neće sjetiti svake sitnice s ljetovanja prije deset godina, ali moći će prepričati to ljetovanje u osnovnim crtama i prepričati neki snažniji, upečatljiviji doživljaj. Raspolaganje mentalnim modelima lakše je ukoliko su ti mentalni modeli često korišteni, dakle ukoliko ih se pojedinac češće prisjeća iz kojeg god razloga i ukoliko ih dijeli s okolinom, dakle ukoliko su u svojim obilježjima slični tuđim modelima, zbog čega ih se i lakše prisjetiti (Van Dijk, 2008:62).

Ipak, istovremeno je bitno i odmaknuti se od pojedinačnog iskustva i pojedinačnih mentalnih modela. Van Dijk također promatra mentalne modele i kroz prizmu društveno-kulturne spoznaje i znanja. Osobni mentalni modeli i opće znanje koje pojedinac posjeduje međusobno su stalno povezani. Zajedničko društveno-kulturno opće znanje često je skriveno, tj. ne daje se eksplicitno u nekom tekstu jer se nekako podrazumijeva da društveni akteri njime već raspolazu. Pitanje je svakako na koji se način to opće znanje aktivira i koliko dugo ostaje aktivno te koja je količina tog znanja potrebno da bi osoba razumjela neki tekst? Van Dijk vrlo sigurno tumači da osoba aktivira tek fragmente općeg znanja i da joj najčešće i nisu *relevantni* svi detalji spoznaje kako bi razumjela trenutni tekst (Van Dijk, 2008: 64).

Kako nakon ovoga povezati mentalne modele i *kontekst*? Mentalni modeli podrazumijevaju nekoliko različitih razina spoznaje i ponašanja. *Kontekst* nije nimalo jednostavniji pojam. *Konteksti* jesu posebna vrsta mentalnih modela svakodnevnog iskustva i u njima se posebno ističe to da predstavljaju jezičnu komunikaciju (Van Dijk, 2008: 71). Modeli *konteksta* sastoje se od obilježja koja nalazimo kod ostalih iskustvenih modela kojima svakodnevno

raspoložemo. Modeli *konteksta* čuvaju se u epizodičkom pamćenju, oni su jedinstveni i subjektivni, temelje se na društveno-kulturnom znanju i zajedničkim uvjerenjima, sadrže i mišljenja i emocije, predstavljaju specifične komunikacijske događaje, mogu biti temelj budućim komunikacijskim iskustvima, dinamični su i stalno ih se nadopunjava, kontroliraju jezičnu interakciju i prilagođavaju je društvenoj okolini (Van Dijk, 2008, 71-72). Modeli *konteksta* istovremeno su sačinjeni i od tumačenja trenutnih događaja i od općeg zajedničkog znanja o sličnim događajima; svaki mentalni model može biti temelj za generalizaciju, apstrakciju ili dekontekstualizaciju, tj. može ga se ugraditi u opće zajedničko znanje o komunikaciji tj. iz njega možemo učiti za budućnost; mentalni modeli građeni su kao svojevrsne sheme raznovrsnih komunikacijskih događaja (van Dijk, 2008: 71-72).

U ovome poglavlju pobliže je opisan pojam ‘*konteksta*’, i to u nekim lingvističkim teorijama. Pojam ‘*konteksta*’ već je ranije spomenut u ovome radu (poglavlja 2 i 3), pri opisima klasifikacija emocija te manifestacija emocija. Naime, u navedenim poglavljima o klasifikaciji i manifestaciji emocija istaknut je upravo ‘*kontekst*’ kao važan čimbenik u interpretaciji i doživljavanju negativnih emocionalnih reakcija i popratnog jezičnog izraza. Jedna gesta ili ukupno ponašanje navedeno su dijelovi koji tvore određeni komunikacijski *kontekst* u kojem je osoba potaknuta na *ljutnju*. Dodatni slojevi tog ukupnog komunikacijskog *konteksta*, kao što su bliskost sugovornika, hijerarija sugovornika, fizička okolina dodatno utječu na izražavanje *ljutnje* ili izostanak izražavanja *ljutnje*, pa tako i jezičnog izražavanja *ljutnje*.

Uistinu ne treba ići u toliku krajnost i reći da svaki komunikacijski *kontekst* osoba svaki put nanovo gradi. Bolji izbor riječi jest *nadograđuje*. Kao što postoje univerzalne emocije, dakle emocije koje dijele zajednička obilježja unutar i između društveno-kulturnih zajednica, tako postoje i slojevi zajedničkog ukupnog *konteksta* koji osoba ‘dijeli’ sa svojim sugovornicima, pogotovo s onima koje dugo poznaje, s kojima često komunicira, s kojima dijeli nešto zajedničko, bilo neki događaj u životu, bilo obiteljski ili rodbinski krug, bilo da pohađaju zajedno neku aktivnost. Kao što je spomenuto na prethodnoj stranici, van Dijk opisuje mentalne modele kao sheme i oni upravo to jesu, dakle već (iz)građen okvir svakodnevnog iskustva i različitih komunikacijskih događaja. U komunikacijske događaje osoba ne ulazi kao *tabula rasa*, čak ni s potpunim strancem. Ovisno je li dan ili noć, je li stranac muškarac ili žena, nalaze li se u zabačenoj uličici ili na širokoj aveniji, osoba koja stupa u taj

komunikacijski događaj imat će već zadane, oskudne, ali zadane ‘parametre’, tj. zadani mentalni model kako se ponašati i jezično izraziti u toj situaciji.

Što se tiče središnje teme ovoga rada, jezičnoga izražavanja *ljutnje*, spomenuto je već ranije (poglavlja 2 i 3), a bit će objašnjeno i u daljnjim poglavljima (poglavlja 9-11) koliko je ‘*kontekst*’ bitan pri jezičnom izražavanju *ljutnje*. Ne samo da je bitan pri jezičnom izražavanju *ljutnje* već određuje i hoće li uopće doći do jezičnog izražavanja *ljutnje* ili će osoba zadržati svoju negativnu reakciju za sebe.

5. Sociolingvistička istraživanja

Sociolingvistiku možemo u prvome redu definirati kao empirijsku lingvističku disciplinu bez strogog općeprihvaćenog teorijskog okvira. Od pedesetih i šezdesetih godina prošlog stoljeća do danas sociolingvistika je razvijana na snažnim empirijskim temeljima, koji su dali snagu raznovrsnim istraživanjima o povezanosti jezika i društva. Budući da je prije svega usredotočena na međudnos jezika i društva sociolingvistika je time velikim dijelom stvorila put kojim će se kretati. Naime i jezik i društvo žive su pojave koje se, unatoč golemom broju teorijskih modela što lingvističkog što sociološkog usmjerenja, i dalje uspješno odupiru kalupima i okvirima u koje ih se pokušava smjestiti te predstavljaju nepresušan izvor daljnjih istraživanja i na makro- i na mikro-razini.

Prema Meyerhoffovoj (Meyerhoff, 2006:2) sociolingvistika jest raznovrsna po svojim temama istraživanja, ali čvrsta se poveznica proteže kroz sve teme, a to su pitanja: 1. *kako* ljudi rabe jezik i 2. *za što* ga rabe. Sociolingvisti ne žele samo zapisati strukturu raznolikih jezičnih varijanti već ih i objasniti, pri čemu ih vode pitanja koje je Meyerhoff sažela na sljedeći način (Meyerhoff, 2006:3): 1. tko rabi neki jezični oblik ili varijantu, 2. u razgovoru s kime, 3. jesu li svjesni svog jezičnog izbora u datom trenutku, 4. zašto neki oblici/varijante prevladaju (i prevladaju li uvijek isti oblici/iste varijante), 5. postoji li povezanost oblika tj. varijanti i zajednice govornika, 6. koji su to društveni podaci koje povezujemo s određenim oblicima ili varijantama te 7. do koje mjere možemo mijenjati ili držati pod kontrolom jezik kojim se koristimo.

5.1. Razvoj sociolingvističkih istraživanja

Prikaz razvoja sociolingvističkih istraživanja opsežan je zadatak i zbog raznovrsnosti tema i autora zastupljenih u sociolingvistici, ali vjerojatno i zbog različitih preferencija onih koji daju prikaz razvoja sociolingvistike. Svakako je bitno uključiti više različitih perspektiva, kako bi se pružila što cjelovitija slika ovog iznimno bogatog i dinamičnog područja.

Nekoliko je imena koja se više-manje ponavljaju u različitim pregledima razvoja sociolingvistike (Coulmas 1998, Wardhaugh 2002, Chambers et al. 2003, Wodak et al. 2010). a to su William Labov, Basil Bernstein, Dell Hymes, John J. Gumperz, Charles Ferguson, Joshua Fishman.

William Labov nezaobilazno je ime, moglo bi se reći da je čak i prvo ime sociolingvistike po svojoj prepoznatljivosti. Williama Labova nazivaju i utemeljiteljem varijacijske sociolingvistike (Chambers, 2003) i jednim od očeva sociolingvistike (Hamans 2006, Spolsky 2010). Labovljev rad u prvome je redu usredotočen na istraživanje fonoloških promjena na teritoriju Sjeverne Amerike, istraživanje narativa, istraživanje čitanja i usavršavanje sociolingvističke metodologije. Labov je izgradio čvrste temelje kvantitativnoj metodi u sociolingvistici i pomnim je radom na metodologiji istraživanja dao nužnu objektivnost i znanstvenost sociolingvistici. Također valja istaknuti i da je Labov smatrao da lingvistika upravo i jest sociolingvistika, tj. da je uloga društvenih obilježja neodvojiva od sveobuhvatnog pristupa jeziku. Dva opsežna i naširoko poznata rada koja su povezana s Labovom su njegova dva sociolingvistička istraživanja na otoku Martha's Vineyard i u New Yorku, oba iz šezdesetih godina 20. stoljeća.

S velikim zanimanjem za povezanost jezičnih varijacija i društvenog poretka zajednice Labov je proveo prvo veće sociolingvističko istraživanje na otoku Martha's Vineyard (Labov, 1963). Martha's Vineyard je otok nedaleko od obale Massachussetsa u SAD-u. U govoru njegovih stanovnika Labov je primijetio odstupanja u izgovoru dvoglasa u riječima poput *house* ili *time*¹⁵. Odstupanja, tj. izgovornu varijaciju tumačio je upravo društvenim obilježjima vezanim uz govor različitih zajednica na otoku. Iako se centralizirani dvoglas sve rjeđe čuo u izgovoru dogodio se obrat te je otočka tradicionalna ribarska zajednica preuzela, tj. oživjela stari izgovor kako bi se i svojim govorom snažno identificirala u odnosu prema ostalim stanovnicima otoka te vikendašima koji su u sve većem broju dolazili na otok i poticali razvoj turističke industrije na otoku. Centralizirani dvoglas tako nije više bio samo jedna moguća izgovorna varijanta na otoku Martha's Vineyard već je postao varijanta koja je jasno povezana s identitetom govornika, koji je u ovom slučaju tradicionalan, konzervativan, zatvoren.

Ipak, tek je iduće Labovljevo veliko istraživanje dalo zamah varijacijskoj sociolingvistici. U tom istraživanju Labov je popisao i opisao obilježja govora u New Yorku te korelirao jezične podatke s demografskim podacima o ispitanicima (Labov, 1966). Ovim je istraživanjem istaknuo makro-razinu, širokim je zamahom, ali preciznom analizom doveo u međuodnos jezične podatke s društvenim obilježjima. Najpoznatije istraživanje unutar ovog

---

¹⁵ Standardni izgovor je /'haus/ za riječ „house“ i /'taim/ za riječ „time“, dakle prvi glas u dvoglasu je otvoreni prednji samoglasnik /a/. Izgovor koji je Labov primijetio glasi /'həus/, dakle prvi je glas u dvoglasu centralni samoglasnik /ə/.

sveobuhvatnog rada svakako je istraživanje o izgovornim varijantama glasa /r/¹⁶ koje je Labov proveo u tri robne kuće u New Yorku. Odabrao je tri robne kuće koje svojim identitetom odgovaraju trima društvenim skupinama, preciznije društvenim klasama: Saks (visoka i viša srednja klasa), Macy's (srednja klasa) i Kleins (radnička klasa), Identitet ovih robnih kuća ogleda se u nizu detalja, tj. robne kuće se raslojavaju ne samo cijenama nego i nekim popratnim obilježjima i aktivnostima kao što su uređenje prostora, oglašavanje, vrlo precizna usmjerenost ka ciljanom potrošaču (Labov, 1972:170-172). Ono što je Labov pretpostavio je da će u najviše rangiranoj robnoj kući naći najveći postotak izgovorenog glasa /r/, u srednje rangiranoj naći će srednju vrijednost te u nisko rangiranoj najmanji postotak izgovorenog glasa/r/ (Labov, 1972:170). Rezultati su pokazali da su mu pretpostavke bile točne, ali su dali još nekoliko zanimljivih podataka. Naime, rezultati su pokazali da u sve tri robne kuće postoji određeni postotak varijacije izgovora glasa /r/ (Labov, 1972:174), dakle ne postoji dominacija jedne izgovorne varijante nad drugom, ali ono što je izuzetno bitno jest da je u izgovoru prodavača u robnoj kući Macy's nađen veliki postotak samoispravljanja. Do tih rezultata Labov je došao promišljenim pitanjima koja je postavio sudionicima istraživanja, čime je još jednom pokazao koliko je kao istraživač bio svjestan zamki i nedosljednosti koje se mogu dogoditi odabere li se neprikladna ili nepotpuna metoda. Labov se nije predstavio kao istraživač već je kao obični građanin obilazio robne kuće i pitao prodavače gdje se nalazi određeni odjel, a svi odjeli nalazili su se na četvrtom katu, dakle odgovor je morao glasiti „*On the fourth floor.*“ ili „*Fourth floor.*“ (Labov, 1972:173). U opuštenom izgovoru pri odgovoru (*casual pronunciation*) nađena je varijacija u sve tri robne kuće, ali kada bi Labov ponovio pitanje velik broj prodavača u Macy'su se ispravio pri izgovoru i izgovorili bi /r/ u svome idućem, naglašenom odgovoru (*emphatic pronunciation*). Labov je zaključio da je izgovoreno /r/ očito norma kojoj streme u Macy'su iako je ne koriste odmah, dok je sitnu varijaciju

---

¹⁶ Glas /r/ zauzima posebno mjesto u fonologiji engleskoga jezika, dovoljno je samo reći da dijalekte engleskoga možemo razlikovati i po prisutnosti odnosno odsutnosti glasa /r/ pri izgovoru riječi u određenoj fonološkoj okolini. Američki engleski je u najvećem dijelu rotični dijalekt engleskoga, dakle glas /r/ se izgovara i nakon samoglasnika i prije suglasnika i na kraju riječi. Ova je obilježja rotičnog dijalekta Labov iskoristio u odgovoru na koji je potaknuo ispitanike svojim precizno usmjerenim pitanjima, a koji je svaki put glasio „*On the fourth floor.*“ („Na četvrtome katu.“) U izgovoru riječi *fourth* i *floor* nalazimo primjere glasa r izgovorenoga nakon samoglasnika, prije suglasnika i na kraju riječi, / Standardni američki engleski, dakle standardizirana varijanta jezika koja se rabi kao općeprihvaćena varijanta u urbanim sredinama je rotična varijanta.

New York je od svojih početaka etnički slojevit grad, u kojem su se rabile i rabe se razne varijante engleskog, kao i razni drugi izvorni jezici doseljenika. Odsutnost glasa /r/ u izgovoru jest obilježje tradicionalne njujorške varijante engleskog jezika, ali to obilježje se ni danas ne nalazi u varijanti koju koristi viša srednja i viša klasa, oni koriste standardni američki engleski (rotičnu varijantu).

između opuštenog prvog izgovora i naglašenog drugog u Saksu objasnio time da su prodavači u Saksu jednostavno jezično sigurniji u sebe (Labov, 1972:175).

Basil Bernstein je razradio teoriju jezičnih kodova, unutar koje postoji osnovna podjela na razrađeni kod (*elaborate code*) i ograničeni kod (*restricted code*)¹⁷. Bernstein ustvari želi pokazati da se u svakodnevnim razgovorima istodobno i reflektiraju i grade stavovi i vrijednosti društvene grupe. Na taj način se grade i odnosi unutar društvene grupe, što između ostaloga utječe i na jezik kojim se koriste sudionici razgovora. Kod (*code*) je, najjednostavnije rečeno, skup pravila u jeziku, kojima se služe govornici. 'Razrađeni kod' odnosi se na jezik koji se koristi u situacijama u kojima sudionici ne dijele mnogo zajedničkoga i stoga je razrađeni kod mnogo eksplicitniji, može ga se koristiti u situacijama u kojima je potrebno dodatno objašnjavanje, dulji razgovor, detaljniji opis. Nadalje, razrađeni kod može razumjeti šarolika skupina govornika nekog jezika, primjerice dvoje govornika koji se tek prvi put upoznaju će najvjerojatnije rabiti razrađeni kod. S druge strane, ograničeni kod iziskuje snažne zajedničke temelje u komunikaciji, kondenziraniji je, specifičnijeg izražavanja. Primjerice, nađe li se novi sudionik u razgovoru sa skupinom prijatelja može se očekivati da će se, ovisno o temi razgovora, novi sudionik na mjestima pogubiti u *ograničenom kodu* kojim se prijatelji služe. Prijatelji iza sebe imaju cijelu povijest komunikacijskih detalja, koja im je snažan oslonac u ograničenom kodu kojim se koriste. Nužno je napomenuti da ograničen ne znači siromašan odnosno da razrađeni znači bogat, tj. nijedan od ova dva koda nije inherentno bolji od drugoga. Oba su koda ravnopravna i imaju svoje posebne okvire unutar kojih ih se koristi. Oba koda ovise i o situaciji i o govornicima te ih je potrebno usvojiti, tj. potrebno je usvojiti komunikacijska pravila.

Eckertova (Eckert, 2009) primjerice predstavlja sociolingvistiku kroz tri faze razvoja, preciznije tri vala, koji zajedno čine vrlo jasan slijed sociolingvističke misli od prvih istraživanja naovamo. Eckertičin opis je važan jer se autorica u njemu usredotočuje na to kako se u sociolingvistici postupno došlo do važnosti *društvenog značenja* u međugri jezika i društva i na koje sve načine se *društveno značenje* može istraživati u sociolingvistici.

---

¹⁷Bernsteinova teorija o kodovima jest dio sociolingvističkog teorijskog okvira, ali je široku primjenu doživjela i unutar sociologije obrazovanja.

Prema Eckertovoj (Eckert 2009), u prvome valu sociolingvističkih istraživanja nezaobilazno je ime Williama Labova. Labovljev sveobuhvatni opis jezičnog raslojavanja u New Yorku zacrtao je put daljnjim istraživanjima prvog vala sociolingvističkih istraživanja, koja pripadaju tzv. makro-razini. Neminovno su se postavljala pitanja o tome što se nalazi unutar velikih kategorija kao što su dob, spol, etnička pripadnost, klasna pripadnost (Eckert, 2009:2), tj. je li povezivanje određenog jezičnog podatka s društvenom kategorijom dovoljno da bi se opisala punina društvenog značenja koje ostvarujemo uporabom jezika. U drugome valu su se sociolingvistička istraživanja usredotočila na uže, homogenije, manje društvene zajednice, bilo na poslu, bilo u obitelji ili među prijateljima. Istraživanja u manjim zajednicama govornika pokazala su sličan uzorak ponašanja kao u makro-istraživanjima, ali istaknula su i potrebu za dopunama i odmacima u raznim detaljima koji su bili izostavljeni ili im se nije pridalo dovoljno pozornosti ranije. Eckertova naziva ovaj drugi val etnografskim te ističe kako je takvim istraživanjima cilj otkriti i opisati, a ne pretpostaviti neko ponašanje i da se kategorije koje koristimo kao varijable koriste upravo unutar *konteksta* u kojima ih se istražuje (Eckert 2009:7). Etnografska istraživanja svakako su približila govor lokalnih zajednica, više ili manje dinamične odnose unutar njih, kao i utjecaj tih odnosa na varijaciju ili na izostanak varijacije. Takva su istraživanja npr. Galino istraživanje korištenja mađarskog i njemačkog u jednom austrijskom selu i povezanosti korištenja tih dvaju jezika sa socioekonomskim prilikama (Eckert, 2009:8), Holmquistovo istraživanje španjolskoga u jednom pirinejskom selu, također s naglaskom na prijelaz iz tradicionalnog u industrijski *kontekst* i s naglaskom na uporabu varijanata u odnosu na dob i na spol govornika (Eckert, 2009:9) i istraživanje vernakulara¹⁸ u Belfastu, koje su proveli Milroyevi, u kojem je jak naglasak bio na *društvenoj mreži* kao dinamičnoj konfiguraciji (Eckert, 2009:10). Eckertova tvrdi da je navedenim istraživanjima nedostajao još minuciozniji pristup, usmjerenost na pojedinog govornika te da se takva istraživanja još uvijek kreću u okvirima dobi, spola, etničke ili klasne pripadnosti, stigme i prestiža te im nedostaje tzv. *indexical order*¹⁹ (indeksni poredak) unutar jezične uporabe (Eckert, 2009:11).

---

¹⁸Vernakular je lokalni govor neke zajednice, to je govor s kojim su pripadnici te zajednice odrasli i svakodnevno se njime koriste. Vernakular se često definira u odnosu na standardni jezik, koji je ustvari drugi jezik pripadnicima zajednice koja se služi određenim vernakularom. Također, vernakularom se može zvati i niža varijanta jezika u diglosijskoj jezičnoj zajednici.

¹⁹ Prema Silversteinu (Silverstein 1976: 29), *indeksikalnost* (indexicality) je svojstvo znaka koje pokazuje na kontekstualno postojanje nekog entiteta, dakle smješta taj entitet u prostor i vrijeme, u neku fizičku okolinu. U jeziku je to moguće napraviti putem npr. deiktičkih izraza (ovaj, onaj, onamo...), osobnih zamjenica (ja, oni), honorifika (predočavaju društvene odnose), regionalnih varijanti (predočavaju identitet govornika).

Gore opisana prva dva vala sociolingvističkih istraživanja usredotočila su se na strukturu, što na makro- što na mikro-razini, a cjelini nedostaje uvid u svakodnevicu govornika, u kojoj on pokušava naći smisao, graditi identitet, raditi, izaći na kraj s društvenom strukturom i odnosima moći s kojima se svakodnevno susreće. Sveobuhvatan primjer takvog uvida daje Eckertova kroz vlastito istraživanje govora u Detroitu, i to kod adolescenata (Eckert, 2009:15-17). Pripadnici dviju skupina adolescenata, sportaši (*Jocks*²⁰) i „alternativci“ (*Burnouts*²¹), ne koriste određeni idiom jer idiom pripada jednoj ili drugoj skupini već zato što svoj idiom i jedna i druga grupa pomno grade paralelno s vizualnim identitetom, pripadnošću određenom kvartu, kretanjem u određenim krugovima, otvorenosti/zatvorenosti prema drugima, emocionalnom dimenzijom koju ostvaruju pripadajući jednima ili drugima. Postoji i skupina *In-Betweens*²² koja se svojim ponašanjem i djelovanjem razlikuje i od jednih i od drugih i njeni pripadnici se ne žele svrstati u ranije navedene dvije skupine. Eckertova nije proučavala samo govor već sveobuhvatan identitet i interakciju adolescentskih skupina, pri čemu je govor integralni dio cjeline identiteta.

Istraživanja unutar trećeg vala sociolingvističkih istraživanja usredotočena su na osobne ili društvene stilove. Eckertova sama tumači razvoj faza kao razvoj sociolingvističke misli od istraživanja varijacije kao refleksije društvenog položaja ili djelatnosti prema istraživanjima

---

Indeksni poredak bi onda bio složeni poredak obilježja koja se vežu uz određeni entitet, bilo da je u pitanju pojedinac bilo da je skupina, i koja smještaju tog pojedinca ili tu skupinu u neki kontekst, npr. muški – bijelci – tinejdžeri – određeni kvart (pripadnost) – određeno ponašanje (pozitivno ili negativno označeno) – određena jezična varijanta. Kada osoba čuje tu jezičnu varijantu, aktivira ovaj cjelokupni poredak kojim kontekstualizira pojedinca i/ili skupinu.

Ili ponovno Silversteinovim riječima, iz neformalnog intervjua:

„So getting back to your initial question, I don't like to say that words „mean” anything in particular, because the words aren't doing anything. They're just tools that we use to communicate. Rather than meaning, they *index* all sorts of things. And those indexicalities get layered on top of one another, they're sites of social conflict and loci of diachronic social change.“

(<http://schoolforlinguists.wordpress.com/2013/02/18/in-which-i-interview-an-article-silverstein-on-indexical-order/>)

²⁰ Najbliži prijevod nazivu *Jocks* bio bi sportaši ili pripadnici školskih sportskih momčadi (važno je naglasiti da se pojam u prvom redu odnosi na muške sportaše). *Jock* u američkoj srednjoškolskoj (i studentskoj) kulturi implicira i određeni tip ponašanja, obično ih se percipira kao glasne, pune sebe i ne suviše pametne (ne jer su takvi kao pojedinci, već su takvi jer pripadaju upravo navedenoj skupini). Također, u skupinu *Jocks* mogu se uključiti i navijačice sportskih momčadi (*cheerleaders*).

²¹ *Burnouts* su, pak, učenici koji pripadaju alternativnim supkulturama, obično ih se gleda kao one koji markiraju s nastave, vjerojatno eksperimentiraju s drogama, ne kotiraju visoko na ljestvici popularnosti, drukčije se oblače od većine, imaju specifičan ukus u glazbi i slično.

²² *In-Betweens* su svojevrsna međuskupina. Oni su ustvari učenici koji ne pripadaju ni prvoj ni drugoj skupini, obično se druže i s jednima i drugima, ali se ne žele svrstati s nijednom skupinom.

varijacije kao resursa pri izgradnji *društvenog značenja* (Eckert, 2009:2). Autorica nudi tri teze u vezi trećeg vala, s razumnim ogradama, pa tako tvrdi da varijacija izražava cijelu skalu društvenog *konteksta* određene zajednice i odmah nadodaje da to jest hrabra tvrdnja, ali istovremeno i solidno polazište (Eckert, 2009:21). Drugo, varijacija ne reflektira, nego konstruira društveno značenje, dakle varijacija je silnica u društvenoj promjeni, uz naglasak na longitudinalna istraživanja, ne samo istraživanja aktualne situacije (Eckert, 2009:21). Treća je teza da individualne varijable postaju označene unutar *konteksta* i tijekom konstruiranja govornog stila (Eckert, 2009:21).

U prvi val sociolingvističkih istraživanja svakako treba uključiti i Basila Bernsteina, veliko ime britanske sociolingvistike. Basil Bernstein je razradio teoriju jezičnih kodova, unutar koje postoji osnovna podjela na razrađeni kod (*elaborate code*) i ograničeni kod (*restricted code*)²³. Bernstein ustvari želi pokazati da se u svakodnevnim razgovorima istodobno i reflektiraju i grade stavovi i vrijednosti društvene grupe. Na taj način se grade i odnosi unutar društvene grupe, što između ostaloga utječe i na jezik kojim se koriste sudionici razgovora. Kod (*code*) je, najjednostavnije rečeno, skup pravila u jeziku, kojima se služe govornici. Razrađeni kod odnosi se na jezik koji se koristi u situacijama u kojima sudionici ne dijele mnogo zajedničkoga i stoga je razrađeni kod mnogo eksplicitniji, može ga se koristiti u situacijama u kojima je potrebno dodatno objašnjavanje, dulji razgovor, detaljniji opis. Nadalje, razrađeni kod može razumjeti šarolika skupina govornika nekog jezika. primjerice dvoje govornika koji se tek prvi put upoznaju će najvjerojatnije rabiti razrađeni kod. S druge strane, ograničeni kod iziskuje snažne zajedničke temelje u komunikaciji, kondenziraniji je. specifičnijeg izražavanja. Primjerice, nađe li se novi sudionik u razgovoru sa skupinom prijatelja može se očekivati da će se, ovisno o temi razgovora, novi sudionik na mjestima pogubiti u *ograničenom kodu* kojim se prijatelji služe. Prijatelji iza sebe imaju cijelu povijest komunikacijskih detalja, koja im je snažan oslonac u ograničenom kodu kojim se koriste. Nužno je napomenuti da ograničen ne znači siromašan odnosno da razrađeni znači bogat, tj. nijedan od ova dva koda nije inherentno bolji od drugoga. Oba su koda ravnopravna i imaju svoje posebne okvire unutar kojih ih se koristi. Oba koda ovise i o situaciji i o govornicima te ih je potrebno usvojiti, tj. potrebno je usvojiti komunikacijska pravila.

---

²³Bernsteinova teorija o kodovima jest dio sociolingvističkog teorijskog okvira, ali je široku primjenu doživjela i unutar sociologije obrazovanja.

U drugome valu su se sociolingvistička istraživanja usredotočila na uže, homogenije, manje društvene zajednice, bilo na poslu, bilo u obitelji ili među prijateljima. Istraživanja u manjim zajednicama govornika pokazala su sličan uzorak ponašanja kao u makro-istraživanjima, ali istaknula su i potrebu za dopunama i odmacima u raznim detaljima koji su bili izostavljeni ili im se nije pridalo dovoljno pozornosti ranije. Eckertova naziva ovaj drugi val etnografskim te ističe kako je takvim istraživanjima cilj otkriti i opisati, a ne pretpostaviti neko ponašanje i da se kategorije koje koristimo kao varijable koriste upravo unutar *konteksta* u kojima ih se istražuje (Eckert 2009:7). Iako je provedeno prije njujorške studije prethodno spomenuto istraživanje na Martha's Vineyardu je dobar primjer i etnografskog istraživanja. Centraliziranjem dvoglasa, dakle svjesnim odabirom određene fonološke varijante govornici su ustvari aktivirali simbolički kapital da se izbore za vlastiti identitet unutar otočke zajednice koja je u tome trenutku prolazila kroz snažne promjene (Eckert, 2009:7). Etnografska istraživanja svakako su približila govor lokalnih zajednica, više ili manje dinamične odnose unutar njih, kao i utjecaj tih odnosa na varijaciju ili na izostanak varijacije. Takva su istraživanja npr. Galino istraživanje korištenja mađarskog i njemačkog u jednom austrijskom selu i povezanosti korištenja tih dvaju jezika sa socioekonomskim prilikama (Gal 1979), Holmquistovo istraživanje španjolskoga u jednom pirinejskom selu, također s naglaskom na prijelaz iz tradicionalnog u industrijski *kontekst* i s naglaskom na uporabu varijanata u odnosu na dob i na spol govornika (Holmquist 1985) i istraživanje vernakulara u Belfastu, koje su proveli Milroyevi, u kojem je jak naglasak bio na *društvenoj mreži* kao dinamičnoj konfiguraciji (Milroy 1980). Eckertova (2009:11) tvrdi da je navedenim istraživanjima nedostajao još minuciozniji pristup, usmjerenost na pojedinog govornika te da se takva istraživanja još uvijek kreću u okvirima dobi, spola, etničke ili klasne pripadnosti, stigme i prestiža te im nedostaje tzv. *indexical order* (indeksni poredak) unutar jezične uporabe.

Gore opisana prva dva vala sociolingvističkih istraživanja usredotočile su se na strukturu, što na makro- što na mikro-razini, a cjelini nedostaje uvid u svakodnevicu govornika, u kojoj on pokušava naći smisao, graditi identitet, raditi, izaći na kraj s društvenom strukturom i odnosima moći s kojima se svakodnevno susreće. Sveobuhvatan primjer takvog uvida daje Eckertova kroz vlastito istraživanje govora u Detroitu, i to kod adolescenata (Eckert, 2009:15-17). Pripadnici dviju skupina adolescenata, sportaši (*Jocks*) i „alternativci“ (*Burnouts*), ne koriste određeni idiom jer idiom pripada jednoj ili drugoj skupini već zato što svoj idiom i jedna i druga grupa pomno grade paralelno s vizualnim identitetom, pripadnošću određenom kvartu, kretanjem u određenim krugovima, otvorenošću/zatvorenošću prema drugima,

emocionalnom dimenzijom koju ostvaruju pripadajući jednima ili drugima. Postoji i skupina *In-Betweens* koja se svojim ponašanjem i djelovanjem razlikuje i od jednih i od drugih i njeni pripadnici se ne žele svrstati u ranije navedene dvije skupine. Eckertova nije proučavala samo govor već sveobuhvatan identitet i interakciju adolescentskih skupina, pri čemu je govor integralni dio cjeline identiteta.

Istraživanja unutar trećeg vala sociolingvističkih istraživanja usredotočena su na osobne ili društvene stilove. Eckertova sama tumači razvoj faza kao razvoj sociolingvističke misli od istraživanja varijacije kao refleksije društvenog položaja ili djelatnosti prema istraživanjima varijacije kao resursa pri izgradnji *društvenog značenja* (Eckert, 20092). Autorica nudi tri teze u vezi trećeg vala (Eckert, 2009:21). s razumnim ogradama, pa tako tvrdi da varijacija izražava cijelu skalu društvenog *konteksta* određene zajednice i odmah nadodaje da to jest hrabra tvrdnja, ali istovremeno i solidno polazište. Drugo, varijacija ne reflektira, nego konstruira društveno značenje. dakle varijacija je silnica u društvenoj promjeni, uz naglasak na longitudinalna istraživanja, ne samo istraživanja aktualne situacije. Treća je teza da individualne varijable postaju označene unutar *konteksta* i tijekom konstruiranja govornog stila.

Bitno je također i barem kratko spomenuti disciplinu lingvističke antropologije jer se teme i sociolingvistike i lingvističke antropologije vrlo često preklapaju. Istraživanja u suvremenoj antropologiji, koja se tiču izražavanja emocija nalazimo i u području lingvističke antropologije. Na području lingvističke antropologije raznolika su istraživanja pokazala da postoji *snažna veza između jezika i društveno-kulturnog konteksta* (npr. Malinowski 1923, Duranti 1979, Duranti 1986, Irvine 1989, Irvine 1990, Lutz i Abu-Lughod 1990). Izuzetno je bitno istaknuti istraživanja koja su pokazala da je *opreka između kognicije i emocija konstrukt zapadne kulture* (Lienhardt, 1980, Lutz, 1985, Johnson, 1985, Lutz, 1987, Lutz i Abu-Lughod, 1990). Također, određeni broj istraživanja pokazao je da je *značenje koje nastaje u dijaloškom procesu*, dakle u interakciji korisnije kao antropološki materijal (Silverman i Torode 1980, Dubois, 1987, Duranti, 1988).

Navedeni primjeri istraživanja stvorili su čvrstu potporu daljnjim istraživanjima u antropologiji koja se tiču emocija. Kako Besnier navodi, dva su glavna smjera antropoloških istraživanja emocija: jezično usvajanje s antropološkog gledišta (središnja uloga emocija u jezičnom usvajanju) i etnografska istraživanja o upotrebi jezika (Besnier, 1990:420-421).

Iz koje god perspektive prikazivali tijekom razvoja sociolingvističkih istraživanja pitanje koje se stalno provlači jest pitanje metodologije u istraživanjima. Naime s razvojem sociolingvistike i razvojem istraživanja postupno se prepoznala važnosti i razvio se kritički pristup u istraživanjima jer treba promišljeno pristupiti odgovaranju na pitanje o povezanosti jezične varijacije i društvene varijacije. Jedno od pitanja koje se stalno javlja je prilagođava li istraživač svoje istraživanje jeziku i govornicima ili jezik i govornike pokušava smjestiti u zadane okvire, što se najčešće odnosi na velike društvene kategorije poput roda, dobi, obrazovanja i slično.

Singh postavlja slično pitanje (1996: 132), a to je koji je smisao društvene rekonstrukcije stvarnosti koja ne sadrži saznanja o društvenim normama i vjerovanjima govornika koji u njoj sudjeluju?. Singh ne odbacuje velika sociolingvistička istraživanja poput Labovljevih, ali smatra da im se treba jasno odrediti granica spoznaje o uporabi jezika u društvenoj stvarnosti jer primjerice ono što Labov naziva heterogenošću urbanog jezika Singh uopće ne smatra pravom heterogenošću (Singh, 1996:116). Labovljeva istraživanja urbanog govora i dalje su smještena unutar širokih termina klase i etničke pripadnosti i glavni naglasak je na fonološkoj varijaciji. Kako bi se ustanovila heterogenost, potrebna je puno detaljnija slika stanja koja uključuje i navedene široke kategorije klase, roda, dobi, etničke pripadnosti i slično, ali i detaljnije spoznaje o pripadnosti zajednici, odrastanju, formalnoj i neformalnoj okolini, kao i o samome tekstu svakodnevne komunikacije, dakle ne samo izdvojenim glasovima u govoru. Nadalje Singh (1996: 117) se priklanja Gumperzu i Milroyevima pri analizi pojma *govorne zajednice*. tj. priklanja se njihovim *mrežama interakcije* kao heterogenijeg i raslojenijeg pojma u odnosu na uniformnost pojma *govorne zajednice*.

5.2. Zajednice prakse. Govorna zajednica. Društvena mreža

Pojam *zajednica prakse* (*community of practice*) ne potječe niti iz sociolingvistike niti iz lingvističke antropologije iako je zbog svojih obilježja usporediv s poznatim pojmovima iz ovih dviju disciplina. a to su *govorna zajednica* i *društvena mreža*. Bitno je razlučiti navedena tri pojma jedan od drugoga.

5.2.1. Zajednica prakse

Zajednica prakse je zajednica ljudi koji su se okupili oko nekog zajedničkog cilja djelovanja. Kao što Wenger navodi (Wenger, 2006) to može biti pleme koje se bori za opstanak, skupina glazbenika koji stvaraju svoj novi glazbeni izričaj, skupina tinejdžera u školi koja stvara vlastiti identitet unutar grupe, skupina inženjera okupljenih na nekom projektu i tako dalje. Još je jedan bitan element vezan uz *zajednicu prakse*, a to je zajedničko učenje o temi oko koje je grupa okupljena. I rad i učenje ustvari prikazuju *namjeru* koju zajednica ima u svome postojanju, dakle u *zajednici prakse* postoji svijest o zajedničkom cilju i zajedničkoj djelatnosti prema tome cilju. Pojmovi *zajednica prakse* i *zajednica* ne smiju se miješati jer i susjedstvo čini zajednicu, ali ono nije automatski i *zajednica prakse* (Wenger, 2006).

Prema Wengeru tri su važna obilježja *zajednice prakse*, a to su domena interesa, zajednica i djelatnost (Wenger, 2006). Ono što je zajedničko tim obilježjima jesu interakcija i namjeravana djelatnost unutar grupe usredotočena na neki zajednički cilj i stvaranje svojevrsne kolektivne sposobnosti djelovanja (Wenger, 2006).

Zajednica prakse složen je društveni pojam, kojeg su istaknuli i opisali Lave i Wenger pri analizi naučništva kao modela učenja (Lave i Wenger, 1991). Promatrali su nekoliko skupina djelatnika: primalje, krojače, mornaričke časnike zadužene za osoblje na brodu i mesare, U svakoj skupini uvidjeli su obrazac ponašanja među radnicima, koji je bio vezan uz duljinu vremena provedenog na poslu u toj zajednici. Oni koji su tek došli kako bi naučili posao, dakle naučnici, nisu odmah primljeni kao ravnopravni onima koji u zajednici već dugo rade i koji su na naprednijem stupnju vještine, učenja i rada potrebnog za njihov posao, Naučnici su se držali na periferiji zajednice, promatrali su iskusnije kako rade i postupno su uključivani u radni proces, zadatak po zadatak. Iskušavana je njihova sposobnost i tek su uspješno izvršenim zadacima jačali svoj položaj u zajednici. Kao što je već navedeno, učenje i rad u zajednici (prakse!) na putu prema zajedničkom cilju je ono što ih je *socijaliziralo* u konkretnoj zajednici (Lave i Wenger, 1991).

Wenger napominje da se termin koristi u raznolikim radno-organizacijskim cjelinama, npr. uprava, ustanove Vlade, obrazovanje, udruženja civilnog sektora i tako dalje (Wenger 2006).

Zajednica prakse je zbog svog istaknutog obilježja zajedničkog djelovanja članova i zajedničkog učenja zanimljiva i lingvistima, preciznije sociolingvistima. Taj su termin prve preuzele Eckertova i McConnell-Ginet u svojim radovima na temu jezika i roda (Eckert i McConnell-Ginet, 1992). Eckertova (2006: 1) smatra da je termin *zajednica prakse* važan i za sociolingvistiku i za lingvističku antropologiju jer opisuje stvaranje društvene skupine na temelju zajedničke prakse, ne na temelju obilježja poput klase ili roda ili jednostavnog supostojanja (radno mjesto, susjedstvo). Tijekom svog postojanja *zajednica prakse* upravo ponavljanjem zajedničkog djelovanja utvrđuje način na koji se stvari rade, razvijaju se zajednička vjerovanja i stavovi, odnosi moći, načini komunikacije. Njeni članovi istovremeno djeluju unutar nje same kao i unutar šire društvene zajednice. Eckertova (2006: 9) smatra *zajednicu prakse* nepresušnim izvorom jezične uporabe, jezične varijacije, i prije svega konvencionalizacije jezika koja prožima i uporabu i varijaciju. Upravo zbog zajedničkog iskustva koje se s vremenom gradi i predanosti uzajamnom razumijevanju unutar *zajednice prakse* ona je izvrstan materijal za istraživanje *konvencije* u jeziku (Eckert, 2006: 9).

Također, *zajednica prakse* baca i novo svjetlo na pojam *govorne zajednice*. Naime, sa stajališta pojma *govorne zajednice* na jezičnu heterogenost gleda se kao na heterogenost po geografskom kriteriju ili na heterogenost po temeljnim društvenim kategorijama (spol, etnička pripadnost, dob, obrazovanje). Eckertova (2006: 2) u svome objašnjenju navodi i poznata istraživanja Wolframa, Labova, Trudgilla i Mackaulayja, koji su dali čvrst okvir sociolingvistici svojim analizama distribucije jezične varijacije u velikim urbanim sredinama. Ipak, ono što takvim istraživanjima svakako nedostaje je veza između tih širokih kategorija i vrlo fokusiranih jezičnih situacija u kojima se govornici svakodnevno nalaze. Sociolingvisti su bili svjesni tog nedostatka te su razvili metodologiju za daljnja istraživanja užeg usmjerenja, za koja im je dobro poslužio pojam *zajednica prakse*. Kao što Eckertova tvrdi (2006: 11) bijela Amerikanka talijanskog porijekla iz radničke klase koristi svoj idiom zato što ga je usvajala, reproducirala i gradila kroz svakodnevno iskustvo s ostalim pripadnicima zajednice, a ne zato što ga je izabrala po parametrima pripadnosti navedenim kategorijama klase, roda i etničke pripadnosti. Upravo je zadaća sociolingvistike utvrditi povezanost jezika kojim se govornici koriste i načina na koji sudjeluju u društvenom svijetu, tj. ne samo povezati jezične oblike s društvenom strukturom nego saznati na koji je način društveno značenje usađeno u jeziku (Eckert, 2006: 3).

Uz navedene korisne strane ovog tumačenja *zajednice prakse* ipak postoje i neka pitanja koja se i dalje nameću već tijekom samog pokušaja definiranja *zajednice prakse* unutar sociolingvističkih istraživanja. *Zajednice prakse* uistinu okupljaju ljude u zajedničkoj društvenoj djelatnosti, ali djelatnost poput učenja vještina ili organizacije radnog sustava nije ista djelatnost kao i skupina žena koje se redovito nalaze petkom navečer nakon radnog tjedna kako bi se zajedno opustile uz večeru i razgovor (Meyerhoff, 2004: 529) ili kao skupina tinejdžera koja se zajedno druži i kroz druženje i unutargrupno ponašanje gradi svoj identitet prema ostatku škole i šire vršnjačke zajednice (Eckert, 1989, Cutler, 2002). Pitanje je konkretnosti, odnosno apstraktnosti tog zajedničkog cilja. Apstrahira li se cilj ponovno dolazimo do širokih, sveobuhvatnih društvenih kategorija od kojih se i krenulo u tumačenju jezičnih varijacija i koje su neprikladne za dubinsko objašnjenje ponašanja i djelatnosti, a time i jezične djelatnosti svojih pripadnika (Meyerhoff, 2004: 530).

Zajednica prakse jest pogodan termin za objašnjenje povezanosti društvene i jezične djelatnosti unutar određene manje ili veće društvene skupine. Međutim, potrebno je da se istraživač vrlo jasno odrediti na samom početku istraživanja koja će obilježja istaknuti kao bitna za svoje istraživanje i interpretaciju podataka.

Uzme li se kao primjer istraživanje jezičnog izražavanja emocija, postavlja se pitanje koja obilježja *zajednice prakse* se mogu istaknuti kao bitna za interpretaciju podataka. Kakva *zajednica prakse* uopće jest prikladna da je se uzme kao podlogu za takvo istraživanje? Jezično izražavanje emocija jest jezična djelatnost, ali s kojom se društvenom djelatnošću može povezati? Vrlo fokusirane *zajednice prakse* u ovome slučaju bile bi primjerice grupe podrške, institucionalne (u zdravstvenim ustanovama, u radnim organizacijama) ili vaninstitucionalne (neformalne skupine nevezane uz službenu instituciju), u kojima se ljudi okupljaju kako bi otvoreno iskazali svoje probleme, podijelili ih s nekime i zajedno našli rješenje (problemi poput bolesti, gubitka posla, gubitka bliske osobe i slično). U takvim skupinama ljudi se okupljaju oko zajedničkog cilja, razmjenom iskustava međusobno uče jedni od drugih i s vremenom dio njih i sami nalaze rješenje, dok je ostalima sama ta zajednička, udružena djelatnost već svojevrsno rješenje. Što učiniti s mnogo neformalnijim skupinama, okupljenima oko ne toliko jasnog zajedničkog cilja, ali u kojima svakako postoji zajedništvo i zajednička namjera okupljanja i u kojoj ljudi jasno izražavaju emocije? Pitanje je može li se zajednicom prakse nazvati i skupina kolega s posla, skupina prijatelja, obitelj,

Također, upitno je i može li se zajednicom prakse nazvati čekaonicu kod liječnika ili u nekoj administrativnoj ustanovi. U potonjima je zajedništvo mnogo klimavije i apstraktnije, ono je ad hoc stvoreno i skupina više ne sliči na *zajednicu prakse* nego na socijalni agregat²⁴.

5.2.2. Govorna zajednica

Govorna zajednica (speech community) još je jedan složen pojam u sociolingvistici. Prvi je dojam da ovaj pojam nije kompliciran i jasno opisuje zajednicu ljudi koji se služe istom jezičnom varijantom. Međutim, ovakvo jednostavno objašnjenje ostavlja dovoljno prostora da se detaljnija pitanja počnu sama od sebe pojavljivati jer ovaj je pojam ipak znatno složeniji od kombinacije *govor + zajednica*. To su pitanja poput: Tko su govornici u govornoj zajednici i kojom varijantom se služe? Pripadaju li govornici u govornoj zajednici jednoj društvenoj kategoriji ili više njih, čime se bave, koja su njihova uvjerenja, vrijednosti i stavovi? Kojom jezičnom varijantom se služe, je li to standardna varijanta ili neka od nestandardnih varijanti, je li u pitanju možda neki specifičan registar?

Govorna zajednica je zajednica ljudi koji govore istom jezičnom varijantom i koji dijele društvene vrijednosti i stavove, što čini društveni temelj njihovoj varijanti. Za razliku od *zajednice prakse*, koja je usredotočena na zajedničko djelovanje prema zajedničkom cilju, odnosno na zajednički poduhvat kao glavno svojstvo koje drži zajednicu na okupu, u govornoj zajednici snažan je naglasak stavljen na zajedničko jezično djelovanje u odnosu na zajedničku govornu varijantu, kojom se *govorna zajednica* prepoznaje i diferencira u odnosu na ostale zajednice u užem ili širem društvenom i geografskom okruženju.

Kao primjere *govorne zajednice* mogu se navesti primjeri koji su spomenuti u prethodnom dijelu o *zajednici prakse*, npr. Labovljevo istraživanje u Martha's Vineyard, istraživanje Milroya u Belfastu, istraživanja tinejdžerskih zajednica u New Yorku, odnosno Detroitu (Cutler, odnosno Eckert). Navedena istraživanja su primjeri istraživanja na određenim

---

²⁴ *Agregat* je sociološki termin koji opisuje skupinu ljudi koja ne dijeli nikakva zajednička obilježja osim što su se pojedinci našli na istome mjestu u isto vrijeme i upravo vremenski gledano, *agregati* su prolzani i kratkotrajni. U sociologiji postoji razrađena terminologija za različite skupine u društvu, koje se opisuju i analiziraju na temelju njihove veličine, zajedničkih obilježja, zajedničkog cilja, stupnju bilskosti i tako dalje. *Agregat* opisuje skupinu ljudi bez navedenih ključnih obilježja koja čine društvenu skupinu, *agregat* je zapravo termin za ljude slučajno okupljene na jednom mjestu. Dakako to ne znači da se *agregat* u nekom trenutku ne može pretvoriti u skupinu ljudi sa zajedničkim ciljem.

govornim zajednicama. Govorne zajednice obuhvaćaju velike urbane zajednice, manje urbane zajednice, ruralne zajednice, jednostavne zajednice, zajednice identificirane prema rodu, dobi, zaposlenju, etničkoj pripadnosti. Termin *govorna zajednica* obuhvaća uistinu šarolik raspon zajednica u sociolingvističkim istraživanjima. Vidljivo je da u samome pojmu i u primjeni pojma u određenom istraživanju postoje nejasnoće ili nedoumice. Kako tumači Patrick (2004), pojam *govorna zajednica* i dalje se koristi u sociolingvistici kao da je prijeko potreban i sasvim jasan. Patrick dodaje da *govorna zajednica* primjerice nije uopće toliko zastupljena u udžbenicima iz sociolingvistike, ili je zanemarena ili je tretiraju kao presloženu ili je tumače unutar okvira jedne paradigme, najčešće etnografske paradigme (Patrick, 2004). Nadalje, ponovno prema Patricku (Patrick, 2004), i Hudson i Wardhaugh se bave ovim pojmom u svojim udžbenicima sociolingvistike, ali Hudson na kraju odbacuje ovaj pojam jer smatra da je jezik u posjedu pojedinca, ne zajednice, dok Wardhaugh daje prilično fleksibilno tumačenje da je *govorna zajednica* vrsta društvene skupine zanimljivog tipičnog obrasca koji se može prilično koherentno objasniti (Patrick, 2004). S druge strane, ili s potpuno izmijenjenom perspektivom navodi se Durantijevo pitanje zašto se *govornu zajednicu* ne uzme u obzir kao analitičku perspektivu (Duranti, 1997: 82). Ono što Duranti želi reći jest da se ovaj pojam treba odbaciti kao gotov konstrukt s kojim se ulazi u istraživanje i da ga se uzme u obzir kao proizvod koji nastaje komunikacijom unutar bilo koje skupine ljudi (Duranti, 1997: 82).

Iz navedenih istraživanja je razvidno da se pojam često opisuje na način da što bolje odgovara fokusu istraživanja i istraživačkog interesa određenog autora. Sljedeće tumačenje može se smatrati dovoljno neutralnim i sveobuhvatnim (Hymes, 1974: 7):

„Speech community is a necessary, primary concept (...) It postulates the unit of description as a social, rather than a linguistic entity, One starts with a social group and considers the entire organization of linguistic means within it.“

Hymes se kroz svoj rad držao sveobuhvatne, može se reći i fleksibilne, definicije *govorne zajednice* unutar sociolingvističkih istraživanja. Hymes je svjestan osjetljive ravnoteže jezičnog i društvenog i potrebe da se ta ravnoteža realno sagleda, opiše i objasni, dakle da su oba obilježja *govorne zajednice* obuhvaćena u onome opsegu u kojem su realno i prisutna u svakodnevici. Već spomenuta etnografska paradigma, čiji pripadnik je i Hymes, kreće od kolektivnog, od zajednice, od skupine, od njenih zajedničkih rituala, zajedničke komunikacije koji održavaju strukturu. Hymes ističe kako je bitno sagledati *govornu zajednicu* kroz

gramatička pravila i pravila jezične uporabe, što po Patricku znači da se u istraživanje *govorne zajednice* ne ulazi s gotovim, prethodno pripremljenim konstruktom o tome što čini određenu zajednicu i na koji način se u njoj odvija komunikacija (Patrick, 2004). *Govornu zajednicu* može se u potpunosti opisati i objasniti tek nakon što se provede cjelokupno istraživanje i o jezičnim strukturama i o društvenoj strukturi. S ovakvim pristupom se nije teško složiti jer ponekad unošenje prestrogih očekivanja u istraživanje može navesti istraživača na krivi trag, tj. istraživač može propustiti dobre podatke jer je slijedio podatke koje je očekivao prema zadanom kanonu, primjerice roda, klase, obrazovanja, etničke pripadnosti i slično.

5.2.3. Društvena mreža

Društvena mreža (social network) pojam je u sociolingvistici kojim se opisuje određena *govorna zajednica*, s naglaskom na snagu veza između članova zajednice. Pojam je preuzet iz društvenih znanosti, naime *društvena mreža* je teorijski konstrukt koji opisuje određenu strukturu kao strukturu premreženu interakcijom među sudionicima. Ta struktura može biti obitelj, skupina vršnjaka, radna organizacija, pa čak i još veća zajednica, kao i društvo kao cjelina. Snažan naglasak u teorijskim i empirijskim analizama pojma društvene mreže stavlja se upravo na interakciju, suodnos sudionika. Obilježja tog suodnosa su ono što gradi neku društvenu mrežu i daje joj identitet,

U sociologiji krajem devetnaestog stoljeća njemački filozof i sociolog Ferdinand Toennies dao je naznake onoga što se kasnije izdvojilo pod nazivom *društvena mreža*. Naime, Toennies je poznat po podjeli društvenih odnosa na dva tipa, *zajednica (Gemeinschaft)* i *društvo (Gesellschaft)* (Toennies, 2001). Podjelu je načinio prema obilježjima društvenih veza u navedenim tipovima odnosa. Obilježje zajednice (*Gemeinschaft*) je ono što Toennies naziva stvarnim organskim životom dok je društvo (*Gessellschaft*) mehanički konstrukt (Toennies, 2001:17). U zajednici sudionici dijele vrijednosti i norme o ponašanju i odnosima kojima grade zajednicu i drže je na okupu, pojedinci su povezani izravno, povezanost je snažna i suodnosi su vrlo neformalni. Prema Toenniesu, ovakvom tipu društvenih veza odgovara obitelj (primjer savršene zajednice), rodbina i religijske zajednice. Toennies sam navodi i da je za ovakav tip odnosa karakteristian recipročan osjećaj povezanosti koji se može nazvati iuzajamnim razumijevanjem ili konsenzusom (Toennies, 2001:32). U srži društva se pak

nalazi pojedinac, što znači da je pojedinčev interes u svakom trenutku iznad udružene skupine i njenih suodnosa. Toennies je kao primjer dao poslovno okruženje, gdje svaki pojedinac radi za svoj interes, gdje odanost nije istaknuto obilježje i u kojem su odnosi mnogo formalniji i nisu čvrsti poput odnosa u zajednici. U poglavlju o zajednici Toennies je istaknuo ulogu jezika u osnaživanju i održavanju zajednice (Toennies, 1887/2001: 33):

„The true organ of mutual understanding, its means of development, is language itself. In gestures and sounds we convey and receive expressions of pain and pleasure, fear and desire, and all other feelings and emotions. Language has not, as we all know, been ‘invented’ or somehow agreed upon as a mere tool for *making* ourselves understood; it is the very act of understanding at work, both in form and in content.“

Smatra se da je *društvena mreža* prvi put spomenuta u znanstvenom *kontekstu* u radu Johna A. Barnesa „Class and Committees in a Norwegian Island Parish“, rezultatu dvogodišnjeg etnografskog istraživanja u zapadnonorveškom mjestu Bremnes (Barnes, 1954). Barnes je istaknuo da uopće ne namjerava doći do spoznaja o cjelovitom norveškom društvu jer ne vjeruje u uspjeh takvog poduhvata (Barnes, 1954:1). Barnes je umjesto toga izdvojio neke njemu zanimljive, manje poznate i relativno lako istražive aspekte norveške društvene strukture i krenuo ih istražiti u manjoj zajednici (Barnes, 1954:1). Želio se usredotočiti na svakodnevne odnose licem-u-lice, u kojima se ogleda društveni sustav i proučiti na koji je način u ovakvoj zajednici organizirano društveno djelovanje (Barnes, 1954:2). Društvenu mrežu u Bremnesu opisao je kao „(...) a system of ties between pairs of persons who regard each other as approximate social equals.“ (Barnes, 1954: 44).

Zajednica može biti *čvrsto povezana zajednica (tightly-knit)* ili *labavo povezana (loosely-knit)*, što ovisi o načinu i količini interakcije između članova (Wardhaugh, 2006). Čvrsto povezana zajednica je ured, manji razred ili tvornički pogon, i to zbog visokog stupnja interakcije. Labavije povezana zajednica je primjerice skupina od 100 studenata na kolegiju jer najčešća interakcija odvija se u odnosu na nastavnika i u odnosu na još nekoliko ljudi unutar te velike skupine. Pojam *društvena mreža* još je jedan složen pojam u sociolingvistici. koji se također razlikuje u svom opsegu jer može ga se primijeniti na grad. susjedstvo. vršnjačku društvenu mrežu. obitelj. ured tj. poslovno okruženje. skupinu prijatelja.

Snaga tih veza svakako utječe i na jezik kojim se služe članovi društvenih mreža. Veliko istraživanje koje je istaknulo pojam društvene mreže u sociolingvistici je istraživanje

zajednice govornika triju siromašnih radničkih zajednica u Belfastu (Milroy i Milroy, 1985). Milroyevi su opisali dvije vrste mreža, zatvorenu i otvorenu. Zatvorena mreža je ona mreža u kojoj se pripadnici međusobno poznaju, a otvorena mreža je ona mreža u kojoj se pripadnici mreže međusobno ne poznaju. Ljudi su u mrežama povezani na različite načine, kao obitelj, rodbina, prijatelji, vršnjaci, kolege (Milroy, 1985). Ako su osobe u mreži višestruko povezane (idu zajedno u razred i na neku aktivnost i stanuju u istoj ulici), tada se govori o pripadanju višestrukim mrežama (multiple networks). Rezultati Milroyičinog istraživanja pokazali su nekoliko zanimljivih rezultata. Zatvorene snažno povezane mreže u principu su činili muškarci, dok su se žene kretale u otvorenim mrežama. Zatvorene snažno povezane mreže izravno su povezane s uporabom vernakulara, tj. nestandardne jezične varijante. Ipak, u dvije zajednice nađeni su podaci o ženama u zatvorenim snažno povezanim mrežama koje rabe vernakular. Milroyeva je za ovo ponudila objašnjenje u skladu s društvenim *kontekstom* u kojem su zajednice živjele. Naime, u tim dvjema zajednicama su i žene krenule u potragu za poslom zbog uistinu jasnih uvjeta življenja i tako su izgradile čvrste male zajednice s drugim ženama koje su radile na istom mjestu. Muškarci iz tih dviju zajednica su pak tražili posao i radili izvan teritorija na kojem su zajednice živjele, a više su uskakali u pomoć i u kućanskim poslovima jer su im žene radile. Na taj način je došlo do pomicanja granica rodničkih uloga, a zbog šireg kruga kretanja radi posla olabavile su veze unutar postojeće mreže.

Kao primjer društvene mreže može se spomenuti i primjer pripadnika kajunske zajednice u Louisiani²⁵. Dubois i Horvath su zabilježile da pripadnici ove zajednice češće izgovaraju engleski dvoglas -th- kao /t/ ili /d/ ako su blisko povezani s mrežom svoje zajednice dok oni koji nisu jako povezani sa zajednicom rabe standardnu englesku izgovornu varijantu (Dubois i Horvath, 1998:245-261). Nadalje, Schoolingovo veliko istraživanje o sociolingvističkoj situaciji u Melaneziji²⁶ sagleda pojam društvene mreže u odnosu na jednojezičnost i

---

²⁵ Kajuni (Cajuns) potomci su Francuza koji su se u Louisianu (država na jugu SAD-a) doselili iz kanadske Akadije (dijela pokrajina iz Istočne Kanade) u drugoj polovici 18. stoljeća. Kajunska zajednica je jaka zajednica na jugu Louisiane i jedna je od snažnih prepoznatljivih kulturnih zajednica i juga SAD-a i SAD-a općenito. Govore vlastitim dijalektom koji se zove kajunski francuski (Cajun French), koji je nastao nakon doseljavanja, za koji neki danas smatraju da je ugrožen dijalekt jer ga mlađe generacije sve rjeđe koriste. U uporabi je također i Cajun English, pogotovo među mlađim generacijama, dijalekt koji je pod izravnim utjecajem francuskoga, što se vrlo jasno primjećuje u izgovoru i u leksiku.

²⁶ Melanezija se nalazi na srednjem i jugozapadnom dijelu Tihog oceana i obuhvaća nekoliko otočnih skupina: Vanuatu, Solomonsko otočje, Fiji i Papuu Novu Gvineju, zatim Novu Kaledoniju te Zapadnu Papuu. Melanezija je lingvistički izrazito bogato područje, procjenjuje se da na tom prostoru postoji više od tisuću jezika. Uz brojne domaće jezike na tom je prostoru i solidan broj pidžina i kreolskih jezika.

dvojezičnost govornika i *kontekst* jednojezičnosti/dvojezičnosti te teritorijalnu ujedinjenost odnosno razjedinjenost (miješanje jezika radi trgovine; pitanje prve i druge generacije govornika; pitanje institucionalnog pristupa višejezičnoj situaciji) (Schooling, 1990).

U ovome poglavlju dan je pregled glavnih interesnih područja sociolingvističkih istraživanja. Pojmovi kao što su ‘klasa’, ‘etnička pripadnost’, ‘dob’, ‘obrazovanje’, ‘prestíž’ i slično iz prve možda nisu pojmovi koje bi se automatski povežalo s emocionalnom dimenzijom ili s jezičnim izražavanjem emocija, Ipak, ti pojmovi, pa i mnogi drugi sociolingvistički pojmovi mogu imati (jaku) emocionalnu značenjsku dimenziju ako bi se pitalo govornike što vezuju uz te pojmove. Također se može govoriti o postojanju suodnosa navedenih pojmova i jezičnog izražavanja emocija. Naime, navedeni pojmovi nose određene norme (ne samo) jezičnog ponašanja i djelovanja. dakle te se norme onda odnose i na jezično izražavanje emocija, pa tako i *ljutnje*. Osoba osjeća neku emociju. proživljava je. ali nitko ne može znati kako i koliko je proživljava ako osoba tu emociju jezikom ne izrazi ili ne opiše. Dakako, izrazit će je ili će je opisati s obzirom na *kontekst* i *konvencije* izražavanja i opisivanja emocija u određenoj manjoj ili većoj zajednici. *Kontekst* i *konvencije* upravo i jesu norme, i to jezično-društveno-kulturne norme jezične djelatnosti. ‘Klasa’, ‘etnička zajednica’ također, ‘dob’, ‘obrazovanje’ jesu i demografski pojmovi, ali su i dinamični pojmovi jasnih obilježja i normi koje im pripadaju i zapravo i sami čine obilježja određenog *konteksta* u kojem se govornik nalazi, a *konteksti* i *konvencije* ‘žive’ upravo u dinamičnim zajednicama, manjima ili većima i usko su vezani uz kulturnu pozadinu tih zajednica.

Nadalje, navedena tri pojma ‘zajednica’ u ovome poglavlju izuzetno su važna za ovaj rad jer ističu postojanje razine „iznad govornika“, razine koja ujedinjuje govornike kroz norme ponašanja i jezičnog izražavanja. Ponašanje i jezično izražavanje istovremeno čine bitne dijelove ukupnog komuniacijskog *konteksta* neke zajednice ili raznovrsnih komunikacijskih *konteksta* u nekoj većoj zajednici. Što se samog jezičnog izražavanja *ljutnje* tiče, i *govornu zajednicu* i *zajednicu prakse* i društvenu mrežu može razjediti burna ljuta reakcija i agresivno i neprimjereno jezično izražavanje *ljutnje*, koja se može svesti na jedan komunikacijski događaj, ali može povući i dugoročne posljedice i za pojedinca-člana zajednice i za zajednicu u cjelini. Zajednica može isključiti pojedinca iz svojih daljnjih

---

Što se Nove Kaledonije tiče, oko 97 posto stanovnika starijih od 15 godina čita, piše i govori francuski na različitim razinama jezične sposobnosti. Ostali jezici koji se koriste na Novoj Kaledoniji su istočnouveanski jezik i jezici javanske skupine.

aktivnosti, ali može ga i ostaviti u zajednici, ali uz nadzor i pokušaj reintegracije, dakle uz razjašnjavanje normi i posljedica neprimjerenog jezičnog izražavanja negativnih emocija, pa tako i *ljutnje*. U poglavlju o fokus-grupama (poglavlje 6) ističe se važnost *grupne dinamike* fokus-grupe, tj. suodnosa sugovornika. Grupna dinamika kao opći pojam je također lako povezati i s navedena tri pojma u ovome poglavlju jer se ta dinamika ostvaruje upravo prema zadanim obilježjima i normama svake zajednice. Upravo ta *dinamičnost*, koja se nalazi i u već navedenim pojmovima u dosadašnjim poglavljima, kao i u pojmovima koji će se istaknuti u daljnjim poglavljima je snažno obilježje ukupnog komunikacijskog iskustva govornika kao pojedinca, ali i zajednice kojoj govornik pripada. *Dinamičnost* je stabilna, održava se putem postojećih komunikacijskih normi koje se ogledaju kroz *kontekste* i *konvenciju* uporabe. Kao što je već ranije spomenuto (poglavlje 2), nitko ne može u cijelosti doživjeti tuđe emocionalno stanje, pogotovo tako burno i slojevito kao što je *ljutnja*, i to s bilo kojim povodom, npr. *frustracija*, *razočaranje*, tuga, strah. Ipak, može ga donekle razumjeti jer komunikacijski *kontekst* pruža informacije o povodu, o jezičnom izrazu, o ponašanju, o fizičkoj okolini, o eventualnom pozadinskom *kontekstu* nekog odnosa ili interakcije. Također, prisutne su u njemu i *norme* određene zajednice, koje se usvajaju i uče sudjelovanjem u ritualima i aktivnostima zajednice i promatranjem ostalih pripadnika i njihovih interakcija, što sve izgrađuje i učvršćuje ukupni ‘normativni’ okvir komunikacijskog *konteksta*.

6. Korpusna istraživanja

Korpusna lingvistika je zasebna metodologija koju se može primijeniti na jezične jedinice na svim razinama te je neizostavna pri prikupljanju građe za empirijski dio i provjeru istraživačkih hipoteza. U širem smislu korpusnu lingvistiku sačinjavaju istraživanja koja se podvode pod ranu korpusnu lingvistiku, od kraja devetnaestog stoljeća do ranih pedesetih godina prošlog stoljeća. Također, u korpusnu lingvistiku u širem smislu pripadaju i sva ona istraživanja čija je tekstovna građa sustavno i s jasnom namjerom prikupljena, ali nije nužno i računalno obrađena. Naime, ovime se ističe da je korpusna lingvistika u užem smislu ustvari suvremena korpusna lingvistika, koja se temelji na digitalno obrađenoj građi.

Korpus je metodološki konstrukt kojim istraživač postulira da traženjem zakonitosti i pravilnosti u korpusu ustvari traži zakonitosti i pravilnosti u jeziku. Nužno je istaknuti da se tekstovi prikupljaju prema zadanom kriteriju, da je korpus skup tekstnih odsječaka sabranih prema strogom lingvističkom kriteriju te da jedna rečenica (citat, potvrda) ne čini korpusni uzorak. Računalni korpus je korpus koji je kodiran na standardan i dosljedan način s nakanom da bude računalno pohranjen i pretraživan.

Sastavljanje korpusa izuzetno je složen posao, navest će se samo neke točke o kojima sastavljači moraju voditi brigu. Treba pomno probrati izvorne tekstove koji će ući u korpus – ovo je gotovo sigurno točka prijepora, tj. neizbježno je da će biti kritika na odabir zato je nužno pružiti vlastite argumente i objaviti jasan popis izvora korpusnih podataka. Uz to, treba voditi računa o uzorkovanju i reprezentativnosti korpusa koji gradimo i o svrsi korpusa, opsegu i samoj namjeni. Npr. kada se istražuje jezični varijetet treba se zapitati može li se uopće istražiti sve iskaze u tome jeziku ili će se načiniti uzorak tekstova i onda na temelju njega istraživati, opisivati i zaključivati o jeziku.

Korpusni pristup primjenjiv je u različitim lingvističkim disciplinama: fonologiji, morfologiji, sintaksi, sociolingvistici, kognitivnoj lingvistici itd. i to najčešće u kombinaciji s drugim. tim disciplinama inherentnim. metodološkim postupcima (Tadić, 1996:604. Biber et al.. 1998:11). Današnji uvid u korpus ne može se ni zamisliti bez pomoći računala i svih mogućnosti koje ona pružaju pri pregledu i uređivanju građe (Tadić, 1996:604).

Prema Biber et al. (1998:9), velika, sveobuhvatna istraživanja jezične uporabe ne mogu se oslanjati na intuiciju, na anegdote ili na manje uzorke nego im je potrebna metodološka podrška velikih baza podataka autentičnih tekstova. Pritom treba istaknuti da korpusni nije jedini pravi ili jedini vodeći pristup u lingvističkim istraživanjima, ali jest komplementaran već postojećim metodama u lingvistici (Biber et al. 1998:10).

U ovome radu istražuju se jezični izrazi *ljutnje* unutar tri korpusa pisanog jezika, i naglasak je stavljen na *kontekst* uporabe tih jezičnih izraza. Analizom tih raznolikih *konteksta* interpretirat će se prikupljeni brožčani podaci o frekvenciji i distribuciji. Pitanje je, dakle, mogu li korpusni pristup i analiza *konteksta* naći dovoljno zajedničkih točaka da budu komplementarni pristupi u lingvističkom istraživanju. Naime, koliko uopće *konteksta* može pružiti korpus, tj. do koje granice možemo objasniti *kontekst* uporabe za jednu pojavnicu (pritom se ne misli na *riječ u kontekstu* kao pretraživačku opciju u korpusu). Je li dovoljna ta jedna rečenica unutar koje se pojavnica nalazi? Koliko nam može pomoći podatak o izvoru odakle je rečenica preuzeta za korpus? Sazna li se izvor jezičnog podatka, može li se u tumačenje tog jednog jezičnog podatka uvesti vanjske čimbenike koji u korpusu nisu prisutni (pitanje registra, *kontekst* situacije (prostora, vremena i zbivanja) unutar kojih se ta rečenica dogodila – povijesni, društveni, politički, književni)? Kako pristupiti jezičnim podacima o jezičnom izražavanju emocija, preciznije *ljutnje*? Emocije imaju snažnu subjektivnu dimenziju, dakle što u neposrednoj okolini dobivenog podatka može pomoći pri tumačenju uporabe tog jezičnog izraza?

6.1. Korpusna istraživanja emocija

Rosenberg primjećuje da u istraživanju emocija postoji „premalom primjera stvarnih razgovora” (Rosenberg, 1990: 170). Galasinski ističe da ima relativno malo istraživanja diskurzivnih strategija koje ljudi koriste kada nešto objašnjavaju ili kada samo pričaju priče koje uključuju emocionalnu dimenziju (Galasinski, 2004). Neka istraživanja su pak usredotočena na teme o zdravlju ili specifične vrste diskursa koji u govorniku potiču snažnu emocionalnu reakciju (Wowk 1989, Edwards 1999, Fussell 2002, Pittam i Gallois 2002). Razgovor s liječnikom je vrlo specifični diskurs, koji može biti visokog emocionalnog naboja i očekivano je da će emocionalni jezik biti vrlo izražen. Ovo dakako ne znači da su svakodnevni razgovori koje govornik vodi lišeni emocija, ali te se emocije jezično možda ne

iskazuju direktno jer jednostavno nema potrebe za time u odnosu na npr. razgovor s liječnikom, sa šefom, s policijom.

Bednarek (2008) je krenula u istraživanje emocija u korpusima s kvantitativnog polazišta. Cilj njenog istraživanja bio je pokazati na koji način govornici zauzimaju stav, iskazuju svoje mišljenje i pružaju informacije, za što je koristila podatke iz četiri različita registra dostupna u korpusu – govoreni jezik, fikcija, vijesti i akademski diskurs. Kao što autorica sama navodi (2008:17-18), cilj njene knjige je da predstavi kvantitativno utemeljene emocionalne profile za svaki registar, i to na temelju leksičke varijacije, vrsta riječi, sintaktičke varijacije i leksičko-gramatičke varijacije²⁷.

Sam naslov autoričine knjige, *Emotion Talk Across Corpora*, sadrži zanimljivu sintagmu, *emotion talk* (govor o emocijama). Naime, autorica ističe jednu bitnu dimenziju jezičnog izražavanja emocija, dakle osjeća li govornik uistinu ono što u datome trenutku izražava ili mu je namjera izmanipulirati sugovornika, slušatelja, publiku? Bednarek (2008:24) navodi Galasinskoga i Edwardsa, tj. njihovo tumačenje da je govor o emocijama ustvari diskurzivna praksa. koju govornik rabi kako bi pokazao emocije ili vrlo svjesno i namjerno ili više kao svojevrsnu naviku/rezultat nastalu kroz iskustvo određene situacije.

Bednarek (2008:33) ističe da je emocionalni jezik najživlji u prozi, što je i očito zbog likova i njihovih karakterizacija, međusobnih odnosa, vrsta interakcije, emocija i emocionalnih reakcija. Nadalje, tvrdi (2008:33) da bi se cijeli jedan spektar društvenih konstrukata, od proze, priča u novinama i časopisima, TV serija, filmova mogao promatrati kao snažan komunikacijski kanal emocionalnog jezika u engleskome, putem kojega se govornici uče emocijama i emocionalnim reakcijama u raznim situacijama. Štoviše. proza doprinosi gradnji emocionalnih shema u kognitivnolingvističkome smislu (Bednarek, 2008:33, 148) i pravila o iskazivanju osjećaja u sociološkome smislu (Bednarek, 2008:33-34).

Nužno je istaknuti da u je u Bednarekičinoj analizi relativno niska frekvencija govora o emocijama u razgovoru. Za pretpostaviti je da bi govornici ipak radije otkrili više o svojim emocijama u razgovoru licem u lice nego u pisanome diskursu. Ipak, Planalp primjerice tvrdi (1999: 211) da ljudi rijetko izražavaju osjećaje u zapadnoj kulturi. Međutim, treba spomenuti

---

²⁷Treba napomenuti i da nakon ove sveobuhvatne kvantitativne korpusne analize autorica daje i kraću pragmatičko-diskursivnu analizu na manjem opsegu korpusa (85 tisuća riječi naprama 19,5 milijuna riječi koliko obuhvaća ranije navedena analiza za stvaranje profila emocionalnog jezika).

da u razgovoru licem u lice govornici mogu posegnuti za različitim sredstvima izražavanja emocija. Primjerice, Burger i Miller tvrde (1999: 154-55) da govornici rabe riječi kojima opisuju svoje emocionalno stanje tek u trećini govora u *ljutnji*. premda navedeni podatak se razlikuje između klasa. Već spomenuta činjenica da govornici imaju na raspolaganju širi spektar komunikacijskih sredstava za izražavanje emocija u govoru može objasniti nisku frekvenciju jezičnih izraza emocija u razgovoru.

Bednarek je povukla zanimljivu paralelu, naime čini se da korištenje jezičnih izraza emocija na engleskome s obzirom na sintaktičke varijacije pokazuje da govornici engleskoga ustvari reflektiraju opojmljivanje emocija tipično za zapadnu kulturu: emocije se ne mogu usporediti, emocije nisu brojive (imenice), emocije su stanje (glagoli stanja) i emocije su osobne, intimne, a ne javne. Kao što su primijetili Biber et al. (1999: 242) kontrast između tipova imenica nije tek odraz stvarnosti već odražava na koji način opojmljujemo entitete o kojima želimo govoriti.

Schrauf i Sanchez (2004: 270) istaknuli su pojam „radnog vokabulara emocija” te ga definiraju kao skup istaknutih emocionalnih riječi i pojedinac ima izravan pristup tom vokabularu kada ga se pita da napravi popis riječi koje se odnose na emocije – vokabular sadrži više negativnih nego pozitivnih emocija.

Rezultati pokazuju da postoji više riječi za *negativne emocije* u jeziku kao sustavu, nadalje više je jezičnih izraza za *negativne emocije* u navedenom vokabularu te je više jezičnih izraza za *negativne emocije* u stvarnoj uporabi (Bednarek, 2008:50). Sve ovo nikako ne znači da ljudi imaju više iskustva s *negativnim emocijama* nego s pozitivnima već da ljudi snažnije reagiraju na podražaje koji potiču *negativne emocije*, primjerice. kada su preplašeni ili kada se osjećaju ugroženima (Turner i Stets, 2005:12). ili s različitim vrstama kognitivnog procesiranja (Schrauf i Sanchez. 2004:266).

Ni u ovome radu se ne tvrdi da ljudi imaju više iskustva s *negativnim emocijama* nego s pozitivnima, već se tvrdi da se jezično izražavanje *ljutnje* može manifestirati snažnim, intenzivnim izrazima upravo zbog intenziteta doživljene emocije *ljutnje*, ali istovremeno zbog *konteksta* uporabe može se dogoditi da se intenzitet doživljene emocije ne ogleda i u jezičnom izboru govornika.

7. Analiza rezultata iz korpusa hrvatskoga i (američkoga) engleskoga

U ovome radu podaci su dobiveni pregledavanjem korpusa jezika i tehnikom fokus-grupe. Pregledana su dva korpusa hrvatskog jezika i jedan korpus američkog engleskog jezika. U focus-grupama su održani razgovori s govornicima hrvatskoga, odnosno s govornicima američkoga engleskoga. Korpusni podaci pružili su barem djelomičan uvid u čestotnost jezičnih izraza *ljutnje* u oba jezika, kao i određene opće *kontekstualne* odrednice, dok su razgovori s ispitanicima pružili i potvrdu tih jezičnih izraza, ali i dodatne podatke o *kontekstu* u kojima se jezično izražavanje *ljutnje* odvija.

7.1. Korpusi hrvatskoga jezika

Postoji više korpusa hrvatskoga jezika, koji su dostupni i znanstvenicima i široj javnosti. To su, primjerice, *Portal hrvatske jezične baštine*, *Hrvatski nacionalni korpus*, *Riznica hrvatskoga jezika*, *Hrvatsko engleski paralelni korpus*, *Hrvatski morfološki leksikon*, *Hrvatska ovisnosna banka stabala* i najnoviji *hrWaC (Hrvatski web korpus)*.

Od navedenih korpusa opsegom je daleko najveći *hrWaC*, koji obasiže preko milijardu riječi skupljenih na internetskoj domeni *.hr*.

Hrvatski nacionalni korpus i *Riznica hrvatskog jezika* su korpusi općeg hrvatskog jezika i sadrže isključivo pisane tekstove. Namjera istraživača koji grade ta dva korpusa je da korpusi ravnomjerno obuhvate pisane žanrove i time pruže što vjernije jezične podatke.

7.1.1. Hrvatski nacionalni korpus

Hrvatski nacionalni korpus (u daljnjem tekstu: HNK) usustavljena je zbirka odabranih tekstova suvremenoga hrvatskoga jezika. Tekstovi pokrivaju razne medije, žanrove, stilove, područja i tematiku, Trenutni opseg HNK-a je 101.3 milijuna pojavnica²⁸. Najnovija verzija je HNK 3.0. koja je objavljena početkom 2013. godine. Hrvatski nacionalni korpus nije do kraja uravnotežen prema žanrovima, ali istraživači uključeni u projekt izgrađivanja nacionalnog korpusa procijenili su da je bitno čim prije ponuditi pristup korpusu radi dostupnosti hrvatske

---

²⁸ Prema podacima s naslovnice mrežne stranice Hrvatskog nacionalnog korpusa (zadnji pristup: studeni 2013).

jezične građe istraživačima i u zemlji, ali i u inozemstvu²⁹. HNK je projekt Zavoda za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

7.1.2. Hrvatska jezična riznica

Hrvatska jezična riznica (u daljnjem tekstu: Riznica) projekt je Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Riznica je podijeljena u tri glavna korpusa (starohrvatski, srednjehrvatski i suvremeni hrvatski). Trenutno je dostupan korpus suvremenog hrvatskog jezika. Riznica omogućuje pretraživanje knjižnog potkorpusa, potkorpusa tiskovina i pretraživanje cjelovitoga korpusa. Korpus hrvatskog standardnog jezika sastoji se od temeljnih djela hrvatske književnosti (romani, pripovijetke, drame, poezija), publicističkih djela, znanstvenih djela raznih struka i sveučilišnih udžbenika, osnovnoškolskih i srednjoškolskih udžbenika, prijevoda, mrežno dostupnog tiska, knjiga iz predstandardnoga razdoblja hrvatskoga jezika koje su prilagođene današnjemu hrvatskom jezičnom standardu³⁰.

7.2. Korpus američkog engleskog jezika

Corpus of Contemporary American (u daljnjem tekstu: COCA) najveći je korpus američke varijante engleskoga jezika, ujedno i jedini veliki uravnoteženi korpus američkog engleskoga. COCA sadrži po 20 milijuna riječi iz svake godine u razdoblju od 1990. do 2012. godine i redovito se obnavlja novim podacima. Ukupno sadrži više od 450 milijuna riječi, s pravilnom distribucijom između više registara (npr. govoreni jezik, proza, popularni časopisi, novine i akademski tekstovi) i tu distribuciju se pomno održava, što u konačnici istraživačima pruža podršku pri stvaranju modela jezične varijacije (Davies, 2010). U ovome radu korišteni su primjeri iz pisanog registra, i to FICTION, MAGAZINES, NEWSPAPERS.

Rezultati iz korpusa hrvatskoga i američkoga jezika dobiveni su pomnim pregledavanjem ukupno triju korpusa pisanoga jezika. U obzir su uzeti jezični podaci koji su najčešće zabilježeni pri pregledavanju.

---

²⁹Prema podacima s naslovnice mrežne stranice Hrvatskog nacionalnog korpusa (zadnji pristup: studeni 2013.).

³⁰Prema podacima s mrežne stranice Hrvatske jezične riznice (zadnji pristup: studeni 2013.).

Za hrvatski jezik korištena su dva korpusa. *Hrvatski nacionalni korpus* i *Riznica hrvatskoga jezika*, kako bi se njihov ukupni zbroj riječi mogao barem približno usporediti s brojem riječi u jednom pregledanom korpusu američkoga engleskoga, *Corpus of Contemporary American English* (COCA). Na taj način se dodatno pokušalo ujednačiti rezultate dobivene pretragom korpusa. tj. učiniti ih usporedivima.

U popis različitih jezičnih izraza *ljutnje* na hrvatskom i američkom engleskom jeziku uključene su: psovke i vulgarni izrazi koji se koriste kroz razne jezične oblike; pridjevi; glagoli; direktni jezični izrazi *ljutnje* kao mogući primjer prijetnje ili direktnog jezičnog izražavanja trenutne ili već postojeće prethodne emocije *ljutnje* ili kombinacije *ljutnje* i neke od drugih negativnih emocija.

Sustavno pregledavanje korpusa iznjedrilo je podatke o jezičnim izrazima *ljutnje* i na taj način došlo se do popisa mogućih izraza kroz koje bi se ostvarilo jezično izražavanje *ljutnje*. Popis ni u kojem slučaju nije konačan već je polazište za istraživanje jezičnog izražavanja *ljutnje*.

Tablica 1. Popis jezičnih izraza *ljutnje* korištenih u ovome radu

DIREKTNI JEZIČNI IZRAZI <i>LJUTNJE</i> NA HRVATSKOME	DIREKTNI JEZIČNI IZRAZI <i>LJUTNJE</i> NA (AMERIČKOME) ENGLESKOM
'jebi se', 'odjebi' 'goni se', 'idi u', 'odi u', 'ajde u', 'ajd u' 'đubre' 'stoko' 'kurvetino' 'idiote'	'fuck you' 'fuck off' 'go fuck yourself' 'asshole' 'prick'
'ubit ću te' 'ubit ću ga' 'ubit ću je' 'ubit ću vas' 'zadavit ću te' 'zadavit ću ga' 'zadavit ću je'	'I'll kill you!' 'I'll kill them!' 'll kill her!' 'I'll kill him!'

'mrzim te'	'I hate you'
'ljut'. 'ljuta' 'pizditi'	'angry' 'mad' 'I'm angry'. 'I am angry' 'I'm so angry'. 'I am so angry' 'I'm mad. 'I am mad' 'I'm so mad'. 'I am so mad'

Nedostaci korpusne metode u ovome radu tj. točke na koje je potrebno obratiti pažnju pri obradi jezičnih podataka iz korpusa pisanog jezika: 1) radi se o podacima o pisanom jeziku te postoji neuravnoteženost u odnosu dvaju hrvatskih korpusa i jednog američkog – probir podataka i omjer podataka, i to u aproksimativnim vrijednostima što je jedino i moguće; 2) COCA sadrži i veliki korpus govorenog jezika, ali ni HNK ni Riznica nemaju korpus govorenog jezika, zato su ipak uzeti podaci o pisanome jeziku. Također, prisutno je i pitanje interpretacije dobivenih rezultata, odnosno interpretacije *konteksta* uključenog u *pisanu* tekstualnu okolinu navedenih jezičnih izraza.

Korpusni podaci pružili su tek dio ukupne slike o jezičnom izražavanju *ljutnje* u oba jezika. Iako su podaci u najvećem opsegu preuzeti iz rečenica koje se odvijaju u razgovoru (književni tekstovi) ili su prenesene tuđe riječi i razgovor (tekstovi iz novina i časopisa), zbog čega ih se može smatrati uvjetno podobnima za interpretaciju, korištena je još jedna istraživačka tehnika radi dobivanja dodatnih podataka o jezičnom izražavanju *ljutnje*. Okupljeni su ispitanici i jednog i drugog jezika u dvije zasebne skupine i ispitanici su već spomenutom tehnikom fokus-grupe. U ovome istraživanju fokus-grupa je uzeta kao pomoćna tehnika prikupljanja podataka upravo zbog toga što pruža dublji uvid u navike i stavove ispitanika. Iako su i u korpusima nađeni podaci koji upućuju na *kontekstualno* frekventne jezične izraze *ljutnje*, ipak je nedostajao bolji uvid i potvrda *konteksta* unutar kojih se odvija jezično izražavanje *ljutnje*, pogotovo u svjetlu spoznaje o *ljutnji* kao intenzivno pobuđenoj emociji, koja osobu često natjera na brzu reakciju, bilo fizičku bilo verbalnu, a dane reakcije ne moraju nužno proizvesti

željeni učinak u određenim *kontekstima* nego mogu čak i pogoršati situaciju. U odnosu na takve govorne situacije, pisani tekstovi imaju svoja vrlo specifična ograničenja što se tiče brze emocionalne reakcije. U interpretaciji podataka iz književnih tekstova treba imati na umu i autora i pripovjedača u narativu, dok se u interpretaciji tekstova iz novina i časopisa oslanja na pouzdanost izvještaja, tj. prenesenih podataka o govoru.

7.3. Rezultati korpusne analize podataka iz hrvatskoga jezika

Analiza je usredotočena na značenje jezičnih izraza *ljutnje* unutar ograničenih *konteksta* situacije i *pozadinskih konteksta* odnosa govornika u dobivenim primjerima. Kao što je već rečeno, koriste se korpusi pisanoga jezika, dakle potrebno je uzeti u obzir posebna obilježja pisanih tekstova koji su uključeni u već navedene korpusne.

Za hrvatski jezik korišteni su Hrvatski nacionalni korpus i Riznica hrvatskoga jezika (cjeloviti korpus). Analizirani su podaci koji pripadaju tekstovima u 20. stoljeću.

Tablica 2. Frekvencija korpusnih podataka iz hrvatskoga jezika – direktni jezični izrazi *ljutnje* (u zagradi se nalazi broj primjera odabranih za interpretaciju)

	‘jebi se’	‘goni se’	‘odjebi’
RIZNICA	5(5) <i>3 književnost</i> <i>2 novine</i>	8(1) <i>1 književnost</i>	3(1) <i>2 novine</i> <i>1 književnost</i>
HNK	2 (0) <i>novine</i>	4 (1) <i>novine</i>	5(2) <i>novine</i>

Tablica 2.a Frekvencija korpusnih podataka iz hrvatskoga jezika – direktni jezični izrazi *ljutnje* (u zagradi se nalazi broj primjera odabranih za interpretaciju) - nastavak

	‘ubit ću te’	‘ubit ću ga’	‘ubit ću je’. ‘ubit ću ju’	‘ubit ću vas’
RIZNICA	37(35) <i>2 novine</i> <i>33 književnost</i>	12(12) <i>12 književnost</i>	3(3)/1(1) <i>književnost</i>	4(4)/1(1) <i>novine</i> <i>književnost</i>
HNK	46(25) <i>novine</i>	1 (1) <i>novine</i>	2(2)/0 <i>novine</i>	8(8)/0 <i>novine</i>

Tablica 2.b. Frekvencija korpusnih podataka iz hrvatskoga jezika – direktni jezični izrazi *ljutnje* (u zagradi se nalazi broj primjera odabranih za interpretaciju) - nastavak

	Zadavit ću te	Zadavit ću ga	Zadavit ću je/ju
RIZNICA	4(4) <i>književnost</i>	0	0/0
HNK	2(1) <i>novine</i>	0	0/0

Tablica 2.c. Frekvencija korpusnih podataka iz hrvatskoga jezika – direktni jezični izrazi *ljutnje* (u zagradi se nalazi broj primjera odabranih za interpretaciju) - nastavak

	Mrzim te!	Đubre!	Stoko!
RIZNICA	11(10) <i>književnost</i>	48(12) <i>6 književnost</i> <i>6 novine</i>	11(8) <i>7 književnost</i> <i>1 novine</i>
HNK	9(7) <i>3 književnost</i> <i>4 novine</i>	14(7) <i>novine</i>	7(5) <i>novine</i>

Tablica 3. Frekvencija korpusnih podataka iz hrvatskoga jezika – leksemi *ljutnje* u hrvatskome

	'ljut'	'ljuta'	'razljutiti se'	'raspizditi se'	'ljut kao'	'od <i>ljutnje</i> '
RIZNICA	554	539	35	0	9	14
HNK	399	554	501	0	4	12

Bitno je ponovno naglasiti ogradu u interpretaciji. Pružit će se podaci o broju primjera tj. pojavnica i o tipu tekstova u kojima se pojavnice nalaze. Interpretacija rezultata je tek djelomična zbog specifičnosti pisanog registra i mogućnosti da se u interpretaciji tek nagađa o tome što je govornik htio reći izgovorenim izrazom *ljutnje* ili bijesa jer nije dostupno njegovo ili njeno naknadno tumačenje niti same situacije niti pozadinskog *konteksta* odnosa sa sugovornikom.

7.3.1. Direktni jezični izrazi *ljutnje*

U ovome potpoglavlju slijedi analiza primjera direktnih jezičnih izraza *ljutnje* i leksema *ljutnje* u hrvatskome jeziku. Primjeri su dobiveni iz dvaju korpusa, Hrvatskog nacionalnog korpusa (HNK) i Riznice hrvatskog jezika. Svaki izraz prvo je oprimjeren primjerima iz HNK, a zatim primjerima iz Riznice.

7.3.1.1. Psovke i vulgarni izrazi

'jebi se', 'odjebi'³¹

Za navedenu psovku nađena je jedna pojavnica u HNK-u:

(1) utjelovljuju dvoje ljubavnika, Ricky i Ronnyja, koji su već dugi niz godina zajedno i koji su sebi već odavna sve rekli i sve priznali, njihova izjava ljubavi nije volim te, već **jebi se** jer došli su do razine kada je ljubav strogo odijeljena od njezina tjelesnog izražavanja (*VJESNIK*)

Navedeni primjer preuzet je iz novinskog teksta. Primjer ne pokazuje psovku upotrijebljenu prema nekome u datome trenutku izgovaranja već je opis odnosa između dvoje ljudi. Ovdje je moguće ponuditi interpretaciju, uz ogradu dakako, da se radi o vrlo bliskom odnosu dvoje ljudi koji mogu jedno drugoga otvoreno opsovati bez da se ijedna strana uvrijedi.

U Riznici je nađeno pet pojavnica, primjerice:

(1) – Eto, ljubav čini čuda. – A ti me voliš? – Ne, oduvijek sam željela znati koliko rano dolazi mljekar. I smetlari. Da. – A ja... – Što? – Ne znam. – Divno. Dođi teti. – Bess... – Molim? – Nemoj. – **Jebi se.** – Bess... – Majmune. – Hej, noć. – Hej, noć, hej, noć, hej, noć. Moja. [Simić_Mjesto]

(2) On je svom životu pripremio briljantnu i elastičnu obranu, čovjek jest optužen i za cijeloga mu vijeka sude i osuđuju ga, pretresaju ga, ispituju ga od jutra do sutra,

---

³¹ Jezični izrazi *ljutnje* u ovome poglavlju istaknuti su masnim slovima i potcrtani i u podnaslovima i u primjerima.

Dijelovi primjera koji su samo potcrtani označavaju one dijelove tekstualne okoline koji upućuju na sam kontekst koji je pridonio korištenju direktnih jezičnih izraza *ljutnje*.

ali kao što ima onih koji se slome i prestraše čim koraknu u sudnicu, tako ima i drznika koji pred sudbinom što sjedi s čekićem u ruci i nestrpljivo kucka bezbrižno jedu kruh premazan leberpaštetom i navode nove svjedoke svoje nevinosti, **jebi se**, draga, premda i ti i ja znamo da se ne može izbjeći davno izrečena presuda, proces se može otegnuti, za to su potrebni dobri živci, dobro zdravlje, pedantnost u razmišljanju i površnost osjećaja. [Hitrec_Kolarovi]

(3) – Što? – Znaš ti što. – Onda je bolje da sve ostane kako je. Da bi ti bio miran? – Otprilike. – **Jebi se**. Jesmo mi ikad bili antisemiti?... Je l', Beljak? – A kaj je to? – Jesmo bili? – nastavi Tvrтко odmahnuvši rukom – Jesmo bili klapa? [Hitrec_Kolarovi]

(4) Kruno Jurčić je dobio pitanje; 'rekli ste da je proslava naslova bila kontrolirana i bez iščašenog ponašanja, ulazi li u to i pjevanje refrena **'jebi se, jebi Split'**? Nije mogao odgovoriti, jer je Siniša Jagodić kazao kako su to pitanja na koja odgovara on! [010951]

(5) A kako će proći oni koji su na vrhu pobjedničkog autobusa pjevali rugalicu **'jebi se jebi Split'**? - Naravno da ne odobravamo i osuđujemo vrijeđanje bilo kojeg pojedinca. To ćemo itekako znati riješiti u vlastitom klubu - zaključio je Jagodić. [010951]

Tri su primjera iz književnog teksta. Dva su primjera iz novinskog teksta. Primjeri preuzeti iz književnih djela mogli bi se interpretirati kao izrazi *ljutnje*, ali ne kao snažne emocije, već popratnog emocionalnog doživljaja zbog neslaganja sa sugovornikom (primjer 2 i 3) ili želje za prekidom komunikacije (primjer 1 i 2).

Primjeri iz novinskog teksta primjeri su navijačke pjesme i moglo bi se s priličnom sigurnošću reći da se tim stihovima ne izražava *ljutnja* već navijački animozitet prema matičnom gradu rivalskoga kluba.

Izraz 'odjebi' nalazi se u pet primjera u HNK. Samo u jednome primjeru se nalazi dovoljno podataka koji mogu uputiti na interpretaciju situacije kao intenzivne situacije s visoko pobuđenim negativnim emocijama zbog situacije napetosti koja se dogodila u nekom trenutku

zajedničke prošlosti sugovornika, tj. u trenutku njihovog proteklog međusobnog komunikacijskog iskustva iz zajedničke prošlosti. Jedan govornik opsovao je drugog govornika pri susretu jer taj drugi govornik očito nije 'priznao' postojanje nerazriješene situacije napetosti i svojim činom pružanja ruke na pozdavu u neriješenim okolnostima međusobnog odnosa je 'isprovocirao' govornika koji ga je opsovao.

(1) - Je li točno da Vas je Pašalić opsovao, kada ste se sreli u Saboru, a nakon stranačkog Sabora ? - Ja sam mu pružio ruku, a on ju je otklonio i rekao mi: "**Odjebi, ti si me srušio !**" Nisam mu odgovorio, samo sam uzvratio: " Na isti način !"
" (VJESNIK)

U Riznici su nađene tri pojavnice 'odjebi'. Dvije su primjeri koji se pojavljuju i u HNK i ne upućuju na situaciju koja je doprinijela jezičnom izražavanju *ljutnje* (primjeri 1 i 2).

(1) A što navijači misle o Gračanu, moglo se pročitati na »oglasnom zidu« stadiona na Poljudu, gdje se svako malo pojavljuju grafiti nezadovoljnih pristaša kluba. Tako je u četvrtak ujutro osvanuo novi, upućen na adresu trenera Nenada Gračana: »Gračane, **odjebi** i Musu povedi!« [Vj20010824]

(2) Treba samo poslati zahtjev u centralu. No bi li centrala rekla Ani i Franji istinu kad bi oni zapitali jesam li i ja obavještajni kolega? Naravno, ne bi. Obje stranke u sporu dobile bi isti odgovor: »Information reserved«. Drugim riječima: **odjebi!** [Vj20020822]

Treći je primjer iz Riznice također upitan jer nema pokazatelja u samoj okolini u tekstu koji bi upućivali da je riječ o situaciji napetosti ili situaciji koja je pobudila intenzivnu emociju *ljutnje*:

(3) Vremena su teška – izjavi napokon Grga. – To sam čekao – reče Tvrtko. – Tako duboko i točno. Samo čas, moram zapisati... – **Odjebi...** Taj kojega treba... no... hititi prek grane... ima neko ime? – Nema još, ali ga je mogao imati. Sada ga možda više ne će dobiti.

'goni se', 'idi u (...)', 'odi u (...)', 'ajde u', 'ajd u'

U HNK-u nađena je jedna pojavnica, i to iz novinskog teksta.

(1) Sport – dovikivali su zato Mihajloviću: „**Goni se u Srbiju!**“ (VEČERNJI LIST)

Primjer se može interpretirati kao jezični izraz neaktivne emocije *ljutnje*. U pitanju jest još jedan primjer navijačkog animoziteta, ali u ovome slučaju se navedena emocija može ‘učitati’ u interpretaciju zbog pozadinskog *konteksta* hrvatsko-srpskih odnosa.

Primjer pokazuje spregu negativnih emocija, tj. ne može ga se interpretirati isključivo kao primjeri direktnog jezičnog izražavanja *ljutnje*, što ponovno pokazuje da je *ljutnja* složena negativna emocija i da granice unutar spektra negativnih emocija često nisu strogo zadane te je za jasnu interpretaciju potreban detaljniji kontekst komunikacijskog čina.

U Riznici je nađena također jedna pojavnica, ovaj puta je riječ o primjeru iz književnog teksta.

(1) Jedan iz Mustafine pratnje što mu krči put i štiti prilaz s bokova, prišao je pjesniku koji sam sebe zove Munja, uhvatio ga oko pasa, podigao i bacio. Rekao mu je: – Što pizdiš, strino! **Goni se u majčinu!** Nije sreća obješena o vješalicu da je skineš i obučeš kad ti se prohtije. [Aralica_Psi].

Može se naslutiti da je u primjeru riječ o svađi, dakle situaciji visoke emocionalne pobuđenosti i, kolokvijalno rečeno, povišenih tonova, u kojoj se jezični izraz „Goni se!“ može interpretirati i kao čista verbalna emocionalna reakcija *ljutnje* zbog neslaganja u datome razgovoru. „Goni se“ označava želju govornika da se osoba na koju se ljuti makne, da ode jer time govornik fizički udaljava od sebe izvor *negativne emocije*.

U HNK su nađeni sljedeći primjeri:

(1) Morali biste se liječiti, ne vidite više ono što... - Prekini, majku ti... - Vi ste taj koji... - Prekini. -... - Zbog tebe moram i psovati, majku... - Larry, ovu ne želim izgubiti. - Na putu ste da je dobijete, Učitelju. - **Idi u dupe**. - Dupe. (VJESNIK)

(2) Dobio sam poruku od tebe koja je zgrozila mene i moju familiju", kazao je profesor Miličić Šali, na što je uslijedio odgovor : "Ma jebo te vrag, pa ja sam

podivljao, Vjeko, **u pičku materinu**", odgovorio je Petar Šale. Potom je državni pravobranitelj nastavio psovati u telefonsku slušalicu.

(...)Na pitanje je li prijetio i vrijeđao Miličića preko telefona, Šale je odgovorio: "**Ma bio sam ljut. Možda sam ga poslao u pičku materinu**", a možda nisam. Ma, znaš, ja sam ti južnjak, a mi malo temperamentno reagiramo. Da mi je bio blizu, možda bih ga i ubio, tko zna" . (NACIONAL)

U Riznici su nađeni i ovi primjeri:

(1)MATI: Znači još jedan otkup. ŠIMA: Benoš će to sve morat izdržat a i mi. Šta mu ja mogu. Kad mi je tu, sigurniji sam. STAŽA: Pa to može trajat koliko i rat! A koliko će rat trajat? ŠIMA: **Odi u božju mater blesavu žensku!** STAŽA: Znam ja da ja ništa ne znam al kako će on izdržat. ŠIMA: Mora. Moramo ostat živi. Ako ovi krenu kako kažu, bežat će Švabe ko marva. A u bežanju bolje da Benoš nije u njiovoj uniformi. [Sovagovic_Sokol]

U Riznici se također nalazi i sljedeći primjer:

(1)— Možda ti koja napast tila smućuje dušu. Priznaj, bit će ti lakše! Opet šutnja. — Misliš li na veliki korak koji te čeka? Sve se već priprema za mladu misu, i reverenda ti je već gotova... Ako li te kakova napast opsijeda, otiraj je znamenom križa! Oboružaj se virom, traži pomoći od tvoga Boga!... Ive, čitaš li Augustina? Klerik se trgne. — **Ajde u materinu, ti i Augustin!** Don Marcel je naglo ustuknuo. Čas kasnije započe ojađeno: — Ive, Ive! Nisam se nikad nadao čuti takovu hulbu iz tvojih usta! Mahao je glavom nad klerikovim bezumnim riječima i ponovo napućio usne posipljući njegovu blasfemiju cmeketavim zgražanjem, kao da je škropi svetom vodicom. [Desnica_Olupine].

Primjeri pokazuju određenu razinu iziritiranosti ili uzrujanosti govornika. Korišteni izrazi pokazuju da govornik želi da sugovornik prestane s razgovorom, tj. da ga više ne uzrujava. Izrazi poput 'idi u' ili 'ajde u' znače da govornik želi da se sugovornik 'udalji', 'makne' iz komunikacijske situacije, a vjerojatno i iz same fizičke okoline.

'đubre', 'smeće'

U HNK-u nađeno je 19 pojava, od kojih je 9 podobno za interpretaciju. Deset pojava odnosi se na primarno značenje ove imenice, dakle na smeće i na otpatke.

Od 9 pojava u 3 ih je ovaj izraz *ljutnje* upotrijebljen direktno prema osobi, a u jednom primjeru je imenica upotrijebljena radi opisa osobe o kojoj se govori.

(1) - Ne znam kako Vi, ali ja još nisam prespavao utakmicu. Možda sam subjektivan, ali taj je jedanaesterac bio čista sramota. Izgleda da je nekome cilj da Osijek na bilo koji način izbací iz Lige. Koliko je đubre i kakav je pokvarenjak, Novak je pokazao i otužbom da sam ga napao. Kad nekoga udariš onda tom valjda ostanu i neki tragovi od udarca. Kad čovjeka uštípnješ ostane mu trag. (GLAS SLAVONIJE)

(2) Kako je Oraškić konstantno prigovarao, Mario Hvalec, suprug ubijene sutkinje, vidno uzrujan, viknuo je optuženiku: " trebao si uzeti pištolj i pucati ", te na izlasku iz sudnice dodao: "Đubre jedno, j.... ćemo ti mater". Suđenje se nastavlja u petak. (VJESNIK)

(3) U namjeri da razdvoji Sekušeka i Kutlu policajac Tomislav Švast im je prišao predstavio se i rekao neka pričekaju policiju, no, Vinkešević ga je, unatoč tomu, udario u vrat rekavši mu: " Što ćeš ti đubre policijsko, p... ti materina " (VJESNIK)

(4) Optužnica ga je, naime, teretila da je 11. travnja ove godine u vrijeme ročišta u parničnom postupku radi uzdržavanja djece, kojeg vodi sa bivšom suprugom na Općinskom sudu u Našicama, nakon izricanja novčane kazne zbog vrijeđanja svjedokinje Ane Hulak, sutkinji Marici Stanić, koja je vodila parnicu, rekao: "Nestat ćeš ! Izgubit ćeš posao koji radiš, jer je predsjednik Mesić moj prijatelj". Potom se na sudskom hodniku ponovno obratio svjedokinji Ani Hulak rekavši joj: "Đubre lažljivo, krmačo ! Pazi sredit ću te, još ćeš ti mene zapamtiti". (VJESNIK)

U svim navedenim primjerima ovaj jezični izraz može se tumačiti kao izraz *ljutnje*, ali za pretpostaviti je ponovno da ta *ljutnja* nije izolirana već da je dopunjena i osjećajem prijezira, gađenja, razočaranja ili mržnje, dakle nizom negativnih emocija. *Ljutnja* u datome trenutku

odnosno upotrijebljeni izraz koji dočarava *ljutnju* je možda tek reakcija na već postojeće navedene osjećaje.

U Riznici je pronađeno 48 pojava *đubre*. Od toga se 16 pojava odnosi na značenje koje se odnosi na nečiji karakter. Sedam je pojava upotrijebljeno u primjerima u kojima se govornik izravno obraća osobi koju na taj način opisuje. Devet pojava upotrijebljeno je u primjerima u kojima govornik opisuje osobu. Od toga u jednom primjeru govornik sam sebe opisuje kao *đubre*. Slijede primjeri:

(1) On joj je nježno gladio glavu — što se već davno nije dogodilo — tepao joj i mirio je: — Beruhige dich, liebste Kloti! — — — On doista nije vrijedan — Taj lopov, taj hajduk, dieser Gauner, dieser Hund! — — To je dakle zahvalnost! Das ist die heutige Jugend, narodna uzdanica! Banda, banda, đubre! To su rezultati nogometa i boksa! Einfach, eckelhaft! — — Njegova je Klotilda tiho plakala, kao jesenska kiša. On joj je gladio glavu, na kojoj su se sve vitice poremetile i raščupale, on joj je dalje tepao, tješio je, pa opet kleo i psovao. [Kolar_Ili_jesmo_ili_nismo].

(2) Tog trenutka sluškinji je bilo sve jasno. Ona majakše časkom, tjeskoba je zgrči. A onda poče štrbekati i galamiti kao kakva poludjela stara milosnica kojoj kradu darovano. — Marš iz kuće, đubre, lupežu, smrade...! Sad ću ja zvat pulicjota! Marš, nakazo! Ti ćeš njemu kobilu? Sebi, sebi, gade, nađi kravu! I to mi je gospodin pisar? Sad ću ja probudit čili komšiluk. Oću, ne zvala se Pera! Marš vanka oba, smradovi. Marš, lupeži, oba, kukavice, nesriće! [Bozic_Kurlani]

(3) No, kako se nije htio smiriti, sudac je naredio da ga izvedu iz sudnice i vrata u pritvor. Prilikom izlaska iz sudnice Smolec se zaustavio ispred Tapšnja i prosiktao: »Hvala, đubre jedno narkomansko«. Nakon rasprave prilikom izlaska iz sudnice, rodbina i prijatelji optuženika u suzama su uputili Tapšnju, koji se nalazio u društvu majke, riječi: »hvala đubre«, te »dabogda ti sin rastao bez tebe«. [Vj20000701]

(4) Kad je izlazio iz sudnice, uplakana majka pokojne Ljiljane Hvalec mu je dobacila: »Ubojico! Sve si nas ubio!« Oraškić je pogledao i bezobrazno kroz zube izgovorio: »Marš, đubre jedno, p.... ti materina!« [Vj20000607]

(5)U namjeri da razdvoji Sekušeka i Kutlu policajac Tomislav Švast im je prišao predstavio se i rekao neka pričekaju policiju, no, Vinkešević ga je, unatoč tomu, udario u vrat rekavši mu: " Što ćeš ti **đubre policijsko**, p... ti materina" [Vj20030502]

(6)Atlja je u to vrijeme kao zapovjednik specijalne postrojbe za posebne namjene »Zvjerci« naredio ubojstvo civila kojeg mu je doveo njemu potčinjeni Jaramaz. Atlja mu je, citirala ga je sutkinja, tada rekao: »Vodite mi to *đubre* s očiju i radite s njim što hoćete«, nakon čega je Jaramaz nesretnog civila, koji je imao psihičke smetnje, doveo do dvorišta jedne kuće gdje su ga i Atlja i Jaramaz tukli i opljačkali. [Vj20070605]

(7) Uto je u sudnicu ušao drugi sin, Ivica Rakijar te se s vrata obratio Pejoviću- »Šta me ti gledaš, **đubre četničko**, ja ću ti suditi«, na što je udaljen iz sudnice. [Vj20070327]

U HNK su nađeni primjeri:

(1)Pio je Srećko cijelo vrijeme. I na svom vjenčanju bio je mrtav pijan, tako da ga je na kraju njegov otac morao odnijeti. I to **smeće** mi ubi sina !, rekao nam je Draženov otac (GLAS SLAVONIJE)

(2)" Tko dira u Franju Tuđmana, dira u temelje hrvatske države ", grmio je za dom političkih umirovljenika nespreman Ivo Sanader pred okupljenim cvijećem HDZ-a iz " domovine i dijaspore". Odmah potom cvijeće o kojem je riječ pozdravilo je prisutne reportere toplim prigodnim recitalom: " **smeće**", " gamad", " lešinari", " gubite se odavde".. (NACIONAL)

(3)" Ja ću mu doći glave jer je lopov i **smeće** " (VJESNIK)

(4)Agencije javljaju kako su trgovima i ulicama glavnog argentinskog grada odjekivale parole:" Duarte, **smeće**, i ti si iz diktature ", a promatrači se već pitaju hoće li i on morati odstupiti pod pritiskom bijesnih, ogorčenih i osiromašenih Argentinaca. (VJESNIK)

(5)Tyson je tada definitivno poludio... - Dođi ovamo i ponovi to, bijelo smeće. Ja sam konačni muškarac, ali ti nisi dovoljno muško da živiš u mom svijetu, ti me se bojiš mali čovječe. (VJESNIK)

U Riznici su nađeni primjeri:

(1)Odstupi od djeda! – bijaše to smiješna i žalosna zapovijed mladog poručnika starom naredniku, prekaljenu u stotinama kreševa i krčama. – Je l' ti to meni, smeće usrano! – otpljunu Jokaš i ručetinom pljoštimice iznenada zviznu sina tako, da se triput oko sebe okrenuo i tko zna dokle bi se okretao da mu uslužni zid glavu ne pridržava. [Raos_Prošnjaci].

(2)»Teško je o tome govoriti, i to se tako često događalo, prijetnje pištoljem..... nije nas pustio iz kuće, a kad su otišli njegovi roditelji spustio je i rolete, bio je nesnosan, stalno je ulazio i izlazio i svaki put bi me udario i povukao za kosu, vikao mi je da nisam nikakva majka ni žena, da sam smeće....«, govorila je optužena padajući u sve veći plač i ridanje, tvrdeći da se suprug cijelo vrijeme s gostima ponašao normalno. Kako je vrijeme odmicalo suprug je postajao sve agresivniji, prijetio je da će ih pobiti, a sina je udario razbijenom bocom. »Ja sam ti bog i nema drugog boga, a tebe i tvoje kopile ću ubiti«, samo je dio onoga što je ispričala optužena. [Vj20030918].

(3) A vidjevši da u tom trenutku hodnikom prolazi Tadić, dometnuo je »pogotovo kad me blate smeća iz HSP-a«. »Koga to ti nazivaš smećem«, upitao ga je Tadić, na što mu je ovaj potvrdio da »pod smećem« misli na pravaše. »Ti si smeće, majmune jedan obični«, uzvratio je Tadić, a Čačić njemu poručio da je on majmun. [Vj20041124].

'stoko'

U HNK-u je nađeno 7 pojavnica, od čega su 4 pojavnice podobne za interpretaciju.

(1) Naime, nismo bili do sada uključeni na pravi način u ovu akciju. Učinit ćemo sve da ubuduće dobijete odgovore na Vaša pitanja vezana uz poslovanje GPP-a.“ Treba li

ponoviti da od tada nije odgovoreno ni na jedno pitanje pa ne iznenađuju komentari: " Kada mislite odgovoriti na naša pitanja ? Mislite li i dalje ignorirati baš sve ? Imate li stida ?“ upućeno GPP-u ili: " Ako ne mislite nikome odgovoriti na pitanje, zašto imate stranicu na Internetu ?“ te ne baš uljudno " *Stoko* jedna, znate li vi da ova stranica postoji i da bi tu i tamo trebali nešto odgovoriti, ako je problem uključiti računalo, doći ću vam ja pokazati BESPLATNO !“ upućene Vodovodu (GLAS SLAVONIJE)

(2) Inženjeri s deset, dvadeset i više godina provedenih u TVIN-u svoju egzistenciju moraju potražiti na drugom mjestu jer ih direktor verbalno i psihički maltretira, psuje, vrijeđa, ponižava, omalovažava i kao osobe i kao rukovoditelje i to sa zadovoljstvom pred zaposlenicima i drugom publikom ", piše u pismu u kojem se preciziraju i izrazi koje direktor pri tome spominje:“ *stoko*, majmuni, pederi, medvjedi, konji, bikovi, budale i bagra ". Na tri gusto kucane stranice navodi se i sedam vrlo grubih i vulgarnih psovki te 17 konkretnih pitanja na koje radnici traže odgovore. (GLAS SLAVONIJE)

(3) Bošnjak je proglašen krivim jer je, između ostalog, jednom prilikom na varaždinskom Korzu došao do Berkopića te mu dobacio:“ Hoćeš da ti pljunem ? ", opsovao ga i rekao mu:“ Ti *stoko* jedna, što si to uradio gore u stranci ? Srest ćemo se mi, ja ti to garantiram ! " (VJESNIK)

(4) Jeli su u tišini. Dežurni kuhari, nenaviknuti na mučnu šutnju, pitali su: »Kako je bilo ? « Tada je skočio brkati intendantski narednik i povikao: »Marš, *stoko* ! Ribaj tamo kazane i peri suđe ! (VJESNIK)

Navedeni primjeri preuzeti su iz novinskih tekstova. Svi primjeri osim primjera (c) mogli bi se interpretirati kao jezični izrazi emocije *ljutnje* pomiješane s prijezirom i nadmoći. ne toliko samog osjećaja *ljutnje*. Treći primjer je izdvojen kao mogući primjer jezičnog izraza *ljutnje* zbog *konteksta* s lijeve i desne strane pojavnice. iz kojeg je vidljivo da se radi o govorniku koji je bijesan i psuje na nekoga tko mu je svojim ponašanjem ili djelovanjem naškodio.

U Riznici je nađeno 11 pojava *stoko*. Idući primjeri mogli bi se tumačiti kao primjeri uporabe ovog jezičnog izraza *ljutnje* zbog: (1) prekidanja govornika i (2) kao izraz *ljutnje*

zbog toga što je sugovornik nešto već učinio na štetu govornika. Primjer je identičan primjeru (3) u primjerima navedenima iz HNK.

(1)— Kome kuš, sveca ti prostačkog? — Tebi! — Baš meni! — Opanak si ti, zablaceni opanak s oputom! — Djed ti je bio opanak, **stoko!** — Ne laj, sad ću te bocom! — De, ako smiješ. — Ne izazivaj, ili ću te... zaista... — Probaj, šugo mostarska. [Kusan_U_procijepu]

(2) U ovoj atmosferi Kolos ne može izdržati do kraja, i odjednom, prasnu na jednog od naših, koji je sjedio za susjednim stolom i zadirkivao Toplu Vodu zbog kobasica, koje je ovaj proždrljivac na jedvite jade jutros ostavio. — Dosta! — riknuo je. — **Stoko crvena!** Nikad ništa i niste bolje žderali, pa se bunite. Ali dobit ćete svoje vi i vaše kolovođe, majku vam vašu... [Barkovic_Podjimo_casak_umrijeti].

'kurvo', 'kurvetino'

U HNK-u su nađeni sljedeći primjeri:

(1) »Obrušio« se Toth potom i na tužiteljicu koja je čitala izmjene u optužnom prijedlogu protiv njega te joj poručio : »Šuti , **kurvetino jedna**« , a potom je istim riječima »počastio« psihijatricu koja je iznosila rezultate njegova vještačenja – podvojena ličnost s elementima paranoidnosti i narcisoidnosti.

(2) P . . . ti materina , seljačino , što si to napravio ? ! " . Kuma je skočila i zavapila " Nemojte ga tući ! " te ispružila ruku , a taj visoki je odgovorio " Šuti , kurvetino , makni se ! " i pljusnuo je po ruci.

Navedena dva primjera su primjeri korištenja vulgarnog izraza 'kurvetino', u ovom slučaju izričito prema ženskim osobama. Prema potcrtanim dodatnim podacima iz samog teksta očito je da se radi o verbalnoj agresiji kojom se izražava i *ljutnja*, što je pogotovo očito u drugom primjeru u kojem se radi o vrlo intenzivnoj situaciji.

'idiot'

U HNK su nađeni i sljedeći primjeri:

(1) popraćene uvredama , prijetnjama i psovka . Osim svog posla , moram obavljati hrpu stvari koje nisu u opisu mog radnog mjesta , pa sam i sobarica i recepcionar i računovođa i konobarica , a nazivana sam **glupačom , idiotom i kokoši** . Zbog male djece , bojim se pobuniti da ne dobijem otkaz , ali ovakvo stanje postaje neizdrživo.

(2) Došavši u sekretarijat Pranjic je pročitao između ostalog imena Nikole Ivankovića i Enesa Viteškića . Nakon povratka u Vladislavce u zgradi zapovjedništva (školi) zatekao je sastanak. Čuo je povike iz jedne učionice :
" Idioti , kreteni , treba vas sve pobiti i povješati!

(3) Na nišanu se našao novinar Večernjeg lista Tomo Ničota kojeg je Barić u desetak minuta okarakterizirao kao: **idiot, lažljivca, kretena i malu gnjidu** . Pozivajući se na pouzdane izvore , čovjek je objavio neke detalje iz svlačionice naše reprezentacije, a pred naletima izborničkog gnjeva pokušao se obraniti tvrdnjom da su neki igrači slične stvari izgovorili .

(4) osječki je gradonačelnik Zlatko Kramarić uzrujano nazvao vandale **idiotima** i podsjetio na počinjena zlodjela sa svjetiljkama na promenadi.

(5) Kad sam zamolio Miroslava Ćiru Blaževića da mi otkrije svoje viđenje slučaja s Bobanom u Milanu, on se jako razjario: „Taj Zaccheroni je kompletan idiot , on je trener utopist koji neće dugo ostati na sadašnjem mjestu u Milanu!“

Pregledavanjem primjera za često korištenu uvredu 'idiot' nađeni su primjeri u kojima je 'idiot' dodatno pojačan intenzifikatorom 'kompletan' ili se govornik 'obrušava' na drugu stranu koristeći cijeli niz uvreda odjednom (primjeri 1-3), što je samo po sebi ponovno jedna vrste 'intenzifikacije', odnosno 'pojačavanja' uvrede koju se upućuje. U primjeru (1) uvredu se dopunjava i jasno iskazanom prijetnjom.

'mrzim te'

Ovaj izraz je vrlo složen jezični izraz negativnih emocija. U prvom redu izriče mržnju prema osobi kojoj je upućen, vrlo je direktan i snažan. Može se reći da se ovakav snažan izraz negativnih emocija može javiti i kao snažan i jasan izraz trenutne *ljutnje* prema nekome jer je taj netko govorniku učinio nešto nažao, povrijedio ga fizički ili riječima. U svakom slučaju treba čitati i dodatne informacije iz okolnog rečeničnog *konteksta*.

Pretraživanjem HNK-a nađene su tri pojavnice koje odgovaraju direktnom jezičnom izrazu "Mrzim te".

(1) Takav staromodni zaplet i sukob oslonjen na dramaturgiji " **mrzim te** - volim te" uvijek pali kod publike, posebno kada je riječ o dobrim glumcima te o nadobudnoj, slobodoumnoj ženi koja na sve načine vrijeđa muškog egomanijaka (VJESNIK)

(2) Pišem ti ovo pismo samo zato da vidiš koliko te mrzim. Zapamti - **mrzim te** !
(VEČERNJI LIST)

(3) Violetino pismo prepuno je pitanja. Djevojčica kao da još traži objašnjenje zašto joj je to činio: " **Mrzim te** i želim da do kraja života truneš u zatvoru. Ne samo da si me seksualno zlostavljao nego si me i tukao. Ne želim te više nikad vidjeti.
(VEČERNJI LIST)

Navedeni izrazi nađeni su u novinskim tekstovima, od čega tri primjera pripadaju direktnom izrazu *ljutnje* upućenom konkretnoj osobi (primjeri 2-4). U jednom primjeru prenesena je dodatna rečenica koju je govornik izgovorio, "Želim da truneš u zatvoru (...)", koja dodatno opisuje snagu već izgovorenog izraza *ljutnje*, ili preciznije, složene *negativne emocije* jer pravi razlog takvog osjećanja može se tek naslutiti.

Prvi primjer (1) dio je sintagme „mrzim te-volim te“, koja se najčešće rabi pri opisu odnosa likova u nekome djelu (književnom ili filmskom), u kojem nije uvijek jasno koje osjećaje likovi iskazuju svojim riječima ili djelom jedno prema drugome. Ovo je ujedno i vrlo zanimljiv primjer jer suprotstavlja dva vrlo snažna osjećaja, i to jedan negativni i jedan pozitivni. Emocije nisu zasebni odjeljci već tvore kontinuum. Izražavanje emocija iskazima kao što su „Mrzim te.“ i „Volim te.“ nije uvijek jednostavno interpretirati. Prvi iskaz pokriva

spektar negativnih emocija, drugi pokriva spektar pozitivnih emocija, ali su također i ovisni o *kontekstu* u kojemu ih osoba izgovara, pitanje je misli li osoba iskreno što izgovara, izgovara li to u emocionalno pobuđenom stanju ili daje sarkastični iskaz. Kao što je maloprije spomenuto, u ovome primjeru koristi se u sintagmi tipičnoj za dramaturško rješenje odnosa likova koji su u međusobno vrlo intenzivnom odnosu iz kojega nije uvijek jasno što te snažne emocije uistinu znače, ali se očito dovoljno često izmjenjuju. Za pretpostaviti je da se fikcija oslanja na stvarnost i da opisuje tj. prenosi složene osjećaje koji su i u stvarnim ljudskim odnosima očito prisutni.

Interpretaciju je moguće dodatno zakomplicirati uzme li se u obzir činjenica da je mržnja snažan osjećaj koji se može roditi i kao reakcija prema bliskoj osobi ili osobi prema kojoj je govornik do datog trenutka osjećao pozitivne emocije. U trenutku iskaza došlo je do žestokog sukoba ili je trenutku prethodio niz situacija napetosti koje su stvorile podlogu da se promijeni kvaliteta emocija (iz pozitivnih u negativne), ali ne i njihova silina („Volim te!“ – „Mrzim te!“). Za detaljniju analizu svakako treba istražiti *kontekste* uporabe i jednog i drugog iskaza te popratne emocije koje prevladavaju u tim *kontekstima*.

U Riznici je nađeno jedanaest rezultata za jezični izraz 'mrzim te':

- (1) Prokletstvo! **Mrzim te** Kitty, jer lijepost mrska je tvoja [Kamov_Istipana]
- (2) Poludjela si!- rekao je on.- **Mrzim te!**- siktala je ona kroz zube. [Begovic_Giga]
- (3) nekoliko puta u bijesu: **Mrzim te! Mrzim te!**- I zatvarala se onda u svoju sobu [Begovic_Giga]
- (4) je crne užarene oči. **Mrzim te** kad tako govoriš. ponašaš se kao da [Spoljar]
- (5) A ti, koji sudiš, **mrzim te mrzim te** zbog tvoga sluganstva kojemu se podruguješ se podruguješ u sebi. **Mrzim te** što se sam mrziš, potajno i uzaludno ... **Mrzim te** kao što se mrzi led u zjenicama... [Bozic_Kurlani]

U navedenim primjerima iz Riznice iskaz 'Mrzim te' upućen je konkretnoj osobi i opisuje odnos govornika prema osobi, tj. prema obilježjima osobnosti i ponašanju osobe kojoj iskaz upućen. U nekoliko primjera iskazi su 'pojačani' dodatnom intervencijom, dakle dodatnim opisima kao što su pridjev 'mrska', glagol 'siktala je', priložna oznaka 'u bijesu'.

7.3.1.2. Prijetnje

ubit ću te

U HNK nađeno je 49 pojavnica, od čega je 30 rezultata podobno za interpretaciju. Naime, 19 rezultata odnosi se na naslov filma Vatroslava Mimice „Kaja, ubit ću te“.

Svih 30 rezultata odnosi se na primjere preuzete iz novinskih tekstova.

(1) U čitavu priču uključio se, prema Hoffmanovim riječima, i Drago Babić koji mu je jednom zgodom kazao:“ Razbit ću te, **ubit ću te** ! Dikane, što s ovom svinjom uopće razgovaraš ?“ (GLAS SLAVONIJE)

(2) Osim eksplicitnih fotografija s golotinjom, dnevnik je objavio i slike Darija Zahore, navodno, mrtvog pijanog. Kad je mladi nogometaš saznao da su slike u novinama, novinarki je zaprijetio smrću. " Sad znam kako se zoveš i ako budeš nešto o tome pisala, imat ćeš velikih problema sa mnom jer ću te ja naći. **Ubit ću te**“, poručio je Zahora Romani Vukadin, koja je prijetnje prijavila policiji i angažirala zaštitare. (GLAS SLAVONIJE)

(3) Što se točno u tom trenutku odigralo, ostaje nejasno. Kovačević tvrdi kako je Perak prvi izvukao pištolj identičan njegovu te mu se obratio riječima: " **Ubit ću te**, biži iz grada !“. U tom je trenutku Kovačević, kako je ustvrdio: " povukao pištolj i bio brži“. (NACIONAL)

(4) Porciju uvreda zaradio je i glasnogovornik Ivan Rotim („ Što je Rotime, što gledaš, prepoznao sam te, živio si na Ravnicama pet godina, **ubit ću te**, majku ti...“). Rotim, inače, daje sve od sebe kako bi bio što bolja spona između kluba i novinara, savjesno obavlja svoj posao i namjere su mu plemenite (VJESNIK)

(5) Riječima " što snimate, gubite se, ubit ću vas“ istrgnuo je kameru snimatelju Zoranu Vincelju, pokušao je oštetiti, a zatim oduzeo kazetu sa snimljenim materijalom te se udaljio. Nakon desetak minuta vratio se raspitujući se tko je glavni, pa se novinaru Eugenu Husaku obratio: " **Ubit ću te**, imat ćeš problema, kad te nađem, gotov si“ (VJESNIK)

(6) Svjedokinja Perković Paloš ukratko je ispričala kako joj je tog dana sin vikao: "Kurvo, **ubit ću te**, uništila si mi život, i mom tati si uništila život !", te ju počeo daviti. (VJESNIK)

(7) Vidjevši Hedla, Boras mu se obratio povišenim tonom i riječima: »Pi... ti materina smrdljiva, **ubit ću te** kao psa«, a isto je ponovio i nekoliko trenutaka kasnije, kada se Hedl vraćao i ponovno prolazio pored terase kafića. (VJESNIK)

(8) Tijekom prvog saslušavanja prekršajnu sutkinju nekoliko je puta upozorio riječima »**ubit ću te, ubit ću te**, bit ćeš mrtva !«. Njezino upozorenje da prestane s prijetnjama, ignorirao je kao i zapovijed policije koju je sutkinja pozvala. (VJESNIK)

Među navedenim primjerima, ali i u ostalim primjerima koji se nalaze u korpusu ponovno je potrebno uzeti u obzir *kontekst* samog teksta, ali i *kontekst* situacije. Razvidno je da se radi o trenutnom *kontekstu* visoke emocionalne pobuđenosti. Autor teksta, a u ovim primjerima riječ je o novinarima, prenose govor kojem je svjedočio ili o kojem je čuo. Također, dva primjera ovog izraza bijesa upućena su direktno novinarima (3 i 4). Među navedenim primjerima nalaze se primjeri pljačke (2 i 5), dakle visoko rizične situacije u kojoj je vrlo moguće da uistinu dođe do smrtnog ishoda ako osoba kojoj je prijetnja upućena postupi suprotno od naredbe koja joj je upućena. Primjeri (7) i (8) primjeri su prijetnji u *kontekstu* obiteljskog nasilja, pri čemu je također moguće da se u datoj situaciji u kojoj je prijetnja izgovorena dogodi ranjavanje ili ubojstvo. Ostali primjeri su primjeri iz sudnice ili svađa, za koje se može reći da su prijetnje bile iskaz osjećaja nadmoći u datoj situaciji, najvjerojatnije zbog statusa osobe koja je tu prijetnju izgovorila.

U Riznici je nađeno 37 pojavnica za navedeni izraz *ljutnje*. Od 37 dobivenih pojavnica za interpretaciju je podoban 31 rezultat. Od 31 rezultata 14 je iz novinskog teksta. 17 iz književnih djela. Evo nekih primjera:

- (1) „Istinu mi kaži! **Ubit ću te**, Petre, da nećeš ni pisnut!“ [Velikanovic]
- (2) Ha. **ubit ću te!** I kao biesna poleti mati ka kćeri [Tomic]
- (3) **Ubit ću te**, makar na robiju otišao zbog tebe. [Kozarcenin]

- (4) — Muči. muči. **ubit ću te**... Dosta mi je više! [Segedin]
- (5) **Ubit ću te** pa ću u zatvor da se i tebe rešim [Sovagovic]
- (6) Ako te ne ubije bedrenica. **ubit ću te** ja!«. [Vjesnik]
- (7) on je ponovio: '**Ubit ću te** kao psa'.« rekao je Hedl. [Vjesnik]

U odnosu na prethodni primjer „Mrzim te!“, ovaj je direktni izraz *ljutnje*, ustvari bijesa snažno obilježen prijetnjom i direktnom ugrozom tuđeg života. Dakako, ponovno se postavlja pitanje stvarne nakane u navedenom izrazu, pogotovo ako se radi o primjeru iz književnog djela, koje postoji u vlastitoj stvarnosti jednog književnog djela. Primjeri iz novinskih tekstova su pak puno snažniji utoliko što se prijetnje uistinu i mogu ostvariti u nekome trenutku. Dakako da ovise u čimbenicima koje ne uzimamo u obzir u ovome radu, kao što su obilježja ličnosti onoga tko to izgovara i njegovo ili njeno prethodno ponašanje i sklonost takvim izrazima bijesa i činjenja popratnih radnji, dakle jesu li kada prije ovog trenutka izgovaranja svoje prijetnje i ostvarili.

ubit ću vas, ubit ću njih, ubit ću ga/ju

Navedeni primjeri nalaze se u HNK-u i preuzeti su iz novinskih tekstova.

(1) Riječima " što snimate, gubite se, **ubit ću vas**" istrgnuo je kameru snimatelju Zoranu Vincelju, pokušao je oštetiti, a zatim oduzeo kazetu sa snimljenim materijalom te se udaljio. Nakon desetak minuta vratio se raspitujući se tko je glavni, pa se novinaru Eugenu Husaku obratio: " **Ubit ću te, imat ćeš problema, kad te nađem, gotov si**" (VJESNIK)

(2) Naime, u ponedjeljak se navečer žestoko izvikao na novinara, štoviše, upozorio ga je riječima: " Ako ti i onaj tvoj kolega ikad više napišete jednu jedinu laž o meni, **ubit ću vas** ! A to govorim ovdje, pred svjedocima" (VJESNIK)

(3) U jednom trenutku, prema riječima svjedokinje, izišao je van, potom se vratio unutra, vičući cijelo vrijeme " nećete zvati policiju, **ubit ću vas**". Ona se prestrašila, zgrabila je odnekud sjekiru, udarila ga po glavi i zaplakala. (VEČERNJI LIST)

Prvi primjer posebno se ističe jer istovremeno može, ali i ne mora značiti da je govornik izražavao *ljutnju*. Dapače, ono što je izgovorio nije bila prazna prijetnja, rečenica izgovorena u afektu, iznimno emocionalno pobuđenom stanju, nego govornik sam kaže da je uistinu proveo u djelo to što je rekao, tj. poručio drugima u situaciji u kojoj su se našli. Jedan primjer je u svakom slučaju premalo da bi se uopće moglo išta zaključiti o povezanosti trenutnog emocionalnog stanja s izgovorenom prijetnjom. U ovome slučaju govornik je svoju namjeru izvršio, tj. namjera da ubije je prethodno već postojala i do nje nije došlo u trenutnom naletu emocija. Moglo bi se reći da je ovo bila rečenica koja je iskazala već postojeću namjeru da se nešto stvarno i učini, u ovome slučaju ubije. Ipak u takvu interpretaciju ne možemo ući bez mnogo dodatnih detalja o samoj situaciji, onome što je do nje dovelo te o samoj ličnosti govornika.

U ostalim navedenim primjerima očit je bijes govornika u trenutku izgovaranja ovog jezičnog izraza. Uportijebljeni jezični izrazi koji daju dodatni *kontekst* su „Smeće jedno. (...)“, „(...) bit će krvavi petak (...)“, pa „(...) istrgnuo je kameru (...)“, zatim „(...) gubite se! (...)“. Ističe se i cijela nova rečenica desno od navedenog jezičnog izraza, dakle novi odjeljak teksta kojim se snažno dopunjuje izgovorena prijetnja „A to govorim ovdje pred svjedocima (...)“. Moglo bi se ponuditi tumačenje da u većini slučajeva govornik koji ima namjeru da ubije neće istaknuti postojanje svjedoka u trenutku izgovaranja ovako snažnog prijetjećeg izražavanja, ali i takvo tumačenje je tek jedno moguće tumačenje, bez poznavanja dodatnog *konteksta*. Nadalje, upotrijebljeni glagol „preplašiti se“, odnosno „preplašila se“ u predzadnjem primjeru direktno poručuje da je ciljana publika, tj. osoba kojoj je upućen ovaj jezični izraz njega shvatila kao prijetnju jer se očito osjetila životno ugroženom. Zadnji primjer također se može dvojako tumačiti, kao primjer prazne prijetnje, nametanja nadmoći i utjerivanja straha, ali i kao namjeru da se naudi osobi kojoj je prijetnja upućena.

U Riznici su nađena 32 primjera, odnosno 32 pojavnice koje se odnose na neki od navedenih jezičnih izraza *ljutnje*. Svi primjeri mogu se protumačiti kao izraz žestoke *ljutnje*. Neki primjeri zanimljivi su zbog *konteksta* samog teksta koji nam daje dodatne informacije o situaciji i navedenom izrazu i to su sljedeći primjeri:

- (1) — **ubit ću zlotvora** i ne ću se prije umoriti. [Dezelic]
- (2) **Ubit ću**, moram ubiti i **nju** i **njeга** — pomisli. [Dezelic]
- (3) **Beštija jedna! Ubit ću je!** **Oči ću joj iskopati!** [Begovic]

U primjeru (1) objekt prijetnje opisan je kao zlotvor („ubit ću zlotvora“). U primjeru (2) upotrijebljeni jezični izraz nije izgovoren već je govornik pomislio na navedeni čin, dapače uporabom glagola „morati“ autor teksta je istaknuo tu misao, tj. misao o tom činu kao o rješenju kojem se lik dovinuo. Ova rečenica nije prijetnja, barem nije izravna prijetnja, i svakako da se razlikuje interpretacija o pomisli na čin u *kontekstu* književnog teksta i situacije u kojoj se ta pomisao spominje i u interpretaciji koju je moguće dobiti od stvarnog govornika kojem takva pomisao može pasti na pamet kao rješenje problema.

Primjer (3) vrlo je živopisan, snažan primjer afekta, trenutno vrlo intenzivno pobuđene emocionalne reakcije. Naime govornik (lik) izgovara: „Beštijo jedna! Ubit ću je! Oči ću joj iskopati!“ i takvim uzastopnim vrlo izravnim jezičnim izražavanjem *ljutnje* naglašava svu silinu trenutnog osjećanja prema osobi kojoj takve izraze upućuje. Ovakav se iskaz može tumačiti kao prazna prijetnja upravo zbog tog intenziteta, siline osjećaja, ali ponovno je riječ o interpretaciji bez stvarnog uporišta jer primjer potječe iz književnog teksta. Čak i da je riječ o prenesenom govoru u novinskome tekstu još uvijek ne bi bilo dovoljno *konteksta* za konkretnije tumačenje.

zadavit ću te

Jezični izraz *ljutnje* „zadavit ću te“ u HNK-u je nađen u samo dva primjera. oba su primjera iz novinskih tekstova.

(1) U tom filmu uloga je pružala mnogo šanse jer je lik bio dobro razrađen. Suprotstavio sam se Zvonku Lepetiću koji igra napirlitanog bogatuna koji vozi "mercedes" i muti s mojom ženom. Na partiji karata on mi nešto prigovara, a ja se dižem i cijedim kroz zube: " Je l ti to meni, j.... ti krv Isusovu ! **Zadavit ću te ovim rukama !**" Izlazimo pred kuću, potučemo se, a ja uzimam pušku i naravno - opet ubijem ! Sjećam se da smo napravili odličnu scenu koju je i kritika ocijenila vrhunskom. (NACIONAL)

(2) Tamo je HDZ koji je igru " davim te - ugušit ću se" reducirao na unutarstranački " *zadavit ću te*". Ponovno ništa privlačno za birače. (VJESNIK)

Prvi je primjer izrečen u emocionalno vrlo pobuđenoj situaciji, što se može interpretirati i iz prethodno izrečene snažne psovke, ali i iz sintagme „ovim rukama“. Dakle govornik se prijeti na snažnoj osobnoj razini.

Drugi je primjer primjer unutarstranačke svađe, koja se može interpretirati kao ugrožavanje nečijeg stranačkog položaja, ne i fizičke ugroze.

U Riznici se nalaze 4 pojavnice, od čega su 3 podobne za interpretaciju. Svi primjeri nalaze se u književnim tekstovima.

(1) priimi za oba ramena i tresne njom:- **Zadavit ću te**, ako to rečeš još jedamput.

[Begovic]

(2) hroptav glas opet javio: — **Zadavit ću te**, kurbo jedna... [Begovic]

(3) sveca ti ludoga, **zadavit ću te!** Ako crkneš, silo nečista. [Raos]

U Riznici je također nađen samo jedan primjer za jezični izraz „zadavit ću vas“. Evo primjera:

(1) **Zadavit ću vas** ovim rukama, ako još jedamput kažete. [Barkovic]

Primjer se može protumačiti kao prijetnja fizičkim nasiljem, pojačana dodatnom oznakom „ovim rukama“, koja pojačava dojam snažne *ljutnje* govornika prema onima kojima prijeti, tj. naglašava povrijeđenost, *ljutnju*, razočaranje koju su prouzrokovali oni kojima je prijetnja upućena.

Pri interpretaciji prijetnji kao jezičnog izražavanja *ljutnje* i dalje ostaje otvoreno pitanje do koje mjere prijetnje jesu ujedno i izražavanje *ljutnje*. Ponovno treba istaknuti da je za potpunu interpretaciju nužan detaljan kontekst, kao i da se *ljutnja* ne pojavljuje kao zaseban osjećaj već može biti potaknuta ili popraćena dodatnim negativnim emocijama kao što su npr. očaj, strah, prijezir. Ono što je sasvim jasno jest da se prijetnje ne iskazuju bez nekog konkretnog razloga ili povoda, bio to konkretan događaj, ponašanje druge osobe, komunikacijsko iskustvo, sama ličnost govornika, kontekstualno okruženje. Također je jasno i da se prijetnje fizičkom ugrozom ili ugrožavanjem tuđeg identiteta i dostojanstva ne iskazuju u pozitivnim kontekstualnim okruženjima i komunikacijskim iskustvima. Sigurno je jedino da se radi o sprezi međusobno povezanih negativnih emocija u kojima je jedna emocija ona koja 'iskoči', koja se najjasnije iskaže, ali koja se ne pojavljuje i ne proživljava bez razloga, 'sama od sebe'.

7.3.2. Leksemi *ljutnje* u hrvatskome

Pri opisivanju situacije u kojoj se naljutio govornik može prenositi vlastite riječi i riječi koje mu je uputila druga strana. Isto tako može i samo opisivati emocije koje je u njemu pobudila situacija koju opisuje, bez detaljnijih podataka o točnim riječima koje su korištene. Dakako da i vremenski odmak od situacije koja je pobudila snažne emocije može utjecati na ukupnu sliku koju govornik daje svojim opisom.

Uzevši u obzir korpusne podatke, tj. izvore korpusnih podataka u ovome radu – književni tekstovi i novinski tekstovi – očekuje se da će se dobiveni rezultati leksema *ljutnje* razlikovati od rezultata koji će biti prikazani kasnije, u dijelu koji će analizirati rezultate razgovora u fokus-grupama. U rezultatima razgovora u fokus-grupama moguće je očekivati gore navedena obilježja opisivanja situacije od strane govornika koji je sudjelovao u nekoj situaciji napetosti.

U književnim tekstovima autor je taj koji gradi likove i situacije, pri čemu reflektira i vlastita iskustva i iskustva svoje okoline koja se tiču jezičnog izražavanja i opisivanja *ljutnje* i pažljivim postupcima prilagođava jezične izraze i opise. U novinskim tekstovima autor izvještava o situaciji snažnih pobuđenih emocija, prenosi riječi govornika koji su sudjelovali, pri čemu može, ali i ne mora biti potpuno objektivan. Autor-novinar može se usredotočiti na samo jednu stranu priče i tu stranu detaljnije prikazati. Novinski izvještaji nisu suhi transkript razgovora sudionika u datoj situaciji već su tumačenje razgovora u situaciji o kojoj se izvještava.

Za analizu leksema *ljutnje* u hrvatskome uzeti su samo podaci o leksemima upotrijebljenima u prvom licu jednine. Naime, već navedeni direktni jezični izrazi *ljutnje* upravo su izrazi, spontani, direktni, snažni, u govoru *ljutnje* u datoj situaciji. Laički ih se može opisati kao jezično reagiranje ili „kanaliziranje“ snažnog fizičkog i emocionalnog negativnog stanja. Leksemi *ljutnje* pripadaju jezičnom opisivanju *ljutnje*, ali uzmu li se u obzir leksemi upotrijebljeni u prvom licu može se govoriti o svojevrsnoj aproksimaciji jezičnom izražavanju *ljutnje*. Osoba može viknuti, opsovati, zaprijetiti se nekome u ljutoj reakciji, ali isto tako može i iskazom „Ljut sam.“ ili „Ljut sam!“, „Kako me ovo sada razbjesnilo!“ i slično izraziti svoje trenutno negativno emocionalno stanje. Leksemi *ljutnje* upotrijebljeni u konstrukcijama u

drugom ili trećem licu jednine ili množine već pripadaju opisu, sadrže odmak, ne iskazuju reakciju ni trenutno osjećanje.

'ljut sam', 'ljuta sam', 'sam ljut', 'sam ljuta'

U HNK-u nađeno je 8 rezultata u pretrazi „ljuta sam“ i 22 rezultata „ljut sam“:

(1) Mislim da je to posljedica toga što nismo, zbog nepovoljnih vremenskih uvjeta, previše radili s loptom. No, to nas ne opravdava. **Ljut sam** jedino zbog činjenice, ako smo od nekoga bolji, a od Zrinjskog svakako jesmo, onda moramo i pobijediti, priča Poklepović. (GLAS SLAVONIJE)

(2) **Ljut sam** već sam na sebe. Opet trčimo, a ništa ne igramo. Po meni jedino je rješenje opet napustiti Osijek. Samo kamo otići kad u cijeloj Hrvatskoj vladaju isti uvjeti. (GLAS SLAVONIJE)

(3) Vesna Hojski je do stranica Autokluba došla preko agencije " Barbarela". Njene fotografije objavili su i u Areni, o čemu kaže: " Loše sam ispala na tim fotografijama, a i na fotkama Autokluba ispala sam deblja nego što jesam. **Ljuta sam** i na one iz Arene jer su napisali neke stvari koje nisam rekla. Ispala sam glupasta." (NACIONAL)

(4) I danas srećem ljude po gradu koji mi dugujuj novac i sad tek misle dućan je propao, pa mi ne moraju vratiti dug. **Ljuta sam** na sebe što nisam osoba koja će nekoga pozivati na red zbog toga. (NACIONAL)

(5) Unatoč uspjehu, bila je razočarana, jer nije uspjela obraniti zlato. »Znam da sam prije prvenstva govorila da je dobra bilo koja medalja, ali nakon svega mislim da sam mogla do zlata. **Ljuta sam, više na suce nego na sebe.** (VJESNIK)

(6) Nedostaju nam jake utakmice, nismo dugo zajedno, trebamo se uigrati. Bilo je dobrog i lošeg. Istina je da smo primili dosta golova, ali obrana 3-2-1 nije bila preloša. Ma, **ljut sam** na sve, i sebe, i suce i ostale«, priznao je Balić. (VJESNIK)

(7) Tada je bijes provalio iz mene, ali bez namjere da bilo koga uvrijedim. Zapravo sam sve to izgovorio sebi u bradu. Ljut sam k'o pas baš zbog toga što mi je stalo do NK Osijeka i posljednje što bi mi palo na pamet je da tako govorim o klubu. (GLAS SLAVONIJE)

(8) Ljut sam kao ris, nemojte me ništa pitati, govorio je nakon utakmice trener Hajduka Nenad Gračan. - Umjesto da se dokažu, oni nas osramote... (VJESNIK)

(9) Utakmica je stvarno bila dobra. Mi smo odigrali napadački i zadržali pet bodova prednosti što nam je i bio cilj. Međutim, ljut sam zbog neozbiljnosti. Takve stvari se kažnjavaju i pokazuju nam da od prve do posljednje sekunde moramo biti koncentrirani samo na nogomet. (VJESNIK)

(10) Ljut sam danas kao pas, nakon što sam iščitao novine. Mi smo bili oslobodilačka vojska, kazao je pukovnik Burić (GLAS SLAVONIJE)

(11) Ako je Vili Vukić za ovu drogu znao, a meni to nije rekao, ljut sam i bijesan na njega što me je uvukao u sve ovo i iskoristio moje povjerenje jer ja s ovim nemam nikakve veze. Ne osjećam se krivim niti sam sudjelovao u bilo čemu za što me se tereti (VJESNIK)

Iz navedenih primjera vidljivo je gore navedeno objašnjenje o aproksimaciji jezičnog izražavanja *ljutnje*. U primjerima se može iščitati i vremenski odmak od situacije koja je potaknula *ljutnju* (Crkva je već reagirala; u Areni je već izašao napis o nekoj osjetljivoj temi; NK Osijek je već u problemima; meč je već odigran; neprofesionalni pristup je već doživljen). Ipak, negativna emocija *ljutnje* još uvijek je dovoljno jaka, tj. govornici su još uvijek obuzeti intenzivnom negativnom emocijom dovoljno da izgovore, odnosno da se jezično izraze o njoj. U nekim primjerima ljuti su ne samo na sebe već i na cijeli niz čimbenika, a u nekoliko primjera nalazimo i uobičajene intenzifikatore „k'o ris“, „k'o pas“. Objašnjenja unutar okoline ovog izraza dodatno opisuju negativnu stranu proživljene situacije – dogodio se propust, neočekivani događaj, uvreda. Kao što je već navedeno, ovi se izrazi u svakom slučaju razlikuju od analiziranih direktnih izraza *ljutnje*, ali upravo zato što su izgovoreni u prvom licu jednine može ih se uzeti u obzir kao izraze *ljutnje*. Emocije su snažne i subjektivne, govornik najbolje zna što proživljava i osjeća i njegovo odnosno njeno

izražavanje o tome je i dalje spontano, unatoč vremenskom odmaku od situacije koja je potaknula takvo osjećanje.

Svi nađeni primjeri su primjeri iz novinskih tekstova, tj. direktno su prenesene riječi koje su govornici izgovorili.

U Riznici je nađeno 25 rezultata pretraživanja sintagme **ljut sam** i 2 rezultata **ljuta sam**. U Riznici su rezultati nešto raznovrsniji utoliko što su nađeni i u književnim i u novinskim tekstovima:

(1) Prokleti vodič! Kakav mrak! Očaj! **Ljut sam** i neka mi nitko ove noći ne stane na žulj, jer ću ga ubiti ne trepnuvši okom. Kad bi mi sada mačka presjekla put, ubio bih i nju. I psa na lancu da zalaje, i ćuka da se oglasi na krovu! Sve! [Horvat]

(2) Tko ima šiljak, tko ima štogod za pljugati, **ljut sam** ka đava, **tako sam ljut** ovoga trenutka, mama.... [Majetic]

(3) Znete, milostiva, **ljut sam** samo zato što se ne mogu sjetiti onog divnog stiha. [Majer]

(4) reći će Asanović, te otkriti jednu malu tajnu: – Na poluvremenu me sudac Sars, kojeg poznajem iz Francuske, upozorio na ponašanje Carevića. Skrenuo sam pažnju Careviću, međutim, bio je neoprezan. Očito je u pitanju neiskustvo, zaradio je bespotrebno drugi žuti karton. **Ljut sam** malo na Sarsa što nije isključio njihovog igrača Nina koji je početkom drugog poluvremena u naletu srušio Deranju. To je ipak ona mala razlika u Europi između nas i europskih nogometnih sila kao što je Španjolska. [Vjesnik]

(5) **Ljut sam** kao ris, nemojte me ništa pitati, govorio je nakon utakmice trener Hajduka Nenad Gračan.- Umjesto da se dokažu, oni nas osramote... Hajduk je izbjegao Dugo Selo, ali momčad zacijelo neće izbjeći kritike, pa i kazne. [Vjesnik]

(6) Ostojić je ipak u četvrtak svojoj obrani dodao: »Ako je Vili Vukić za ovu drogu znao, a meni to nije rekao, **ljut sam i bijesan na njega što me je uvukao u sve ovo i iskoristio moje povjerenje jer ja s ovim nemam nikakve veze.** Ne osjećam se krivim niti sam sudjelovao u bilo čemu za što me se tereti, rekao je Ostojić, a Vukić je samo to potvrdio i podržao ga u njegovoj obrani. [Vjesnik]

(7) Naime, pišući o suvremenoj krizi u Crkvi u svom članku citira teologa Richarda McBriana na ovaj način: »Ovo je najveća moralna kriza u povijesti moderne Crkve od kada ju je napustio Enrico Ottavo«. Bio **sam ljut sam** na sebe što, premda ljubitelj povijesti, ne znam tko je taj glasoviti čovjek koji je napustio »veliku bludnicu«. Htio sam posegnuti za enciklopedijom, ali se odmah sjetih da je to zapravo onaj što ga mi Hrvati zovemo Henrik VIII, koji je englesku Crkvu odcijepio od Rima [Vjesnik]

(8) Ljudi su s pravom očekivali da, ukoliko ono što je opljačkano ne možemo vratiti, barem kaznimo one koji su to napravili. To razumijem i **ljut sam što to nismo uspjeli. Nismo uspjeli zbog više razloga.** Prvo, zato što se pokazalo da je teško biti legalist i kao legalist kazniti odgovorne. Poznate su bile slabosti u istražnom aparatu, pa i oportunistički pravosuđu. Nismo imali dovoljno savezništva u borbi za odgovornost za pljačku. [Vjesnik]

(9) I dok je 18-godišnji napadač Teo Kardum svojim nastupima i pogocima već znao zablistati u prvoj momčadi, trener Zvezdan Cvetković je nedavno zavapio: – Ma, ne znam. Više uopće neću nijednog juniora pridodavati prvoj momčadi! **Ljut sam** na njih. **Dođu u prvu momčad i, umjesto da se dokažu, oni pokažu suprotno.** Bolje nek' treniraju tamo s Deverićem. [Vjesnik]

(10) Slučaj nizozemskog fotografa Ad Van Denderena, pretučenog na splitskoj plaži, također je mrlja na policiji? - **Ljut sam i iznenađen tolikom neprofesionalnošću policajaca.** Bez obzira na to tko je što radio, građani ne smiju uzeti zakon u svoje ruke, i policija je trebala odmah nakon što je fotograf prijavio slučaj ispitati kako je došlo do ozljeda te prijaviti odgovorne osobe. [Vjesnik]

(11) Plaćao je račune za plin, struju, komunalnu naknadu i dr. Za neke je platio predviđenu naknadu i otkrio da mu nedostaje još 14 kuna. »Nije stvar u novcu, nego u načinu! **Ljut sam** jer mi nitko nije objasnio što plaćam!«, kaže Modrić. U Fini nisu znali kamo je »nestalo« onih 14 kuna. Bojana Mehinović iz odjela za fakturu dosjetila se da ih je kao naknadu vjerojatno uzela Zagrebačka banka, čijom se maestro karticom može plaćati u Fini. [Vjesnik]

(12) Rakitić: **Ljut sam** i razočaran, dok sam igrao Schalke je pobjeđivao! 'Raketa' je već drugu zaredom ostao podalje travnjaka. Zašto ga trener ne doživljava: 'Otkud da znam? Zdrav sam, spreman i oran. Jasno da **sam ljut**, hoću igrati!' [Stipkovic]

(13) **Ljut sam**, jasno da sam razočaran i ljut, ne bi bilo normalno da nisam! Hoću igrati svaku utakmicu, ne povremeno. Hoću pomoći svojoj momčadi, zato su me i kupili. [Stipkovic]

(14) Posebno je razočarala posvemašnja nemoć Šibenčana koju je nakon susreta podcrtao i trener Ivica Kalinić: - Ovo nisu bili oni isti ratnici od početka i srednjeg dijela prvenstva. Ne znam što se dogodilo mojim igračima, koji su pružili jako lošu partiju. **Ljut sam** jer je u momčadi bilo previše indisponiranih pojedinaca. Nažalost, osjetio sam to već i tijekom tjedna na treninzima, ali sam ipak pretpostavljao da će na utakmici biti raspoloženi. [Trutin]

(15) Potom je Grgić najavio i buduće poteze, ukoliko Izvršni odbor izglasa nepovjerenje domaćim sucima. - **Ljut sam** što je uopće ovo došlo na dnevni red. Ja sam protiv, a ako slučajno izglasaju strance, tražit ću kao član Izvršnog odbora da se ukine Sudačka organizacija, jer za nju i sve njene povjerenike u tom slučaju nema potrebe - rekao je Grgić [Slobodna Dalmacija]

(16) **Ljut sam** na igrače, **ljut sam** kako smo igrali, a **ljut sam** i na sebe jer sam morao biti energičniji- kazao je nakon iznenađujućega poraza izbornik vaterpolista Ratko Rudić. Za razliku od prva tri dvoboja, u ovoj utakmici Hrvatima ništa nije polazilo za rukom. [Totalsport]

(17) Danijel Pranjić: Ljut sam i razočaran; Heereeven igra igre, a ja ispaštam - To je katastrofa, Heereeven igra igre. Mogu otići u Bayern, klub mojih snova, ali me Heereeven ne pušta jer ultimativno traži pola milijuna eura više- kazao je Pranjić [Totalsport]

(18) Davor Burcsa: - Šokantna utakmica, nismo zaslužili poraz. Moram birati riječi jer ljut sam i nebih volio kazati nešto što ne mislim. Svojim dečkima nemam što zamjeriti, kao i protiv Hajduka odigrali smo kvalitetnu utakmicu. [Totalsport]

(19) Želio bih reći da mi je uistinu žao zbog svega što se dogodilo u posljednjih pet mjeseci. To nije način na koji su inače ophodim, svakako ne način na koji se želim predstavljati u javnosti. Ispričavam se svima koje sam svojim činom uvrijedio. Ljut sam na sebe i na način na koji sam se ponio- pročitala je zvijezda Mavericksa ispriku, a zatim spremno stala pred mikrofone. [Totalsport]

Kao i u prethodnim rezultatima, i ovdje je riječ o izražavanju *negativne emocije ljutnje* s određenim vremenskim odmakom, ali s još uvijek prisutnim snažnim osjećajem frustracije ili nepravde.

Govornici čije su riječi prenesene u novinskim tekstovima objašnjavaju trenutne emocije dodatnim atributima poput „**ljut sam i razočaran**“, popratnim opisom svog emocionalnog stanja poput „**neka mi nitko ne stane na put**“ ili „**ne bih želio kazati nešto što ne mislim**“ ili „**to ne krijem**“ ili popratnim opisom onoga što je uzrokovalo reakciju poput „**što je ovo uopće došlo na dnevni red**“. Navedeni dodatni opisi samo pojačavaju dojam još uvijek prisutnog intenzivnog osjećaja *ljutnje*, o kojoj govornici ne mogu šutjeti i osjećaju potrebu je izraziti što jasnije moguće. Kao i u prethodnim primjerima direktnih jezičnih izraza *ljutnje* i u ovim primjerima može se pružiti interpretacija da je došlo do osjećaja ugroženosti jer je osobi nanesena nepravda ili se prethodna situacija nije razvila u očekivanom, željenom smjeru.

U Riznici je također nađeno 10 rezultata pri pregledavanju sintagme **sam ljut** i 3 rezultata **sam ljuta**. Pretpostavka je bila i da će pri korištenju navedenog izraza u prvom licu govornici koristiti određeni intenzifikator. Primjeri su pokazali da su govornici koristili sljedeće intenzifikatore, kojima su dodatno pojačali svoj jezični izraz *ljutnje*:

- (1) Strašno sam ljut, bio sam uvjeren da ga mogu srušiti!
- (2) Jako sam ljut što je sve tako ispalo.
- (3) Strašno sam ljut na njega. suprotno uputama.
- (4) Zapravo. jako smo ljuti kako smo primili oba pogotka
- (5) malo sam ljuta kako sam se slabo snašla
- (6) Jako sam ljuta na Ministarstvo branitelja

‘pizditi’, ‘raspizditi’

Ni u HNK ni u Riznici nije nađen nijedan podatak o glagolu ‘raspizditi’ koji opisuje ljutu reakciju.

- (1) Jedan iz Mustafine pratnje što mu krči put i štiti prilaz s bokova, prišao je pjesniku koji sam sebe zove Munja, uhvatio ga oko pasa, podigao i bacio. Rekao mu je: – Što pizdiš, strino! Goni se u majčinu! Nije sreća obješena o vješalicu da je skineš i obučeš kad ti se prohtije. (*Aralica*)

'bijesan', 'bijesna'

Leksem 'bijesan' u uporabi u prvom licu jednine nađen je u 8 primjera u HNK-u. Svi primjeri pripadaju novinskim tekstovima.

- (1) Dvanaestogodišnja izraelski djevojčica priča pak o svom bratu koji je u kritičnom stanju nakon što je palestinski bombaš samoubojica dignuo u zrak autobus u Jeruzalemu. "Bijesna sam na njega", kaže djevojčica, "ali on je mrtav" .
- (2) Bijesan sam na sebe što nisam uzeo loptu na kraju i rasteretio Sesara. Ovako smo ga ostavili samog da se bori s cijelim PAF-om, a snage je bilo sve manje.
- (3) »Ovo je još jedan od podmuklih napada američke antidopinške agencije, koja ugrožava pravo da se moj slučaj promatra pošteno i nepristrano. Kako ću dokazati nevinost kad Agencija svako malo mijenja pravila? Bijesan sam na ponašanje američke i francuske antidopinške agencije. Zajedno su pokrenule veliki napad na moja građanska prava...«, obratio se javnosti biciklist preko svoje internetske stranice.

(4) Potom **sam bijesna** na vlasnika koji svoga ljubimca nije prikladno pazio i odgajao te tako još jednom omogućio već spomenutim ljubiteljima životinja javni linč i obilježavanje svih nas. A u konačnici **sam bijesna** na sve one nekulturne i primitivne ljude koji se usuđuju, zahvaljujući tomu događaju, nepozvani i nepoznati prići mi na ulici dok vodim psa te me samo zbog toga što imam ljubimca vrijeđati, napadati i prijetiti.

(5) Mogao bih svašta pomisliti kad mi ravnatelj u Gavelli skine sve predstave s repertoara ili napišu da destabiliziram državu predstavom o B.B.B.: nisam paranoičan i mislim da je dobro da ljudi kroz sve to prođu, ali tako je već 10 godina i **ja sam bijesan zbog toga.**

(6) Susannina majka novinarima je kazala da ne želi osvetu, već ostvarenje pravde. »Ne mrzim ga, ali **sam bijesna**. Mora dobiti doživotni zatvor«, poručila je.

Slijede primjeri iz Riznice hrvatskoga jezika. Nađeno je 12 primjera uporabe leksema 'ljutnje' u prvom licu prezenta, koji se mogu interpretirati kao jezični izrazi *ljutnje*.

(1) Vidiš, da si postao zubotehničar, što sam ja uvijek htjela, sada bi već imao svoj vlastiti zubarski atelije, pa bi Ti Tvoji asistenti popravili zube. To je divno zanimanje i još sada **sam bijesna** na Tebe, što nisi htio poći za zubotehničara. Ali što ćemo, mladi uvijek žele biti pametniji od starijih. [Majer_Dnevnik_ocenaseka].

(2) Susannina majka novinarima je kazala da ne želi osvetu, već ostvarenje pravde. »Ne mrzim ga, ali sam bijesna. Mora dobiti doživotni zatvor«, poručila je. [Vjesnik online]

(3) Nakon preporuke poznanika odlučila sam 1996. uložiti novac u dionice preko jednog finacijskog savjetnika u New Yorku. Na početku je sve bilo dobro, cijena dionicama je rasla. No, kad sam mu nakon nekoliko mjeseci rekla da ih proda, on je odbio. Pokušala sam preko odvjetnika, ali se ubrzo ispostavilo da više nikad neću vidjeti svoj novac ni tog finacijskog savjetnika. **Bijesna sam na sebe jer sam bila tako naivna,** izjavila je Graf. [Vjesnik online]

(4) No, zbog opterećenja prometa u Kružićevoj pored tržnice, produžena je faza zelenog za automobile u smjeru Strojarske pa su pješaci primorani na kiši čekati na prijelaz preko raskrižja, a mnogi se odlučuju na riskantan prijelaz preko crvenoga ili preko samog gradilišta. Prolazak gradilištem, međutim, zabranjen je jer prijeti opasnost od teških strojeva. »Regulacija je katastrofa. Bijesna sam! Radim u Radničkoj, pa sam primorana ići ovim putem«, objasnila je Dragica Rajher, nekoliko trenutaka nakon što ju je zalio automobil. [Vjesnik online]

(5) Bijesan sam sâm na sebe. Mislim da je bolje negdje u najgoroj špelunki uhvatiti i sifilis, nego se petljati s tom djevojčicom. Pa kad se tako pokušavam opravdati sam pred sobom, zatičem se gdje se proklinjem zbog ove obazrivosti, znajući, kako će mi se uštap zbog toga osvećivati. [Barkovic_Podjimo_casak_umrijeti]

(6) Subota je popodne. Vozim se trabakulom u Kapetu. Ne žuri im se. To lagano putovanje po lijepom vremenu tako me osvježava. Stižemo još za sunca. Na polasku kući susrećem Udavaču. Bez razmišljanja obećavam, da ću se svratiti uveče k njima. Tek kad sam to obećao, sjetio sam se, da će sada i Grešnica saznati da sam došao. Bijesan sam zbog toga. Na putu do kuće u žile mi ulazi neka gusta mlohavost. [Barkovic_Podjimo_casak_umrijeti]

(7) Spušta se sumrak. Zamire brzo kasni jesenji dan. Bijesan sam i gorak. Bolje i to nego da me zahvati apatija. Bojim se toga. [Barkovic_Podjimo_casak_umrijeti]

(8) Bijesan sam na sebe što nisam uzeo loptu na kraju i rasteretio Sesara. Ovako smo ga ostavili samog da se bori s cijelim PAF-om, a snage je bilo sve manje. U posljednjim minutama trebao sam pomoći, mudro je zaključio 19-godišnji Planinić dokazavši i tom zgodom da, osim košarkaškog znanja, ima i »glavu«. [Vjesnik online]

(9) Nedužan sam. Nisam prisiljavao tu ženu ni na što protiv njezine volje. Gadim se sam sebi i bijesan sam na sebe zbog toga što sam počinio preljub, rekao je Bryant, a potom se suznih očiju obratio supruzi: (...) [Vjesnik online]

(10) »Ovo je još jedan od podmuklih napada američke antidopinške agencije, koja ugrožava pravo da se moj slučaj promatra pošteno i nepristrano. Kako ću dokazati nevinost kad Agencija svako malo mijenja pravila? **Bijesan sam na ponašanje američke i francuske antidopinške agencije.** Zajedno su pokrenule veliki napad na moja građanska prava...«, obratio se javnosti biciklist preko svoje internetske stranice. [Vjesnik online]

(11) Čovjek sa čekićem: »Pa nisam ja tigar da ljudima iskesim zube. Pa gdje je tu onda istina? Ja sam čovjek, ja dam svakome mira i ne tražim više nego što mi na toj zemlji pripada. Ako ja sebi postavljam ovaj oltar, **nisam ja lud, ja sam bijesan na cijeli svijet,** jer vidim da su me svi htjeli proždrijeti, a ja nisam nikad nikoga htio onemogućiti. [Majer_Zivot_puza]

(12), portugalski izbornik na press-konferenciji je promijenio iskaz: **Vrlo sam bijesan.** Ne volim gubiti niti u igrama s djecom. Bez obzira što smo igrali s osmoricom igrača koji nisu počinjali prva dva dvoboja, istrčala je reprezentacija Portugala i vrlo kvalitetni igrači. No, nedostajalo im je intenziteta - rekao je Brazilac nastavivši: - U prvom smo poluvremenu bili bolji, a u drugoj kao da smo se priključili oproštajnom tulumu Švicaraca. Nismo poštivali elementarne zakonitosti igre. A bez toga smo ništa, nula! [Sportske novosti]

I u primjerima uporabe leksema 'bijesan' uočeni su obrasci identični onima iz primjera leksema 'ljut'. Radi se ponovno o *iskazu* ljutnje. Osoba *iskazuje* svoje trenutno emocionalno stanje, jasno daje do znanja da je 'bijesan' ili 'bijesna' i to emocionalno stanje dodatno potkrepljuje dopunama poput 'na njega', 'na agencije', 'na sebe', 'na cijeli svijet'. Također je nađen i primjer popratnog negativnog osjećanja, 'Bijesan sam i gorak'. Kao i kod primjera leksema 'ljutnje', u interpretaciji primjera uporabe leksema 'bijesan' od izrazite pomoći je bio sam tekst, tj. ko-tekst, koji se ponovno sastoji od opisa situacije koja je osobu dovela do takvog emocionalnog stanja, bilo da je u pitanju druga osoba, više osoba ili sustav ('agencija', regulacija prometa, stanje u radnoj okolini – kazalištu). Ponovno je bitno istaknuti da i osoba koja iskazuje *bijes* može *sama sebi* prouzrokovati takvo negativno emocionalno stanje. Ovo ponovno navodi na interpretaciju da jezično izražavanje *ljutnje* ne dolazi samo od sebe nego

je uvijek potaknuto ili ga je prouzrokovalo nečije ponašanje, neki neugodan događaj, bilo da se on trenutno događa ili je rezultat već postojećeg negativnog iskustva.

Ističu se primjeri (2) i (11) iz Riznice. U primjeru (2), koji pripada žanru novinskog teksta, osoba ističe da ne mrzi drugu osobu nego je *bijesna*, dakle suprotstavlja dvije negativne emocije i ne dovodi ih u međusobnu vezu nego ističe samo svoj *bijes*. Sam ko-tekst i kontekst ove izjave nudi interpretaciju da je osoba ustvari bijesna na sustav koji je dopustio nepravdu. Može se samo pretpostaviti zašto je takav jezični iskaz upotrijebljen i za pretpostaviti je da je bilo bitno naglasiti upravo to visoko pobuđeno negativno emocionalno stanje, koje konkretna druga osoba nije nužno direktno potaknula. Dakle, *iskazani bijes* nije upućen konkretnoj osobi. U primjeru (11), koji pripada književnom žanru, suprotstavljeni su leksemi 'lud' i 'bijesan', odnosno iskaz glasi 'nisam ja lud, ja sam bijesan na cijeli svijet'. Može se pretpostaviti da je ovakav jezični izbor upotrijebljen da se istakne postojanje 'racionalnog' momenta u negativnom emocionalnom stanju. Svijest o doživljenoj nepravdi ne zamagljuje nečije racionalno razmišljanje, nego potiče emocionalnu reakciju, pa tako i popratno jezično izražavanje emocije, u ovom slučaju *ljutnje*.

Zaključno se može reći da je na temelju dostupnih podataka u korpusima hrvatskoga jezika dobiven uvid u neke jezične izraze *ljutnje*. Manjkavost oba korpusa je neujednačenost sinkronijskih podataka o jeziku, dakle građe koja bi snažnije istaknula zadnjih 20-30 godina pisanog stvaralaštva na hrvatskome jeziku. Isto tako, veliki je manjak u hrvatskoj lingvistici nedostatak korpusa govorenog hrvatskog jezika, tako da korpusne podatke koji se tiču ovako slojevite pojavnosti kao što su emocije, treba analizirati oprezno i s mjerom jer se radi o podacima iz pisanog registra, kojim vladaju zakonitosti drukčije od onih koje nalazimo u registru usmene komunikacije.

7.4. Rezultati korpusne analize podataka iz američkog engleskog jezika

U ovome poglavlju slijedi analiza primjera direktnih jezičnih izraza ljutnje u američkom engleskome jeziku. Primjeri su dobiveni iz *Corpus of Contemporary American English*. Iz korpusa američkog engleskoga jezika koji se koristi u ovome radu (u daljnjem tekstu: COCA) analiziraju se primjeri koji se nalaze u FICTION, NEWSPAPERS i MAGAZINES.

7.4.1. Direktni jezični izrazi ljutnje

U ovome poglavlju slijedi analiza primjera direktnih jezičnih izraza ljutnje u američkom engleskome jeziku. Primjeri su dobiveni iz *Corpus of Contemporary American English* (u daljnjem tekstu: COCA), i to iz tekstova u trima registrima: FICTION, NEWSPAPERS i MAGAZINES. Registri su navedeni u zagradama iza svakog primjera.

7.4.1.1. Psovke i vulgarni izrazi

Fuck you! ili Fuck you.

Nađeno je 575 pojava navedenog jezičnog izraza ljutnje. Gotovo dvije trećine rezultata pripada registru književnih tekstova. Nijedan rezultat nije nađen u tekstovima iz novina.

(1) Their fights started in their apartment and included the occasional shattering of glass. Then they carried out into the street, right in front of my bedroom window. They always began the same way, lobbing cheap insults and obscenities at each other: " **Fuck you!** " " You fucking bitch! " " You motherfucker! " "You fucking asshole! " After they'd warmed themselves up the girl would usually fall silent and the boy, whose case I favored, would launch into an unbelievably long monologue. (FICTION)

(2) Coming up next to Garrison, Dillard made an exasperated noise. " Come on, Valentine, nobody's gonna hurt your girlfriends. " # " Who asked you? " Pescatore retorted. " Take a giant step back outta my face. " # " **Fuck you.** " Dillard's thin lips tightened. " I don't understand a word you say in the first place, you crazy Chicago

asshole. " # Partly because he was getting angry and partly to stall Garrison, Pescatore decided to respond as ignorantly as possible. (FICTION)

(3) She leaned forward, lowering her voice, laughter - strangled, humorless laughter - bubbling like madness in her guts. " **Fuck you,** " she said. " You've got a lot of nerve, sitting there in that suit, holier than thou, like you know something about me I don't know myself. **Well fuck you.** " She pushed herself back from the table once again (FICTION)

(4) His chewing grin, his fat shirtfront, my foolishness, my futility-enormous anger flares in my chest, boils up in my throat, booms out of my mouth " **Fuck you!** " I turn away. I tear up the work-sheet pad, all the pages left in it. I fling the pieces down together with the pencil, I litter the " 21 " restaurant, be it only the service entrance, litter it in revenge for I am not quite sure what, and kick the multispeed bicycle on my way back out of the alley. (MAGAZINE)

(5) After three years of this, Martha consistently and forcefully asserted her rights. She divorced him. She hung up on him. She ended a definitive conversation with a "**Fuck you!**" and refused to talk to him. Don might have killed her at this time. (MAGAZINE)

(6) My dad actually lost his license to teach in New York. And then in other towns. He had to go in this ever-expanding radius away from Manhattan to different school systems. He'd get another job, and he'd work really hard teaching passionately, but then the anger would build up and, after two weeks... # "**Fuck you!**" # " YOU'RE FIRED!" # Then another job a little further away and... "**Fuck YOU!**" # " YOU'RE FIRED!" # Then another job and another and this went on for years and years. My father never saw the pattern, never saw the cause and effect between "**Fuck YOU**" and " YOU'RE FIRED. " (MAGAZINE)

(7) "Right," she snorted. She could feel the dry aspirin burning the back of her throat. Her pulse raced. She took another sip of water to calm herself. " Since when do you require my editorial input? " He shrugged. " You're not rational. I knew you

wouldn't be able to talk about this rationally. " " **Fuck you, you self-righteous asshole!** " It felt good to shout even if he only chalked it up as further proof of her irrationality. Score one point for his side. " I'm not doing this to hurt anyone, believe me. " He lowered his voice and took a step closer to her. " God knows, we've all been hurt enough. " (FICTION)

Navedeni primjeri nalaze se u dijalozima između likova u književnim djelima ili pričama u časopisima tj. između stvarnih osoba koje su opisane u člancima iz časopisa. Svi primjeri su, dakle, ili direktan jezični izraz *ljutnje* ili preneseni govor koji prenosi direktan jezični opis *ljutnje*, u ovome slučaju psovku. Primjeri (1) i (6) izrazito su intenzivni, tj. intenzivirani su dodatnim psovka koje si likovi upućuju međusobno. Primjeri iz časopisa obično su donekle ublaženi. Naravno da izbor direktnog jezičnog izraza *ljutnje* prije svega ovisi o samome autoru teksta, bilo književnog bilo publicističkog bilo novinskog, ali nužno je u interakciju uvesti i ulogu urednika, koji ne mora uvijek prihvatiti navedene jezične izraze. Pitanje uredničke politike opća je točka novina i časopisa, pri čemu urednik traži finu ravnotežu između politike časopisa/novina, autorske samostalnosti i čitatelja, tj. razine do koje smije ići da čitatelja informira, a ne uvrijedi. Treba razlučiti je li psovka ili neki drugi vulgarni izraz uistinu bitan za tekst, za razumijevanje situacije koju tekst želi predočiti, koliko je takvo izražavanje više ili manje tipično za autora teksta, ali i za časopis/novine koje taj tekst trebaju objaviti.

Go fuck yourself

Pregledavanjem korpusa dobiveno je 58 rezultata, i to dominantno iz fikcije. Tri su primjera iz časopisa i nema nijednog primjera u novinama. Samo je jedan primjer iz časopisa u kojem "Go fuck yourself" je nekome i direktno upućen, a korišten je u kratkoj priči u jednom časopisu o glazbi:

(7) Darryl... **go fuck yourself.** ' Back off man. I'm a scientist.' (*magazine*)

Od 55 rezultata koji se nalaze u tekstovima iz raznovrsne fikcije, 51 rezultat odnosi se na one kontekste u kojima je „Go fuck yourself“ upućen direktno određenoj osobi, bilo kao „Go fuck yourself“ ili kao tek donekle 'manje' direktni „why don't you please go fuck yourself“.

Indirektnost se vrlo često koristi kao primjer razine formalnosti konteksta i uljudnosti govornika, ali navedeni primjer je, kao što je rečeno, tek donekle ‘ublaženi’ direktni izraz, pri čemu ‘ublažavanje’ nipošto ne znači da govornik ne želi povrijediti sugovornika, odnosno osobu kojoj ovu psovku upućuje.

(1) " I already spoke with your girlfriend." Perchik says. " Now I'd like to speak with you." " Why don't you **go fuck yourself**." Manny says.

(2) What are you going to do when she comes to San Diego to visit? It's time you moved into big-boy housing." # " **Go fuck yourself**." Dan said. genuinely pissed. Apparently Izzy had trod on a hot button. Interesting.

(3) He could see a worn-out. green. felt-lined slipper heading toward him at lightning-speed. # " They're British!" # " **Go fuck yourself!** All of you! You and your shitty snot-nosed kids! You hear me? I'm sleeping! I have a headache and I want to sleep!"

(4) You finish the job or **go fuck yourself**. You finish dropping that tree you fuck. Don't talk to me until you're finished with it.

(5) No. I'll tell you what. you **go fuck yourself** you fucking pig. You send anyone near this building and I'll kill the first person I lay my hands on.

(6) JACK: You don't know. You don't know anything. **Go fuck yourself!** CLYDE: Jack... don't be like this. man.

asshole

U COCA-i je nađeno 1688 pojavnica leksema ‘asshole’. Od toga se tri pojavnice nalaze u novinskim tekstovima, 152 u različitim časopisima, a 1533 u različitim tekstovima u žanru fikcije. Ne može se reći da rezultat nije očekivan. Naime ovakvu ‘intenzivnu’ riječ teško je očekivati u novinskim tekstovima, koji imaju vrlo jasne i stabilne uzuse i ovakve se riječi eventualno mogu naći u primjerima prenesenog govora, kao što je i ovdje slučaj u dva primjera:

(1) If George W. Bush ever made a mistake. besides allowing a microphone to pick him up calling a New York Times reporter an asshole. you won't read it here.

(2) He was caught on a microphone calling a newspaper reporter a " major league asshole.

Ipak, nijedan od ova dva primjera ne može se jasno nazvati primjerima direktnog jezičnog izraza *ljutnje*, upravo zato što su preneseni i što pritom nemaju ni direktan citat niti je jasan kontekst u kojem je jedan govornik nazvao neku osobu 'asshole'.

S druge strane, 1533 pojavnice 'asshole' u tekstovima u žanru fikcije pokazuju na drukčija obilježja stvaranja teksta i korištenja jezika, pri čemu je autorska sloboda također drukčije 'zadana' u odnosu na novinske tekstove. Korištenje psovki i vulgarnih riječi doprinosi karakterizaciji lika, jasnijem opisu razgovora i jasnijoj slici samog konteksta komunikacije.

(1) He looked at me. # -- Yeah. you're the asshole alright. # I held up a hand.

(2) Get your fucking hands off me. asshole." Then she launched a halfhearted punch at my balls.

(3) Why are you being so horrible? I just lost my husband. you asshole!" " Honey -" " Don't call me that!"

(4) What the fuck?" the brunette says. her face tightening " You asshole!" the other one yells. Chris moves away from the car.

(5) " You bastard. You selfish asshole. I'll tell. I'll tell the principal."

(6) You fucking asshole!! I'm in the middle of a fucking murder investigation!!

(7) Give me that. you asshole." she says. She grabs the joint and throws it over her shoulder

(8) " Get that asshole away from me. or I'm going to hurt him."

(9) That fucking asshole! # Kenny drops the phone and begins crying in his arms.

(10) Logan's out of town for the weekend. He went to Durham. Asshole! I'm so pissed at him.

Primjer (5) pokazuje niz od dva vulgarna izraza zaredom, i 'bastard' i 'asshole'. Ovakvo dvostruko jasno direktno izražavanje pokazuje izrazito intenzivnu negativnu emociju u datome trenutku, trenutnu izrazito intenzivnu *ljutnju* zbog nečijeg čina i popratnu prijetnju. Prijetnja pritom nije direktna prijetnja fizičkom ugrozom, ali je u svakom slučaju jasna prijetnja jer može imati negativne posljedice za onoga kome je upućena („I'll tell the principal.“)

Primjer (10) je primjer u kojem osoba kojoj je vulgarni izraz upućen nije prisutna u datom komunikacijskom momentu, ali je iz konteksta, u ovom slučaju tekstne okoline, jasna intenzivna emocija *ljutnje* koju govornik jasno direktno izražava koristeći se i vulgarnim izrazom 'asshole' i vulgarnim izrazom *ljutnje* u prvom licu jednine („I'm so pissed at him“).

prick

I s rezultatima za 'prick' donekle je slična situacija kao i s 'asshole'. Dominantni žanr u kojem su pronađeni primjeri jest fikcija, s time da u ovome slučaju nema nijedan primjer u novinskim tekstovima. U časopisima je nađeno 11 primjera, od kojih se tek dva mogu istaknuti kao primjeri intenzivne emocije *ljutnje* koja je jezično direktno izražena prema drugoj ili trećoj osobi:

- (1) " You selfish prick.“ # " That's all you ever wanted from me.“
- (2) A cabbie's cutting me off, so I kick in his fender. Then the prick flips me the bird.

7.4.1.2. Prijetnje

I'll kill you!

Nađeno je 250 pojavnica navedenog jezičnog izraza *ljutnje*. Od toga 199 pojavnica pripada registru književnih tekstova.

- (1)If you try to give orders to anybody again. I'll kill you. Do you understand me?
(FICTION)
- (2)And then I'll kill you after your dead. That's how much I'll kill you. (FICTION)
- (3)Say that again. „ he snarled in my face. „ and I'll kill you!“ So I grinned and said it again. (FICTION)

(4)The husband slammed the knife into the table and roared. # „ I’ll kill you!“ # (FICTION)

(5)Grief and rage contended in him. „ I’ll kill you for this.“ he said to Carbonell (FICTION)

(6)and „ I’ve got a gun and I ‘ll kill you.“ The woman was beaten on the face. police said (FICTION)

(7)„ You’re so smart. you fuck! You fuck! I ‘ll kill you all. you fuckers! (FICTION)

Navedene primjere može se tumačiti kao prijetnje izražene u *ljutnji*, kao gotovo fizička reakcija na ugroženost koju osoba osjeća u datoj situaciji, neovisno radi li se o čistoj fizičkoj ugroženosti ili ne. Situacija u kojoj se osoba osjeća napadnuto, ugroženo, pa makar samo riječima koje joj druga strana upućuje dovoljna je da se izgradi snažna tenzija i da reakcija bude intenzivna. Osobe u takvoj situaciji se mogu, ali i ne moraju poznavati tj, osoba koja se osjeća ugroženo može i ne mora znati cjelokupni *kontekst*, ne mora postojati prethodno iskustvo komunikacije. Ovakve rečenice mogu se izgovoriti i poznatim i bliskim osobama ukoliko njihove riječi ili djela predstavljaju prijetnju.

U primjerima (1) i (2) prijetnja je dodatno naglašena (*Do you understand me?*) i (*That’s how much I’ll kill you.*) Dakako da navedeno ne znači da će se prijetnja ujedno i ostvariti, u trenutku izgovaranja ili kasnije nego je često tek indikator siline *ljutnje* koju je izazvala situacija.

Primjer (5) izvrstan je primjer koji pokazuje kako je *ljutnja* često popraćena, tj. postoji zajedno s nekom drugom negativnom emocijom ili je snažna reakcija na postojeće *negativne emocije* (grief and rage).

Primjer (6) je prepoznatljiv primjer prenesenog govora u novinskom izvještaju, u ovom slučaju o razbojstvu, pri čemu izgovorena prijetnja ima snažnu težinu i vrlo je izgledno da se mogže oostvariti ukoliko ugrožena osoba ne poslušá razbojnika. Ovakve se prijetnje mogu tumačiti dvojako jer razbojnik je može izgovoriti odmah, čim nasrne na drugu osobu, ali može je izgovoriti i naknadno, tek nakon što žrtva ne poslušá njegov zahtjev i prijetnjom želi izvršiti pritisak.U ovome izvještaju očito je da je žena bila fizički napadnuta nakon izgovorene prijetnje, srećom bez smrtnih posljedica.

I'll kill them!

Nađeno je 13 pojava navedenog jezičnog izraza *ljutnje*, od toga tri pripadaju primjerima iz časopisa.

(1)The rifle jerks back. hitting me hard against my ribs. „ **I'll kill them!** I'll kill them! I scream.“

(2)half wolf. Dad. Half Mackenzie. half malamute. „ „ **I'll kill them.** Marty. I swear. his father says in a soft way

(3)the stupid car gets caught. Take it out of my salary and **I'll kill them.**“ He backhanded the tree trunk with his bare hand

(4)in that hall. tell them I'm a killer here. and **I'll kill them...** #. Shut them up!'

I'll kill her!

Nađeno je 19 pojava navedenog jezičnog izraza *ljutnje*, od čega je tek jedan primjer nađen u časopisu. Ostali primjeri pripadaju književnim tekstovima.

(1)Edgar shouted at me. „ She took her to that flake. **I'll kill her.**“ „ Don't say that.“ I said. (MAGAZINE)

(2)knows it's me. Who's been getting at my things! **I'll kill her!** # No. I mustn't lose my temper like this. (FICTION)

(3)she knows she can only push me so far. Any further and **I'll kill her.** „ Her pupils were dilated. My godmother had shocked me once by (FICTION)

I'll kill him!

Nađena je 51 pojava navedenog jezičnog izraza *ljutnje*, od čega ih se 47 nalaze u primjerima iz književnih tekstova.

(1)he needed other women if he had Rosario. We said. „ **I'll kill him.** the hijo de puta.“ We thought of means: knives. pistols

(2)children! Never mind. I'll put up with the mistress and **I'll kill him.**“ # „ Even so. beat him up a little first!

(3)Grunhard. Kansas City Chiefs:“ Infatuated with the game. But **I'll kill him** if he says to me. „

(4)„ If he gives you a hard time about me. tell him **I'll kill him.** too. He understands that sort of threat.“

U navedenim primjerima ne radi se o direktnom jezičnom izrazu *ljutnje* utoliko što prijetnja nije upućena u dijalogu s osobom ili osobama na koje se govornik ljuti. Ovi bi izrazi mogli biti protumačeni kao direktni jezični izrazi *ljutnje*, ali i kao opisni izrazi *ljutnje* jer se ne izgovaraju u datoj situaciji nego su opis onoga što osoba osjeća prema onima koji su je na neki način, riječima ili djelom, ugrozili. Dapače, mogu se protumačiti i kao opis moguće situacije, situacije koja će se tek dogoditi, ali očito već postoji određena negativna emocija ili nekoliko njih, *ljutnja* ili *ljutnja* i razočaranje, *ljutnja* i tuga i slično. Osoba možda iskazuje da se ne želi postaviti tako da se prijete, da snažno odreagira, ali najavljuje mogućnost da suzdržano ponašanje i suzdržano jezično izražavanje jednostavno neće biti moguće u toj mogućoj situaciji.

I hate you!

Nađeno je 285 pojava navedenog jezičnog izraza *ljutnje*, od čega samo 43 se nalaze u tekstovima iz časopisa i novina.

(1) Even kosher salt can't squeeze out all the blood. # **I hate you.** Daddy. **I hate him.** Bubbie. # Miss Sensitive. do

(2) „ You're not Papa and you never will be. and **I hate you!**“ They were both in tears. as Ben finally decided to step

(3)my pet. I will be watching every move you make. „„, **I hate you!**“ Scarlett shouted at the closing door. When she card a key

(4) When the boy met his new mother he said. „ **I hate you**“ with an expletive included. The mother ignored the statement. and later

(5)it wasn't his birthday. On the cake were the words. „ **I hate you.**“ The family delighted in the fact that the boy could now „

I hate them!

Nađena su 82 primjera navedenog jezičnog izraza *ljutnje*, od čega 26 pripada tekstovima iz časopisa i novina.

(1)„ I'll not try again. As **I hate them!** „ # Saved from responding by his hacking cough. through blearing eyes

(2)came out -- there was a nasty hue and cry -- Quint. how **I hate them** all! -they are the enemy. and they are so many!

(3)and then it'll all be over. „ I have bad dreams. **I hate them** so much that I try not to sleep. and then I get tired

I hate him!

Nađeno je 114 pojavnica nvedenog jezičnog izraza *ljutnje*, od čega ih je 27 nađeno u primjerima novina i časopisa.

(1)like a child longing for something that's just out of reach. **I hate him** for what he has done to her.

(2)everything. „ Knee said. „ and he don't know nothin. **I hate him!**“ „ Daddy. what did Culphert do

(3) No he isn't. Truly. ,, ,, **I hate him.**“ P4 3 1 ,, Oh. you mustn't.

(4) exactly how old Slater was. ,, Now. ,, Pesci jokes. ,, **I hate him.**

I hate her!

Nađeno je 65 pojava navedenog jezičnog izraza *ljutnje*, od čega tek 9 se nalazi u primjerima iz časopisa i novina.

(1) „What?“ ,, Sara.“ Michelle clarified. ,, Sometimes **I hate her.**“ That's it? I thought. with great relief.

(2) that. Sometimes. I really. really hate her. ,, ,, Sometimes **I hate her** too. ,, I said. Michelle's arms reached around my waist

(3) her about her boyfriend. Tell her you like her hair. ,, ,, **I hate her.** ,, ,, Diana... ,, ,, I'll do the boyfriend.

(4) who's old and arthritic now. But I worked for her. so **I hate her.** ,, # Eigild helps me in my garden and tells about the time

U ovim primjerima *ljutnja* nije direktno usmjerena prema osobi koja je govornika navela na takvo izražavanje, ali opisuje snažnu reakciju, ne samo iskazivanjem činjenice npr. „he/they made me angry“ nego opisom popratnog snažnog negativnog osjećaja, u ovom slučaju mržnje.

Ovo je još jedan primjer koji ide u prilog već opisanoj klasifikaciji emocija koja emocije ne gleda kao zasebne pojave nego kao kontinuum u kojem je moguće istovremeno supostojanje više emocija određenog spektra bilo pozitivnog bilo negativnog. *Ljutnja* je pritom najčešće vrlo snažna, trenutna reakcija na već postojeću negativnu dinamiku odnosa između dviju ili više osoba ili na trenutnu situaciju koja je dovela do jezične reakcije kojom je govornik iskazao *ljutnju*.

Kao što je već spomenuto u analizi prijetnji kao jezičnog izražavanja *ljutnje* u hrvatskome jeziku (poglavlje 7.3.1.2), i u američkom engleskome ne može se jasno razgraničiti određene pojavnice u pretraživanje kao jasne primjere upravo emocije *ljutnje* u odnosu na moguće druge negativne emocije. Ukoliko kontekstualna okolina samog teksta iskaza pruža dovoljno podataka, onda se može tvrditi da se uistinu radilo o situaciji u kojoj je *ljutnja* bila dominantna emocija koja je izražena verbalno agresivnim činom prijetnje. Ali, ako primjeri jasno pokazuju verbalnu agresiju, ali ne i jasnu emociju, naravno da je jednostavnije i jasnije prijetnju interpretirati kao jezično izražavanje spleta negativnih emocija koje su osobu dovele do toga da 'riječima' izrazi namjeru da ugrozi drugoga.

7.4.2. Leksemi *ljutnje* u američkom engleskome

Kao i u poglavlju o leksemima *ljutnje* u hrvatskome, i u ovome potpoglavlju radi se o primjerima aproksimacije direktnog jezičnog izražavanja *ljutnje*. Svi primjeri koji će se analizirati primjeri su direktnog izražavanja *ljutnje* u prvom licu jednine. Govornik sam procjenjuje emociju koju osjeća i kontekst u kojem će *direktno jezično izraziti* svoju *ljutnju*.

Prije samog pregleda primjera navodi se rječnička natuknica '**angry**' u engleskome³²:

: filled with **anger**³³ : having a strong feeling of being **upset** or **annoyed**

: showing **anger**

: seeming to show **anger** : **threatening** or **menacing**

ili detaljnije:

1: feeling or showing **anger**

2 *a* : indicative of or proceeding from **anger** <*angry* words>

b : seeming to show **anger** or to **threaten** in an **angry** manner <an *angry* sky>

3 : painfully inflamed <an *angry* rash>

---

³² Prema online izdanju rječnika Merriam Webster. Pristup: listopad 2014.

³³ 'Anger', 'angry', 'upset', 'annoyed', 'threatening' i 'menacing' u rječničkoj natuknici masnim slovima istaknula M. Grubišić.

Sva navedena značenja usko su povezana s *ljutnjom*, a također se ističu i *uzrujanost* i *iziritiranost*, kao i povezanost *ljutnje* i *prijetećeg ponašanja*, što ponovno pokazuje postojanje su-odnosa negativnih emocija.

'angry'

Nađeno je 140 pojavnica pridjeva 'angry' u primjeru „I'm angry“.

(1) I, on the other hand, am a person with excellent social skills, a gifted conversationalist, a person used to lighthearted banter. A person who occasionally used to smile before rage and disappointment took up permanent residence, lagging in the pit of my stomach like an indigestible meal. I 'm angry, and who wouldn't be? I'm forced to be here because the woman who screwed my husband is now trying to steal my restaurant. (FICTION)

(2) You pay more, " he says. # " We agreed on \$5, Tuan. " # " I take you good places, you pay more. " He stares at me. " You like garden? My mother like garden. My father... " The rest of his thought is lost in the din of Saigon traffic. I feel petty not handing him money that will do more for him than it will for me, but I felt played, and suddenly I 'm angry. I glare back at him. A car horn blasts. I'm ashamed of my rage; it drops and I feel the hurt beneath it. I look away. His eyes fall to the pavement. We're silent. I glance back at him. His gaze is unfocused now, off in the middle distance. I know his sense of drifting. I feel for his loss. (MAGAZINE)

(3) " I never overcame it. It started a life of drug use and culminated in my current situation, " Burzee said by telephone from the Rifle Correctional Center in western Colorado. " No one has ever believed me. I 'm angry that he took advantage of me the way he did. This closes a big chapter in my life, and hopefully people will know now that they should have believed what I was saying all that time ago. " (NEWSPAPER)

(4) Dr. Sariskal's eyes narrowed to grim seriousness. " I 'm angry enough right now to pilot a starship down their throats myself, if I thought it would woe. I have seen

nothing in my analysis to suggest we should show them any mercy at all. "
(FICTION)

(5) It just rips my heart out, " Patti Cannon said. "I should be thankful he's alive, but I'm still at the point where I 'm angry this happened to him." # Her heart sinks when she has to leave her son at the end of the day, but she has 11-year-old daughter Kelsey to look after. # He asks her not to go. (NEWSPAPER)

(6) It breaks my heart, and I 'm angry - I 'm angry at myself, I 'm angry at HUD, I 'm angry at Gregg, I 'm angry at the city for not stepping up and every single person who lives in every district who's never been to the housing (developments)." Newsom said. "I 'm angry at all of us." (NEWSPAPER)

(7) "At first, I lost a lot of sleep. Now I am numb. I 'm angry, I'm disappointed. And I'm in disbelief. It feels like they are still protecting their own." (NEWSPAPER)

(8) There are a lot of African Americans here who are afraid to complain; me, I just can't keep quiet about it," she says. "I 'm angry about being denied opportunity, and I feel that it's because of my race. They're wasting a chance to really use my talents. I have many good things to bring to the table." (MAGAZINE)

(9) Now I 'm angry and frustrated. Nancy was one of the world's best, a person who spent her life going from one hellhole to another to help people. From verifying Serb body counts and trying to make sure dialysis supplies continued to get into Bosnia to setting up hospitals in refugee camps in Zaire and Chechnya, she was always doing the real dirty work no one else was willing to do. Who could profit by her death and those of the other five ICRC workers? (NEWSPAPER)

(10) There's probably residual silicone in my body. I 'm angry, something terrible. For me to go through all this, to survive the cancer and then come out with this -- I 'm angry and bitter. It's one nightmare after another. (MAGAZINE)

(11) Clearly, the trauma has been increased by the fact that this was not an attack by foreigners, but by Americans so twisted and alienated they perceive everyone in government as their enemy - even little children in a day-care center in a federal office building. # " It might have been easier, " said an Ada, Okla., man, " had they not been Americans. I would just have been angry. **Now I 'm angry and ashamed.** " (NEWSPAPER)

(12) I'm one of those " furloughed " federal employees. I'm hurt, **I 'm angry...** and I'm worried. My fellow workers and I have suffered insults from the right, indifference from the left, and relentless uncertainty whether our jobs, or even our agencies, will survive this year, or the next. (NEWSPAPER)

(13) " You're not protecting me, Rodney. I didn't go to college for six years to slap Band-Aids on clients and push paper from one box to another. I'm a professional social worker trained to help people -- but I can't help anyone when my caseload is this large. **I 'm angry, frustrated, and discouraged.** " (FICTION)

(14) Ms. McDonald decided that she would recommend that Montel, who had already violated his probation by being caught with a loaded gun, be sent to a juvenile detention center. Near Doubling of Numbers # " Of course now **I 'm angry and upset,** " Ms. McDonald said. "I guess I'm most upset about the guardian -- she should know better. " (NEWSPAPER)

(15) I've been afraid, sad and resigned. **Today I 'm angry,** " Gerard says. " I'm half a world away but I want to go and scoop my sister up and take her out. I'm helpless. Completely helpless. " (NEWSPAPER)

Nađeno je 14 pojavnica primjera „I.m so angry“.

(1) " Yes. yes. yes. I'm very angry. **I'm so angry** I don't know what I might do. " (fiction)

(2) of me. " I hug him tightly. not sure why **I'm so angry.** " Don't you ever run away again! " I shake him. (fiction)

(3) okay for now. Alice and Scott are being great. And **I'm so angry** I have lots of creative energy. But I'd like to see you. (*fiction*)

(4) hallucinating again. " Kate! Kate! You're doomed! **I'm so angry** now! " She went down hard in a mesh of honeysuckle and pointy rocks (*fiction*)

(5) do I think it should matter to anyone. That's why **I'm so angry** about the way they're treating Romney. (*magazine*)

(6) she smirks and says it was a slip of the tongue. **I'm so angry** that I want to sever my pseudo-relationship with her. (*magazine*)

(7) other kids is what keeps Juanna Graham going: " Some days **I'm so angry**. I can't get out of bed. " she says. (*magazine*)

(8) liquefied olives at Minibar. And other times. like anyone. **I'm so angry** and hungry at the end of a workday (a combination I call " hangry) (*newspaper*)

(9) did not take furloughs like the rest of the state employees. **I'm so angry** I can't see straight. Never mind the ridiculous excuse of being " confused" (*newspaper*)

(10) of sudden cardiac arrest caused by Seroquel. # " Right now. **I'm so angry**. and I believe someone needs to be held accountable. " said Julie Oligschlaeger (*newspaper*)

(11) " # Apart from a sober. emotional coda (" **I'm so angry** -- my parents worked too hard for me to inherit this "). (*newspaper*)

(12) what I'll do if I see someone treat someone bad. **I'm so angry**. " Clark said. " (*newspaper*)

(13) She sometimes hit and kicked her cats and dog. " **I'm so angry** I don't know what to do. „(newspaper)

(14) lost \$ 45.000 of their \$ 70.000 in equity. # " **I'm so angry** about this. " Switzer said. " We've been screwed. (newspaper)

Oba primjera, i '**I'm angry**' i '**I'm so angry**', aproksimacije su direktnog jezičnog izražavanja *ljutnje*. Govornik u datom trenutku osjeća određenu emociju i 'pregovara' i 'procjenjuje' više od jedne razine u komunikaciji, od konteksta događaja koji je potaknuo *ljutnju* do konteksta u kojem želi direktno jezično izraziti *ljutnju*, načina na koji će jezično direktno izraziti *ljutnju*, i pred kime će to učiniti. '**I'm angry**' i '**I'm so angry**' vrlo jasno *izražavaju* osjećanje s kojim se govornik pokušava 'nositi' u trenutnoj komunikacijskoj situaciji.

Ono što je zanimljivo kod ovakvih primjera leksema *ljutnje*, i u hrvatskome i u američkome engleskome, jest to što se oni mogu odnositi i na emocionalno stanje *ljutnje* koje već dulje traje i na emocionalno stanje *ljutnje* koje je recentno prouzročeno. Rečenica poput „No one has ever believed me, **I'm angry** that he took advantage of me the way he did. (NEWSPAPER)“ ne samo da opisuje dugotrajno i intenzivno negativno emocionalno stanje govornika nego ga on upravo istovremeno i direktno izražava korištenjem leksema '**angry**' u prvom licu jednine. Emociju *ljutnje* ne osjeća nitko drugi nego on sam, govornik koji tu emociju upravo izražava i odabrao je izraziti je na ovaj način, da upravo jasno izrazi da je '**angry**' iz navedenog razloga – govornik ne koristi ni uvredu ni prijetnju prema trećoj osobi nego upravo najjasniji mogući *iskaz* svog emocionalnog stanja, '**I'm angry**'.

Također je primjetno i popratno izravno 'objašnjavanje' *ljutnje*, tj. navedeni primjeri pokazuju da se '**I'm (so) angry**' često dopunjuje obrazloženjem zašto *ljutnja*, odakle *ljutnja*, što je *ljutnju* potaknulo ili prouzrokovalo i koji je intenzitet te *ljutnje*, primjerice:

„I feel petty for not handing him money that will do more for him than it will for me, but I felt played, and suddenly **I'm angry**.“,

„**I'm angry** that he took advantage of me the way he did.“,

„**I'm angry** at myself. **I'm angry** at HUD, **I'm angry** at Gregg, **I'm angry** at the city for not stepping up and every single person who lives in this district who's never been to the housing developments“,

- „**I'm angry** about being denied opportunity“,
- „**I'm so angry** I don't know what I might do.“,
- „**I'm so angry** that I want to sever my pseudo-relationship with her.“,
- „**I'm so angry** I can't see straight.“.

Jasni iskazi '**I'm angry**' dolaze i u sprezi s drugim negativnim emocijama, tj. iskazi sadrže i druge negativne emocije tako što dopunjuju iskaz „I'm angry“ na sljedeći način:

- „Now I'm **numb**, I'm **angry**, I'm **dissapointed**. And I'm **in disbelief**.“
- „Now I'm **angry and frustrated**“,
- „I'm **angry and bitter**“,
- „Now I'm **angry and ashamed**“,
- „I'm **hurt**, I'm **angry**, and I'm **worried**“,
- „I'm **angry, frustrated**, and **discouraged**“,
- „I'm **angry and upset**“

'**Ljut**', '**angry**' i '**mad**' vrlo jasno pokrivaju slojeve intenzivnih negativnih emocija i govornici ih očito koriste kako bi *dali najjasniji mogući iskaz* svojeg osjećanja, bilo da je ono trenutno ili da traje već kraće ili dulje vrijeme.

Slijede primjeri korištenja leksema '**mad**' u američkom engleskome.

'I'm mad', 'I am mad', 'I'm mad at', 'I am mad at', 'mad as (...), mad and <pridjev>

(1) I'm # anxious -- who wouldn't be? -- but I can't let myself worry about how # what I'm doing might affect my mom and aunt. I love them both, but # **I'm mad at them** and afraid of what they'll think of me too -- and just like # that, I know I'll always call May my auntie and Pearl my mom. Otherwise # I'll be more confused than I already am.

(2) So let me just put it all out on the table. Yes, I'm a public enemy. Yes, I'm an ex-con. Yes, **I'm mad, bad, and dangerous** to link to. But my life wasn't always like this. Back in the good old days, when the world was still solid and not all termite-eaten like this, I used to be a well-to-do, well-respected guy. Let me explain what

went on in prison, because you're probably pretty worried about that part. First, I was a nonviolent offender. That's important. Second, I turned myself in to face " justice.

(3) On the subject of things I hate: I hate when she brings Matthew, and I hate when she leaves him at home. When he's here, **I'm mad** because her baby's alive. When she doesn't bring him, **I'm angry** because she doesn't think I can handle seeing a mother with her child.

(4) About nine months ago, he said, " I think we need to go on a diet and lose some weight. " We? Anyway, I took it as a hint that he thinks I'm fat. I've lost 45 pounds. He has gained five pounds. I love him no matter what, but **I'm mad** that he has done nothing. It was his idea. When I suggest he get active with me, something always comes up to stop him.

(5) Former San Jose resident Maren Seidler, winner of the women's shot put at the '80 trials, shed tears as she remarked after winning her event, " I love my sport but it saddens me to see the b.s. going on. **I'm mad** at those bastards who control us. I heard one official say the Olympics are the last place where there is honor. They have no right to talk about honor. They don't know what it means. "

(6) Scene 9 Narrator 2: I came home and found my mother in the kitchen. She was angrily mashing potatoes. Chris: I wasn't trying to upset you. Mom. Narrator 1: Mom mashed the potatoes even harder. Mom: **I'm not mad at you. I'm mad at myself**. What was wrong with the way I was teaching you? Chris: I don't know. It's not important. Mom: It was important to you. Chris: I'm sorry. I really do appreciate your help. It's not like math is the only thing you've taught me, anyway. I've learned a lot from you. Mom: I just wanted to be able to help you. So how's it going? Chris: Better.

(7) Two weeks earlier, he had taken a meditative leave from his church, but he promised to meet soon to announce his position. # The time had come. # He showered. Got dressed. Looking into the mirror, he realized, " You going to come out tonight. This is it. You got to go, " he said. # He went. He offered his resignation.

He came out. # A deacon came up to Reynolds after the meeting. " Pastor, I always knew you were gay, but **I'm mad as hell** you would tell us, " Reynolds recalled him saying. # He wanted to remain at Emmanuel till year's end, helping his congregation navigate the roiled waters. # Emmanuel decided otherwise. # Two weeks later, a vote was held. Should Reynolds stay until the end of the year, or go? # Go.

(9) He handed her a thermal cup. " Hot coffee. I figured you could use the caffeine. " She nodded and took a sip. " Actually, I could use a stiff drink. " " I'd never offer you alcohol at the scene of an accident. You can never tell when the police might try to breathalyze you. " He sat down beside her and tucked the blanket closer around her. " Okay, Megan? " " No, **I'm mad as hell**. " She grimaced. " I couldn't even get the license number. I think it was a blue Ford pickup but I'm not sure. The only thing I'm certain about is that he's nutty as a fruitcake and should be taken off the road. He scared me, dammit. When I was sitting pinned in that SUV and he was coming down the embankment, I felt like I was being stalked by Freddy from Elm Street. " She shrugged. "

(10) I won't give up my fight against a rule limiting tee heights. **I'm mad as hell, and I'm frustrated**. The cause of my anguish is the absurd decision made by the USGA two years ago to limit the length of a tee to four inches. The rule change forced me to stop using my homemade extra-high tee, thus robbing me of my golf game -- the most important thing in my life after my family.

(11) Mattie White claims a rogue cop accused her kids of crimes they didn't commit Photograph " **I'm mad at the system**, " says White, two of whose children are still serving time on drug charges stemming from a 1999 dragnet. Photograph Nearly 10 percent of Tulia's black population of 427 was arrested in the raid. // Mattie White never planned on becoming an activist.

(12) Even though, in the back of my mind, that was the first time I smelled bullshit. But I liked him so much I wanted to make it work. I think I've got a lot of anger at myself for putting up with the shit so long. I felt unloving, abusive..., not physically, not like my mom went through but abusive in other ways, and **I'm mad at myself**

for having put myself in that position. It was my first dealing with a quote-unquote playa.' I found out later on he was with other girls, and never really giving as much as I did. It showed me the real sleazy, dog side of how guys can be.

(13) I have this reminder in my belly. The women have babies there and I have a voice, my talkative companion. # I've been bad and now **I'm mad, sick and tired.** The drink has got me fired right up.

(14) Robert Fangman, 33, was a flight attendant. He joined United in January after working for Verizon. Debbie Fangman said her brother loved his new job and had anticipated a long career in the air. He enjoyed dancing, gourmet meals, red wine, pinball and surfing the Internet. "**I'm mad** because Bobby was so loving and compassionate and caring, and he should still be in this world," she told the The News

(15) " You know what I mean. The bishop said you can't belong to that. " " Hah, " Nadine laughed and shrugged. " Nadine, the bishop is the law. You have to obey him. " " I do? " "Did you come home just to stir things up? " " I always come to see you when schools out, and if things get stirred up while I'm here then so be it. " " Oh, good heavens. You've been here two minutes and already **I'm mad.** " " Ma, go make us some tea and cut some of that bread. " Nadine picked up her suitcase and carried it to the guest bedroom.

(16) **I'm mad.** I'm steamed. The family described by Martha Ezzard in her column " Real victims of a set-aside squeeze " is the kind of family that made America great. But because they're not blind, they lose their business and their house, and their son has to leave college to come home and help pay the bills.

(17) he gut feeling of most Americans who read or heard about the report likely was summed up by Joanne Boettcher, 66, of East Lansing, Mich. " I'm having a real problem with the morality part of this, " the Clinton supporter said. " You just don't do that. " # Irene Ochoa, 73, of Yoakum, Texas, blamed Clinton for forcing the

tawdry tale on the public. " **I'm mad at him** because of all the dirty stuff, " she said.
" It shouldn't be in the newspapers or on the Web.

(18) LEFTY # I ain't mad at him. **I'm mad at his stupidity.**

(19) During a second visit, the priest asked Jane about her husband's sickness. " I told him Frank had AIDS, " she said. " The priest never came again. And the church wants to know why **I'm mad and pissed off?** # " They weren't there for me.... I can't believe a man of the cloth turned his back on me like he did. " # But her family didn't. They were her support network, her strength.

(20) " I feel terrible, " middle linebacker Al Smith said. " " I don't know if I can handle it. **I'm mad** that we lost the game, and I'm baffled at the way we lost. I just don't know what to say at a time like this.

(21)" What I've tried to do with Christian is say,' OK, you can do this two ways: You can decide you're right and something is wrong with the people who don't like you, or you can say,' What can I do to make these people like me better?' " # " Sometimes, he still comes to the bench and says things, and I'll say,' Are you talking to me, or are you mad at yourself?' and he'll say,' **I'm mad at myself.**' "

(22) All the sociological studies, exemplary lives and successes have made no real imprint in the fight against racial fear and ignorance. Perhaps a childhood friend's comment, to the effect that Earth is a prison planet and we come here to serve our sentence, is accurate. # I would love to complete my life without this rage-anger-
insanity- mania-passion. **I'm mad as hell** and I don't want to take it any longer!

(23) " I told you to keep me between you and him. " " Now you're mad at me, too! " wept Penelope. " I thought we were friends. " " We are friends, " said the Mouse. " That's why **I'm mad at you.** You might have been killed because you didn't obey me. " " But your knife wouldn't have hurt him, " protested the little girl. " Hurt him? It killed him.

(24) Sorry. I had no idea you were this unfriendly toward me. # - Shit. # - Jim. Sit. **I am mad.** Maybe I didn't know how much. I haven't said any of this to anyone else you know? I think I'm boiling over. # - I had no, you know, idea. I - # - How could you not - really? Sit. How could you just put that out there and not? You think people don't know too much about me now, about my personal life? And think of me as an adulterous little tramp?

(25) I saw Sarah Dozier, and she was screaming on television. She said, ' **I am mad as hell....** They killed my 92-year-old aunt,' " Hutchins said. "

(26) Property after property is neglected and bringing down the neighborhood. As a Realtor, I have a selfish motive. If I can not sell the property, I do not get paid. As a homeowner, I am mad because the house next door has been vacant for 15 months because of foreclosure. # This issue is crying out for legislation. Banks and other mortgage holders (including HUD) should not be allowed to abandon and neglect properties that they legally own.

(27) This pot pie missed that definition by a mile; not even close. The cheddar cornbread crust was like eating sawdust. If it wasn't for some gristle, there wouldn't have been any chicken at all. Vegetables? A few niblets of corn and a chip or two of green bell pepper. And the white sauce that was supposedly holding all of this together was a swamp of tasteless gook. Yeah, **I am mad.** Surely somebody must know how awful this dish is.

(28) Maria sighed -- my hair, my curls, my beauty... All is lost... Jesus, Mary, pardon me! God almighty, give me strength. I am lost... I am mad... People, hasten. My hair... My hair falls... Merciful hearts, save me... # As her hair was shorn she felt boundless pain. Tears of rage froze on her lashes like diamonds. Her face paled and reddened by turns. Her chest rose and fell quickly.

(29) # Wait a minute, Barbara cut in. Let's get this clear. Do you mean to say that you don't think you've done anything wrong? # No, I said. # **I am mad at you** for so many reasons, Jamie. I was doing you a favor by not speaking to you until now,

because last week I was ready to do serious damage. We included you as a colleague.
We included you and you betrayed us, everyone in this office, which we built up from the ground.

Leksem '**mad**' značenjski pokriva nekoliko polja koja se međusobno preklapaju u intenzitetu osjećanja emocije koju leksem opisuje. Naime, '**mad**' može opisati sljedeće *intenzivne* emocije, *bilo pozitivne bilo negativne*³⁴:

: **very angry**³⁵

: having or showing severe mental illness

: unable to think in a clear or sensible way

ili detaljnije³⁶:

1 : disordered in mind : insane

2 *a* : completely unrestrained by reason and judgment <driven *mad* by the pain>

b : incapable of being explained or accounted for <a *mad* decision>

3 : **carried away by intense anger** : **furious** <*mad* about the delay>³⁷

4 : carried away by enthusiasm or desire <*mad* about horses>

5 : affected with rabies : rabid

6 : marked by wild gaiety and merriment : hilarious

7 : intensely excited : frantic

8 : marked by intense and often chaotic activity : wild <a *mad* scramble>

Za razliku od gore oprimjerenog leksema '**angry**', koji pokriva značenja koja su usko povezana s negativnom emocijom *ljutnje*, leksem '**mad**', tj. značenja leksema '**mad**' u prvi plan stavljaju visoki intenzitet proživljene bilo pozitivne bilo negativne emocije koju govornik ili *iskazuje* ili opisuje korištenjem leksema 'mad'.

Kao i u primjerima iskazivanja *ljutnje* korištenjem leksema '**angry**', i pri korištenju leksema '**mad**' vidljiva su popratna obrazloženja odakle baš ta emocija, prema kome je usmjerena i kakav je njen intenzitet:

---

³⁴ Prema online izdanju rječnika Merriam Webster. Pristup: listopad 2014.

³⁵ Istaknula M. Grubišić

³⁶ Prema online izdanju rječnika Merriam Webster. Pristup: listopad 2014.

³⁷ Istaknula M. Grubišić

„**I'm mad** that he has done nothing.“,
„**I'm mad** at those bastards who control us“,
„but **I'm mad** as hell you would tell us“,
„**I'm mad** because Bobby was so loving and compassioante and caring, and he should still be in this world.“

Isto tako, iz primjera je vidljivo i da se '**mad**' često dopunjuje i drugim popratnim negativnim emocijama i reakcijama:

„**I'm mad** at them and afraid of what they'll think of me too“,
„Im **mad, bad, and dangerous**“,
„I'm **mad as hell**, and **frustrated**“,
„I'm **mad, sick and tired**“,
„I'm **mad**. I'm **steamed**.“,
„why I'm **mad and pissed off**?“,
„**I'm mad** (...) I think **I'm boiling over**.“

Ističe se i primjer u kojem se koriste i '**mad**' i '**angry**' u istome iskazu:

„**I'm mad** because her baby's alive. (...) **I'm angry** because she doesn't think I can handle seeing a mother with her child.“

U primjerima leksema '**mad**' ističe se kolokacija '**mad as hell**' u odnosu na '**angry as hell**'. Naknadno pretraživanje COCA-e pokazalo je 105 rezultata za '**mad as hell**' u odnosu na 6 rezultata '**angry as hell**'³⁸.

Što je rečeno i za lekseme *ljutnje* u hrvatskome i za leksem '**angry**' u američkom engleskome, vrijedi i za leksem '**mad**' u američkom engleskome. Kada ga govornik koristi *u prvom licu jednine*, leksem '**mad**' nije tek opis emocije nego je *jasan iskaz* o tome što govornik upravo proživljava ili proživljava već neko vrijeme. Govornik sam najbolje zna što osjeća i on je taj koji 'izabire' kako će svoju emociju iskazati jezičnim sredstvima.

---

³⁸ U ovome slučaju pretražena je i opcija SPEAKING, tj. korpus govorenog jezika kako bi se provjerilo odgovara li ovaj omjer rezultata i primjerima iz govora. Kolokacija 'mad as hell' se nalazi u 61 primjeru, dok se 'angry as hell' nalazi samo u jednom primjeru.

Pretraženo je još nekoliko mogućih leksema *ljutnje* u američkome engleskome, a to su 'furious', 'annoyed', 'ferocious' i 'violent'.

'furious'

U korpusu su nađena 24 primjera leksema 'furious'.

- (1) Diane sounded quick-witted and cheerfully combative -- qualities he'd always found winning and attractive -- as in her screed on the U.S. State Department and its byzantine visa requirements. "I'm still keen to go to college in America," she told him, "but at the moment **I 'm furious** with your Seattle passport office. They're trying, actually, to throw me out." [fiction]
- (2) Engleman himself has not been renovated. He wears hearing aids, and spinal stenosis has brought his height down from 6-foot-1 to 5-foot-9. But he's outlasted everybody and everything, including his brand of car, the Cadillac Eldorado. # "They don't make them anymore. **I 'm furious,**" says Engleman, who has 155,000 miles on the Caddy he drives to work. [newspaper]
- (3) 'It was a total change in 24 hours,' the duchess said. 'Not because of where we lived; it was the way that people related to you. Even good friends sent me letters saying, **I 'm furious** -- now you're going to change.' [newspaper]
- (4) I read the note twice and throw out the food. **I 'm furious.** I've broken enough rules with him already, and, good as it looks, I refuse to eat his goddamn pita pocket. And yet, from some new place inside me, there rises a wild, raw, almost savage hatred for Richard Rodgers, and the fiercer it gets the more I enjoy it. [fiction]
- (5) **I 'm furious** about their "any means to an end" attitude that justifies lying, torturing, using chemical weapons, outing CIA agents and the list goes on. It's about time the American people begin holding their leaders accountable for decisions, both foreign and domestic, that impugn the reputation and dignity of our democracy. [newspaper]

- (6) I 'm furious at Bill, and I'm even more furious at myself. How could he do this to me? How could I let him do this to me? You don't just walk out on someone after two kids and twenty-one years and say Adios, have a good life. Who the hell does he think he is, leaving without even a single discussion? [fiction]
- (7) I'm surrounded by rage, and me, I 'm furious at both of them. Friedman shrieks something like, " How dare you, you fat slob, how dare you? I'm as much of a Jew as you are. " [fiction]
- (8) To be honest, it wasn't only that I lacked the heart to tell him that he could be a bore and a bully; I lacked the courage, too. Now that he's gone, I am glad I never told him how angry I sometimes felt. And yet, there are times when I 'm furious with myself for bottling it all up. It might be easier to regret the modern American male's " life of quiet desperation " if he were just a little less desperate about it and a little more quiet... or is that harsh? The funny thing is that after he died, I started doing the ranting. [fiction]
- (9) I 'm furious and I know others feel as angry and as saddened as I am about the unimaginable cruelty inflicted on that little puppy. I felt rage toward those boys. [newspaper]
- (10) She's about to be honored by an organization she's worked hard for, and in her excitement, she has changed outfits and hairdos three times in 20 minutes. When she finally leaps into the passenger seat, she looks lovely, but I am furious at her for putting us under such time pressure. Controlling my annoyance, I shift gears and urge the car up the long gravel driveway, which I share with my grown son, Ken, who lives next door. [magazine]
- (11) " I am not only baffled, I am furious. Maywood is doing the right thing, but apparently the banks do not care. As a real estate agent, I frequently solicit homeowners in foreclosure to list their properties with me. When they do, and I find a buyer, the banks and mortgage companies put me through a maze of phone calls, committee meetings, etc., before responding to the contract. After a few weeks of

this, many buyers withdraw from the deal because of the delays caused by the mortgage holder. [newspaper]

(12) Although the West was careful not to interfere in the way Moscow handled separatists in Chechnya in the mid-1990s, NATO's action against Russia's Slav cousins in Serbia has prompted widespread outrage in Russia, and a strong nationalist response that appears to be filling the ideological vacuum left by the collapse of communism. "**I am furious about this American aggression,**" **unemployed Moscow teenager Anatoly Garilov said as he joined a protest against the airstrikes.**" They are attacking our Slav brothers," he said. [newspaper]

(13) I read that the funding for the Texas Campaign for Women's Health has been eliminated by our Legislature and **I am furious**. I wonder what our legislators' wives, sisters and mothers think about their decision? Even though I work, I am not covered by health insurance and this funding would have enabled me to get vital check ups at an affordable cost. [newspaper]

(14) For 21 years, I have taught in the public school system and, for 21 years, I have read articles about my incompetence, my lack of caring, my inept methods and my worthlessness. And this Labor Day, **once again I am furious**. **Once again I am insulted**. **Once again I feel that old, dull ache**. # Listen, out there. # I love your children, and I love to teach them, but I can not teach them if they don't come to school. Is it my fault that you don't make sure that they come? Is it my fault that when your children do make it to class, they are so tired from their after-school jobs that they can not sit up? [newspaper]

(15) The DHR did this under the pretext of an "emergency" that does not exist, except for in the DHR itself, which is being sued by a midwife who has been kept quasi-legal by its policies. **I am furious at this kind of government in the dark**. **Now my vote and my voice mean nothing, since the regulation was passed without the say of lawmakers I elect and can contact**. [newspaper]

I u primjerima uporabe leksema 'furious' vidljiv je identičan obrazac uporabe kao i aza lekseme 'angry' i 'mad'. Leksem 'furious' izražava intenzivno negativno emocionalno stanje i osobe ga ponovno koriste kao *jasan iskaz* svog emocionalnog stanja. Leksem je najčešće popraćen dopunama, 'furious with ... office', 'furious at both of them', 'furious at her', 'furious at the government'. Sam ko-tekst pruža detalje konteksta koji je doveo osobu do takve reakcije. Ponovno se ističe obrazac popratnih kraćih dopuna ili duljih opisa situacije, ponašanja, događaja koji su potaknuli osobu da jasno *iskáže* svoju *ljutnu*. Među dopunama također se nalaze i leksemi drugih popratnih negativnih emocija – 'angry', 'sadenned', kao i leksem 'baffled'. 'Baffled' se nalazi u primjeru (11), 'I am not only baffled, I am furious', koji se može interpretirati kao svojevrsno isticanje upravo tog jakog negativnog emocionalnog stanja koje je prouzročeno nerazumljivim ponašanjem, u ovom slučaju, banaka u poslovima s nekretninama – osoba ne samo da ne razumije ili je zbunjena njihovim aktivnostima ili nedostatkom aktivnosti već je i jako ljuta, razbješnjena time i očito je bitno istaknuti, odnosno *iskazati* upravo takvo emocionalno stanje.

Pretraženi su i primjeri za leksem 'annoyed'. Leksem 'annoyed' često se spominje uz lekseme 'angry' i 'mad', kao jezični izraz ljutnje koji iskazuje možda ne toliko snažnu negativnu emociju, ali u svakom slučaju dovoljno jaku negativnu emociju, 'iziritiranost' nekim postupkom ili ponašanjem, obično opetovanim postupkom ili ponašanjem.

'annoyed'

(1) "I'm not depressed," Gregor said. "**I 'm annoyed. I 'm annoyed and offended, if you want to know the truth. It's a waste of time and resources** and everything else I can think of that somebody like old George Tekemian would die of nothing but old age. And it is not the way a well-ordered universe would be constructed to run." [fiction]

(2) She focuses on guys with beards (just like me!) who hold "solid jobs" (not me) and who mention her specific interests, like old country music (me again). # **I 'm annoyed**. All my wife's likes and dislikes -- the ones I've had to learn over time -- are right there on the screen for some other guy to capitalize on. To make her short list, all he has to do is declare, "Me too!" More troublesome is the fact that I

don't satisfy all her requirements. I'm a full-time freelancer. I haven't held a traditionally " solid " job for years. [magazine]

(3)# " Who are you calling, Mama? " Sarah asks. # " Virginia, but I guess she's asleep. " **I 'm annoyed** and Sarah knows it. # " It is one o'clock in the morning. " She's pointing to the red illuminated digital clock next to the radio. My six-year-old, the voice of reason. [fiction]

(4)I'm young, attractive, and intelligent, so why am I lying here with this guy when I don't even love him? It's an early November morning and C-SPAN is blasting from the other room. **I 'm annoyed**. I was getting real tired of the casualness of our relationship. [fiction]

(5)Even if I had been invited somewhere, I wouldn't have the least notion what to say about the role of race in modern life, except that **I 'm annoyed** to be asked the question only once a year. The irony of Black History Month is that it makes life a bitch for blacks. All that pesky thinking about how to take advantage of an opportunity that's condescending, if well-intentioned, at its core. [newspaper]

(6) " It's hard to know how to begin. " " What's that supposed to mean? " His ceiling is white stripes and a round light in the middle. " Just what it says, " he goes. " Sometimes, it's hard for people to begin their sessions. " " Ah, man. " My neck aches, bad, but I keep my head hanging over the back of my chair anyway. " You seem annoyed. " " Yeah, **I 'm annoyed**. Who wouldn't be? " " Maybe that's part of why it's hard to start each session. " " Maybe you're repeating yourself. " " Maybe you're so annoyed to start with, it makes you not want to talk. " [fiction]

(7)**I 'M ANNOYED** THAT Internet Explorer offers no built-in FTP file upload feature like Navigator's. But I've discovered that I can assign a Links button in Explorer to launch my own FTP software. Here's how. [magazine]

(8)" **I 'm annoyed** and upset by the themes of today's games, " says Oppenheim, a Manhattan resident who publishes a consumer guide called Oppenheim Toy

Portfolio. " It's getting harder and harder for me to recommend anything to parents except the classics. " [newspaper]

Kao i u prethodnim primjerima leksema *ljutnje*, i leksem 'annoyed' se koristi kao jasan *iskaz* negativne emocije *ljutnje*. Često ga se koristi uz popratne dopune koje pojašnjavaju uzrok takvom osjećanju. Dopune su 'annoyed and upset', 'annoyed and offended' ili 'annoyed that (opis situacije)'.

'ferocious'

U COCA-i nije pronađen nijedan primjer uporabe leksema 'ferocious' u prvom licu jednine prezenta u pisanim žanrovima koji se koriste pri pretraživanju leksema u ovoj analizi.

'violent'

U COCA-i su pronađena dva primjera uporabe leksema 'violent' u prvom licu jednine prezenta u pisanim žanrovima koji se koriste pri pretraživanju leksema u ovoj analizi.

- (1) When he started throwing up blood, he quit drinking. " **I 'm violent** when I'm drunk, and I'm worse when I'm sober, " he says. [magazine]

- (2) That's why I go to therapy and get help. It's not that **I 'm violent**, it's just that I feel betrayed. My insides have been torn apart. [newspaper]

Navedeni primjeri nisu *iskazi ljutnje*, već su *opisi* ličnosti. Osobe same sebe *opisuju* kao 'violent' u određenom kraćem ili trajnijem stanju. 'Violence' nije emocija, nije osjećaj nego je konkretna reakcija, konkretno ponašanje, konkretna djelatnost, bilo da je osoba fizički ili emocionalno nasilna. U trenutku *ljutnje* osoba ne iskazuje svoje intenzivno negativno stanje leksemom 'violent', ali osoba može biti 'violent', njena reakcija ili ponašanje u situaciji napetosti može biti 'violent' ('violent reaction', 'violent behavior'³⁹).

I leksem 'ferocious' i leksem 'violent' su *opisi* bilo ličnosti bilo ponašanja, ali oni se ne koriste pri *jasnom iskazu o emocionalnom stanju u trenutku jezičnog izražavanje ljutnje*.

---

³⁹ Dodatno je pretražen korpus i nađeno je 116 pojava kolokacije 'violent behavior' i 5 pojava kolokacije 'angry behavior', kao i 37 pojava kolokacije 'violent reaction' i 26 pojava kolokacije 'angry reaction'. Nađene su 4 pojavnice za 'ferocious reaction' te 0 pojava za 'ferocious behavior'.

Iako su primjeri korištenja leksema *ljutnje* u hrvatskome i američkome engleskome prethodno nazvani aproksimacijom direktnog jezičnog izražavanja *ljutnje* u odnosu na psovke, uvrede i prijetnje, može se reći da su ustvari oni ti koji su pokazali 'direktnost' u jezičnom izražavanju *ljutnje*. To je pogotovo istaknuto u popratnim dopunama kojima govornici obrazlažu zašto su se naljutili, je li riječ o samome sebi, o drugoj osobi, o nekom događaju ili nečem apstraktnom (npr. 'mad' at the system), kakav je intenzitet te emocije i koji je spektar negativnih emocija koje međusobno tvore situaciju u kojoj se jasno iskazuje (i) negativna emocija *ljutnje*.

Psovka, uvreda i prijetnja jesu jasni primjeri verbalne agresije koja je često čvrsto povezana s emocijom *ljutnje*. Budući da emocija *ljutnje* ima svoju jasnu fiziološku i biološku podlogu, psovke, uvrede i prijetnje se onda može obrazložiti kao svojevrsne jezične aproksimacije tjelesnih procesa i reakcija. Osoba ne osjeća *ljutnju* sama od sebe, ta je *ljutnja* nečime izazvana ili u datom trenutku izražavanja ili ima korijene u proteklom iskustvu tako da psovke, prijetnje i uvrede mogu biti ili obrana ili napad ili oboje istovremeno, dakle snažan odgovor na poticaj koji je na površinu 'izvukao' baš *ljutnju*.

7.5. Zaključci analize rezultata pretraživanja korpusa hrvatskoga i američkoga engleskoga

Dosad su u primjerima isticani i opisivani neposredni kontekstualni uvjeti u kojima se jezični izrazi *ljutnje* pojavljuju. Pitanje koje se nameće jest je li moguće iz navedenih kontekstualnih uvjeta dobiti jasnu sliku o tome koje *kontekstualne odrednice* omogućuju, odnosno ograničavaju uporabu različitih jezičnih izraza *ljutnje*. Još jednom je važno jasno napomenuti da su te *kontekstualne odrednice*, tj. kontekstualni podaci iz samih primjera, ono što je pomoglo pri interpretaciji jezičnog izražavanja *ljutnje* te da postoje primjeri u kojima je jasno da se radi o jezičnom izražavanju spleta negativnih emocija i negativnih namjera i u kojima je *ljutnja* tek jedna emocija unutar dinamičnog spektra negativnih emocija.

Jezični izrazi *ljutnje* koji su istaknuti kao *direktni* jezični izrazi *ljutnje* (psovke, vulgarni izrazi i uvrede), prijetnje, kao i izraz 'mrzim te' pokazali su da postoji *kontekstualno određenje* njihove uporabe.

Navedeni jezični izrazi *ljutnje* u pregledanim primjerima gotovo se uvijek koriste pri izražavanju *ljutnje* koju je potaknula određena komunikacijska situacija s drugom osobom ili osobama s kojima postoji 'povijest' međusobnog odnosa.

Psovke i uvrede koriste se u situacijama u kojima postoji visoka razina bliskosti i međusobne interakcije, dakle pripadnosti zajednici, manjoj ili većoj – obitelj, prijatelji, sportska skupina, navijačka skupina.

Brojni su primjeri korištenja prijetnji tijekom sudskih procesa, i to upravo unutar sudnice između suprotstavljenih strana. U hrvatskim primjerima zamjetan je i broj prijetnji upućen novinarima.

Nije pronađen nijedan primjer u kojem je psovka, uvreda ili prijetnja izgovorena bez povoda. Čak i u primjerima u kojima se radi o uvredi upućenoj ili kojom se opisuje treća osoba upravo sam kontekst uporabe 'dopušta' korištenje psovke, uvrede ili prijetnje. U takvim primjerima postoji *minimalni zajednički kontekst situacije* – „the prick flips me the bird“ – govornik je opsovao nepoznatog vozača-taksista jer mu je presjekao put i time ga ugrozio u prometu, što je potaknulo reakciju *ljutnje* na tu nepoznatu osobu, ali koju ta nepoznata osoba u tom trenutku ne čuje.

Psovke, uvrede i prijetnje koje se koriste bilo kao obrana bilo kao napad pružaju sliku suprotstavljenih strana – ja protiv tebe, mi protiv njih, naša skupina protiv njihove – odnosno intenzivnog i napetog suodnosa koji već postoji otprije ili je nastao u datom trenutku u kojem se prijetnja iskazuje. S ovime se može povezati pojmove zajednica koje su opisane u poglavljima 5.2.1., 5.2.2. i 5.2.3, a to su *zajednica prakse*, *govorna zajednica* i *društvena mreža*. Emocije su snažno obilježje koje veže i održava povezanost članova zajednice. Zajednice se također povezuju i kroz svoju jezičnu djelatnost. U trenutku u kojem se članovi zajednice osjećaju ugroženo, oni i svojom jezičnom djelatnošću mogu 'krenuti' u napad ili u obranu svojih vrijednosti i svoje pripadnosti. Jezična djelatnost je pritom čvrsto utemeljena upravo u *konvenciji* jezičnog izražavanja, između ostaloga i *ljutnje*.

Važnost *kontekstualnih odrednica* kao što su bliskost, postojanje hijerarhije, snaga veza unutar zajednice koja gradi kontekst, 'povijest' međusobnih odnosa osoba koje su uključene u komunikacijsku situaciju istaknut će se i u sljedećem poglavlju, gdje će biti vidljivo da se osnovne značajke ponavljaju.

Podaci o uporabi jezičnih izraza i opisa *ljutnje* se više-manje preklapaju u razgovorima s govornicima ovih dvaju jezika u ovoj analizi. Čvrsta društveno-kulturna norma postoji i u obiteljskim i u prijateljskim i u poslovnim *kontekstima* u kojima se sudionici kreću, djeluju i izražavaju. Ono što se prvo istaknulo jesu komentari nekolicine američkih govornika koji već neko vrijeme žive i rade u Hrvatskoj, a to je da osjetno češće čuju psovke u svojoj okolini. Dodatnim pitanjima i razgovorom ti ispitanici su zaključili da možda ipak nije stvar frekvencija psovki, koliko razvijenijeg vokabulara psovki koji su primijetili među hrvatskim govornicima. Sami su rekli da su s vremenom naučili čuti je li psovka izgovorena 'u letu' ili je bila ciljani vulgarni izraz kojim se želi povrijediti drugoga ili istaknuti snažnu ljutu reakciju u nekoj situaciji. Gotovo svi ispitanici rekli su da uglavnom koriste psovku *Fuck...* s varijacijama (*Fuck off. Fuck that. Fuck you*) ili *Shit!* kao uzvik, iako su ga istaknuli ne kao uzvik u *ljutnji*, nego u razdraženosti, iznerviranosti. Razlika dakle leži u diskursnoj namjeri psovke, a ne samo u frekvenciji uporabe.

Isto tako, gotovo svi ispitanici su imali podijeljene osjećaje i stavove u vezi izraza *I hate you!* Slično kao i hrvatski govornici, smatraju taj izraz istovremeno i snažnom jezičnom reakcijom u *ljutnji*, ali i vrlo djetinjastim izrazom. Oni ispitanici koji imaju braću i sestre rekli su da se mogu zamisliti sada kao odrasli da takvo što izgovore bratu ili sestri jer im je odnos takav da postoji još uvijek određena 'dječja' razina u situacijama napetosti. Međutim, izgovoriti takvo što drugoj odrasloj osobi smatraju upitnim i u potpunosti ovisnim o *kontekstu* ne samo situacije u kojoj to izgovaraju, već i ukupnog iskustva tog odnosa s drugom osobom.

Upravo su ovakva dodatna objašnjenja ono što ističe važnost metode iz sljedećeg poglavlja. Ono što u ovome poglavlju pomaže u analizi pojava jezičnih izraza *ljutnje* u hrvatskome i (američkom) engleskome je jezična okolina same pojavnice, odnosno ta jezična okolina služi kao *kontekst* uporabe pregledanih jezičnih izraza *ljutnje*. Kao što je već više puta navedeno, korpusi pisanih tekstova imaju svoja jasna ograničenja, ali ti tekstovi nisu izuzeti od *konteksta*. Štoviše, pomnim čitanjem nam mogu pružiti relevantne podatke upravo o *kontekstima*, koji reflektiraju svakodnevno komunikacijsko iskustvo govornika koji pripadaju određenoj zajednici, društvu i kulturi i djeluju i govore unutar zadanog sustava normi te zajednice, društva i kulture.

No, nužno je naglasiti da unatoč dosad izrečenim ogradama, direktan razgovor sa sudionicima-govornicima jezika daje direktan uvid u njihov govor. njihovu svakodnevicu i djelovanje u toj svakodnevici, pa tako i jezično djelovanje. U razgovoru je moguće da

'isplivaju' i dodatni podaci o jezičnom izražavanju *ljutnje*, koji u prvom redu reflektiraju spontanost govora i uistinu ogroman broj svakodnevnih situacija u kojima se govornik nalazi i u kojima i jezično djeluje.

8. Istraživanje na fokus-grupama

8.1. Što je metoda fokus grupe?

Metoda fokus grupe je metoda koja se koristi u kvalitativnim istraživanjima. U kvalitativnom istraživanju istraživač nastoji dati smisao društvenim pojavama koje promatra i uspoređuje i pritom se oslanja na naraciju, na opis, koje mu pružaju društveni akteri, koji stvaraju neku društvenu pojavu ili u njoj sudjeluju. Pretpostavka je da kvantitativne metode tumače pojmove koji postoje nezavisno od viđenja promatrača. Kvalitativnim metodama promatra se pojave u njihovom prirodnom *kontekstu* i tumače se na temelju značenja koja tim pojavama pridaju društveni akteri. U kvalitativnim istraživanjima pažnja se, između ostaloga, pridaje i riječima i *kontekstu* njihove uporabe.

Metoda fokus grupe je metoda kvalitativnog istraživanja koja uključuje grupnu diskusiju s ciljem dublje spoznaje istraživane pojave. Metoda fokus grupe uključuje grupnu diskusiju sudionika o zadanoj temi. Cilj je ove metode potaknuti diskusiju kojom će se istražiti vrijednosti ili stavovi ispitanika, odnosno razumjeti i objasniti značenja, vjerovanja i kulturu koja utječe na ponašanje i stavove individua (Skoko, Benković, 2010:1). Fokus grupe imaju snažno istaknuto obilježje *grupne dinamike* koja potiče interakciju i diskusiju i pružaju istraživaču složeniji uvid, koji možda ne bi dobio jednosmjernim metodama kao što su promatranje, ankete, manji intervjui. Provođa se u manjoj grupi sudionika koji razgovaraju o određenoj temi uz usmjeravanje stručne osobe - moderatora (Milas, 2005).

Fokus grupe su, u početku svoje primjene, sredinom prošlog stoljeća, bile primarno usmjerene na tržišna, marketinška istraživanja. Osamdesetih godina prošlog stoljeća sociolozi otkrivaju mogućnost korištenja fokus grupa u znanstvenim istraživanjima u okviru društvenih znanosti, spajajući znanstvenu ekspertizu i praktičnu primjenu (Morgan 1998; Morgan i Krueger 1993). Danas svi metodološki udžbenici sadrže poglavlja o fokus grupi kao relevantnoj kvalitativnoj znanstvenoj metodi (Milas 2005, Skoko i Benković 2010).

Interakcija u fokus grupi se zbiva u razgovoru između moderatora i članova grupe tijekom kojih se sudionike želi potaknuti na slobodno iznošenje vlastitih stavova i mišljenja pri čemu se može doći do vrijednih podataka vezanih uz ciljeve istraživanja. Za razgovor, odnosno kvalitetnu interakciju potrebno je pripremiti pažljivo pripremljena pitanja. *Grupna dinamika*

na koju utječe kvalitetno vođenje grupnog intervjua može značajno obogatiti sadržaje koji se iznose, odnosno može doprinijeti prikupljanju mnogo većeg broja informacija nego što se to dobiva u pojedinačnom razgovoru (Berg, 1995), što uključuje i neverbalnu komunikaciju. Cilj diskusije u fokus grupi nije postizanje zajedničkog stava već je zadatak voditelja da potiče sudionike na iznošenje osobnih stavova, vrijednosti, iskustava vezanih uz zadanu temu. Fokus grupa traje u prosjeku između 90 – 120 minuta. Broj sudionika jedne skupine nije striktno definiran, najčešće se sastoji od desetak osoba koje su izabrane po određenom kriteriju. Broj sudionika dakako ovisi i o tome koliko će se sudionika odazvati, što ustvari nije definitivno do zadnjeg trenutka, tj. do naznačenog početka okupljanja. Postoje istraživanja u kojima su fokus grupe imale po troje sudionika i takav manji broj je čak dodatno pridonio kvaliteti rezultata. Takve manje grupe obično su jako dobro funkcionirale u istraživanjima osjetljivijih tema, emocionalnih tema ili su jednostavno sami istraživači preferirali male fokus grupe (Bloor et al. 2001: 26-28).

Dvije su temeljne svrhe zbog kojih se provodi istraživanje primjenom fokus grupa: sadržajne svrhe – ispitivanje stavova, motiva, značenja, jezičnih izričaja i metodološke svrhe – unapređenje metodologije istraživanja,

Krueger i Casey (2000) tumače da se pomoću fokus grupa otkriva osjećaje i jedinstvene jezične konstrukcije, što je i u skladu sa samim ciljem ovoga rada. Nadalje, fokus grupe otkrivaju i emotivne orijentacije i kognitivne točke gledišta i omogućuju upoznavanje s jezičnim izborima karakterističnim za određenu grupu (Krueger i Casey, 2000).

Karakteristike fokus grupe prema Kruegeru (Milas, 2005) su sljedeće: provode se u manjim skupinama osoba koje dijele neka zajednička obilježja, razgovor je usmjeren prema određenom problemu, provode se u nizu grupnih razgovora, pružaju podatke kvalitativne prirode.

Analiza podataka razlikuje se od analize u kvantitativnim istraživanjima. Tumačenja trebaju sadržavati podjednaku količinu opisa i analize prikupljenih podataka. Analizu ne treba odgađati jer se u protoku vremena može lišiti određenih detalja, općeg dojma ili pretpostavki koji nisu zabilježeni snimkom, a koje su se javile tijekom razgovora. Iznimno je važno da osoba koja vodi razgovor na licu mjesta zapisuje bilješke o razgovoru (ne transkript!) i koristi te bilješke za eventualna dodatna potpitanja koja mogu dopuniti ona glavna pitanja razgovora.

Temeljna prednost fokus grupe je mogućnost da se istodobno prati interakcija sudionika i njihovo jezično iskazivanje mišljenja, uvjerenja i iskustava. Fokus grupe nemaju prirodnu spontanost jer su sudionici skupljeni na umjetan način; vjerojatnost je da se sudionici ne bi nikada susreli da se nisu održale fokus grupe. Na taj im način manjka ponešto od prirodnosti za kojim teže kvalitativne metode, što se međutim uvelike nadoknađuje upravo usredotočenom raspravom u kojoj se tema interesa obrađuje iscrpnije nego u bilo kakvom spontanom razgovoru.

Očekuje se i da već spomenuta *grupna dinamika* tijekom diskusije aktivira raznolika iskustva svojih sugovornika o zadanoj temi i oslobodi sugovornike da međusobno dijele ta iskustva (Merton, 1956). Ono što fokus grupa ne može pružiti, i to je ujedno jedna od glavnih kritika jest poopćavanje rezultata na populaciju. Naime, ispitanici u fokus grupama često nisu reprezentativni za ciljane populaciju (Skoko, Benković, 2010: 3). Nadalje, interpretacija rezultata može ovisiti o istraživaču, a često se javlja i rizik da jedan ili dvoje sudionika preuzmu razgovor, tj. da dominiraju tijekom razgovora i nameću svoje stavove (Skoko i Benković, 2010:3). U tom smislu bitno je istaknuti da ovoj kvalitativnoj metodi nije ni cilj poopćavati rezultate na opću populaciju i pružiti rezultat o prosjeku promatranog obilježja. Dobivene rezultate može interpretirati više istraživača i time pojačati nepristranost, dok istraživač sam smije utjecati na razgovor i primiriti dominantne sudionike. Moglo bi se reći da glavno obilježje ove metode nije da odgovori na pitanje 'koliko' nego 'zašto', i to na temelju podataka dobivenih iz prve ruke, rekonstrukcijom spleta podataka o stavovima, iskustvima, motivima (Skoko i Benković, 2010: 3-4).

8.2. Opis provedenog istraživanja u fokus grupama

Uvodni dio, tj. predstavljanje istraživačice/moderatorice, njenog pomoćnika i teme istraživanja, prikupljanje podataka o sudionicima razgovora i potpisivanje dokumenta o pristanku na sudjelovanje nije sniman. Početak i kraj snimanja jasno su naznačeni u svakom intervjuu. Razgovori su snimani digitalnim diktafonom i nakon intervjua su snimke odmah prebačene na prijenosno računalo. Istraživačica je tijekom intervjua vodio bilješke koje su kasnije poslužile kao dodatni, paralelni zapis o intervjuu (o tijeku intervjua, redosljedu pitanja tijekom intervjua, o sudionicima tj. njihovim eventualnim specifičnostima unutar okvira intervjua).

Na početku okupljanja istraživačica/moderatorica je opisala svoje istraživanje sudionicima razgovora. Uputila ih je da će pitanja koja im postavlja služiti kao smjernice i istaknula je da ne provodi ispitivanje već da sudionici sudjeluju u razgovoru. Zamolila ih je da daju iskrene odgovore na pitanja i da slobodno međusobno razgovaraju, ali da se ne nameću i ne oduzimaju tuđe vrijeme za odgovor. Isto tako, istaknula je da smiju odbiti odgovoriti ukoliko ih neko pitanje koje istraživačica/moderatorica postavi ili koje se spontano pojavi unutar razgovora s ostalim sudionicima previše emocionalno pobudi ili iz nekog drugog razloga na njega ne žele odgovoriti. Također im je rekla da slobodno koriste vlastiti idiom, tj. da spontano govore i da nema potrebe da se ispravljaju i da 'brišu' sleng i dijalekt. Posebno im je naglašeno da se ne moraju suzdržavati od psovanja i vulgarnih riječi jer će i neka pitanja koja postavlja istraživačica/moderatorica sadržavati psovke i vulgarne riječi.

Još jednom je potrebno istaknuti i da su intervjui vođeni kao slobodan razgovor između sudionika, pri čemu je istraživačica bila i moderator i promatrač. Sudionike se u principu nije kratilo, ubrzavalo niti prekidalo pri davanju odgovora i pri razgovoru jer bi se na taj način istraživač postavio u ulogu ispitivača, što bi zasigurno promijenilo odnos ispitanika prema istraživaču. Bilo je iznimno bitno što više opustiti sudionike, kako na samom početku, tj. u uvodnom dijelu upoznavanja s istraživačem i s istraživanjem, kao i kroz 'nevidljivu' moderaturu tijekom njihovog razgovora. Istraživačica/moderatorica je pazila na to da svi sudionici dobiju riječ i da se u grupama ne istaknu jedan ili dva pojedinca sa svojim odgovorima, pogotovo da ne upadaju u riječ drugima ili ne govore unedogled i zauzimaju tuđe dragocjeno vrijeme. Istraživačica/moderatorica trudila se držati slijeda svojih pitanja, ali nije kratila niti prekidala spontani razgovor između sudionika ili njihovo spontano prebacivanje na temu blisku nekom od pitanja iz upitnika. Bilo je bitno dobiti odgovore na sva pitanja, ali redosljed je bio sporedan. U prvom planu je bio što spontaniji i opušteniji razgovor okupljenih sudionika o jezičnom izražavanju *ljutnje*, tj. o samim jezičnim izrazima *ljutnje* i *kontekstima* njihove uporabe, kao i o načinu na koji su sudionici te izraze i *kontekste* usvajali i učili.

Intervjui su transkribirani i transkripti sadrže između 30 i 40 stranica teksta. Kao što je vidljivo iz pitanja tj. smjernica za razgovor (vidi Prilog 1.) kojima se istraživačica/moderatorica služila tijekom ispitivanja, smjernice sadrže pitanja i o *kontekstima* različitih situacija (vidi Tablicu 4.) i o jezičnom izražavanju u datim situacijama. Pitanja o jezičnom izražavanju u datim situacijama temelje se na jezičnim izrazima *ljutnje* nađenima u korpusima jezika, ali sudionici su slobodno navodili i vlastite primjere jezičnih izraza *ljutnje*.

Na temelju provedenih intervjua dat će se uvid samih govornika o podacima iz korpusa i pokušat će se istaknuti koji kriteriji govornike potiču ili ne potiču na jezično izražavanje *ljutnje*, na koji način govornici uopće razumijevaju situaciju i biraju koji će jezični obrazac koristiti, tj. o čemu ovisi razumijevanje situacije (prethodno vlastito iskustvo – aktivno sudjelovanje, promatranje situacije – pasivno sudjelovanje i slično) te obeshrabruje li govornike neuspješna komunikacija u određenoj situaciji tj. prestaju li koristiti određeni jezični obrazac ako on nema učinka.

Ponovno je bitno istaknuti da se ovime rezultati ne poopćavaju na cijelu populaciju jednih i drugih govornika već se daju smjernice daljnjem radu o pitanju konvencionalizacije jezičnog izražavanja emocija, kao i međukulturne komunikacije i razumijevanja značenja kulturnih nijansi u jezičnom izražavanju emocija.

Tablica 4. *Konteksti* u kojima ispitanici svakodnevno sudjeluju⁴⁰

POZNATO OKRUŽENJE	OBITELJ - neformalno (formalno)
	PRIJATELJI - neformalno
	POSAO - formalno (neformalno)
ANONIMNO OKRUŽENJE	NA ULICI - prolaznik – nedefiniran društveni status
	U PROMETU - sudionici u prometu – nedefiniran društveni status
	ADMINISTRACIJA - donekle ograničena anonimnost; komunikacija između poznatih društvenih položaja u datom <i>kontekstu</i>

Direktan razgovor sa sudionicima – govornicima hrvatskoga odnosno američkog engleskoga pružio je dodatne vrijedne podatke ne samo o konkretnom jezičnom izražavanju *ljutnje* već o *kontekstima* situacija i pozadinskim *kontekstima* koji vladaju jezičnim izražavanjem *ljutnje*. Ispitanici su ispitivani i o konkretnim izrazima koji su ranije provjereni u korpusima, ali su im postavljana i dodatna pitanja o *kontekstima* u kojima se svakodnevno kreću, kao i o širim pozadinskim *kontekstima* društva u kojem žive i djeluju, s naglaskom na njihovo jezično izražavanje *ljutnje* u danim *kontekstima*.

I iz razgovora s ispitanicima i iz pregledavanja korpusnih rezultata nastala je klasifikacija *konteksta*, odnosno ovdje nazvanih *okruženjima* (vidi Tablicu 4). Takva usporedivost jednih i

⁴⁰Komentari sudionika na kontekste o kojima se tražio njihov stav i komunikacijsko iskustvo ne ulaze u ukupnu analizu rezultata razgovora u fokus-grupu. Navode se u ovoj fusnoti kao usputni komentar. Svi ispitanici složili su se s razinama formalnosti koje su dodane uz gore navedena okruženja.

Ispitanici su imali nekoliko opaski o tome koliko je posao kao okruženje poznato odnosno anonimno; naime istaknuli su pitanje rada na određenom radnom mjestu i rada od kuće, društvenih krugova u kojima se osoba kreće i odnosa koje ostvaruje ako radi na radnom mjestu i ako radi od kuće. Također, nakon razgovora s nekim ispitanicima dodano je objašnjenje o ograničenoj anonimnosti pri obavljanju administrativnih obaveza. Što se tiče sudjelovanja u prometu, bilo kao pješak, biciklist, motorist ili vozač auta, nekoliko je ispitanika izjavilo da je status sudionika donekle prikazan odjećom sudionika i markom bicikla, motora i auta koji voze (primjerice, određena marka auta sa sobom povlači i stereotipe o vozaču te marke auta).

drugih podataka pomoći će pri objašnjenju važnosti *kontekstualizacije* i konvencionalizacije pri jezičnom izražavanju *ljutnje*.

8.2.1. Fokus grupa – hrvatski jezik

U skupinu je pozvano 20 sudionika, uključilo se njih 15. Predviđene su tri skupine, svaka sa 6-7 ispitanika. Održan je razgovor s tri skupine, u svakoj po 5 sudionika. Najčešće isprike za nedolazak na pozvanu grupu bile su vezane uz nepredviđene radne ili obiteljske obveze, a 2 ili 3 pozvanih odustalo je od sudjelovanja bez posebnog objašnjenja.

Prema demografskim karakteristikama, skupina se sastojala od 9 žena i 6 muškaraca u dobi od 25 do 45 godina, svi su fakultetski obrazovani i zaposleni, devetero sudionika je oženjeno/udano ili zaručeno, a šestero ih se izjasnilo kao samci. Svi sudionici rođeni su u Hrvatskoj i žive u Zagrebu, ali troje ih je živjelo u inozemstvu tijekom studiranja (semestar ili godinu).

8.2.2. Fokus grupa – američki engleski jezik

U skupinu je pozvano 15 sudionika, uključilo se 12 sudionika. Predviđene su tri skupine sa po pet sudionika. Održane su četiri skupine po tri sudionika. Najčešće isprike za nedolazak na pozvanu grupu su bile vezane uz nepredviđene radne ili obiteljske obveze, ostali su bez posebnog objašnjenja odustali od sudjelovanja.

Prema demografskim karakteristikama, skupina se sastojala od 8 žena i 4 muškarca u dobi od 25 do 45 godina, svi su fakultetski obrazovani i zaposleni na određeno vrijeme (strani državljani na radu u Hrvatskoj). Dvije sudionice su udane, jedna je rastavljena, ostali su samci ili se nisu izjasnili. Petero sudionika je s istočne obale SAD-a. Od završetka fakulteta troje ih živi izvan SAD-a što na školovanju što poslom. Troje sudionika žive i rade u Zagrebu, ostali su radili u Zagrebu na određeno vrijeme.

8.3. Analiza rezultata fokus-grupa

8.3.1. Poznato okruženje

Što se tiče odgovora o jezičnom izražavanju *ljutnje* u *poznatom okruženju*, može se reći da su odgovori očekivani jer većinom pokazuju da ispitanici najčešće otvoreno jezično izražavaju *ljutnju* u bliskom, neformalnom okruženju, dakle unutar obitelji i kruga prijatelja. Otvoreno jezično izražavanje *ljutnje* rjeđe je unutar poslovnog okruženja i događa se ili između bliskih suradnika na istoj razini unutar hijerarhije ili u iznimno emocionalno pobuđenim situacijama. U tim iznimno emocionalno pobuđenim situacijama može se dogoditi da osoba „plane“ ispred osobe koja joj je hijerarhijski nadređena, čime direktno krši hijerarhijska pravila formalnog poslovnog ponašanja i izlaže se mogućim sankcijama zbog kršenja društvene norme. Prema iskazima ispitanika ipak je bitno i na koji način i u takvoj emocionalno intenzivnoj situaciji osoba reagira, tj. kakav jezik koristi, povisi li ton, koristi li psovke ili vulgarne izraze ili se suzdrži od tog vrlo izravnog jezičnog izražavanja *ljutnje*, što može dijelom ublažiti ukupni efekt i eventualne naknadne posljedice.

Većina ispitanika je rekla da i unutar kruga obitelji i prijatelja ne reaguju jednako u situacijama napetosti, dapače neki se vrlo rano povuku iz rasprave ili samo odslušaju drugu stranu i fizički se udalje jer tumače da bi u datom trenutku mogli napraviti više štete. Obično naknadno potaknu ponovni razgovor na temu, ovaj put hladne glave i jasnih argumenata bez direktnih jezičnih izraza *ljutnje* nego najčešće opisuju svoje osjećaje u prethodnoj situaciji u kojoj je došlo do situacije napetosti.

Od ispitanika do ispitanika se razlikuje način jezičnog izražavanja *ljutnje* prema članovima obitelji i prijateljima, neki burno reaguju prema roditeljima, neki prema braći i sestrama, neki i prema jednim i prema drugima. Isto tako, probir postoji i prema članovima rodbine. Što se tiče reagiranja u situacijama napetosti s prijateljima, dakako da i ovdje postoji svojevrsni red reakcije. Sve navedeno implicira da govornici usvajaju situacijske *kontekste* tijekom godina međusobnih odnosa, uče o osobama iz međusobnih interakcija i na taj način izgrađuju, moglo bi se reći, sustav ili hijerarhiju o tome kako komuniciraju s kojom osobom u svojoj užoj ili široj okolini.

I1: „Ja sam se, doslovno sam fizički se odvojio, izašao sam iz sobe u tom trenutku jer nisam htio sudjelovati u njihovom vikanju, Ionako nisam prvi put to odslušao i znam kako to izgleda, znam kako završi, znam da će u nekom trenutku mene htjeti uvaliti da biram stranu, a ja to ne želim. I svaki put bi se naljutili i na mene, ali to nije moja svađa. Možda, mm, možda bih ostao da se ne deru, da ne psuju. Ja se ne znam tako razgovarati i samo zašutim. Ne samo u obiteljskim konfliktima, općenito na takvu komunikaciju ne reagiram. Ili zašutim ili odem.“

I3: „Oh, you want details? Well, I have two siblings, I am the youngest. My brother is five years older, and my sister and me are just two years apart, We all were, well wild back in the day, our parents weren't home that often, they were working a lot, traveling as well. Our fights were loud, and sometimes very physical when we were younger. We did swear a lot, but never in front of our parents, (laughter) They would've killed us if they heard the stuff we yelled, Literally, yelled. (laughter) Still today I get into very intense fights with my sister, you now, my brother kinda just grew up at some point, and then he moved out, went to college, started working. He is now the coolest guy on the planet. So annoying (laughter). (...) And we never fought directly with our parents. Oh my god, never ever. Silent treatment or some direct punishment. No talking about what happened, no fighting, nothing. You did this, you're grounded. Or, you did this full stop and then a couple of days of complete silence. That one was worst.“

Jednako se može zaključiti i o jezičnom izražavanju *ljutnje* unutar poslovnog okruženja. Većina sugovornika je ušla u poslovno okruženje ne poznavajući nikoga unutar tog okruženja i vrlo su formalno ispočetka pristupili odnosima, tj. interakciji u tom okruženju upravo zbog osjetljivije prirode odnosa na isprve nepoznatom teritoriju. Promatranjem svog poslovnog okruženja i kroz svakodnevnu komunikaciju usvajali su specifične norme svog radnog mjesta i postupno se oslobađali u komunikaciji prema kolegama. Gotovo svi ispitanici ustvrdili su da se najveći broj situacija napetosti na radnom mjestu ili u širem poslovnom okruženju s vremenom razriješio pozitivno jer bi u suprotnome kočio daljnji radni proces. U situacijama u kojima bi napetost i dalje opstala došlo je ili do udaljavanja suradnika ili bi se s vremenom prešlo preko izgovorenoga s tumačenjem da je situacija bila intenzivna, da je u pitanju bio veliki posao, kratki rokovi i posljedično visoka napetost.

I3: „A couple of years ago I was working as an intern for a law firm, mostly paperwork, mail, you know, boring stuff. You know who was the friendlist? My boss. Well. not my immediate boss, who coordinated the interns, but the boss boss (...) always away on meetings, conferences and stuff, I talked to her like three times perhaps and she knew my name and the section where I was the intern. My coordinator, on the other hand, was a dick (can I say

that?). (M: Hahah, yes, of course!) Yeah, complete dick. No names, just „Hey, you!“ And, you know, internship, you were always guilty of something. Anything. Did my year there and left. For another internship (laughter), and then I stayed for three years. My job was more or less the same, the hours were longer, but the atmosphere was more human. If you did well, you were told you did well. If you screwed up, you were told you screwed up. Direct, sincere, no bullshit. Gets stuff done.“

Poznato okruženje može i ne mora pružiti sigurnost osobi koja ulazi u situaciju napetosti u datom trenutku. Dakako da su odnosi unutar obitelji, prijateljskog kruga i poslovnog okruženja sadržajno različiti, ali zajedničko im je to da osobe više-manje znaju s kime ulaze u situaciju napetosti i mogu predvidjeti posljedice takve situacije pa su na taj način sigurniji u vlastitu reakciju i mogu odvagnuti koliko im je važno razriješiti takvu situaciju odmah ili se mogu povući i pričekati mirniju situaciju za razrješenje.

8.3.2. Anonimno okruženje

Što se tiče odgovora o jezičnom izražavanju *ljutnje* u *anonimnom okruženju*, može se reći da postoje sličnosti u odgovorima ispitanika o vlastitim jezičnim reakcijama, što se svakako može tumačiti i na razini same ličnosti ispitanika. Ipak, u ovome radu nije u žarištu ličnost pojedinca, tj. obilježja ličnosti pojedinca nego usvajanje i snalaženje u *kontekstima* u kojima se pojedinac kreće, živi, djeluje.

Svi su se ispitanici složili da i u anonimnim okruženjima procjenjuju moguću situaciju napetosti, tj. sudionike u mogućoj situaciji napetosti prema već usvojenim *kontekstualnim odrednicama*.

Primjerice, najčešće kalkuliraju pri reakciji u administrativnim ustanovama u kojima rješavaju administrativne dužnosti i naiđu li na moguću situaciju napetosti, prvo je pokušavaju riješiti mirno i staloženo iz vrlo oportunističke potrebe. Tek ako vide da druga strana ne doživljava njihove potrebe kako su ih sami izložili, da druga strana ne reagira kako misle da bi trebala reagirati, onda kreću u otvorenije jezično izražavanje *ljutnje*, kako bi jasno iskazali da se situacija ne razrješava uspješno.

Sami ispitanici su naveli da administrativno okruženje nije do kraja anonimno jer obično su vidljivi ime i prezime i službenika i pojedinca koji je došao riješiti neku administrativnu

dužnot. Također su jasne i društvene uloge obiju strana u navedenoj situaciji i na taj je način *kontekst* donekle već poznat.

I2: „Moj prvi posjet Poreznoj, Trebala mi je porezna kartica, kasnila sam s time. Došla tamo s potrebnim dokumentima, smišljenim isprikama, pepelom da se pospem ako krene ribanje. Moje uobičajene pripreme za te sve šaltere kad nisam sigurna da će sve proći u redu (smijeh). I dođem na šalter, izverglam i puf! dobijem karticu. Bez pitanja, bez ribanja, bez prijekornog pogleda. Dobar dan, dobar dan, trebala bih to i to, ispričavam se kasnim s prijavom, dajte dokumente, nešto tipka, nešto se printa, izvolite. Na moment sam zastala (smijeh). Uzela karticu i odjurila (smijeh). Da se ne bi nešto još sjetili (smijeh). I tako. E da, ali idući posjet doduše nije bio toliko bezbolan. To ne želim ni komentirati. Nahodala sam se od jedne sobe do druge do treće, ostala smirena i pristojna, ali iznutra sam pucala. Mislim da im je i neka pauza trebala biti, to sam isto pristojno odradila. Rekla da sam s posla došla, na kojem pauzu neću imati jer sam već sat i pol potrošila na ništa i da ne mogu čekati i neka me izvole primiti. Pješke sam se vratila na posao, valjda da se ispucam hodajući. A radila sam tada tamo blizu Tvornice, onog kluba. Samo sam izašla i hodala. Nisam jezično izrazila *ljutnju* (smijeh) ni tamo ni na poslu (smijeh). Možda jesam, računa li se da sam dosta glasno ono izrekla da ih neću čekati zbog pauze? (smijeh)“

Direktni jezični izrazi *ljutnje* česti su u intenzivnim emocionalnim situacijama, bilo u poznatom bilo u anonimnom okruženju. Pritom sudionici i dalje pokušavaju kontrolirati svoj izričaj ovisno o okruženju, tj. osobama pred kojima su se naljutili, bilo na njih u datome trenutku bilo da opisuju neku prethodnu situaciju u kojoj su jezično izrazili *ljutnju*.

I3: „Ako mogu. Ako se kontroliran. Gleaj, neću isprid tvoje matere, starija je žena, isprid nje, čak i ovi koji... poštapalice jebiga i to. trudiću se izbacit iz poštovanja prema godinama, kućni odgoj, sve, ali pričamo o svakodnevnom životu, pričamo o tome kad ti poplavi faca zato jer je kreten isprid tebe zakočia bez žmigavaca, pa ti opsova još nešto a jebiga onda ne znan šta pričan. Onda se ne kontroliran.“

I4: „Recimo, konju, kravo, kozo, dobro pa i mi smo se ko djeca recimo ajd častili... Zapravo, to je više izraz kad si s nekim blizak i dobar,“

I5: „E, đubre, đubre je pravo. Đubre ima *kontekst*, je... poseban. Đubre je poseban. Đubre je na prvom mjestu.“

I2: „Oh, I'll tell them to fuck off. To my brother, to my friends. I mean close friends. To my parents, never. Older relatives, no way. No, to my uncle. yeah I can tell my uncle to fuck off. We're not that close, but we have these. you know, arguments, it's politics, it's sports, economy. Family dinners. weekends, you know how it goes. And he loves to argue, man, he can go on

for hours. And yeah, I do sometimes tell him to fuck off, when I really can't go on any longer. Partly angry, partly jokingly. He tells me to fuck off, so I see it as, you know, more of a reaction at that moment, when you're really annoyed by someone. Fuck off, well or fuck you, I use those frequently when driving (laughter), it's very strong language, well I see it as very intense, so I don't use it often. It's safe to use it when you're in your car. and the other drivers can't hear you. But, erm, in the street, if something happens, someone bumps into you, or they don't see you're crossing the street, or something like that, erm, I don't know. Depends. If I'm in a bad mood, yeah I might be vulgar, regardless of consequences. I'll deal with that later (laughter).“

I2: „Oh no. No. If I do say *fuck*, it's when I'm on my own. I think of the person or the situation that made me angry and I will say *Fuck him or her* or *Fuck that*. Never in front of people, I can't, it's just too strong. And I feel that expressing anger in such intense manner at the moment you are angry might damage the situation. I just don't like conflict. I avoid it at any cost. I try to discuss the matter, or I wait for a better time, when I see we might resolve the issue, I will say that something wasn't done right, that something wasn't supposed to be said or done, that particular words or actions hurt me. I will explain my anger at that angry moment, but I never react in this way, I might use stuff like *idiot. Go to hell*. But curse, no. Family. friends, oh my god, workplace, colleagues. No. For the record, *stupid, idiot, and Go to hell*, do not refer to arguments at work. (laughter) Maybe when having a drink with a colleague I'm really close with, but even then I try not to overuse such language.“

Uzevši u obzir navedena *poznata okruženja* i *anonimna okruženja*, kao i termine iz prethodnih poglavlja – *kontekst, konvencija, zajednica prakse, govorna zajednica, društvena mreža* – primjetno je preklapanje tih termina, ujedno i njihova interakcija. Naime, *poznata okruženja* i *anonimna okruženja* čine *kontekste*, i to *kontekste situacija* u kojima se osobe svakodnevno nalaze i u kojima komuniciraju i djeluju. *Konvencija* je ta koja održava stabilnost komunikacije i koja u interakciji s *kontekstom*, tj. s raznovrsnim *kontekstima* daje slojevitost komunikacijskog iskustva. Nadalje, *zajednica prakse, govorna zajednica* i *društvena mreža* tri su pojma sa specifičnim *grupnim dinamikama*. *Grupna dinamika* unutar svake od navedenih zajednica jest ono što te zajednice neprekidno održava – komunikacija, interakcija, specifični međusobni odnosi članova, partikularna iskustva i ukupno zajedničko iskustvo. *Grupna dinamika* spominje se kao snažan čimbenik u fokus grupama, tj. kao onaj poticaj koji može doprinijeti sadržajnoj diskusiji između članova i sadržajnom ukupnom intervjuu za istraživača. Čak bi se i fokus grupu moglo nazvati svojevrsnom inačicom *zajednice prakse* - zajednica osoba okupljena oko nekog specifičnog zajedničkog cilja, što je

u ovom slučaju bila grupna diskusija radi pružanja podataka za istraživanje o jezičnom izražavanju *ljutnje* u hrvatskome i američkom engleskome.

8.4. Povezanost rezultata korpusnog istraživanja i rezultata razgovora u fokus-grupama

Nakon rezultata analize korpusa te fokus-grupa nameće se pitanje moguće interpretacije koja povezuje dobivene rezultate. Kako je već nekoliko puta spomenuto u ovome radu, korpusni podaci preuzeti su iz korpusa pisanog jezika, što neminovno umanjuje potencijal u sferi ekspresivnosti kojeg nalazimo u govorenom jeziku. Uzevši u obzir specifičnosti registara pisanog jezika i situacije koje su u korištenim tekstovima opisane može se govoriti o svojevrsnoj aproksimaciji izgovorenoga jer su primjeri direktnih jezičnih izraza *ljutnje* preuzeti ili iz dijaloga u književnim tekstovima ili upravnog govora, tj. prenesenih riječi iz situacija koje novinari prenosi u svojim tekstovima. Također je ranije već nekoliko puta navedeno i pitanje kako uopće pristupiti tumačenju ovakvih podataka. Dakako da se pri tumačenju podataka ne ulazi u izvanjski *kontekst* zbivanja, tj. ne unose se podaci koje istraživač zna i izvan svog istraživanja o osobama koje su navedene u korpusnim primjerima. Kako povezati tumačenje pisanih podataka o jezičnom izražavanju *ljutnje* s podacima dobivenima iz neposrednog razgovora s govornicima obaju jezika? Može li se podatke iz neposrednog razgovora smatrati potvrdom direktnih jezičnih izraza i jezičnih opisa *ljutnje* koji su nađeni u korpusnom istraživanju?

Kada je riječ o jezičnom izražavanju *ljutnje* u *poznatom okruženju* (poglavlja 8.2. i 8.3.1.), kao što se i moglo pretpostaviti, odgovori su očekivani jer većinom pokazuju da ispitanici najčešće otvoreno jezično izražavaju *ljutnju* u bliskom, neformalnom okruženju, dakle unutar obitelji i kruga prijatelja. Otvoreno jezično izražavanje *ljutnje* rjeđe je unutar poslovnog okruženja i događa se ili između bliskih suradnika na istoj razini unutar hijerarhije ili u iznimno emocionalno pobuđenim situacijama (poglavlje 2.2., 'model kružnih emocija'). U tim iznimno emocionalno pobuđenim situacijama može se dogoditi da osoba 'plane' ispred osobe koja joj je hijerarhijski nadređena, čime direktno krši hijerarhijska pravila formalnog poslovnog ponašanja i izlaže se mogućim sankcijama zbog kršenja društvene norme. Prema iskazima ispitanika ipak je bitno i na koji način i u takvoj emocionalno intenzivnoj situaciji

osoba reagira, tj, kakav jezik koristi, da li je povisila ton, koristi li psovke ili vulgarne izraze ili se suzdržava od tog vrlo izravnog jezičnog izražavanja *ljutnje*, što može dijelom ublažiti ukupni efekt i eventualne naknadne posljedice.

Većina ispitanika je rekla da i unutar kruga obitelji i prijatelja ne reaguju jednako u situaciji napetosti. Neki se vrlo rano povuku iz rasprave ili samo odslušu drugu stranu i fizički se udalje jer tumače da bi u datom trenutku mogli napraviti više štete. Obično naknadno potaknu ponovni razgovor na tu temu, ovaj put hladne glave i jasnih argumenata bez direktnih jezičnih izraza *ljutnje* već najčešće opisuju svoje osjećaje u prethodnoj situaciji u kojoj je došlo do situacije napetosti.

Od ispitanika do ispitanika se razlikuje jezično izražavanje *ljutnje* prema članovima obitelji i prijateljima, neki burno reaguju prema roditeljima, neki prema braći i sestrama, neki i prema jednima i prema drugima. Isto tako, odabir postoji i prema članovima rodbine. Što se tiče reagiranja u situaciji napetosti s prijateljima, dakako da i ovdje postoji svojevrsni redoslijed reakcije. Sve navedeno implicira da govornici usvajaju situacijske *kontekste* tijekom godina međusobnih odnosa, uče o osobama iz međusobnih interakcija i na taj način izgrađuju, moglo bi se reći, sustav ili hijerarhiju o tome kako komuniciraju s kojom osobom u svojoj užoj ili široj okolini.

Također postoje i *kontekstualne odrednice* pri jezičnom izražavanju *ljutnje* unutar poslovnog okruženja. Većina sugovornika je ušla u poslovno okruženje ne poznavajući nikoga unutar tog okruženja i vrlo su formalno ispočetka pristupili odnosima, tj. interakciji u tom okruženju upravo zbog osjetljivije prirode odnosa na isprve nepoznatom teritoriju. Promatranjem svog poslovnog okruženja i kroz svakodnevnu komunikaciju usvajali su specifične norme svojstvene radnom mjestu i postupno se oslobađali u komunikaciji prema kolegama. Gotovo svi ispitanici ustvrdili su da se najveći broj situacija napetosti na radnom mjestu ili u širem poslovnom okruženju s vremenom razriješio pozitivno jer bi u suprotnome kočio daljnji radni proces. U situacijama u kojima bi napetost i dalje opstala došlo je ili do udaljavanja suradnika ili bi se s vremenom prešlo preko izgovorenoga s tumačenjem da je situacija bila intenzivna, da je u pitanju bio veliki posao, kratki rokovi i posljedično visoka napetost.

Poznato okruženje može i ne mora pružiti sigurnost osobi koja ulazi u neku situaciju napetosti u datom trenutku. Dakako da su odnosi unutar obitelji, prijateljskog kruga i poslovnog

okruženja sadržajno različiti, ali zajedničko im je to da osobe više-manje znaju s kime ulaze u situaciju napetosti i mogu predvidjeti posljedice takve situacije pa su na taj način sigurniji u vlastitu reakciju i mogu odvagnuti koliko im je važno razriješiti takvu situaciju odmah ili se mogu povući i pričekati mirniju situaciju za razrješenje situacije napetosti.

Što se tiče odgovora o jezičnom izražavanju *ljutnje* u *anonimnom okruženju*, može se reći da postoje sličnosti u odgovorima ispitanika o vlastitim jezičnim reakcijama, što se svakako može tumačiti i na razini same ličnosti ispitanika. U ovome radu nije u žarištu ličnost pojedinca, tj. obilježja ličnosti pojedinca nego usvajanje i snalaženje u *kontekstima* u kojima se pojedinac kreće, živi, djeluje.

Svi su se ispitanici složili da i u anonimnim okruženjima procjenjuju moguću situaciju napetosti, tj. sudionike u mogućoj situaciji napetosti prema već usvojenim *kontekstualnim odrednicama*.

Primjerice, najčešće kalkuliraju pri reakciji u administrativnim ustanovama u kojima rješavaju administrativne dužnosti i naiđu li na moguću situaciju napetosti, prvo je pokušavaju riješiti mirno i staloženo iz vrlo oportunističke potrebe. Tek ako vide da druga strana ne doživljava njihove potrebe kako su ih sami izložili, da druga strana ne reagira kako misle da bi trebala reagirati, onda kreću u otvorenije jezično izražavanje *ljutnje*, kako bi jasno iskazali da se situacija ne razrješava uspješno.

Navedena obrazloženja rezultata u fokus-grupama velikim dijelom odgovaraju rezultatima dobivenima iz pretraživanja korpusa. Direktni jezični izrazi *ljutnje* česti su u intenzivnim emocionalnim situacijama bilo u poznatom bilo u anonimnom okruženju (poglavlje 8.2., 8.3.1. i 8.3.2.). Primjeri psovki, uvredi i prijetnji, kao i izraza 'mrzim te', a pogotovo postojanje, odnosno nepostojanje dodatnih kontekstualnih podataka u samim primjerima pokazuju važnost jasnih *kontekstualnih odrednica* koje bi neku komunikacijsku situaciju istaknulo upravo kao situaciju u kojoj se jezično izražava *ljutnja*. Nedostatak popratnih kontekstualnih podataka ne znači i nerazumijevanje ili nemogućnost interpretacije primjera jer je iz svakog takvog primjera u svakom slučaju bilo jasno da se radi o jezičnom izražavanju spleta negativnih emocija i negativnih namjera.

Psovke, uvrede, prijetnje i jezični izraz 'mrzim te' nikada se ne koriste bez određenog povoda. Kao što je već istaknuto u zaključku poglavlja o korpusnoj analizi, pri jezičnom izražavanju *ljutnje* nužno je postojanje *minimalnog zajedničkog konteksta situacije*, koji 'opravdava'

korištenje jezičnih izraza *ljutnje*. *Minimalni zajednički kontekst* kao bitna *kontekstualna odrednica* može se primijeniti i na podjelu 'poznato okruženje' – 'anonimno okruženje' (poglavlje 8.2., 8.3.1 i 8.3.2.). Svi navedeni slojevi obaju okruženja bitni su u interpretaciji korpusnih podataka. Razina bliskosti, razina hijerarhije, snaga veze unutar zajednice, ako i između njenih pojedinih članova, zajedničko komunikacijsko iskustvo, stupanj formalnosti čine splet dinamičnih kontekstualnih odrednica koje su stalno 'aktivne' u ukupnom, kao i u pojedinačnim komunikacijskim iskustvima, koja se odražavaju i u primjerima iz korpusa i u primjerima dobivenima u razgovorima u fokus-grupama.

Poznato, odnosno anonimno okruženje i njihova podjela koje se primjerima iz razgovora obrazlaže u poglavljima 8.2., 8.3.1. i 8.3.2. u velikom dijelu odgovara *kontekstualnim odrednicama* koje su dobivene pregledom primjera iz hrvatskih i američkog korpusa. Ovdje ćemo ponovno istaknuti Tablicu 4. koja prikazuje *kontekste* u kojima ispitanici svakodnevno sudjeluju:

POZNATO OKRUŽENJE	OBITELJ - neformalno (formalno)
	PRIJATELJI - neformalno
	POSAO - formalno (neformalno)
ANONIMNO OKRUŽENJE	NA ULICI - prolaznik – nedefiniran društveni status
	U PROMETU - sudionici u prometu – nedefiniran društveni status
	ADMINISTRACIJA - donekle ograničena anonimnost; komunikacija između poznatih društvenih položaja u datom <i>kontekstu</i>

Naime, podjela koja se nalazi u Tablici 4. prikazuje komunikacijska okruženja u kojima sudionici svakodnevno sudjeluju. Ta su okruženja podijeljena na dvije vrste, a to su 'poznato okruženje' i 'anonimno okruženje'.

Poznato okruženje podijeljeno je na 'obitelj', 'prijatelje' i 'posao'. 'Obitelj' uključuje i užu obitelj i rodbinu te je u njoj dominantno obilježje *neformalnost* u međusobnim odnosima, osim u nekim slučajevima odnosa prema starijim članovima obitelji ili članovima obitelji s kojima govornik nije u bliskom odnosu. 'Prijatelji' uključuju bliske prijatelje, kao i prijatelje, pa čak i poznanike s kojima postoji nešto slabija razina bliskosti i neformalnosti. To je također okruženje u kojem dominira *neformalnost* u međusobnim odnosima. 'Posao' uključuje kolege u neposrednom okruženju na radnom mjestu, kao i kolege iz šire poslovne zajednice. Samo poslovno okruženje u principu nameće *formalnost* međusobnih odnosa, koja se može 'pregovarati' ovisno o snazi hijerarhijskih odnosa, trenutnoj situaciji u kojoj se sudionici nalaze ili vremenu provedenom u toj radnoj zajednici, bilo užoj ili široj. 'Poznato okruženje' je dakle u prvom redu obilježeno neformalnim odnosima i postojanjem kohezije, bilo unutar zajednice kao takve (obitelj, rodbina, prijatelji, kolege) bilo između pojedinih članova tih zajednica. Zajednice unutar 'poznatog okruženja' mogu se povezati sa zajednicama opisanima u poglavlju 5.2.1. do 5.2.3., a to su *zajednice prakse*, *govorna zajednica* i *društvena mreža*. Sve tri zajednice nose obilježja formalnosti, odnosno neformalnosti i upravo zato što su 'zajednice' utemeljene su na određenom stupnju kohezije, zajedničkih ciljeva, interesa, vjerovanja, rituala. Sve navedeno ovisno je o jezičnoj djelatnosti i jezičnoj suradnji članova zajednice, koji svoje zajedničke ciljeve, običaje, rituale i slično održavaju upravo jezičnom djelatnošću.

Drugo okruženje, 'anonimno okruženje' opstaje baš na pojmu opisanome u poglavlju 7.5., a to je *minimalni zajednički kontekst situacije*. 'Anonimno okruženje' podijeljeno je na 'ulicu' i na 'promet', odnosno na 'javni prostor' te na 'administraciju', koja je istovremeno i javni prostor i mjesto na kojem se, uvjetno rečeno, povezanost članova ostvaruje u prvom redu zbog dvosmjernog odnosa u kojem govornici sudjeluju i u kojem komuniciraju kroz ulogu u trenutnom situacijskom kontekstu koji je određen svrhom dolaska u javni prostor administracije. Taj dvosmjerni komunikacijski odnos je onaj traženi *minimalni zajednički kontekst situacije*. 'Javni prostor' u smislu navedene 'ulice' (sudionik je prolaznik nedefiniranog društvenog statusa i pripadnosti) i 'prometa' (sudionik također nije definiran) sadrži određen stupanj povezanosti sudionika upravo zbog *minimalnog zajedničkog konteksta situacije*. U navedena dva primjera 'anonimnog okruženja' taj *minimalni kontekst* zadan je u okvirima društvenih normi ponašanja u tim javnim prostorima i trenutne situacije u kojoj se govornik-sudionik nalazi. Povezanost sudionika nije identična onoj u 'poznatom okruženju' niti je potrebno da bude tako izražena i snažna. Dovoljno je da povezanost sudionika

'odražava' i 'održava' postojeću stabilnu normu društvenog ponašanja, pa tako i jezičnog ponašanja.

Slijedom navedenoga, podaci dobiveni iz pretraživanja korpusa u visokoj se mjeri preklapaju s podacima dobivenima iz razgovora sa sudionicima u fokus-grupama. Zajedno grade ukupnu sliku *kontekstualnih odrednica* koje obilježavaju jezično izražavanje *ljutnje* u hrvatskome i u američkome engleskom.

Sudionici - govornici američkoga engleskoga dali su odgovore koji su više-manje u suglasju s rezultatima iz korpusa američkoga pisanoga jezika, ali u odnosu na rezultate sudionika-govornika hrvatskoga odgovori su drukčiji. Primjetna je suzdržanost u korištenju psovki i vulgarnih izraza u direktnom jezičnom izražavanju *ljutnje*. Naime, psovke predstavljaju bogat izvor podataka o hrvatskom govorenom izražavanju, od pozicije poštapalica, tj. riječi koje ispunjavaju prazninu u govoru do psovki koje se koriste u emocionalno visoko pobuđenim situacijama, kao ciljan izraz *ljutnje*, tj. snažne emocionalne reakcije, kojom se želi povrijediti drugog govornika. Znakovito je da je jedan dio sudionika-govornika američkog engleskog u razgovoru samoinicijativno napomenuo kako su primijetili da Hrvati dosta psuju, oko najmanje sitnice, i pritom čak ni ne iskažu u potpunosti negativnu emociju (ni riječima ni gestom ni mimikom) nego im se čini da to skoro pa nesvjesno rade. Također su neki osjećali potrebu objasniti koliko je snažna psovka *Fuck off* i *Fuck you*. tj. kako je oni snažno doživljavaju kada im je upućena ili kada je izgovaraju, u principu su to vrlo posebne, emocionalno visoko pobuđene situacije. Ovakvih dodatnih samoinicijativnih interpretacija nije bilo među hrvatskim govornicima, sudionici su rekli koriste li psovke ili ne, kada i pred kime, rijetko su se izjašnjavali o njihovoj snazi, kako ih doživljavaju ili kako sebe doživljavaju kada psovku izgovaraju.

Izrazi poput *I could kill you!*, *I'll kill you!* nisu neobični za govornike američkog engleskoga, ali oni pri opisu situacija ponovno naglašavaju da su to vrlo snažne riječi, Ipak, koriste ih, u emotivno vrlo pobuđenim situacijama, kada se osjećaju ugroženo, povrijeđeno, razočarano. Ne osjećaju se ugodno ni kada im je takvo što upućeno, ali ni kada sebe 'ulove' da su takvo što izgovorili. Pogotovo se ne osjećaju ugodno ako im takvo što kaže osoba koju ne poznaju, dakle ako dođe do neke situacije napetosti na ulici najčešće, ili u prometu, jer ne znaju kako se postaviti i reagirati da se osoba koja to izgovara pokuša smiriti i ne znaju hoće li im osoba nauditi nakon što je to izgovorila.

Među izrazima *ljutnje* koji su nađeni i u korpusima i o kojima su sudionici razgovarali u fokus grupama jezični izraz *Mrzim te* iznimno je zanimljiv. Većina korisnika ga doživljava i rabi s velikom zadržkom. Nikome nije stran taj izraz, pri čemu ga opisuju kao izraz jednog spleta negativnih emocija, i *ljutnje* i razočaranja, pa i tuge, najčešće jer ih je duboko pogodilo situacija napetosti unutar dinamike odnosa s određenom osobom. Ipak, rijetki su oni koji taj izraz izgovore, i to iz različitih razloga. Jedan od razloga je to što ga govornici doživljavaju djetinjastim izrazom *ljutnje*, tj. čak izrazom u afektu, ne nužno i u *ljutnji*. Doživljavaju ga kao nešto što dijete izgovori drugom djetetu koje mu ukrade igračku ili uslijed neke dječje svađe ili kao izraz *ljutnje* prema roditelju u svađi oko izlazaka, dečka, cure, škole i slično. Upotrijebiti ovaj izraz kao odrasla osoba za neke sudionike znači iskazati vrlo snažnu emocionalnu reakciju i napraviti rez u komunikaciji, ali i u sveukupnom odnosu. Dio sudionika se složio da je *Mrzim te* vrlo specifičan izraz, istodobno i smiješan, ali i ozbiljan jer mržnja kao osjećaj je vrlo intenzivna, a ujedno postoji i više nego dovoljno drugih jezičnih izraza *ljutnje* kojima se može preciznije iskazati takav osjećaj prema drugom ljudskom biću. Također su dodali i primjere *mrzim nešto (ovaj posao, ovu obavezu, ovaj aparat)* kao jezične izraze *ljutnje* u datom trenutku tijekom obavljanja neke obaveze nekog posla ili korištenja nekog kompliciranog aparata. Pri tome se uopće ne radi o mržnji, nego baš o *ljutnji* kao popratnoj reakciji u trenutku nemoći, koji ih ispunjava negativnim osjećajem koji na neki način žele iskazati.

Što se tiče izraza *I hate you* sudionici-govornici američkog engleskog također su imali podvojene osjećaje prema tom izrazu. U svakom slučaju ga mogu doživjeti i protumačiti kao izraz *ljutnje*, kao trenutnu snažnu reakciju, ali i među njima je bilo onih koji su ga doživljavali kao vrlo djetinjast izraz, ako je izgovoren u afektu. Nekoliko ih je, pak, reklo da taj izraz doživljavaju kao vrlo snažan izraz negativnih emocija i da bi se zamislili nad sobom da se nađu u situaciji da to izgovore ili da im je takav izraz upućen.

Uzevši u obzir broj sudionika u jednoj i drugoj skupini, tj. broj govornika hrvatskoga jezika i broj govornika američkoga engleskoga jezika, naravno da nije uputno generalizirati, ali uočljive su razlike između jedne i druge kulture kada se radi o jezičnom izražavanju *ljutnje*. Jasno je da su ovdje u pitanju dvije *kulture* u tradicionalnom smislu, ali isto tako je bitno naglasiti da je teško povući oštru granicu između tih dviju *kultura* zbog globalnih trendova koji se manifestiraju kroz medije poput TV-a, tiskanih medija, a danas ponajviše interneta i poglavito društvenih mreža.

Obje kulture pružaju spektar različitih dimenzija koje su uključene u cjelokupnu interpretaciju jezičnog izražavanja, dakle od samog pitanja kojim riječima se izražavaju emocije, koje su vrste riječi pritom najviše ili najmanje zastupljene i u kojim *kontekstima* se pojavljuju. Nadalje, jezično izražavanje emocija moguće je promatrati s gledišta samo jednoga jezika ili više njih. I jedno i drugo gledište na svoj način pružaju uvid u bogatstvo ne samo jezičnih izraza emocija već i u bogatstvo emocionalnih stanja koja proživljavaju govornici. Kada se govori o jezičnom izražavanju emocija, govori se o preko nekoliko dimenzija koje su bitne za prikupljanje i interpretaciju, od samih jezičnih izraza do *konteksta* u kojima ih se nalazi i interpretacije interakcije jezičnih izraza i *konteksta*.

8.4.1. Doprinos metode fokus grupe u istraživanju jezičnog izražavanja *ljutnje*

Pri opisu istraživanja u fokus-grupama navedeno je da je ova metoda najčešće pomoćna tehnika u istraživanjima, ona s kojom se započinje istraživanje ili koja služi kao dodatna podrška podacima u nekoj etapi istraživanja. Jedan od ciljeva ovoga rada jest i pokazati može li se ovakva metoda koristiti kao komplementarna metoda korpusnom istraživanju u nedostatku obimnijeg korpusa govorenog jezika? Daljnje pitanje koje se nameće jest i može li se jezično izražavanje emocija općenito istraživati uz pomoć korpusnih podataka, bilo pisanih bilo govorenih korpusa. Korpusi, bilo pisani bilo govoreni, uređena su skupina tekstova, dakle tekstovi su sabrani po pripremljenom obrascu. Spontanost svakodnevnog jezičnog izražavanja je velikim dijelom odsutna iz korpusa pisanih tekstova, a pitanje je i do kojeg stupnja je moguće ‘uhvatiti’ spontanost govora iz podataka dostupnih u korpusima samog govorenog jezika. Ti su podaci zasigurno ‘emocionalno intenzivniji’ od podataka iz pisanih tekstova, ali i oni daju ograničenu sliku govorne uporabe jezika emocija.

Razgovor sudionika u fokus grupama i njihov suodnos doprinijeli su razumijevanju *kontekstualizacije* jezičnih izraza *ljutnje*. Poticanje sudionika upravo na razgovor, a ne na puko odgovaranje na pitanja, doprinijelo je interakciji koja je na površinu izvukla moguće *kontekste* uporabe različitih jezičnih izraza *ljutnje*. Štoviše, baš su razgovori u fokus grupama, tj. sudionici u razgovorima ti koji su dali uvid u dodatne jezične izraze *ljutnje* koji se ne nalaze u pregledu korpusnih podataka. U primjerima iz prethodnog poglavlja nalaze se jezični izrazi *ljutnje* *đubre*, *kozy*, *konju*. Nadalje, sudionici su spomenuli i primjere poput *smeće*, *kujo*, *govno*, *(you) asshole*, *(you) piece of shit*, *(stupid) bitch*. Jedna je sudionica navela i primjer *cunt*, ali ga nije željela glasno izgovoriti nego je rekla:

„You know that c-word, It’s very very offensive. I honestly don’t know how I would react if someone said that to me.”

Ostali sudionici su njenu izjavu popratili kimanjem glavama i sami su rekli da tu riječ smatraju iznimno snažnom, intenzivnom i baš pravom uvredom. Neki od tih izraza smatraju se ustvari previše zafrkantskima (*kozy*, *konju*, *kravo*), osim izraza *smeće* ili *đubre*, koji su protumačeni kao ozbiljan izraz *ljutnje* ili općenito verbalne agresije prema nekome.

Suodnos obrade korpusa i fokus grupa doveo je do novih, dodatnih primjera izražavanja *ljutnje*. Gore navedeni primjeri jezičnog izražavanja *ljutnje* koje su sudionici spomenuli

tijekom razgovora pretraženi su u korpusima oba jezika. U nastavku se navode rezultati pretraživanja nekih primjera.

Nađeno je 5 pojava jezičnog izraza *kujo* u HNK i 23 pojavnice u Riznici. Primjeri u HNK nalaze se u novinskim tekstovima, a primjeri iz Riznice nalaze se i u književnim tekstovima (19 pojava) i u novinskim tekstovima (4). U primjerima se izražava snažna *ljutnja*, i to u nekim primjerima činom direktne prijetnje.

- (1) „On je procijedio kroz zube: Pisni, **kujo**, samo pisni i progutat će te noć.“
- (2) „Zar ne znaš da je sveti dan, **kujo**?!“ vrištao je.

Nađeno je 86 pojava jezičnog izraza *you bitch* u COCA-i, od čega se većina nalazi u različitim književnim žanrovima. Također se radi ili o visoko pobuđenim ljutim reakcijama ili o prijetnji upućenoj ženskoj osobi.

- (1) „**You bitch!**“ He hurls her the length of the room.
- (2) „**You bitch, you dumb bitch,** look at this, you cut me.“

Jezični izraz *you piece of shit* nađen je u 23 primjera u COCA-i, od čega je tek jedan iz časopisa, dok ostali primjeri pripadaju različitim književnim žanrovima. Ponovno se radi o direktnoj uvredi prema osobi koja je poruzrokovala govornikovu ljutu reakciju.

- (1) „You think you know me? You don't know me! **You piece of shit!**“

Inicijalno pretraživanje korpusa obaju jezika donijelo je relativno ograničen broj direktnih jezičnih izraza *ljutnje* i tek su naknadni primjeri koji su dobiveni iz razgovora u fokus grupama ukazali na mogući raspon direktnog jezičnog izražavanja *ljutnje*. U korpusnom pretraživanju istaknuti su primjeri psovki, prijetnji i leksema *ljutnje*, dok su primjeri dobiveni iz razgovora uvrede koje se upućuju osobi koja je prouzrokovala tu negativnu emociju *ljutnje* u govorniku. U svakom slučaju, raspon i intenzitet samih direktnih jezičnih izraza *ljutnje*, kao i *konteksti* njihove uporabe ukazuju na to da je *ljutnja* intenzivna negativna emocija, koju je teško konkretno opisati nego se snaga doživljava *ljutnje* ustvari ogleda u izabranom direktnom jezičnom izrazu *ljutnje*. Ako osoba reagira ljuto jer je nečime povrijeđena, razočarana ili se osjeća ugroženo zbog tuđih riječi ili djela, ta će osoba pokušati istovjetno uzvratiti ako *kontekst* i *konvencija* to dopuštaju.

Konvencija direktnog jezičnog izražavanja *ljutnje* u hrvatskome i (američkome) engleskome ogleda se u rasponu raznolikih izraza, kao što su psovke, uvrede, čin prijetnje ili opis

osjećanja tijekom same situacije ili neposredno nakon situacije dok je emocija *ljutnje* još uvijek intenzivna. Znakovito je da su se uvrede kao direktni jezični izrazi *ljutnje* u tolikom broju pojavile u razgovorima u fokus grupama. Već spomenuta interakcija očito je potaknula sudionike da iskreno iznose vlastita iskustva i možda i ponovno proživljavaju neke već proživljene situacije koje su u njima izazvale *ljutnju*. Uvrede su zapravo način na koji govornik pokušava jednakom mjerom uzvratiti onome tko ga/ju je i povrijedio svojim riječima ili djelom. Uvredom se direktno napada čast i dostojanstvo te osobe – *smeće, kujo, you piece of shit* i slično. Psovkom kao što je npr. *Odjebi!* u datom trenutku se želi udaljiti sugovornika od sebe i prekinuti komunikaciju, ali uvredom poput *Ti si obično smeće!* direktno se jezično usmjerava agresija prema sugovorniku i vrlo je jasno da ga/ju se želi snažno povrijediti, bez obzira slijedi li nakon takvog izražavanja daljnja komunikacija ili se ona u tom trenutku naglo prekida. Jezičnim izrazom poput „*Ljut sam sad zbog ovoga, znaš!*“ također se direktno jezično daje do znanja trenutno emocionalno stanje osobe, a to je *ljutnja*. Pitanje je dakako kada i kako govornik bira jedan od tri navedena direktna jezična izraza, a na to pitanje ponovno se odgovara dvama pojmovima – *kontekst* i *konvencija*.

Zaključno, može se ponovno istaknuti ono što se provlači kroz ovaj rad, a to je da je *ljutnja* visoko pobuđena negativna emocija, s raznovrsnim rasponom jezičnog izražavanja, koje ovisi o *kontekstu* i *konvenciji* unutar zajednice govornika, ma kako se tu zajednicu terminološki odredilo. *Ljutnja* jest i fiziološki vrlo intenzivna, dakle sam organizam burno reagira u situacijama koje potiču *ljutnju*, ali nerijetko reakcija i izražavanje *ljutnje* staje na toj fiziološkoj reakciji. Daljnje jezično izražavanje *ljutnje* uvelike ovisi o komunikacijskom *kontekstu* u kojem se osoba nalazi.

Svi jezični izrazi *ljutnje* dobiveni iz korpusa hrvatskoga i američkog engleskog, kao i izrazi dobiveni iz razgovora sa sudionicima, uz njihova dodatna objašnjenja *konteksta*, mogu se podijeliti na:

- a. direktne jezične izraze *ljutnje* koji vrijeđaju ili ugrožavaju dostojanstvo i identitet osobe kojoj su upućeni (psovke, vulgarni izrazi)
- b. na prijetnje tj, na jezične izraze *ljutnje* kojima se osobi prijeti fizičkom ugrozom.
- c. na neposredne jezične izraze *ljutnje* poput *Ljuta sam.*, koji, ako su izgovoreni u trenutku *ljutnje*, pa čak i naknadno, dok govornik još uvijek intenzivno osjeća *ljutnju*, mogu biti ne samo aproksimacija direktnom jezičnom izražavanju *ljutnje* već i *najjasniji mogući izraz ljutnje*

Jezični izraz *Mrzim te* i u ovom zaključnom dijelu ostaje stajati sam za sebe jer je složen jezični emocionalni izraz, kojim osoba daje direktnu emocionalnu prijetnju odnosu s osobom kojoj upućuje taj izraz. *Mrzim te* je jezični izraz koji svakako najprije se povezuje s emocijom mržnje, još jednom snažnom negativnom emocijom. Budući da nije uvijek lako razlučiti *negativne emocije* u datom trenutku, dapače može se raditi o cijelom spletu već postojećih ili tek nastalih negativnih emocija, jezični izraz *Mrzim te* nije neispravno svrstati u jezične izraze *ljutnje*. To je izraz kojim se pokušava emocionalno povrijediti osobu kojoj je izraz upućen, dakle uzvratiti negativnu emociju koju nam je prouzrokovala svojim ponašanjem. *Mrzim te* implicira postojanje relativno stabilnog i pozitivnog odnosa dviju osoba, koji je u datom trenutku izrazito narušen.

Ono što je također iznimno važno istaknuti na kraju ovog poglavlja jest i prinos supostavljanja dvaju metodoloških postupaka, korpusne metode i metode fokus grupe, koji je pridonio potvrdi nužnosti *kontekstualizacije* i *konvencionalizacije* direktnih jezičnih izraza *ljutnje*. Istraživanje je inicijalno krenulo od pretraživanja korpusa obaju jezika, ali ti rezultati su bili ograničeni. Zbog spomenutog nepostojanja korpusa govorenog hrvatskog jezika, koristila se metoda fokus grupe. *Grupna dinamika* sudionika i njihova interakcija doprinijela je ne samo razumijevanju *kontekstualne* slojevitosti, već je uvela i dodatne jezične direktne izraze *ljutnje*, koji su ponovno pretraženi u korpusima. Korištene metode su se pokazale komplementarnima i upravo je ta premreženost i povezanost podataka i o samim izrazima, kao i o *kontekstima* i *konvenciji* doprinijela boljem razumijevanju direktnog jezičnog izražavanja *ljutnje* u hrvatskome i (američkome) engleskome.

9. Kontekstualizacija i konvencionalizacija jezičnog izražavanja *ljutnje*

Na koji način povezati korpusne podatke i podatke dobivene u razgovoru s govornicima? Koje su glavne stavke koje se ističu u navedenim rezultatima? Ono što je vidljivo jest repetitivnost podataka i uvjetovanost jezičnog izražavanja *ljutnje* kontekstom u kojem smo zatekli podatke. To dvoje usmjerava promišljanje ovih podataka prema dva bitna pojma, a to su *kontekst* i *konvencija*. Možda bi se i moglo reći da je *konvencija* ispred *konteksta* jer i *konteksti* su u biti *konvencionalizirani* u određenom društvu i kulturi, ali to pitanje nadređenosti pojmova je sasvim sekundarno jer suodnos tih dvaju pojmova, koji se realiziraju zajednički, jest ono što je u središtu pitanja o komunikacijskom iskustvu bilo govornika kao pojedinca, bilo zajednice govornika.

Ponovno je bitno istaknuti da se ovime rezultati ne poopćavaju na cijelu populaciju jednih i drugih govornika već se daju smjernice daljnjem radu o pitanju konvencionalizacije jezičnog izražavanja emocija, kao i međukulturne komunikacije i razumijevanja značenja kulturnih nijansi u jezičnom izražavanju emocija.

Svi ispitanici složili su se s razinama formalnosti koje su dodane uz gore navedena okruženja. Formalnost odnosno neformalnost navedena u zagradama u Tablici 4. odnosi se npr, na odnos u obitelji prema najstarijim članovima, odnosno na krug bliskijih kolega ili prijatelja na poslu s kojima govornik u najvećem broju slučajeva opušteno komunicira.

Ispitanici-govornici i hrvatskoga i američkog engleskoga imali su nekoliko opaski o tome koliko je posao kao okruženje poznato odnosno anonimno; naime istaknuli su pitanje rada na određenom radnom mjestu i rada od kuće, društvenih krugova u kojima se osoba kreće i odnosa koje ostvaruje ako radi na radnom mjestu i ako radi od kuće. Također, nakon razgovora s nekim ispitanicima dodano je objašnjenje o ograničenoj anonimnosti pri obavljanju administrativnih obaveza. Što se tiče sudjelovanja u prometu, bilo kao pješak, biciklist, motorist ili vozač auta, nekoliko je ispitanika izjavilo da je status sudionika donekle prikazan odjećom sudionika i markom bicikla, motora i auta koji voze (primjerice, određena marka auta sa sobom povlači i stereotipe o vozaču te marke auta).

Sve navedeno upućuje na stabilnu strukturu *konteksta* u kojima su nađeni podaci u razgovorima. Gotovo da nije bilo situacije oko koje se ispitanici nisu složili barem kimanjem glavom. Eventualne situacije koje su iskočile sa sobom nose vrlo individualno iskustvo

odrastanja u određenoj obiteljskoj okolini, ali ukupno gledano, kroz socijalizaciju u obitelji, školi, fakultetu, poslu, krugu prijatelja u mlađoj dobi i sada *kontekstualne* strukture su stabilne i zajedničke. Isto tako, okvir jezičnog izražavanja *ljutnje* u tim *kontekstualnim* strukturama je više-manje uobičajen i varira od vrlo direktnog i spontanog jezičnog izražavanja *ljutnje* preko procjene situacije i popratne (ne)suzdržanosti sve do potpunog isključivanja iz situacije napetosti u kojoj se govornik zatekao ili koju je možda i potaknuo.

Kao što je već objašnjeno u poglavlju 5.3 o *zajednicama prakse, govornim zajednicama i društvenim mrežama*, sudionici istovremeno i stvaraju svoj jezični izraz, ali je taj izraz obilježen pripadnošću određenoj zajednici i njenim popratnim *kontekstima*. Ukupno komunikacijsko iskustvo gradi govornikovo izražavanje. Sudjelovanjem u određenim *govornim zajednicama* i djelovanjem u određenim *društvenim mrežama* govornik usvaja raznolike *kontekste* i usvaja jezično izražavanje u danim *kontekstima*. Ne samo da gradi iskustvo *konteksta* kao nekakav široki okvir jezičnog djelovanja već gradi *kontekste* kao mentalne konstrukte, koji objedinjuju i kognitivnu i društenu komponentu. Modeli situacije istovremeno su i subjektivni modeli, ali i apstrakcije iskustava, tj. svojevrsni nadređeni okvir koji se konstantno stvara i održava, dakle čine ukupni dinamični iskustveni komunikacijski model.

I *zajednica prakse* i *govorna zajednica* i *društvena mreža* mogu svaka na svoj način poslužiti pri objašnjavanju *kontekstualizacije* i *konvencionalizacije* jezičnog izražavanja kako samih emocija tako i općenito.

Pojam *zajednice prakse* (Poglavlje 5.3) možda se na prvu doima suženijim ili specifičnijim u odnosu na *govornu zajednicu* ili društvenu mrežu jer u samom nazivu već ističe glavno obilježje (*praksa*), ali je sasvim prikladan pojam za *kontekstualizaciju* jezičnog izražavanja *ljutnje*. Naime, glavno obilježje *zajednice prakse* je upravo usredotočenost na praksu, na djelatnost, na neki zajednički pothvat određene skupine ljudi, što ne znači nužno da je ta skupina homogena ako je se analizira po dobi, rodu, klasi, etničkoj pripadnosti itd. Zajednička djelatnost je ono što tu skupinu veže u zajednicu, koja može i ne mora dugoročno egzistirati. Ono što je bitno razlučiti, tj. što može zamagliti interpretaciju ostane li nejasno jest što ta praksa jest, tj. na što se odnosi pojam prakse. U nekim primjerima *zajednica prakse* radi se baš o djelatnostima, poput primalja, krojača i časnika te je istaknuto da se termin *zajednice prakse* i koristi u rzanim radno-organizaicjskim cjelinama. Ono što je ovdje bitno još jednom

istaknuti jest da je ovaj pojam preuzet u sociolingvistiku i dakako prilagođen *kontekstu* istraživanja u sociolingvistici. Zajednička djelatnost usredotočena baš na djelovanje, na rad postala je zajednička *društvena* djelatnost. Kako god je nazvali, ona sada nosi neka nova značenja, naime radi se o društvenom djelovanju tj. stvaranju novih, heterogenih obilježja jedne takve zajednice unutar koje pojedinac djeluje i služi se jezikom. Pri toj društvenoj djelatnosti one velike sociolingvističke kategorije su tek sporedne (dob, spol, obrazovanje, klasa, etnička pripadnost). Zajednička svrha i zajednička djelatnost su dinamičan pregovarački proces koji stvara novu malu zajednicu koja društveno djeluje. Specifična svakodnevna *kontekstualno* obojena obilježja dolaze u prvi plan i njih govornici-pripadnici *zajednice prakse* svakodnevno pregovaraju i time doprinose i jezičnoj varijaciji. Ipak, moglo bi se reći da koju god interpretaciju uzeli u obzir, bilo specifično radno-organizacijsku bilo sociolingvistički prilagođenu obje interpretacije u obzir uzimaju nešto što je u prvome redu ljudska djelatnost. Ljudska djelatnost neminovno nosi raspon emocionalnog intenziteta, Bilo da se radi o maloj organizaciji samozaposlenih krojača (doslovno o *zajednici prakse*) ili da se radi o heterogenoj skupini ljudi s posla okupljenih oko trenutnog projekta ili čak da se radi o obitelji kao zajednici društvene prakse svaka od navedenih već sadrži određeni emocionalni intenzitet. Sudionici koji su-djeluju u navedenim zajednicama, pri čemu se misli i na jezično su-djelovanje, ulaze u komunikacijske procese prema već usvojenim komunikacijskim obrascima ili ih uče na licu mjesta. Tako ulaze i u komuniciranje emocija u datome trenutku. Kao što su rezultati s ispitanicima u fokus-grupama pokazali emocije se komuniciraju svakodnevno, i to na različitim područjima svakodnevice, u poznatim i u anonimnim okruženjima. Poslovno okruženje, koje bi bilo najbliže primarnom značenju termina *zajednice prakse*, može imati snažnu hijerarhiju, koja priječi (i jezično) izražavanje emocija, ali ne priječi da sudionici određenu emociju dožive i prožive. Kao što unaprijed isplaniran miran radni dan može imati svoje emocionalne trenutke za sudionike, tako i svaki stresor koji poremeti taj radni dan neminovno će ostaviti traga na sudionicima. Pitanje je onda i same ličnosti sudionika, ali u velikoj mjeri i normi i šire i uže radne zajednice na koji način će sudionik reagirati u stresnim, emocionalno intenzivnim situacijama tijekom su-djelovanja u *zajednici prakse*, bilo da se radi o praksi u radno-organizacijskome smislu bilo da se radi o praksi kao društvenoj djelatnosti određene zajednice ljudi.

Zajednice prakse, govorne zajednice i društvene mreže mogu se nazvati 'općim' okvirima u kojima su smješteni raznoliki *situacijski konteksti* u kojima govornici jezično izražavaju

ljutnju. *Kontekst* kao pojam u lingvistici opisan je i analiziran u poglavlju 4 pod naslovom *Odnos jezičnog i društvenog značenja*. Kontekstualizacija jezičnog izražavanja *ljutnje* prema podacima dobivenima iz korpusne analize i iz razgovora s govornicima može se dovesti u vezu s prikazanim analizama *konteksta* prema Dellu Hymesu i Teun Van Dijk u navedenom poglavlju.

Hymesov model S-P-E-A-K-I-N-G (poglavlje 4.1.1.2.) u prvom redu je model koji se odnosi na analizu konteksta u govorenom jeziku, ali elementi tog modela potpuno su primjenjivi na podatke koji su analizirani u ovome radu iako oni nisu podaci iz govorenog jezika. Naime, elementi tog modela – *Setting and scene (okruženje i prizor)*, *Participants (sudionici)*, *Ends (ciljevi)*, *Acts sequence (slijed činova ili događaja)*, *Key (ključna obilježja)*, *Instrumentalities (registri)*, *Norms (društvena pravila)* i *Genre (tip govornog čina ili govornog događaja)* – prisutni su i u pisanim tekstovima koji su pružili primjere jezičnog izražavanja *ljutnje*, kao i u podacima dobivenima iz razgovora s govornicima. Kao što je rečeno u navedenom poglavlju, naziv ovog modela je mnemotehnička metoda kojom se pokušava što jasnije prikazati složenost komunikacijskog iskustva te se model ni u kojem slučaju ne uzima kao hijerarhija elemenata. Model opisuje komunikaciju da tumači ne samo jezičnu strukturu nego pokušava rasvijetliti i razloge korištenja određene jezične strukture u datom govornom događaju, odnosno naglašava važnost *konteksta* za potpuno razumijevanje govornog događaja za sve njegove sudionike. Psovke i vulgarni izrazi, prijetnje, uvrede, leksemi *ljutnje*, kao i izraz 'Mrzim te' mogu se smjestiti u ovaj model. U književnim tekstovima, novinskim tekstovima, kao i u tekstovima iz časopisa postoji *kontekst* u koji su smješteni svi pronađeni i analizirani izrazi. Pisani registar ima svoja specifična obilježja u odnosu na govoreni registar, ali oni jesu komplementarni, nisu dijametralno suprotni i općenito gledano pripadaju zajedničkom jeziku i njegovoj kulturi. Navedeni žanrovi tekstova, odnosno ko-tekst uz svaki primjer pružio je podatke o okruženju i prizoru i o sudionicima, iz njih je jasan slijed događaja koji su doveli do jezičnog izražavanja *ljutnje*. Navedeni žanrovi, kao i primjeri jezičnog izražavanja *ljutnje* koji su u njima nađeni sadrže i ključna obilježja, smješteni su u određeni registar, potvrđuju postojanje društvenih normi unutar kojih je komunikacijska situacija smještena i odgovaraju određenom tipu govornog čina ili govornog događanja. Može se također reći da je iz konteksta navedenih podataka jasan i cilj komunikacijske situacije, a to je jasno jezično izraziti *ljutnju* i na taj način *iskazati* svoje emocionalno stanje i uputiti sugovornika u svoje emocionalno stanje, dakle jasno iskazati komunikacijsku *namjeru*. Kao što je rečeno, pisani tekstovi odraz su jezika i kulture i kao takvi odražavaju jezične i društveno-kulturne norme.

Nemaju spontanost govora, ali ih to ne čini nepouzdanima u analizi mogućih kontekstualnih odrednica jezičnog izražavanja *ljutnje*. Odražavanjem jezičnih i društveno-kulturnih normi u pisanim tekstovima odražava se upravo komunikacijska namjera 'pisaca' tih tekstova da čitatelj razumije (i jezičnu) situaciju, razumije (i jezičnu) reakciju, razumije (i jezično) ponašanje. Kontekstualni elementi sadržani u Hymesovom modelu, iako namijenjeni podacima iz govornog jezika, upravo zato su primjenjivi i na podatke dobivene iz pisanih tekstova. Čak i u slučajevima 'minimalnog zajedničkog konteksta situacije', koji je u ovom radu prvi puta spomenut u poglavlju 7.5. može se primijeniti Hymesov model jer i takvi 'minimalni' konteksti sadrže navedene elemente. Naime, i 'minimalni zajednički kontekst' sadrži 'podatke' o sudionicima, o samom okruženju, tijekom komunikacijskog čina sudionici ustvari komuniciraju namjeru, koristeći jezične izraze prema pravilima registra, žanra, kao i unutar okvira jezičnih i društvenih normi. Komunikacijska situacija bez navedenih elemenata je teško zamisliva čak i u najkraćim mogućim komunikacijskim situacijama među sudionicima koji nemaju prethodno zajedničko komunikacijsko iskustvo.

Hymesov model, odnosno elementi Hymesova modela mogu se usporediti i s klasifikacijom nastalom u ovom radu, a to je podjela na 'poznato' okruženje i na 'anonimno' okruženje, koja se prvi puta spominje u poglavlju 8.3. ovoga rada. Kontekstualne odrednice i jednog i drugog okruženja, a to su bliskost i povezanost sudionika, hijerarhija u odnosu sudionika, stupanj formalnosti situacijskog konteksta, poznavanje i nepoznavanje sudionika mogu se dovesti u suodnos s navedenim elementima modela S-P-E-A-K-I-N-G. U navedenim okruženjima govornici jezika nalaze se u određenom okruženju i unutar njega u određenim prazorima, postoje su-dionici komunikacijske situacije, komunikacijska situacija ima svoj cilj, slijed događanja i ključna obilježja. Komunikacijska situacija smještena je u određeni registar i odvija se u skladu s jezičnim i društveno-kulturnim normama te su u njoj prepoznatljivi i određeni govorni činovi ili govorna događanja. Kako bi se *ljutnju* 'uspješno' jezično izrazilo, bilo psovkom, vulgarnim izrazima, uvredama, prijetnjama ili korištenjem leksema *ljutnje* unutar *iskaza ljutnje*, potrebno je 'uključiti' sve elemente navedenog Hymesovog modela.

Osim suodnosa Hymesovog modela s analizom podataka u ovome radu, isto tako je moguće povezati i Van Dijkov model konteksta kao mentalnog konstrukta s analizom podataka u ovome radu. U poglavlju 4.1.1.4. predstavljen je i analizira se Van Dijkov model konteksta kao mentalnog konstrukta. Van Dijk u svojem modelu želi obuhvatiti i društvenu i kognitivnu komponentu *konteksta*, pogotovo smatra da je kognitivna komponenta manjkava u dotadašnjim analizama *konteksta*. Dakle, *kontekst* gradi govornik kao *društveni* akter i

kognitivno ga smješta u ukupno znanje. Upravo zbog *društvenog* elementa koji je sadržan u pojmu *konteksta*, *kontekst* je zajednički, dijeljen je među članovima zajednice. Van Dijk napominje da ovakvo tumačenje ne isključuje postojanje individualnih, subjektivnih iskustava i interpretacija, ali one su također smještene unutar zajedničkog okvira i velikim dijelom baš u toj *subjektivnosti* iskustva leži naziv koji koristi, a to je *mentalni* konstrukt – dakle, *kontekst* je i zajednički, 'objektivan' i individualni, subjektivan, a smješten je unutar ukupnog znanja i govornika i *zajednice* govornika. Upravo navedena *subjektivnost* nađena je u podacima u razgovoru s govornicima obaju jezika. Njihovi odgovori u cjelini se jesu 'preklapali' utoliko što dijele zajednički okvir sačinjen od jezičnih i društveno-kulturnih normi komunikacije, ali gotovo svaki od njih dodao je i neku zasebnu priču, anegdotu ili je istaknuo postojanje određenog, ponešto drukčijeg komunikacijskog obrasca bilo unutar 'poznatog' bilo unutar 'anonimnog' okruženja. Takvi zasebni subjektivni konteksti grade se, ili preciznije, nadograđuju se na temelju već postojećih obrazaca, ali sadrže elemente koje govornici ističu kao 'posebne', koje nisu susreli ili su rijetko drugdje susreli⁴¹. Kao što je spomenuto u navedenom poglavlju, Van Dijk i Kintsch su kratko spomenuli pojam mentalnog modela u vezi s pojmovima 'referentnih točaka diskursa', 'diskursnih entiteta' i 'referentnih mreža', kojima se ističe važnost prethodnog ukupnog znanja, kao i obilježja situacije i sudionika u samome tekstu. Navedena tri pojma mogu se, u okviru ovoga rada, povezati s pojmovima *kontekstualnih odrednica*, 'poznatog' i 'anonimnog' okruženja, 'minimalnog zajedničkog konteksta situacije', 'ukupnog prethodnog komunikacijskog iskustva'. Naime, kako god nazvali, tj. 'operacionalizirali' elemente koji čine bilo jednu komunikacijsku situaciju bilo ukupno komunikacijsko iskustvo, bitne zajedničke odrednice su da su ti elementi stabilni, dinamični, da ih se nadograđuje tijekom života, odnosno tijekom trajanja ukupnog komunikacijskog iskustva te da ih se smješta unutar same strukture našeg ukupnog znanja. Komunikacijsko iskustvo i poznavanje konteksta i kontekstualnih odrednica jedan je dio ukupne strukture znanja koje posjedujemo, i kao pojedinci i kao pripadnici *zajednice* ili *zajednica*. Ovime se ponovno ističe Van Dijkovo tumačenje da se mentalne modele gradi sakupljanjem iskustava iz kojih se *apstrahiraju shematski modeli* – tumačenje koje naglašava *kognitivnu* komponentu konteksta – i ti *shematski modeli postaju stabilne kategorije*.

---

⁴¹ Pitanje je dakako imaju li takvi subjektivni elementi veze s ličnošću govornika u komunikacijskoj situaciji, ali ličnost govornika nije bila uzeta u obzir tijekom istraživanja u ovome radu.

Apstraktna struktura je zajednička svim sudionicima, a kao što je ovdje već spomenuto, ona još uvijek 'dopušta' subjektivne razlike u iskustvima.

Pojmovi koji su navedeni u različitim poglavljima ovoga rada, a to su 'minimalni zajednički kontekst situacije', 'ukupno prethodno komunikacijsko iskustvo', 'zajednica prakse', 'govorna zajednica', 'društvena mreža' komplementarni su s pojmom konteksta koji sadrži i društvenu i kognitivnu komponentu. Situacijske kontekste i komunikacijsko iskustvo govornici apstrahiraju do razine stabilnih 'komunikacijskih kategorija', a usvajaju ih, uče, grade i nadograđuju sudjelovanjem u komunikaciji unutar zajednice ili zajednica tijekom svog života. Isto tako, izuzetno je bitno još jednom naglasiti Van Dijkovo tumačenje da je zajedničko društveno-kulturno opće znanje često 'skriveno', ono se ne 'eksplicira' u svakoj komunikacijskoj situaciji jer upravo je pretpostavka komunikacije da se ona temelji upravo na zajedničkim temeljima, odnosno da se odvija unutar zajedničkog, dijeljenog okvira. Ovo tumačenje važno je u svjetlu interpretacije podataka u korpusnoj analizi koji pripadaju pisanim tekstovima. Osim što je izuzetno važno je sama tekstualna okolina pretraživanih primjera te je upravo znanje i razumijevanje elemenata komunikacijske situacije doprinijelo interpretaciji primjera upravo kao primjera jezičnog izražavanja negativnog emocionalnog stanja, i to *ljutnje*.

Ako je jezično djelovanje govornika određeno konvencijom, i jezičnom i kontekstualnom, znači da ta *konvencija* mora biti utemeljena na čvrstoj osnovi. Govornici biraju ono što im je relevantno u datoj komunikacijskoj situaciji. Slično govori i Van Dijk kada kaže da osoba aktivira dijelove općeg znanja i da je pitanje koliko su uopće *relevantni* svi detalji spoznanje kako bi se uspješno razumjelo neki tekst (Van Dijk, 2008:64). Kao što Sperber i Wilson tvrde (1995: 230) većina pragmatičara uzimaju *konvenciju* zdravo za gotovo, kao nešto što postoji samo po sebi, a takvo što je suviše hrabra tvrdnja jer govornici se rijetko *doslovno* izražavaju i nije nužno da slušatelj u datom trenutku automatski zna da je govornik prekršio neku komunikacijsku normu. Sperber i Wilson upravo žele istaknuti da model po kojem je komunikacija čisto kodiranje i dekodiranje poruke nameće nepotrebno ograničenje u tumačenju komunikacije, osim potrebnih usko gramatičkih granica (1995: 230). I takvo što je vidljivo u gore navedenim rezultatima. Dakle već i pisani tekst, uz svoja specifična registarska ograničenja, nije potpuno jasan bez okolnog ko-teksta poruke. Nije svaka psovka ista psovka u svakoj datoj situaciji, niti je svaka jezično performativna prijetnja uistinu prijetnja. Spomenuti izraz *Mrzim te*, odnosno *I hate you* predstavlja složen izraz samim govornicima. Uzeti takav jedna izraz i dekodirati ga kao čisti izraz mržnje u iskazu je

pojednostavljanje i nametanje unaprijed pretpostavljenih obrazaca o jezičnom djelovanju u datoj situaciji.

Sperber i Wilsonova smatraju (1995: 231) da:

„We assume, then, that every utterance is an interpretive expression of a thought of the speaker's.“

Nadalje, ono što Sperber i Wilsonova (1995: 242) također ističu jest da preneseno značenje nije nikakvo kršenje norme, pravila ili *konvencije* jer ne postoji jedna čvrsta vidljiva linija koja odjeljuje doslovno od prenesenog značenja. U najjednostavnijem primjeru u kojem Peter pita Mary kako se ona osjeća, a Mary na to vadi bočicu aspirina iz torbe. Sperber i Wilsonova ističu da ne postoji jedan jedinstveni kod koji bočicu aspirina povezuje s time da se Mary osjeća loše i da je to jedina moguća interpretacija nego Peter tumači tu gestu na temelju Maryinog izgleda i vlastitog iskustva što bočica aspirina obično predstavlja, ali ta bočica nipošto nema jedno unaprijed zadano značenje (Sperber i Wilson, 1995: 25). Autori ističu *communicative principle of relevance* (komuniakcijsko načelo relevantnosti) kao središnje načelo u interpretaciji povezanosti jezičnog značenja i *kontekstualnih* obilježja jer komunicirati znači prenijeti *relevantnu* informaciju – relevantnu za sudionike komunikacije (Sperber i Wilson, 1995).

10. Zaključak

U ovome radu analizirano je jezično izražavanje emocije *ljutnje* u hrvatskome i američkom engleskome na temelju korpusnih podataka i podataka dobivenih iz razgovora s govornicima u fokus-grupama, kao i relevantne literature.

Izražavanje emocija jezičnim sredstvima, gestikulacijom i ponašanjem ovisi o jezičnim obrascima i obrascima kulture i različitim situacijskih *konteksta* koje je govornik usvojio i koji čine njegovo ukupno iskustvo. Pregledom teorija o tipovima emocija i njihovom izražavanju pružen je pregled 'operacionalizacije' emocija kao intenzivnih iskustava, više ili manje subjektivnih, što ovisi o poziciji koju zauzima određena teorija. U središtu pozornosti različitih teorija nalazi se i fiziologija i biologija emocionalnog iskustva, ali i snažna kognitivna podloga te društveni obrasci. Ne postoji jedna sveobuhvatna teorija i definicija emocija, što samo potvrđuje složenost i bogatstvo emocionalnog iskustva i izražavanja emocija. Posebno je istaknut konstruktivistički model emocija koje je osmislila Feldman Barrett sa suradnicima suradnicima (Barrett, 2005, 2006b, 2006c, 2009, 2011; Barrett & Lindquist, 2008; Barrett, Lindquist, Bliss-Moreau et al. 2007; Barrett, Lindquist, & Gendron, 2007; Barrett, Mesquita, Ochsner, & Gross, 2007; Barrett, Ochsner, & Gross, 2006; Duncan & Barrett, 2007; Lindquist & Barrett, 2008), pod nazivom 'model pojmovnog određenja emocija' (*Conceptual Act Model*). Navedeni model je bitan za ovaj rad jer ističe emocije kao konstrukt koji sadrži biološke, psihološke i društveno-kulturne sastavnice i pritom izravno ističe važnost uloge *jezika* u ukupnom razumijevanju emocija. Nadalje, model ravnopravno sjedinjuje dosadašnje spoznaje o emocijama te upućuje na širok spektar rezultata *raznovrsnih* istraživanja emocija. Model ističe raznoliko i slojevito doživljavanje, izražavanje i opisivanje emocija, što je od izuzetne važnosti za ovaj rad jer u kasnijim poglavljima u kojima se prikazuju rezultati korpusnih istraživanja i istraživanja u fokus-grupama u interpretaciji se ističe upravo *spektar* negativnih emocija i nejasna razgraničenja emocija unutar tog spektra, što upućuje na važnost kontekstualnih parametara koji ograničavaju ili dopuštaju korištenje jezičnih izraza *ljutnje*.

Na jednom velikom i složenom području interesa kao što su emocije susreću se brojne znanstvene discipline i potrebne su što određenije smjernice kako se istraživanja ne bi

izgubila u obilju podataka i mogućih interpretacija. U ovome radu na *ljutnju* se gleda kao na složenu negativnu emociju kojoj može prethoditi ili koju može popratiti negativno iskustvo i negativna emocija koja ne mora biti samo *ljutnja*, poput frustracije, razočaranja, prijezira. U jeziku se *ljutnja* tako izražava raznolikim jezičnim izrazima, ovisno o intenzitetu same *ljutnje*, ali poglavito i o *kontekstu* u kojem se govornik nalazi.

Iz pregledanih korpusnih podataka u jednom i u drugom jeziku vidljiv je određeni obrazac jezičnog izražavanja *ljutnje*. Intenzivni direktni jezični izrazi *ljutnje*, koji mogu biti popraćeni i drugim negativnim emocijama najčešće se izražavaju kroz psovke, uvrede, vulgarne izraze, prijetnje, izraz 'mrzim te'. Očekivano se takvi izrazi koriste u dijaloškim oblicima ili u prenesenom govoru, i to kao snažna jezična sredstva kojima se dočarava ili direktno prenosi reakcija govornika u trenutku emocionalne reakcije *ljutnje*. Psovke i uvrede koje su navedene kao direktni jezični izrazi *ljutnje*, prijetnje, kao i izraz 'mrzim te' koriste se u različitim komunikacijskim kontekstima, ali ono što je zajedničko, tj. ono što se svakako može istaknuti kao glavna odrednica jest postojanje *minimalnog zajedničkog konteksta situacije*. Psovke, uvrede i prijetnje, kao i izraz 'mrzim te' koriste se iz određenog razloga ili postoji neki povod koji je potaknuo takvu jezičnu reakciju. To jednako vrijedi i za situacije u kojima se sudionici ne poznaju ili nisu nužno u fizičkoj blizini. Ono što proizlazi iz navedenih primjera jest da je jezično izražena *ljutnja* uvijek usmjerena prema nekome ili nečemu.

U korpusima obaju jezika pregledani su i primjeri leksema *ljutnje* ('ljut', 'angry', 'mad') koje govornici koriste u prvom licu jednine, kada govore o vlastitoj reakciji u datom trenutku. Leksemi *ljutnje* uzeti su kao aproksimacija navedenim direktnim jezičnim izrazima *ljutnje*. Pritom treba imati na umu da snazi jezičnog izraza *ljutnje* uvelike doprinosi jezična okolina korištenog leksema. U korpusnim podacima to su, primjerice, različiti intenzifikatori (npr. *vrlo*, *extremely*). Nadalje, to se odnosi i na korištenje dodatnih leksema koji opisuju negativne emocije, kao i na popratne opise situacije na koju je govornik reagirao, kao i isticanje povoda koji je potaknuo jezičnu reakciju *ljutnje*. Analiza spomenutih leksema *ljutnje* u primjerima iz korpusa obaju jezika pokazala je ponešto neočekivane rezultate u smislu da su primjeri pokazali da se upravo lekseme *ljutnje*, korištene u prvom licu jednine, može nazvati *jasnim direktnim jezičnim izrazima ljutnje*. Razlog tome je što oni oslikavaju govornikov *iskaz o vlastitom emocionalnom stanju*, bilo trenutnom ili o emocionalnom stanju u kojem se osoba nalazi dulje vrijeme. Ne samo da se u *iskazu* o emocionalnom stanju koristi leksem *ljutnje*,

nego ga se gotovo u svim primjerima još i dopunjava korištenjem dodatnih leksema mogućih popratnih negativnih emocija ili emocionalnih reakcija poput očaja, frustracije, srama, zbunjenosti, opisivanjem neposrednog povoda za *ljutnju* ili opisivaanjem već postojećeg negativnog komunikacijskog iskustva s drugom stranom u tom komunikacijskom iskustvu.

Korpusni podaci pružili su pregled frekvencije jezičnih izraza *ljutnje* u oba jezika, uz specifičnosti korištenih pisanih registara. U analizi frekvencije jezičnih izraza u pisanim žanrovima bitno je imati na umu da je tekst gotovo uvijek uređen, tj. da je spontanost proizvodnje teksta vrlo mala u odnosu na spontanost govorenih žanrova (pa i pripremljenih govora, pri čemu je već i potencijal spontanosti puno veći nego u pisanome tekstu). Direktni jezični izrazi *ljutnje*, pogotovo vulgarni izrazi i uvrede nađeni su u većem broju u primjerima koji pripadaju književnim djelima, u kojima su zastupljene dijaloške situacije između likova. S druge strane, u novinskim tekstovima nađeni su u ponešto manjem broju, najviše u prenesenom govoru. Općenito govoreći, 'politika' novina jasno se određuje u odnosu na teme tekstova i način na koji se o njima piše i izvještava, između ostaloga i na stupanj otvorenosti vulgarnim jezičnim izrazima. Dnevne novine imaju vrlo široku publiku i paze na to da zadovolje norme vrlo široke čitateljske populacije, a funkcija teksta je prije svega informativna. Časopisi mogu imati nešto opušteniji stav prema vulgarnom jeziku u tekstovima, ovisno o autoru, temi i žanru, kao što su kolumna, kratka priča, osvrt. Književno djelo pak ima neograničenu slobodu usporedimo li ga sa žanrom pisanog teksta dnevnih novina ili časopisa.

U razgovorima sa sudionicima fokus-grupa uočen je obrazac jezične djelatnosti u *kontekstima* koji se nalaze u različitim poznatim i anonimnim okruženjima. Korpusni podaci nisu mogli pružiti detaljnije podatke o *kontekstima* situacije i utjecaju kulture na jezično izražavanje *ljutnje* u oba jezika, što su pak pružili razgovori s govornicima u fokus-grupama. Već spomenuti obrasci jezične djelatnosti u *kontekstima* anonimnih i poznatih okruženja upravo su ono što govornici usvajaju i grade od svojih najranijih komunikacijskih iskustava kao članovi zajednice, s time da se zajednica kojoj pripadaju s vremenom širi, ali ujedno i diferencira na manje zajednice. Emocije jesu snažno subjektivno iskustvo, ali one su ujedno i bitne za održavanje odnosa unutar zajednice, pogotovo manjih zajednica, čime se pokazuje i jaka zajednička crta koja se provlači kroz ta subjektivna iskustva, pri čemu je moguće razumjeti tuđe emocije i jezično izražavanje tih emocija i prikladno odgovoriti na njih.

U ovome radu nisu istraživane ličnosti govornika jer je naglasak stavljen na jezično izražavanje, *kontekste* jezičnog izražavanja i *konvenciju* jezičnog izražavanja *ljutnje* u hrvatskome i američkom engleskome, dakle na pojmove koji su u prvom redu vezani uz zajednicu govornika koja dijeli *komunikacijsko iskustvo* i *komunikacijski kontekst*. Pritom se ni u kojem slučaju ne odbacuje važnost ličnosti govornika kao važne stavke u nekom budućem opisu i interpretaciji jezičnog izražavanja *ljutnje* u dva ovdje navedena jezika.

Metodološki se pokazalo da je preklapanje rezultata dobivenih iz korpusnih podataka zajedno s podacima iz razgovora sa sudionicima u fokus-grupi pružilo podlogu za sustavniju analizu različitih mogućnosti jezičnog izražavanja *ljutnje*. Iz oba korpusa korišteni su pisani jezični podaci, a sudionici u fokus-grupama pružili su govorne jezične podatke, pri čemu su se u interpretaciji neminovno pojavile razlike inherentne tim registrima (pisani tekst i govor). Sudionici u razgovorima su ti koji su pružili dodatne podatke o direktnom jezičnom izražavanju *ljutnje*, koji su naknadno provjereni i u korpusima obaju jezika. Može se reći da se metode korištene u ovome radu nalaze u suodnosu u kojem jedna drugu ne isključuju već se nadopunjuju. Upravo je i ta kombinacija metoda bila jednim od ciljeva ovoga rada, tj. pokazalo se da istraživanje slojevitih pojmova kao što su *jezično izražavanje ljutnje*, *kontekst* i *konvencija* traže metode koje će pomoći da ih se što sveobuhvatnije prikaže i objasni. Daljnjim istraživanjem podataka u oba jezika moguće je ovu sliku nadograđivati vrijednim detaljima koji su sada možda i izostali. Korpusni podaci pružili su brojčane podatke i podatke o distribuciji izraza u različitim pisanim registrima, kao i jasne kontekstualne odrednice korištenja jezičnih izraza *ljutnje*. Podaci iz razgovora dali su podatke govornika koji svakodnevno sudjeluju u komunikacijskim situacijama o *kontekstu* uporabe jezičnih izraza *ljutnje*, tj. o *važnosti ukupnog prethodnog komunikacijskog iskustva* pri jezičnom izražavanju emocija.

Važnost ukupnog prethodnog komunikacijskog iskustva pri jezičnom izražavanju emocija može se povezati s *minimalnim zajedničkim kontekstom situacije*, koji je istaknut u interpretaciji korpusnih primjera kao zajednička 'podloga' komunikacijske situacije ma kako ona kratka i prolazna bila, i to bez obzira poznaju li se sudionici ili ne i obraćaju li se izravno jedno drugome u toj komunikacijskoj situaciji (poglavlje 7). Navedena obrazloženja rezultata u fokus-grupama velikim dijelom odgovaraju rezultatima dobivenima iz pretraživanja

korpusa. Direktni jezični izrazi *ljutnje* često se koriste u intenzivnim emocionalnim situacijama, bilo u poznatom bilo u anonimnom okruženju (poglavljja 8.2., 8.3.1. i 8.3.2.). Poznato, odnosno anonimno okruženje i njihova podjela koje se navodi u poglavljju o fokus-grupama u velikom dijelu odgovara *kontekstualnim odrednicama* koje su dobivene pregledom primjera iz hrvatskih i američkog korpusa (poglavljje 7.5.). Primjeri psovki, uvredi i prijetnji, kao i izraza 'mrzim te', a pogotovo postojanje, odnosno nepostojanje dodatnih kontekstualnih podataka u samim primjerima pokazuju važnost jasnih kontekstualnih odrednica koje bi neku komunikacijsku situaciju istaknulo upravo kao situaciju u kojoj se jezično izražava *ljutnja*. Nedostatak popratnih kontekstualnih podataka ne znači i nerazumijevanje ili nemogućnost interpretacije primjera jer je iz svakog takvog primjera u svakom slučaju bilo jasno da se radi o jezičnom izražavanju spleta negativnih emocija i negativnih namjera.

Psovke, uvrede, prijetnje i jezični izraz 'mrzim te' nikada se ne koriste bez određenog povoda. Kao što je već istaknuto u zaključku poglavljja o korpusnoj analizi, pri jezičnom izražavanju *ljutnje* nužno je postojanje *minimalnog zajedničkog konteksta situacije* (poglavljje 7.5.), koji 'opravdava' korištenje jezičnih izraza *ljutnje*. *Minimalni zajednički kontekst situacije* kao bitna kontekstualna odrednica može se primijeniti i na podjelu 'poznato okruženje' – 'anonimno okruženje' (poglavljja 8.2., 8.3.1. i 8.3.2.). Svi navedeni slojevi obaju okruženja bitni su u interpretaciji korpusnih podataka. Razina bliskosti, razina hijerarhije, snaga veze unutar zajednice, kao i između njenih pojedinih članova, zajedničko komunikacijsko iskustvo, stupanj formalnosti čine splet dinamičnih kontekstualnih odrednica koje su stalno 'aktivne' u ukupnom, kao i u pojedinačnim komunikacijskim iskustvima, koja se odražavaju i u primjerima iz korpusa i u primjerima dobivenima u razgovorima u fokus-grupama.

Podaci dobiveni iz pretraživanja korpusa uzajamno se nadopunjuju s podacima dobivenima iz razgovora sa sudionicima u fokus-grupama jer zajedno grade ukupnu sliku kontekstualnih odrednica koje obilježavaju jezično izražavanje *ljutnje* u hrvatskome i u američkome engleskom.

Ukupna slika *kontekstualnih odrednica* koja se temelji na primjerima iz korpusnog pretraživanja te na razgovorima sa sudionicima fokus-grupa dinamična je slika slojevitosti komunikacijskog iskustva koje dijele pripadnici određene zajednice. Zajednice kao što su *zajednica prakse*, *govorna zajednica* i *društvena mreža* (vidi poglavljja 5.2.1. do 5.2.3.) su nazivi koji odgovaraju zajednicama govornika koji dijele zajednička obilježja, ciljeve,

vjerovanja, djelovanje, a samim time i jezik. Slijedom toga dijele i ukupno komunikacijsko iskustvo. Pripadnici tih zajednica svakodnevno komuniciraju kroz slojevitost različitih konteksta i nadograđuju svoja znanja o kontekstima situacija, kao i konvenciji jezične uporabe. Kao što je već spomenuto u poglavlju 4.1.1.3. znanje o kontekstu se stalno nadograđuje novim iskustvenim podacima. Pritom se misli i na znanje govornika kao pojedinca unutar zajednice, ali i na govornika kao člana zajednice. Ovdje je ponovno bitno naglasiti važnost uloge *minimalnog zajedničkog konteksta situacije* (vidi poglavlje 7.5).

Minimalni zajednički kontekst situacije i važnost ukupnog komunikacijskog iskustva su pojmovi koje se može analizirati i na razini manjih zajednica, kao i na razini kultura. Nikada nije ni bilo moguće jasno razdvajati kulture koje žive jedna pored druge, u više-manje zajedničkom većem društveno-kulturnom arealu, ali u današnjem svijetu svakodnevne brze i stalne komunikacije kulturnih obrazaca, a što je omogućio nezaustavljivi napredak komunikacijske tehnologije ponekad je teško odmah istaknuti različitosti kultura koje svakodnevno komuniciraju. Pritom je izrazito važno istaknuti koji sudionici kultura, koliko često i o čemu komuniciraju unutar vlastite kulture – tinejdžeri, studenti, visokoobrazovane osobe, stručnjaci itd. Nešto što bi se moglo nazvati *općenitom kulturom SAD-a* je svakodnevno široko dostupno u prvom redu putem internetske produkcije, glazbe, filmova, serija, knjiga, stripova, a najsnažniji element te kulture je upravo američki engleski jezik. U istraživanjima koja kontrastiraju kulturne obrasce drugih kultura s obrascima te *općenite kulture SAD-a* odmjereno i s oprezom izdvojiti obrasce koje se analizira. Lako je moguće da upravo zbog njihove svakodnevne široke dostupnosti određene kulturne obrasce *općenite kulture SAD-a* ne doživljavamo kao obrasce tuđe kulture nego kao 'dijeljene' ili 'zajedničke'. *Općenita kultura SAD-a* izrazito je snažna domena opće popularne kulture današnjeg svijeta, koja nameće svoje obrasce, između ostaloga i obrasce jezične djelatnosti. S obzirom na relativnu bliskost dviju kultura ne iznenađuju nađeni zajednički elementi jezičnog izražavanja *ljutnje*. Međutim, uočene su i fine kontrastivne nijanse i u korpusnim podacima i u podacima iz razgovora, koje upućuju na specifičnosti raznolikih zajednica, a time i *konteksta* u kojima govornici usvajaju i rabe jezične izraze *ljutnje*. U budućim istraživanjima jezičnog izražavanja *ljutnje* u hrvatskome i američkom engleskome, ali i u bilo kojem drugom jeziku treba proniknuti dublje u temeljne kulturne obrasce jednog i drugog društva.

Prinos ovoga rada nije puki pregled jezičnih izraza *ljutnje* na hrvatskome i američkom engleskom već je i korak dalje u razumijevanju konteksta u kojima ih govornici rabe. Podjela na 'anonimno' i 'poznato' okruženje daje temelj za daljnju razradu kontekstualnih odrednica koje rasvjetljavaju kada i kako govornici rabe jezične izraze *ljutnje*. Kao što je već više puta istaknuto, puka frekvencija pojavljivanja riječi u korpusu može i ne mora biti pokazatelj stvarne uporabe. Upravo je zato bitno osmisliti na koji način prikupiti i obraditi podatke i o samim izrazima, ali i o *kontekstima* njihovog usvajanja i uporabe. Upravo to nam pruža mogućnost za dublju analizu i slojevitiju interpretaciju. Upravo zbog ovakvog kombiniranog metodološkog pristupa moglo se doći do jasnijeg uvida o značenju direktnih jezičnih izraza *ljutnje*, i to u okviru podloge koju pružaju dva ključna pojma u komunikaciji općenito, a to su *kontekst* i *konvencija*. *Interakcijom* pojmova korištenih u ovome radu naglašava se važnost *interakcije* govornika i njihovih iskustava pri jezičnom izražavanju emocija. Upravo *interakcija* ističe postojanje zajedničke podloge koja omogućuje tu *interakciju* i međusobno razumijevanje govornika u zajednici pri jezičnom izražavanju emocija. Iako ovakav stav dijelom i podupire tezu o postojanju 'univerzalija' u emocionalnom jeziku različitih jezika i kultura. snažan je naglasak ovoga rada upravo na već spomenutim *kontekstima*, *konvenciji*, *grupnoj dinamici* i *interakciji*, što ističe važnost istraživanja i sličnosti i razlika ne samo unutar jedne društveno-kulturne zajednice već i između različitih jezika i kultura.

11. Popis literature

- Adolphs. R. (2007) „Looking at other people: mechanisms for social perception revealed in subjects with focal amygdala damage”. *Novartis Found Symposium* 278. str. 146-159.
- Adolphs. R. (2002) „Recognizing Emotion From Facial Expressions: Psychological and Neurological Mechanisms”. *Behavioral and Cognitive Neuroscience Reviews* 1(1). str. 21-62.
- Adolphs. R., D. Tranel i A. B. Damasio (1998) „The human amygdala in social judgment”. *Nature* 4(393). str. 470-474.
- Algoe. S. B., B. N. Buswell i J. D. Delamater (2000) „Gender and Job Status as Contextual Cues for the Interpretation of Facial Expression of Emotion”. *Sex Roles* 42(3-4). str. 183-208.
- Alpert. M. i A. Rosen (1990) „A semantic analysis of the various ways that the terms ‘affect’, ‘emotion.’ and ‘mood’ are used”. *Special Issue: Faces, voices, and feelings: Experimental techniques and clinical implications. Journal of Communication Disorders* 23(4-5). str. 237-246.
- Andersen. P. A. i L. K. Guerrero (ur.) (1998) *Handbook of communication and emotion: Research, theory, applications, and contexts*. San Diego: Academic Press.
- Andrews. E. i T. Krennmayr (2007) „Cross-cultural linguistic realizations of conceptualizations of anger: Revisiting cognitive and pragmatic paradigms”. *Glossos* 9. str. 1-28.
- Athanasidou. A. i E. Tabakowska (ur.) (1998) *Speaking of Emotions: Conceptualisation and Expression*. Walter de Gruyter.
- Auer. P. (ur.) (2007) *Style and social identities: alternative approaches to linguistic heterogeneity. (LPSP 18) (Language, Power, and Social Process)*. Mouton de Gruyter.
- Austin. J.L. (1962) *How to Do Things with Words (William James Lectures)*. Harvard University Press.
- Bader. G. i C. Rossi (2002) *Focus Groups. A Step-by-Step Guide*. San Diego: The Bader Group.
- Baker. P. (2010) *Sociolinguistics and Corpus Linguistics*. Edinburgh: University Press.
- Bamberg. M. (1997) „Emotion talk(s): The role of perspective in the construction of emotions”. U Niemeier. S. i R. Dirven (ur.) *The Language of Emotions*.

- Conceptualization, expression, and theoretical foundation.*
 Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Bamberg, M. (1997) „Language, Concept and Emotions. The Role of Language in the Construction of Emotions”. *Language Sciences* 19(4). str. 309-340.
- Barnard, P. J. et al. (2007) „Differentiation in cognitive and emotional meanings: an evolutionary analysis”. *Cognition and Emotion* 21(6). str. 1155-1183.
- Baron, J. (1992) „The Effect of Normative Beliefs on Anticipated Emotions”. *Journal of Personality and Social Psychology* 63(2). str. 320-330.
- Baron, N. (2008) *Always On. Language in an Online and Mobile World*. Oxford University Press.
- Barrett, L. F., Mesquita, B., & Gendron, M. (2011) „Context in emotion perception”. *Current Directions in Psychological Science* 20. str. 286-290.
- Barrett, L.F. (2006) „Solving the emotion paradox: Categorization and the experience of emotion”. *Personality and Social Psychology Review* 10. str. 20-46.
- Barrett, L.F. (2011) „Constructing Emotion”. *Psychological Topics* 20: 3. str. 359-380.
- Barrett, L.F. i Lindquist, K. (2008) „The embodiment of emotion”. U: Semin, G. i Smith, E. (ur.). *Embodied grounding: Social, cognitive, affective, and neuroscience approaches*. New York: Cambridge University Press.
- Barrett, L.F., Lindquist, K. i Gendron, M. (2007) „Language as a context for emotion perception”. *Trends in Cognitive Sciences* 11. str. 327-332.
- Barrett, L.F., Mesquita, B., Ochsner, K.N. i Gross, J.J. (2007) „The experience of emotion”. *Annual Review of Psychology* 58. str. 373-403.
- Batliner, A. et al. (2008) „Private emotions versus social interaction: a data-driven approach towards analysing emotion in speech”. *User Modeling and User-Adapted Interaction* 18 (1-2). str. 175-206.
- Bednarek, M. (2008) *Emotion Talk across Corpora*. Houndmills/New York: Palgrave Macmillan.
- Beebe, L. M. i T. Takahashi (1989) „Sociolinguistic variation in face-threatening speech acts: Chastisement and disagreement”. U: M. Eisenstein (ur.) *The dynamic interlanguage: Empirical studies in second language variation*. New York: Plenum Press. str. 199-218.

- Besnier. N. (1990) „Conflict management, gossip, and affective meaning on Nukulaelae”. U: Watson-Gegeo. K. A. i G. M. White (ur.) *Disentangling: Conflict discourse in Pacific societies*. Stanford, CA: Stanford University Press. str. 290-334.
- Besnier. N. (1990) „Language and affect”. *Annual Review of Anthropology* 19. str. 419-451.
- Besnier. N. (1994) „The evidence from discourse”. U: Bock. B. Ph. (ur.) *Psychological anthropology*. Westport, CT: Praeger Publishers/Greenwood Publishing Group.
- Biber. D. (1995) *Dimensions of register variation: A cross-linguistic comparison*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Biber. D. (2006) *University Language. A corpus-based study of spoken and written registers*. John Benjamins Publishing Company.
- Biber. D., S. Conrad i R. Reppen (1998) *Corpus linguistics. Investigating language structure and use*. Cambridge University Press.
- Blakemore. D. (2002) *Relevance and linguistic meaning: the semantics and pragmatics of discourse markers*. Cambridge University Press.
- Blanchard. D. C. i R. J. Blanchard (2000) „Emotions as Mediators and Modulators of Violence: Some Reflections on the Seville Statement on Violence”. *Social Research* 67(3). str. 683-708.
- Blommaert. J. (2005) *Discourse: a critical introduction*. Cambridge University Press.
- Bloor. M. et al. (2002) *Focus Groups in Social Research*. SAGE Publications.
- Boas. F. (1889) „On Alternating Sounds”. *American Anthropologist* 2 (1). str. 47-54.
- Boas. F. (1920) „The Classification of American Languages”. *American Anthropologist* 22(4). str. 367-376.
- Boxer. D. (1993) *Complaining and commiserating. A speech act view of solidarity in spoken American English*. New York: Lang.
- Brenneis. D. L. (1990) „Shared and solitary sentiments: The discourse of friendship, play, and anger in Bhatgaon”. U: Lutz. C. A. i L. Abu-Lughod (ur.) *Language and the politics of emotion. Studies in emotion and social interaction*. Cambridge: Cambridge University Press. str. 113-125.
- Brown. P. i S. C. Levinson. (1987) *Politeness. Some Universals in Language Use*. Cambridge University Press.
- Calder. A. J. et al. (1996) „Facial emotion recognition after bilateral amygdala damage: differently severe impairment of fear”. *Cognitive Neuropsychology* 13. str. 699-745.

- Campbell. N. (2006) „A Language-Resources Approach to Emotion: Corpora for the Analysis of Expressive Speech”. Dostupno na <http://www.speech-data.jp/nick/pubs/emot2.pdf>.
- Campbell. N. i D. Erickson (2004) ”What do people hear? A study of the perception of non-verbal affective information in conversational speech”. *Journal of the Phonetic Society of Japan* 7(4). str. 9-28.
- Campbell. N. (2005) „Getting to the heart of the matter: Speech as Expression of Affect Rather than Just Text or Language”. *Language Resources & Evaluation* 39(1). str. 109-118.
- Cannon. W.B. (1927) „James-Lange theory of emotion; A critical examination and alternative theory”. *American Journal of Psychology* 39. str. 10 – 124.
- Cappelen. H. i E. Lepore (2007) „Relevance Theory and Shared Content”. U: Burton-Roberts. N. (ur.) *Advances in Pragmatics*. Palgrave MacMillan. – verzija prijete tiska dostupna na <http://hermancappelen.net/docs/RelandSC4.pdf>
- Cardinal. R.N. et al. (2002) „Emotion and motivation: the role of the amygdala, ventral striatum and prefrontal cortex”. *Neuroscience & Biobehavioral Review* 26(3). str. 321-352.
- Chalabian. J. i G. Dunnington (1997) „Impact of Language Barrier on Quality of Patient Resident Stress and Teaching”. *Teaching and Learning in Medicine* 9(2). str. 84-90.
- Chambers. J.. P. Trudgill i N. Schilling-Estes (ur.) (2004) *The Handbook of Language Variation and Change*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Chen. Y. (2010) „Emotion Cause Detection with Linguistic Constructions”. *Proceedings of the 23rd International Conference on Computational Linguistics (Coling 2010)*. str. 179–187. Dostupno na <http://acl.eldoc.ub.rug.nl/mirror/C/C10/C10-1021.pdf>
- Cicourel. A. (1974) *Cognitive Sociology: Language and Meaning in Social Interaction*. New York: Free Press.
- Cohen. R. (2001) „Language and Conflict Resolution: the limits of English”. *International Studies Review* 3(1). str. 25-51.
- Cole. R. W. i L. Maslow-Armand (1997) „The Role of Counsel and the Courts in Addressing Foreign Language and Cultural Barriers at Different Stages of a Criminal Proceeding”. *Western New England Law Review* 19(1) Dostupno na: <http://www.colecivilrights.com/documents/THEROLEOFCOUNSELANDTHECOURTSINADDRESSINGFOREIGNLANGUAGE.pdf>

- Constant. N. et al. (2009) „The pragmatics of expressive content: Evidence from large corpora”. *Sprache und Datenverarbeitung* 1–2. str. 5–21.
- Coulmas. F. (1998) *The Handbook of Sociolinguistics*. Wiley Blackwell.
- Cowie. R. i R.R. Cornelius (2003) „Describing the emotional states expressed in speech”. *Speech Communication* 40. str. 5–32.
- Croft. W. (2009) „Towards a social cognitive linguistics”. U: Evans. V. i S. Pourcel (ur.) *New Directions in Cognitive Linguistics*. Amsterdam: John Benjamins. str. 395-420.
- Cutler. C.A. (2002) „Yorkville Crossing: White teens. hip hop and African American English”. *Journal of Sociolinguistics. Special Issue: Styling the Other* 3(4). str. 428-442.
- Dalgleish. T. (2004) „The emotional brain”. *Nature Reviews Neuroscience* 5. str. 582-585
- Damasio. A. (2005) *Osjećaj zbivanja*. Zagreb: Algoritam.
- Damasio. A. (2010) „Chapter 5: Emotions and Feelings”. U: Damasio. A. *Self Comes to Mind: Constructing the Conscious Brain*. Pantheon.
- Darwin. C. (1965) *The Expression of the Emotions in Man and Animals*. The University of Chicago Press.
- David. R. A. i M. Rhee (1997) „The impact of language as a barrier to effective health care in an underserved urban Hispanic community”. *Mt Sinai Journal of Medicine* 65. str. 393-397. Dostupno na:
http://www.vdh.virginia.gov/ohpp/clasact/documents/CLASact/research3/13_David.pdf
- Davidson. R. J. i W. Irwin (1999) „The functional neuroanatomy of emotion and affective style”. *Trends in Cognitive Science* 3(1). str. 11-21.
- Davis. C. i C. Potts (2010) “Affective demonstratives and the division of pragmatic labor”. U: Aloni. M. et al. (ur.) *Logic. Language. and Meaning: 17th Amsterdam Colloquium Revised Selected Papers*. Berlin: Springer. str. 42-52.
- De Beaugrande. R. (2008) „How ‘systemic’ is a large corpus of English? ”. U: Gerbig. A. i O. Mason (2008) *Language. People. Numbers. Corpus Linguistics and Society*. Amsterdam-New York: Rodopi B.V.. str. 43-60.
- de Rosis. F. i N. Novielli (2007) „From Language to Thought: Inferring Opinions And Beliefs From Verbal Behavior”. Dostupno na
<http://www.di.uniba.it/intint/people/papers/AISB07.pdf>

- DeAndrea, D. C. et al. (2010) „Online Language: The Role of Culture in Self-Expression and Self-Construal on Facebook”. *Journal of Language and Social Psychology* 29. str. 425-442.
- Dewaele, J. M. (2010) *Emotions in Multiple Languages*. Palgrave MacMillan.
 „Distribution of Some Linguistic Features in Some Types of Discourse”. A survey presented to the Utilika Foundation by S. M. Colowick. December 2007. Dostupno na <http://panlex.org/pubs/etc/discdist.pdf>
- Duranti, A. (1986) *Language in context and language as context. The Samoan respect vocabulary*. Presented at Annual Meeting of American Anthropological Association.
- Durkheim, E. (1982) *Rules of Sociological Method*. Lukes S. (ur.) Dostupno na <http://comparsociology.com/wp-content/uploads/2013/02/Emile-Durkheim-Rules-of-Sociological-Method-1982.pdf>
- Eckert, P. (2006) „Communities of practice”. Dostupno na: <http://www.stanford.edu/~eckert/PDF/eckert2006.pdf>
- Eckert, P. (2010) „Affect, Sound Symbolism, and Variation”. *University of Pennsylvania Working Papers in Linguistics* 15 (2). Article 9. Dostupno na <http://repository.upenn.edu/pwpl/vol15/iss2/9>
- Eckert, P. (2012) „Three Waves of Variation Study: The Emergence of Meaning in the Study of Sociolinguistic Variation”. *The Annual Review of Anthropology* 41. str. 87-100.
- Eckert, P. i S. McConnell-Ginet (1992) „Communities of practice: Where language, gender and power all live”. U: *Locating power: Proceedings of the Second Berkeley Women and Language Conference*. K. Hall, M. Buchholtz and B. Moonwomon. Berkeley. Berkeley Women and Language Group. University of California: str. 89-99.
- Ekman, P. (1992a) „Are There Basic Emotions? ”. *Psychological Review* 99 (3). str. 550-553.
- Ekman, P. (1992b) „An Argument for Basic Emotions”. *Cognition and Emotion* 6(3/4). str. 169-200.
- Ekman, P. (2004) „*Emotional And Conversational Nonverbal Signals*”. U: Messing L. i R. Campbell (ur.) *Gesture, Speech and Sign*. London ili Oxford: Oxford University Press. str. 45-55.
- Ekman, P. i W. V. Friesen (1997) „Constants across cultures in the face and emotion”. *Journal of Personality and Social Psychology* 17. str. 124-129.
- Ekman, P., E. R. Sorenson i W. V. Friesen (1969) „Pan-cultural elements in facial displays of emotion”. *Science* 164 (3875). str. 86-88.

- Elfenbein. H.A. i N. Ambady (2003) „Universals and Cultural Differences in Recognizing Emotions”. *Current Directions in Psychological Science* 12(5). str. 159-164.
- Elfenbein. H. A. i N. Ambady (2002) „On the universality and cultural specificity of emotion recognition: A meta-analysis”. *Psychological Bulletin* 128. str. 203-235.
- Eysenck. M. i M. T. Keane (2005) „Cognition and Emotion”. U: Eysenck. M. i M. T. Keane (2005) *Cognitive Psychology. A Student's Textbook*. Hove. East Sussex; New York: Psychology Press.
- Fauconnier. G. i M. Turner (2003) *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books.
- Fellous. J.M.. J. L. Armony i J. E. Le Doux (2002) „Emotional Circuits and Computational Neuroscience”. Dostupno na: <http://www.sn1.salk.edu/~fellous/pubs/emo2.pdf>
- Ferguson. W. J. i L. M. Candib (2002) „Culture. language. and the doctor-patient relationship”. *Family Medicine* 34(5): 353-361.
- Fernandez-Dols et al. (2007) „Emotional climate as Emotional Accessibility: How Countries Prime Emotions”. *Journal of Social Issues* 63 (2): str. 339-352.
- Fox. N.A. i S. D. Calkins (2003) „The Development of Self-Control of Emotion: Intrinsic and Extrinsic Influences”. *Motivation and Emotion* 27(1): str. 7-26.
- Fussell. Susan R. i Mallie M. Moss (1998) „Figurative language in emotional communication”. U Fussell. S.R. i R.J. Kreuz. (ur.) *Social and Cognitive Aspects of Interpersonal Communication*. Mahwah. New Jersey: Lawrence Erlbaum. str. 113-143.
- Galasiński. D. (2004) *Men and Language of Emotions*. Palgrave Macmillan.
- Geeraerts. D. (2010) „Looking back at anger: cultural traditions and metaphorical patterns”. U: Geeraerts. D. (ur.) *Words and other wonders: Papers on semantic and lexical topics*. Berlin. New York: Mouton de Gruyter.
- Geeraerts. D.. G. Kristiansen i Y. Peirsman (ur.) (2010) *Advances in Cognitive Sociolinguistics*. Berlin. New York: Mouton de Gruyter.
- Gelder. M.. R. Mayou i J. Geddes (2001) *Psychiatry (An Oxford Core Text)* Oxford: University Press.
- Gevart. C. (2007) *The history of ANGER. The lexical field of ANGER from Old to Early Modern English*. Doktorska disertacija. Dostupno na <https://lirias.kuleuven.be/bitstream/1979/893/2/thesisgedrukt>

- Gibbs. R.W. (1992) „Categorization and Metaphor Understanding”. *Psychological Review* 99(3). str. 572-577.
- Gibbs. R.W. (1994) *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language, and Understanding*. New York: Cambridge University Press.
- Giddens. A. (2009) *Sociology (6th ed.) Revised and updated with Philip W. Sutton*. Cambridge UK. Malden USA: Polity Press.
- Givon. T. (2005) *Context as Other Minds: The Pragmatics of Sociality, Cognition, and Communication*. Amsterdam: John Benjamins.
- Goatly. A. (1994) „Register and the Redemption of Relevance Theory: The case of Metaphor”. *Pragmatics* 4(2). str. 139 – 181. Dostupno na: <http://elanguage.net/journals/index.php/pragmatics/article/viewFile/469/401>
- Goddard. C. (ur.) (2006) *Ethnopragmatics. Understanding Discourse in Cultural Context*. Berlin. New York: Mouton de Gruyter.
- Goldschmidt. W. R. (ur.) (1959) *The anthropology of Franz Boas. Essays on the centennial of his birth*. The American Anthropological Society. Menasha: Wis.
- Grice. H.P. (1975) „Logic and Conversation”. U: Cole et al. (ur.) *Syntax and Semantics Vol. 3: Speech acts*. New York: Academic Press. Dostupno na: <http://www.ucl.ac.uk/ls/studypacks/Grice-Logic.pdf>
- Gumperz. J. (1958) „Dialect Differences and Social Stratification in a North Indian Village”. *American Anthropologist* 60. str. 668-681.
- Gumperz. J. i J. Cook-Gumperz (2008) „Studying language, culture and society. Sociolinguistic or linguistic anthropology”. *Journal of Sociolinguistics* 12(4). str.532-545.
- Harder. P. (2010) *Meaning in Mind and Society: A Functional Contribution to the Social Turn in Cognitive Linguistics*. Mouton de Gruyter.
- Harris. M. (2001) *The Rise of Anthropological Theory: A History of Theories of Culture*. London: Altamira Press.
- Haviland. J. B. (1989) „‘Sure. Sure’: Evidence and Affect”. *Text* 9(1). 27-68.
- Horton. W.S. i B. Keysar (1996) „When do speakers take into account common ground? ”. *Cognition* 59. str. 91-117.
- Howe. D.M. i J. A. Walker (2000) „Negation and the Creole-Origins Hypothesis: Evidence from Early African American English”. U: Poplack. S. *The English History of African American English*. str. 109–139

- Hudson. R. A. (1983) *Sociolinguistics*. Cambridge: Textbooks in Linguistics.
- Hyman. S. E. (1998) „Neurobiology: A new image for fear and emotion”. *Nature* 4 (393). str. 417-418.
- Hymes. D. (1970) *Foundations of Sociolinguistics. An Ethnographic Approach*. University of Pennsylvania Press.
- Hymes. D. (1973) „The Scope of Sociolinguistics”. U: Shuy. R. (ur.) *Report of the Twenty-Third Annual Round Table Meeting on Linguistics and Language Studies*. Washington. DC: Georgetown University Press. str. 313-333.
- Imada. T. i P. C. Ellsworth (2011) „Proud Americans and lucky Japanese: cultural differences in appraisal and corresponding emotion”. *Emotion* 11(2). str. 329-345.
- Iordanskaja. L. i I. Mel'čuk (1990) „Semantics of Two Emotion Verbs in Russian: BOJAT'SJA (to be afraid) & NADEJAT'SJA (to hope)”. *Australian Journal of Linguistics* 10. str. 307-357.
- Irvine. J. T. (1989) „When talk isn't cheap. Language and political economy”. *American Ethnologist* 16. str. 248-267.
- Irvine. J. T. (1990) „Registering affect: heteroglossia in the linguistic expression of emotion”. U: Lutz. C. A. i L. Abu-Lughod (ur.) (1990) *Language and the Politics of Emotion*. Cambridge: Cambridge University Press. str. 126 – 161.
- Izard. C. E. (2007) „Basic emotions. natural kinds. emotion schemas. and a new paradigm”. *Perspectives on Psychological Science* 2. str. 260–280.
- Izard. C. E. (2010) „The many meanings/aspects of emotion: Definitions. functions. activation. and regulation”. *Emotion Review* 2. str. 363–370.
- Jack. R.E.. R. Caldara i P. G. Schyns (2012) „Internal representations reveal cultural diversity in expectation of facial expressions of emotions”. *Journal of Experimental Psychology* 4. str. 19-25.
- Jakobson. R. (2008) *O jeziku*. Zagreb: Disput.
- James. W. (1884) „What is an Emotion? ”. *Mind* 9(34). str. 188-205.
- Janicki. K. (2009) *Language Misconceived. Arguing for Applied Cognitive Sociolinguistics*. Lawrence Erlbaum Assoc. Inc.
- Jary. M. (1998) „Is Relevance Theory Asocial? ”. *Revista Alicantina de Estudios Ingleses* 11. str. 157-169.
- Jucker. A. H. i C. Duerscheid (2012) „The Linguistics of Keyboard-to-screen Communication. A New Terminological Framework”. *Linguistik Online* 56. str. 39-64.

- Judaš. M. i I. Kostović (1997) *Temelji neuroznanosti*. Izdavač MD. Dostupno na: http://www.hiim.unizg.hr/dokumenti/Judas&Kostovic-Temelji_Neuroznanosti.pdf
- Keltner. D., Ekman. P., Gonzaga. G. C. i J.S. Beer (2003) „Facial Expression of Emotion”. U Davidson. R., Scherer. K. i H. H. Goldsmith (ur.) *Handbook of Affective Science*. London: Oxford University Press. str. 415-432.
- Keysar. B. et al. (2003) „Limits on theory of mind use in adults”. *Cognition* 89. str. 25-41.
- Koludrović. M. (2010) „Psihijatrijsko prosuđivanje utjecaja afekta na počinitelje ubojstva”. U: Žarković Palijan. T. i D. Kovačević (ur.) *Forenzična psihijatrija*. Naklada Ceres. Zagreb. Matica Hrvatska Kutina. str. 145 – 161.
- Kottak. C. Ph. (1987) *Cultural Anthropology*. New York: McGraw-Hill.Inc.
- Kövecses. Z. (1995) „Anger: Its language. conceptualization. and physiology in the light of cross-cultural evidence.“ U: Taylor J. R. i R. MacLaury (ur.) *Language and the Cognitive Construal of the World*. Berlin: Mouton. str. 181-196.
- Kövecses. Z. (2000a) „The Concept of Anger: Universal or Culture Specific? ”. *Psychopathology* 33. str. 159-170.
- Kövecses. Z. (2000b) *Metaphor and Emotion. Language. Culture and Body in Human Feeling*. Cambridge: University Press.
- Kristiansen. G. i R. Dirven (ur.) (2008) *Cognitive Sociolinguistics: Language Variation. Cultural Models. Social Systems*. Berlin. New York: Mouton de Gruyter.
- Labov. W. (1966) *The Social Stratification of English in New York City*. Washington. D.C.: Center for Applied Linguistics.
- Labov. W. (1972) *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Philadelphia Press.
- Lakoff. G. (1987) *Women. Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal About the Mind*. University of Chicago Press.
- Lakoff. G. i M. Johnson (1980) *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.
- Lakoff. G. i Z. Kövecses (1987) „The cognitive model of anger inherent in American English”. U: Holland. D. i N. Quinn (ur.) *Cultural Models in Language and Thought*. Cambridge: University Press.
- Lankshear. C. et al. (2006) *The handbook of research in new literacies*. Dostupno na: http://www.newliteracies.uconn.edu/pub_files/handbook_of_research_on_new_literacies.pdf
- Lazarus. R.S. (1991) *Emotion and adaptation*. New York: Oxford University Press.

- LeDoux. J.E. (2000) „Emotion Circuits in the Brain”. *Annual Review of Neuroscience* 23. str. 155–184.
- Lee. M.S.Y.. C Ying i C.R. Huang (2010) „Emotion Cause Events: Corpus Construction and Analysis”. Dostupno na: http://lexitron.nectec.or.th/public/LREC-2010_Malta/pdf/322_Paper.pdf
- Lee. S. M. (2003) *A review of language and other communication barriers in health care. Prepared for Office Of Minority Health (OMH). Office Of Public Health And Science (OPHS). U.S. Department Of Health And Human Services and its contractor Cosmos Corporation.* Dostupno na: http://www.hablamosjuntos.org/resources/pdf/smlcommunication_and_health.pdf
- Lemerise. E. A. i K. A. Dodge (2000) „The development of anger and hostile interactions”. U: M. Lewis i J. Haviland-Jones (ur.) *Handbook of emotions*. New York: Guilford. str. 594-606
- Leu. D.J.: Jr.. C. K. Kinzer. J. Coiro. i D. Cammack (2004) „Toward a Theory of New Literacies Emerging From the Internet and Other Information and Communication Technologies”. U: R.B. Ruddell & N. Unrau (ur.) *Theoretical Models and Processes of Reading. Fifth Edition* (1568-1611) International Reading Association: Newark. DE. Dostupno na: http://www.readingonline.org/newliteracies/lit_index.asp?HREF=/newliteracies/leu
- Lindquist. K. A. (2009) „Language is Powerful”. *Emotion Review* 1. str. 16 -18.
- Lindquist. K.A. et al. (2012) „The brain basis of emotion: A meta-analytic review”. *Behavioral and Brain Sciences* 35. str. 121-202.
- Ling. R. i N. Baron (2007) „Text Messaging and IM: Linguistic Comparison of American College Data”. Dostupno na: <http://www.american.edu/cas/lfs/faculty-docs/upload/text-messaging-and-im.pdf>.
- Lutz. C. i L. Abu-Lughod (1990) *Language and the Politics of Emotion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Maalej. Z. (2004) „Figurative Language in Anger Expressions in Tunisian Arabic: An Extended View of Embodiment”. *Metaphor and Symbol* 19(1). str. 51-75.
- Mah. I. M. C. Arnold i J. Grafman (2004) „Impairment of social perception associated with lesions of the prefrontal cortex”. *American Journal of Psychiatry* 161(7). str 1247-1255.

- Malinowski. B. (1923) „The Problem of Meaning in Primitive Languages”. U: Ogden C. K. i I. A. Richards (ur.) *The Meaning of Meaning*. London: Routledge. Kegan Paul. Trench. Trubner.
- Marmaridou. S. (2000) *Pragmatic Meaning and Cognition*. John Benjamins Publishing.
- Mason. W.A. (2012) „Basic Emotions: A Reconstruction”. *Emotion Review* 4(3). str. 238-244.
- Matsumoto. D i H.S. Hwang (2012) „Culture and Emotion: The Integration of Biological and Cultural Contributions”. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 43(1). str. 91-118.
- Matsumoto. D. i N. Assar (1992) „The effects of language on judgments of universal facial expressions of emotion”. *Journal of Nonverbal Behaviour* 16. str. 85-99.
- Matsumoto. D.. T. Consolacion et al. (2002) „American-Japanese cultural differences in judgements of emotional expression of different intensities”. *Cognition and Emotion* 16. str. 721-747.
- McEnery. T. i A. Wilson (2001) *Corpus Linguistics. Edinburgh Textbooks in Empirical Linguistics*. Edinburgh University Press.
- McEwen. B. S. i J. C. Wingfield (2003) „The concept of allostasis in biology and biomedicine”. *Hormonal Behavior* 43(1). 2-15.
- Mesquita. B. i N. H. Frijda (1992) „Cultural variation in emotions: a review”. *Psychological Bulletin* 112(2). str. 172-204.
- Meyerhoff. M. (2006) *Introducing Sociolinguistics*. Routledge.
- Minato. J. et al. (2008) „Japanese Emotion Corpus Analysis and its Use for Automatic Emotion Word Identification”. Dostupno na http://www.engineeringletters.com/issues_v16/issue_1/EL_16_1_25.pdf
- Murphy. B. (2010) *Corpus and Sociolinguistics: Investigating Age and Gender in Female Talk*. John Benjamins Publishing Company.
- Norrick. N.R. (2007) „Discussion article: Pragmatic markers. interjections and discourse”. *Catalan Journal of Linguistics* 6. str. 159-168.
- Nummenmaa. L. et al. (2012) „Emotions promote social interaction by synchronizing brain activity across individuals”. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 109 (24). str. 9599-9604.
- Ochs. E. i B. Schifflin (1989) „Language has a heart”. *The pragmatics of affect. Special issue of Text* 9(1). str. 7-25.

- Onwuegbuzie. A. J. i K. M. T. Collins (2007) „A Typology of Mixed Methods Sampling Designs in Social Science Research”. *The Qualitative Report* 12 (2). str. 281-316.
- Orton. A. i T. J. Turner (1990) „What’s basic about basic emotions? ”. *Psychological Review* 97. str. 315-332.
- Panksepp. J. (1992) „A critical role for "affective neuroscience" in resolving what is basic about basic emotions”. *Psychological Review* 99 (3). str. 554–60.
- Parkinson. B. (1996) „Emotions are social”. *British Journal of Psychology* 87. str. 663-683.
- Pavlenko. A. (2002) „Emotions and the body in Russian and English”. *Pragmatics and Cognition* 10(1/2). str. 207-241.
- Pavlenko. A. (ur.) (2006) *Bilingual Minds: Emotional Experience. Expression and Representation*. Clevedon: Multilingual Matters
- Peterson. C. i M. Biggs (2001) „‘I Was Really. Really. Really Mad!’ Children’s Use of Evaluative Devices in Narratives About Emotional Events”. *Sex Roles* 45 (11/12). str. 801-825.
- Potts. C. (2007) “The expressive dimension”. *Theoretical Linguistics* 33(2). str.165-197.
- Potts. C. et al. (2009) „Expressives and Identity Conditions”. *Linguistic Inquiry* 40 (2). str. 356-366.
- Potts. C. i F. Schwarz (2008) „Exclamatives and heightened emotion: Extracting pragmatic generalizations from large corpora”. Dostupno na:
<http://www.stanford.edu/~cgpotts/manuscripts/potts-schwarz-exclamatives08.pdf>.
- Potts. C. i F. Schwarz (2010) “Affective ‘this’”. *Linguistic Issues in Language Technology* 3(5). str. 1-30.
- Precht. K. (2003) „Stance moods in spoken English: Evidentiality and affect in British and American conversation”. *Text* 23(2). str. 239-257.
- Rime. B. (2007) „The Social Sharing of Emotion as an Interface Between Individual and Collective Processes in the Construction of Emotional Climates”. *Journal of Social issues* 63(2). str. 307-322.
- Robertson. D.. L. Damjanović i M. Pilling (2007) „Categorical perception of facial expressions: Evidence for a ‘category adjustment’ model”. *Memory and Cognition* 35. str. 1814-1829.
- Roseman. I. J. (2001) „A model of appraisal in the emotion system: Integrating theory. research. and application”. U: Scherer. K.R.. A. Schorr i T. Jonstone (ur.) *Appraisal*

- processes in emotion: Theory. methods. research.* New York: Oxford University Press.
str. 3-19.
- Rosenberg. D. (1990) „Language in the discourse of the emotions”. U: Lutz i A. Lughod (ur.) (1990) *Language and the Politics of Emotion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rozin. P., L. Berman i E. Royman (2010) „Biases in use of positive and negative words across twenty natural languages”. *Cognition and Emotion* 24(3). str. 536-548.
- Russell. J.A. (1994) „Is There Universal Recognition of Emotion From Facial Expression? A Review of the Cross-Cultural Study”. *Psychological Bulletin* 1(115). str. 102-141.
- Sander. D. et al. (2005) „Emotion and attention interactions in social cognition: Brain regions involved in processing anger prosody”. *Neuroimage* 28. str. 848-858.
- Sapir. E. (1912) „Language and Environment”. *American Anthropologist* 14 (2). str. 226-242.
- Sapir. E. (1917) „The Na-Dene Languages: A Preliminary Report”. *American Anthropologist* 17 (3). str. 534-558.
- Sapir. E. (1921) *Language. An Introduction to the Study of Speech*. New York: Harcourt. Brace.
- Scarantino. A. (2012) „How to Define Emotions Scientifically”. *Emotion Review* 4. str. 358-368.
- Scherer. K. R. (2003) „Vocal communication of emotion: A review of research paradigms”. *Speech Communication* 40. str. 227-256.
- Schnoebelen. T. „Linguistic theory and emotion: a tour of pragmatics. sociolinguistics. computational linguistics“. Dostupno na:
<http://www.stanford.edu/~tylers/emotions.shtml>
- Schroeder. M. (2003) „Experimental study of affect bursts”. *Speech Communication* 40. str. 99–116.
- Searle. J. (1969) *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge University Press.
- Sejerstad. Y. (2002) *Use and Adaptation of Written Language to the Conditions of Computer-Mediated Communication*. Doktorska disertacija. Göteborg University. Sweden.
Dostupno na:
https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/15738/3/gupea_2077_15738_3.pdf

- Sentell T., M. Shumway i L. Snowden (2007) „Access to mental health treatment by English language proficiency and race/ethnicity”. *Journal of General Internal Medicine* 22 (Suppl 2). str. 289-93.
- Siemer, M., Mauss, I. i J. Gross (2007) „Same Situation – Different Emotions: How Appraisals Shape Our Emotions”. *Emotion* 7(3). str. 592-600.
- Silva, P. J. (2005) „Emotional responses to art: from collation and arousal to cognition and emotion”. *Review of General Psychology* 9(4). str. 342-357.
- Sinclair, J. (2004) *Trust the text: language, corpus and discourse*. London: Routledge.
- Singh, R. (1996) *Towards a Critical Sociolinguistics*. John Benjamins Publishing.
- Smith, K. (2007) *Cognitive Psychology. Mind and Brain*. New Jersey: Prantice Hall.
- Snyder, P. J. et al. (2010) „Charles Darwin’s Emotional Expression „Experiment” and His Contribution to Modern Neuropharmacology”. *Journal of the History of the Neurosciences* 19. str. 158–170.
- Soriano, C. (2003). “Some anger metaphors in Spanish and English. A contrastive review.” *Contrastive Cognitive Linguistics*. monograph issue of the *International Journal of English Studies (IJES)*. 3-2. str. 107-122.
- Sperber, D. i D. Wilson (1995) *Relevance. Communication and Cognition*. 2nd edition. Harvard University Press.
- Stemmler, G., M. Heldmann, C.A. Pauls i T. Scherer (2001) „Constraints for Emotion Specificity in Fear and Anger: The Context Counts”. *Psychophysiology* 38(2):.str. 275-291.
- Sterling, P. i J. Eyer (1988) „Allostasis: a new paradigm to explain arousal pathology”. U: Fisher, S. i J. Reason (ur.) *Handbook of Life Stress. Cognition and Health*. New York: John Wiley. str. 629-647.
- Storbeck, J. i G. L. Clore (2007) „On the interdependence of cognition and emotion”. *Cognition and Emotion* 21(6). str. 1212-1237.
- Stubbs, M. (2001) *Words and Phrases. Corpus Studies of Lexical Semantics*. Oxford: Blackwell.
- Suzuki, A., Hoshino, T., Shigemasu, K. i M. Kawamura (2006) „Disgust-specific impairment of facial expression recognition in Parkinson’s disease”. *Brain* 129. str. 707-717.
- Tagliamonte, S. (2006) *Analyzing Sociolinguistic Variation*. Cambridge University Press.
- Tan, E.S. (2000) „Emotion, art. and humanities”. U: Lewis, M. i J.M. Haviland-Jones (ur.) *Handbook of Emotions*. New York: Guilford Press. str. 116- 134.

- Tannen. D. (1987) „The orality of literature and the literacy of conversation”. U: Langer. J. (ur.) *Language. Literacy and Culture: Issues of Society and Schooling*. Norwood: Ablex.
- Tissari. H. (2008) „Happiness and Joy in Corpus Contexts: A Cognitive Semantic Analysis”. *COLLeGIUM: Studies Across Disciplines in the Humanities and Social Sciences. Volume 3: Happiness: Cognition. Experience. Language*. Dostupno na <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/25771>
- Trudgill. P. (1974) *The Social Differentiation of English in Norwich*. Cambridge University Press.
- Turner. T. i A. Ortony (1992) „Basic Emotions: Can Conflicting Criteria Converge? ”. *Psychological Review* 99(3). str. 566-571.
- Vainik. E. (2002) „Emotions. Emotion Terms and Emotion Concepts in an Estonian Folk Model”. *TRAMES: A Journal of the Humanities and Social Sciences* 4(6). str. 322–341.
- Van Dijk. T. A. (1979) „Relevance Assignment in Discourse Comprehension”. *Discourse Processes* 2(2). str. 113-126.
- Van Dijk. T. A. (2008) *Discourse and Context. A sociocognitive approach*. Cambridge University Press.
- Vega Moreno. R. E. (2007) *Creativity and Convention. The pragmatics of everyday figurative speech*. John Benjamins Publishing Company.
- Wang. Y.F. (2007) „From informational to emotive use: meiyou (‘no’) as a discourse marker in Taiwan Mandarin conversation”. *Discourse Studies* 9(5). str. 645–669.
- Wardhaugh. R. (2002) *An Introduction to Sociolinguistics*. Blackwell Publishing
- Wenger. E. (2006) „Communities of practice: a brief introduction”. Dostupno na: <http://www.ewenger.com/theory/index.htm>.
- Wierzbicka. A. (1992) „Talking about emotions: Semantics. culture and cognition”. *Cognition & Emotion* 6. str. 285–319.
- Wierzbicka. A. (1995) „Adjectives vs. verbs: The iconicity of part-of-speech membership”. U: Landsberg. M. (ur.). *Syntactic Iconicity and Linguistic Freezes*. Berlin: Walter de Gruyter. str. 223-245.
- Wierzbicka. A. (1995) „Everyday conceptions of emotion: A semantic perspective”. U: Russell. J.A. i dr. (ur.). *Everyday conceptions of emotion: An introduction to the*

- psychology. anthropology. and linguistics of emotion*. Dordrecht, Netherlands: Kluwer Academic 7. str. 17–47.
- Wierzbicka, A. (1999) *Emotions Across Languages and Cultures. Diversity and Universals*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wierzbicka, A. (2003) *Cross-Cultural Pragmatics. The Semantics of Human Interaction*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- Wilce, J. M. (2009) *Language and Emotion. (Studies in the Social and Cultural Foundations of Language)*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Winawer, J. et al. (2007) „Russian blues reveal effects of language on color discrimination”. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 104 (19). str. 7780-7785.
- Winter K. A. i N. A. Kuiper (1997) „Individual differences in the experience of emotions”. *Journal of Clinical Psychology Review* 17(7). str. 791-821.
- Wisecup, A.K., D.T. Robinson i L. Smith-Lovin (2007) „Sociology of Emotions”. U: Bryant, C. D. i D. L. Peck (ur.) *The Handbook of the 21st Century Sociology*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Yu, N. (1995) „Metaphorical expression of anger and happiness in English and Chinese.“ *Metaphor and Symbolic Activity* 10. str. 223-245
- Yus, F. (2011) *Cyberpragmatics: internet-mediated communication in context*. John Benjamins Publishing.
- Žic Fuchs, M. (1991) *Znanje o jeziku i znanje o svijetu*. Filozofski fakultet: Odsjek za opću lingvistiku i orijentalne studije.
- Žic Fuchs, M. (2002-2003) „Communication technologies and their influence on language: an example from Croatian“. *Studia Anglica et Romanica Zagabiensia* 47-48. str. 597-608.
- Žic Fuchs, M. i V. Broz (2004) „Communication technologies and their influence on language: the Gricean maxims revisited“. *Informatologia* 2. str. 91-104.
- Žic Fuchs, M., Broz, V. i N. Tuđman Vuković (2013) „Communication technologies and their influence on language: the notion of convention revisited“. *Jezikoslovlje* 14(1). str. 65-84.

ŽIVOTOPIS

Marina Grubišić rođena je 1982. godine u Zagrebu, gdje je pohađala osnovnu školu i Klasičnu gimnaziju. Godine 2000. upisuje engleski jezik i književnost i sociologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Godine 2004. dobila je Rektorovu nagradu za zajedničko istraživanje o jeziku i komunikacijskim tehnologijama. Diplomirala je u siječnju 2006. godine. U jesen 2006. godine upisuje poslijediplomski doktorski studij lingvistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. U listopadu 2007. godine primljena je kao znanstveni novak na Odsjek za anglistiku. Predavala je jezični seminar iz sociolingvistike studentima starog (prebolonjskog) programa te predaje kolegij *Uvod u lingvistički studij engleskog jezika* na preddiplomskom i lingvistički seminar iz analize diskursa na diplomskom studiju anglistike. Izlagala je na dvije međunarodne konferencije i na *Zagrebačkom lingvističkom krugu*. Tajnica je u časopisu *Suvremena lingvistika*.